

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

**Stolnicul
Constantin
CANTACUZINO
ISTORIA ȚĂRII ROMÂNEȘTI**

LITERA

biblioteca școlarului

Constantin
CANTACUZINO

ISTORIA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

<i>Not[asupra edi[iei</i>	2
<i>Tabel cronologic</i>	3
<i>Observa[ii asupra transcrierii</i>	16

ISTORIA | { RII RUM~NE+TI DE STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO

PREDOSLOVIE	20
NUMELE ACE+TII { RI DEN VECHI CUM }I ERA +I CINE O ST{ P~NIIA	26
ST{ P~NITORII +I L{ CUITORII ACE+TII DACHII, CINE AU FOST }NT~I	29
TRAIAN ULPIE, PUINDU-SE }MP{ RAT ROMANILOR, AU SUPUS DACHIA DES{ V~R+IT	31
DE DACHIA PE SCURT IAR VOI MAI AR{ TA, C~T ZIC C{ AU FOST DE MARE +I CU CE P{ R I S-AU HOT{ R~T	41
DUPE CE AU A+EZAT TRAIAN PRE ROMANI }N DACHIA, CUM S-AU INUT +I P{ N{ C~ND TOT A+A AU ST{ TUT	43
LAHII DE UNDE S{ ZIC VLAHI, SAU ALT NUME IAR MAI TOT A+A, C{ RUIA SCRITORIU CUM I-AU PL{ CUT PUINDU-LE NUMELE +I MAI ALES DE UNDE S{ TRAG EI	48
DUPRE CE AU R{ MAS RUM~NII }N DACHIA MO+NÉNI, C~ T SUPT ASCULTAREA }MP{ RA ILOR ROMANI AU ST{ TUT +I APOI LA CE AU MAI AJUNS	74
HUNII, AU CUM LE ZIC AL II UNII, DEN CARI UNGURII S{ TRAG +I SUNT +I P{ N{ AST{ ZI, DE UNDE AU POGOR~T +I CUM AU DESC{ LECAT ARA UNGUREASC{ ; +I CE VOIEVOZI }NT~I AU VENIT CU D~N+II	93

**ISTORIA | { RII RUM~NE+TI
DE C~ND AU DESC{ LECAT
PRAVOSLAVNICII CRE+TINI
(LETOPISE | UL CANTACUZINESC)**

DE AICEA S{ }NCEPE ISTORIIA LUI MIHAI-VOD{ SIN	
P{ TRA+CO-VOD{ , CARELE AU F{ CUT MULTE R{ ZBOAIE CU TURCII	
PENTRU CRE+TIN{ TATE PRECUM DE AICEA }NAINTE S{ ARAT{ 144	
AICEA SEMN{ M PENTRU POVESTEA LUI SIMION-VOD{ 165	
DE AICEA }NCÉPEM POVÉ STE DE CINE AU VENIT DOMN	
}N URMA LUI GLIGORIE-VOD{ 218	
<i>Referin\le critice</i> 256	

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textele ediției de față se reproduc din:

Cronicari munteni, vol. I, p. 1-224. Editura pentru literatură. București, 1961.

Cronicari munteni, vol. I. Stolnicul Constantin Cantacuzino. *Istoria Țării Românești*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Prefață și tabel cronologic de Dan Horia Mazilu. Colecția "Biblioteca pentru toți". Editura Minerva. București, 1984.

Textele, cu unele inconsecvențe și particularități ale limbii acelei epoci, respectă normele ortografice în vigoare.

Coperta: *Isai Cârmu*

TABEL CRONOLOGIC

- 1640 Se na=te, la T`rgovi=te, Constantin Cantacuzino, mare ]nv[\at de factur[ umanist[, personalitate politic[ complex[ a istoriei noastre, al treilea dintre fiii postelnicului Constantin Cantacuzino (]ntr-un =ir de =ase b[ie\i =i =ase fete). A fost c[s[torit ]nt`i, din 1670, cu Safta Buhu=, nepoat[a doamnei Anastasia, so\ia voievodului moldovean Gheorghe Duca, apoi cu o Maria.
- 1655 }ntr-o familie boiereasc[din satul Greci, apar\in[tor fostului jude\ Vla=ca, se na=te Radu Greceanu. A fost c[s[torit cu Ecaterina, fiica lui Iva=cu B[leanu. C[rturar de \inut[, elinist, cronicar, traduc[tor =i poet, el a r[mas, de-a lungul]ntregii sale cariere, logof[t]n cancelaria voievodal[.
- Anul na=terii lui Radu Popescu. Tat[ ]l viitorului cronicar, vistierul Hrizea, era fiul lui Gheorghe Carida, un grec din p[r\ile Ianinei, cu]nclina\ii spre exerci\iul c[rtur[resc. Mama lui Radu Popescu, Maria, era fiic[a marelui ban Gheorghe B[leanu =i sor[, deci, cu Iva=cu B[leanu, capii "partidei B[lenilor". Radu Hrizea sau Radu Hrizea-Popescu era v[r cu Grigore B[leanu, fiul lui Iva=cu.
- 1658 Din acest an dateaz[o]nsemnare a lui Stoica Ludescu (presupus autor al *Letopise\ului Cantacuzinesc*), f[cut[pe un manuscris ce cuprinde cuvinte ale lui Ion Hrisostom. }nsemnarea autograf[este datat[20 septembrie 1658:
- "Den vreaea tat[ ]lui =i cu s`rguirea fiiului =i cu s[v`r=irea duhului sf`nt, fiind noi, eu — Stoica Ludescu logofet, den

moșia mea den Țeara Rumânească, de pe râul Potopului, ot sud Dimbovița, pentru înmulțirea păcatelor mele, fiind acolo domnu Mihnea Radul voievod, pribegit-am împreună cu stăpânul meu, dumnealui jupânul Costandin Cantacuzin biv vel logofăt, și am venit aici în Țara Moldovei cu toată casa dumnealor, așzându-ne pre apa Cracăului, în satul Călimani al fratelui dumisale jupânul Iordache vel ceașnic, izbăvindu-ne milostivul Dumnezeu de toate nevoile, fiind aici domn măria sa Io Gheorghica voievod, meseța sept. 20 dni vl(ě)t 7167...”

- 1663 Este omorât, la 30 decembrie, la mănăstirea Snagov din porunca lui Grigore Ghica, postelnicul Constantin Cantacuzino, șeful recunoscut al ramurii Cantacuzinești din Țara Românească. Actul voievodului, influențat de subterane uneltiri (zice *Letopisețul Cantacuzinesc*), va duce la scindarea boierimii țării în cele două partide rivale — Cantacuzinii și Bălenii.
- 1664 Este aproape sigur că în preajma acestui an Nicolae Milescu, pe atunci capucehaie la Constantinopol — pe lângă Poarta otomană — al voievodului muntean Grigore Ghica, terminase de tălmăcit *Vechiul Testament*. Se știe că ediția frankfurtiană a *Septuagintei*, pe care a lucrat Milescu, conținea și un tratat filozofic tălmăcit de spătar sub titlul *Despre singur țiitoriul gând*.
- 1665 La 12 martie începe “voiajul european” al lui Constantin Cantacuzino, perioadă de studiu și achiziționare a formației sale de umanist. În “etapa” constantinopolitană (1665-1667) îi are ca profesori pe un Dionisie și pe Gherasim Cretanul. Între aprilie 1667 și august 1669, tânărul român se numără printre studenții celebrei “Universitas Artistarum” din Padova. Frecventează cursurile de literatură, teologie, matematică, astronomie și medicină. Face concomitent studii de filozofie, fizică, latină și greacă. Are prilejul să lucreze cu profesori vestiți (Albanio Albanese, Valeriano Bonvicini, Antonio Dall’Acqua) și să achiziționeze numeroase cărți ale învățaților

Renașterii și Barocului. Ipoteza unui doctorat, susținut la Louvain, nu se sprijină pe argumente solide.

La rându-i, Stolnicul îi va trimite la studii la Padova pe fiii săi Ștefan și Răducanu.

- 1669 La 3 martie suie pe tronul Țării Românești Antonie din Popești. Va domni până în 1672, înainte de 12 februarie. Sub Antonie din Popești, Cantacuzinii găsesc momentul oportun de a deschide vestitul proces de reabilitare a memoriei părintelui lor, postelnicul Constantin. Inculpatul principal a fost Stroe Leurdeanu, fruntaș al partidei Bălenilor. Găsit vinovat, Stroe Leurdeanu este întâi condamnat la moarte. Va fi apoi grațiat și călugărit cu forța, la Snagov, de unde izbuteste, totuși, să fugă.
- 1672-1674 Potrivit relatării din *Letopiseșul Cantacuzinesc*, acești doi ani (fără două luni) Stoica Ludescu — presupus autor al acestei cronici — “care au fost slugă bătrână la casa răposatului Constantin Postelnicul”, i-a petrecut închis la ocnă.
- Se știe despre Stoica Ludescu că era de prin preajma Târgoviștei, din satul Ludești. Este co-cititor la o biserică din această localitate. Între 1680 și 1682 a fost ispravnic de Târgoviște.
- 1673 Apare, la Uniew, *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei.
- 1673 Din dispoziția Înaltei Porți, Constantin Cantacuzino este surghiunit, pentru câteva luni, în insula Creta. Se întoarce în țară la începutul domniei lui Gheorghe Duca (1673-1678), ruda sa prin alianță.
- 1675 La 22 ianuarie primește de la Gheorghe Duca dregătoria de mare stolnic (o va păstra până la 30 decembrie 1677), rang ce va furniza *cognomenul* cu care marele cărturar a intrat în istorie. În primăvara acestui an, Constantin Cantacuzino face o călătorie la Varșovia încercând, din dispoziția lui Gheorghe Duca,

să mijlocească încheierea unui tratat de pace între Turcia și Polonia.

1675 Miron Costin pune să se prescrie *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche vornicul de Țara de gios*.

1678 *noiembrie*, Șerban Cantacuzino urcă în scaunul de voievod al Țării Românești. Va muri, ca domn, la 28 octombrie 1688.

În timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, voievod protector al artelor și științelor, cărturarul Gheorghe Brancovici redactează în românește *Hronica Slovenilor, Iliricului, Misiei cei din sus și Misiei cei din jos*. Cercetătorii văd în această lucrare prima încercare de a descrie sintetic istoria Europei de sud-est.

1680 Hrizea vistierul din Popești, tatăl cronicarului, este închis (pentru niște nereguli bănești) și apoi omorât la Snagov din porunca voievodului Șerban Cantacuzino (martie 1680).

Familia, căreia i se confiscaseră toate bunurile, ia drumul Istanbulului. Popeștii, între ei și Radu, nu vor sta mult în Turcia. Se întorc în Moldova de unde vor reveni în Țara Românească abia în 1687.

Preda Pârșcoveanu (Brâncoveanu), considerat — de unii cercetători — drept autor al *Cronicii anonime despre Constantin Brâncoveanu*, primește rangul de spătar al II-lea în divanul lui Șerban Cantacuzino.

Acest Preda Pârșcoveanu, căsătorit cu o Stanca, era fiu al marelui postelnic Iordache Trufanda și al Ancuței, fiica lui Preda Brâncoveanu. Era, deci, văr primar cu Constantin Brâncoveanu, care îl va trimite să oprească din drum solia ce pornise, din porunca lui Șerban Cantacuzino, la Viena, să trateze cu imperialii.

1681 Stoica Ludescu, presupus autor al *Letopisețului Cantacuzinesc*, rămâne credincios Elinei, soția postelnicului Constantin Can-

tacuzino, și celorlalți fii ai ei, care nu-l prea agreau pe Șerban Cantacuzino, fratele lor ajuns între timp voievod al țării. “Sluga bătrână” redactează acte de familie (“Catastiful de toate satele și moșiile, rumânii, viile și țiganii pe care le cumpărase încă mai dinainte pre vreme când au fost măria-sa [Șerbanvodă] în cinste boiaru, cu ale măriei-sale drept câștig”) și testamentul (în 1681) postelnicesei, prin care Șerban este îndepărtat de la moștenire și îndatoririle de “cap” al familiei trec asupra lui Constantin Cantacuzino.

1683 Armatele turcești, comandate de vizirul Kara Mustafa, încep asediul Vienei. Între asediatori, însoțindu-l pe fratele său Șerban voievod, pare a se fi aflat și stolnicul Constantin Cantacuzino.

În lupta de la Kahlenberg, trupele austriece și armata polonă a lui Jan Sobieski, venită în sprijin, înfrâng oștirea turcească și declanșează începutul declinului puterii otomane în zona Europei centrale.

1685 Miron Costin scrie tratatul *De neamul moldovenilor*, operă capitală în bibliografia cărturarului și în ansamblul scrierilor umaniste ale culturii române.

1688 Anul în care se consumă evenimentul căsătoriei dintre Smaragda, fiica voievodului Șerban Cantacuzino, și Grigore, fiul lui Ivașcu Băleanu. Cu această alianță, ce a marcat împăcarea celor două partide boierești rivale (o dușmănie ce dura de douăzeci și cinci de ani), se încheie, în mare, relatările în *Letopisețul Cantacuzinesc* și în *Cronica Bălenilor*.

În unele redacții — cum ar fi, de pildă, copia executată pentru voievodul Ștefan Cantacuzino (în care lucrarea poartă titlul *Istoria Țării Românești de când au descălicat pravoslavnicii creștini*) — *Letopisețul Cantacuzinesc* mai cuprinde o adăugire cu evenimentele din primii doi ani ai domniei lui Constantin Brâncoveanu. Relatarea se încheie, deci, la 1690.

La 28 octombrie urcă pe tronul Țării Românești Constantin Brâncoveanu. Va domni până la 24 martie 1714.

La 10/20 noiembrie tipograful bucureșteni termină (lucrul durase zece luni) de imprimat *Biblia de la București* (cunoscută și sub numele de *Biblia lui Șerban Cantacuzino*). Radu și Șerban Greceanu, alături de alți cărturari din Țara Românească, au participat, cu contribuții notabile, la operațiile de tălmăcire, confruntare și stilizare, precum și la revizuirea versiunii date de Nicolae Milescu.

Radu Greceanu semnează și *Stihurile asupra stemei prealuminatului și înălțatului Domn Ioan Șerban C[onstntin] B[asarab] Voievod*, ce deschid tipăritura.

- 1689 Radu Popescu este trimis de Constantin Brâncoveanu, într-o misiune destul de complicată, în Transilvania, la generalul Heissler. Succesul soliei transpare în cronicile timpului. Pentru calitățile sale de diplomat abil și bun cunoscător al câtorva limbi străine (știa latinește, slavonește, grecește și turcește), Radu Popescu a mai fost utilizat și pentru alte însărcinări la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Aceste misiuni, duse cu bine la capăt, îl fac să urce în ierarhia administrativă. Între 1692 și 1696 a fost mare clucer de arie, iar în 1695 a primit însărcinarea să se ocupe, ca ispravnic, de repararea cetății Cladova.
- 1690 La 11 august are loc, la Zărnești, în Transilvania lupta dintre armata imperială și trupele turcești și muntene, ajutate de curuții lui Emerik Thököly. Austriecii sunt învinși, iar generalul Heissler, protector al lui Constantin Bălăceanu, și el o prezență activă în textele cronicarilor munteni, este făcut prizonier. Sub supravegherea lui Constantin Brâncoveanu, o *dietă*, întrunită la Cristian, îl proclamă pe Thököly principe al Transilvaniei.
- 1691 Apare, la București, cartea intitulată *Mărgăritare adecă Cuvinte de multe feliuri a celui întru sfinți Părintelui nostru*

Ioan Arhiepiscopul Țarigradului a lui Zlatoust, culegere de omilii atribuite lui Ioan Hrisostom. Volumul a fost tradus din grecește de Radu și Șerban Greceanu.

Radu Greceanu semnează “versurile la stemă” (*Versuri politice 8 asupra stemelor luminatului și înălțatului Domn...*) și împreună cu fratele său Șerban alcătuiește “predoslovia către cititor” (*Cătră de bine voitorul cititoriu*).

- 1691 Remarcabilei activități de traducător din grecește a lui Radu Greceanu i se datorează și versiunea românească a *Pravoslavniciei mărturisiri*, a lui Petru Movilă, tipărită la Buzău. Traducătorul a lucrat pe textul grecesc, remaniat în parte, realizat de învățatul Meletie Syrigos.

Radu Greceanu compune stihurile închinat stemei (*Versuri politice 8 asupra stemei prea luminatului și înălțatului Domn...*) și prefața *Cătră cetitoriul pravoslavnic*.

- 1691 Curtea imperială de la Viena decretează subordonarea principatului Transilvaniei puterii habsburgice. Diploma împăratului Leopold întărește situația “națiunilor” privilegiate și ignoră, în oficializarea religiilor din principat, pe românii ortodocși.

- 1693 Radu Greceanu pornește a scrie *Începătura istoriiei vieții luminatului și preacreștinului domului Țării Rumânești, Io[an] Constantin Brâncoveanu Basarab voievod, dă când Dumnezeu cu domnia l-au încoronat pentru vremile și întâmplările ce în pământul acesta, în zilele Măriei-sale s-au întâmplat*.

În 1699 cronicarul redactează *predoslovia* ce urma a prezenta cele 43 de capitole deja terminate și destinate “publicării” prin copiere.

În 1707 Radu Greceanu revine asupra faptelor cuprinse între anii 1699-1707 și elaborează o nouă versiune, a cronicii, așa-zisa “*istorie secretă*”, în care dă pe față ignobilele manevre ale inamicilor voievodului.

Cronica lui Radu Greceanu se întrerupe în 1714, cu puțină vreme înaintea tragicului sfârșit al lui Brâncoveanu.

- 1694 An “de vârf” în contactele dintre stolnicul Constantin Cantacuzino și generalul italian Luigi Ferdinando Marsigli. Italianului, care strângea date pentru o cercetare intitulată *Danubius pannonico-moesicus*, învățatul român îi furnizează informații privind originea romană a românilor și alte știri cu caracter geografic, etnografic și istoric privind situația Țărilor Române.
- Se deschide Academia domnească de la Sf. Sava, instituție universitară de ținută europeană, în a cărei organizare stolnicul Constantin Cantacuzino a fost, fără îndoială, implicat. Această Universitate bucureșteană își apropie în scurt timp o deosebită reputație în spațiul cultural sud-est european.
- 1696 Constantin Cantacuzino comandă o copie, în grecește, după lucrarea lui Nicolae Milescu (cu care se afla în corespondență). *Itinerar de la Tobolsk, capitala Siberiei, până la frontiera Chinei*.
- 1696-1699 În acest interval de timp a apărut (poate a fost și tipărită) traducerea în limba română a *Poveștii de jale și pre scurt asupra nedreptei morți a preacinstiului Constantin Cantacuzino, marelui postelnic al Țării Românești*. Originalul grecesc, imprimat la Veneția, circula în mediile de cultură din Țara Românească. Traducerea este atribuită lui Radu Greceanu.
- 1697 Apare *Manualul despre unele nedumeriri și rezolvarea lor*, scris de învățatul teolog grec Ioan Cariofil. Cartea a fost tipărită după ce autorul, învinuit de simpatii pentru Reformă, murise. Actul tipăririi, un fel de reabilitare a teologului grec, a fost patronat, desigur, de Stolnic, cel care formulase, de altfel, și întrebările la care răspundea Cariofil în cartea sa.
- 1697 Are loc, la 10 septembrie, bătălia de la Zenta, unde armatele Imperiului habsburgic, comandate de principele Eugeniu de Savoia, înfrâng trupele turcești.
- 1698 Începe construcția palatului de la Potlogi, unul dintre jaloanele menite să marcheze “drumul voievodal” de la București la

Târgoviște. Lucrările se vor termina în 1699. Matricele nobile ale stilului brâncovenesc sunt în faza de definitivare.

1698 Dimitrie Cantemir tipărește, la Iași, prima sa lucrare filozofică: *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*.

1698-1699 Episcopul Mitrofan tipărește la Buzău Mineele, traduse din grecește de Radu Greceanu, probabil, după culegerea lui Maxim Margunios. Ca și în alte cărți ale sale, traducătorul compune versurile inaugurale consacrate herbului voievodal: *Stihuri politice 10 asupra stemei prea luminatului, slăvitului și blagocestivului Io[an] Constantin B[râncoveanu] Basaraba Voievod*.

Insistând asupra dificultăților pe care a trebuit să le învingă, traducătorul mărturisește cu onestitate “participările” externe, decisive uneori pentru reușita întreprinderii sale: “așa și la aceasta mai vârtos ajutoriu și îndireptătoriu mai grelelor cuvinte și noime am avut pe dumnealui Costandin Cantacuzino biv vel stolnic”.

1700 Stolnicul Constantin Cantacuzino tipărește la Veneția prima hartă a Țării Românești. Este un indiciu sigur că marele umanist lucra la elaborarea *Istoriei* sale.

În tipografia lui Antim Ivireanul de la Snagov apare versiunea românească a unei cărți celebre — *Fiore di virtù (Floarea darurilor)* — din literatura sapiențială.

Radu Popescu, care “începuse să calce strâmb” (N. Iorga) este amestecat — cu o funcție însemnată — în uneltirea pusă la cale de Dumitrașcu Corbeanu. Voievodul “l-au pedepsit puțină vreme cu închisoarea” — zice cronicarul — dar cariera lui Radu Popescu, sub Constantin Brâncoveanu, ia sfârșit. Va mai ocupa, în anii următori, doar dregătorii de mâna a treia.

1702 În suita lui William Paget, ambasador al Angliei la Istanbul, trece prin Țara Românească savantul epigrafist englez Edmund

Chishull. El poartă aci utile discuții cu învățatul umanist Constantin Cantacuzino, legate, mai ales, de problemele originii limbii și poporului român, de unitatea românilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Lordul William Paget îi dăruise lui Constantin Cantacuzino, în 1696, un telescop.

1703 Încep tratativele dintre Constantin Brâncoveanu și Rusia. Pentru contacte pleacă la curtea țarilor cărturarul brașovean David Corbea. Acesta întreprinde călătorii cu scop diplomatic în Rusia în 1702, 1705 și 1706.

Constantin Brâncoveanu construiește splendidul palat de la Mogoșoaia.

1705 La Istanbul, Dimitrie Cantemir scrie romanul său *Istoria ieroglifică*, text reprezentativ pentru barocul literar românesc.

1707 Anul când își începe, probabil, lucrarea sa autorul *Cronicii anonime despre Constantin Brâncoveanu (Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717)*. Anonimul se va opri în 1717.

După pilda Academiei de la București, care își deschisese cursurile în 1694, Antioh Cantemir fondează și el, la Iași, o Academie domnească, școală de rang superior.

Izbucnește conflictul dintre voievodul Constantin Brâncoveanu și Cantacuzini. Ca urmare, marele spătar Mihai Cantacuzino, unchiul domnului, este destituit. Cantacuzinii reacționează. Intervenția, pacificatoare, a curții de la Petersburg, dă numai rezultate temporare.

1708 Antim Ivireanul începe compunerea și rostirea predicilor sale. Se va alcătui astfel celebrul corpus al *Didahiilor*, remarcabilă culme a prozei oratorice în literatura română barocă.

1709 Are loc lupta de la Poltava. Regele Suediei Carol al XII-lea este învins de armatele țarului Petru cel Mare.

- 1710 La 23 noiembrie, Dimitrie Cantemir devine domn al Moldovei. Tratatul cu țarul Petru cel Mare avansează rapid, astfel că la 2/13 aprilie 1711, la Luțk, se încheie tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia. Dimitrie Cantemir, cheamă întreaga țară la luptă pentru eliberarea de sub dominația turcească (20 mai). În lupta de la Stănilești (18-22 iulie) armatele țarului și oastea moldoveană nu au câștig de cauză. Rușii sunt obligați să ceară pacea (care se va semna la Vadul Hușilor), iar Dimitrie Cantemir se refugiază în Rusia. Practic, domnia lui în Moldova încetase la 11 iulie 1711.
- 1712 Moare Nicolae Costin.
- 1713 O altă carte remarcabilă a Europei de apus intră în circuitul cultural românesc. Trei cărturari din preajma lui Constantin Brâncoveanu întreprind acest demers. Anton Maria del Chiaro, secretarul voievodului, traduce în italienește lucrarea lui Antoine Galland, *Maximele orientaliilor*. Învățațul grec Ioan Avramis dă versiunea grecească, iar mitropolitul Antim Ivireanul asigură traducerea românească a aceleiași cărți (titlul românesc: *Pilde filosofești*).
- 1714 Din porunca sultanului , Constantin Brâncoveanu este scos din scaunul Țării Românești, la 24 martie. Câteva luni mai târziu, la 15 august, va pieri, la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi.
- 1714 Nu este exclus ca în circumstanțele complicate și dramatice, ce întovărășesc sfârșitul domniei lui Constantin Brâncoveanu, să își fi aflat moartea și Radu Greceanu, cronicarul de curte, și, probabil, unul din sfetnicii apropiați ai voievodului.
- După opinia Aurorei Ilieș, Radu Greceanu, surghiunit în Asia Mică împreună cu alți fideli ai voievodului dispărut, moare ceva mai târziu, prin 1725, se pare. Oricum, cu acest an, 1714, se oprește relatarea întâmplărilor în cronică lui Radu Greceanu.

La 25 martie urcă pe tronul Țării Românești Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului Constantin Cantacuzino. Va domni până în ianuarie 1716.

1714-1715 Radu Popescu primește, în 1714, de la voievodul Ștefan Cantacuzino, vornicia de Târgoviște, iar în 1715 participă la rezolvarea unor litigii privind trasarea graniței dinspre raiaua Brăilei.

1716 La 7 iunie au fost uciși, la Istanbul, Stolnicul Constantin Cantacuzino și fiul său Ștefan, fost voievod al Țării Românești.

La 5 ianuarie este numit domn al Țării Românești Nicolae Mavrocordat. Încep domniile fanariote în Țara Românească.

August-octombrie. Interval plin de frământări. Boierimea și o parte a populației sprijină inițiativele armatei habsburgice contra turcilor. Voievodul Nicolae Mavrocordat reacționează și ordonă uciderea câtorva boieri. Îl destituie și pe mitropolitul Antim Ivireanul.

La 25 noiembrie un comando austriac, infiltrat în București, îl face prizonier pe Nicolae Mavrocordat și îl transportă în Transilvania, la Sibiu.

În acest an, 1716, începe construirea mănăstirii Văcărești. Remarcabilul monument de artă brâncovenească va fi terminat în 1722.

1716-1719 În timpul lui Nicolae Mavrocordat, Radu Popescu atinge apogeul carierei sale politice. În 1716, este numit mare vornic și apoi mare ban al Craiovei. În 1719, primește din nou dregătoria de mare vornic.

Între timp, comportarea lui Radu Popescu față de binefăcătorul său nu a fost cu totul ireproșabilă. A fost, se pare, amestecat în “răpirea” lui Nicolae Mavrocordat de către imperiali în 1716. Refugiat în Transilvania, între 1716-1718, Radu Popescu se alătură grupării boierești care cerea instalarea ca domn a lui Gheorghe Cantacuzino, fiul lui Șerban.

- 1718 28 iulie Prin pacea de la Passarowitz (Pojarevac) ia sfârșit războiul turco-austriac început în 1714. Banatul și Oltenia sunt anexate la Imperiul Habsburgic.
- 1719-1720 Începe să-și scrie cronica marele vornic Radu Popescu. O va continua, sub numele de Rafail monahul, până prin 1728.
- 1727 Cărturarul brașovean Johann Filstich își procură versiunea completă a cronicii lui Radu Greceanu și o traduce în germană. De această tălmăcire se va folosi mai târziu istoricul J. Chr. Engel în elaborarea lucrării sale *Geschichte der Moldau und Walachey*.
- 1729 (înainte de 23 mai) Se stinge, la mănăstirea Radu Vodă din București, Radu Popescu, biv vel vornic, alias monahul Rafail. Se călugărise prin 1724, explicându-se, în cronica sa, astfel: “ci fiind vornic mare eu, Radul Popescu, în cinstea și în dragostea măriei-sale, și viind la vreme de bătrânețe, și dă slăbiciune, socotind că și ale lumii sunt toate dășarte, singur din bunăvoie am cerut voie de la măria-sa și am mers de m-am călugărit”.

Dan Horia MAZILU

OBSERVAȚII ASUPRA TRANSCRIERII

Transcrierea textelor cu litere latine a fost făcută cu fidelitate, respectând particularitățile fonetice ale limbii române din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Când însă nu era vorba de o pronunțare deosebită, ci de o *tradiție grafică*, cuvintele au fost scrise cu ortografia actuală.

1. ѣ a fost transcris ca *ă*.

2. ъ a fost transcris ca *â* și *ă*.

Ex.: СТЪПЪНИРА — stăpânirea.

Când literele ѣ și ъ nu sunt folosite consecvent, le-am transcris orientându-ne după pronunțarea literară.

3. ѣ a fost transcris în două feluri:

a) ca *ea*, când în silaba următoare se află vocala *ă* sau *a* și în limba actuală se păstrează diftongul.

Ex.: СЪ МѢРЪ = să meargă.

b) ca *e*, când în silaba următoare se află vocala *e* sau *i*, fiindcă încă din secolul al XVI-lea, diftongul *ea* se redusese la *e*.

Ex.: БИСѢРНЬ = biserică

ВѢЧН = véci.

АДРЕПѢЗЕ = îndreptéze.

Tot cu *é* a fost transcris ѣ din *létopiseť*.

4. În transcrierea literei ѡ, s-a ținut seamă de semnul anterior:

a) De acord cu pronunțarea, după consoană a fost transcris ca *ea*.

Ex.: ВѢКА = véchea

АВѢ = a avea.

b) După vocală, însă, a fost transcris ca *ia*, fiindcă așa se pronunța.

Ex.: **ѦѦѦ**=acéia.

5. inițial a fost transcris ca *ie*.

Ex. *iese, iepure, ieri* etc.

Pronumele personal a fost scris însă fără *i* inițial, ca să nu se deosebească de ortografia actuală.

Ex.: *eu, el, ea, ei, ele*.

Același lucru și la verbul *a fi*: *este, e, eram, erai* etc. Dacă în text apare și *i*, înaintea lui **Ѧ**, în acest caz s-a păstrat *i*.

Ex.: *iel, ia* (în text *ea*).

6. **Ѩ** a fost transcris cu *u*.

În limba veche românească, continuând până în secolul al XVIII-lea, *u* final s-a păstrat după grupuri consonantice, ca în dialectul aromân. Se pronunța, spre exemplu, *domnu, omenescu, i-au prinsu*. Acest *u* final pronunțabil a fost păstrat în transcriere.

Autorii ediției critice a *Lițetopisețului cantacuzinesc* au confundat semnele finale **Ѧ** și **Ѩ**. Pe motivul că nu se pronunță în limba actuală, le-au neglijat pe amândouă. **Ѧ** final era într-adevăr un semn grafic, dar era pronunțabil, apărând aproape totdeauna după grupuri consonantice. Din acest punct de vedere, textul *Anonimului cantacuzinesc* nu reprezintă adevărata pronunțare a cuvintelor.

7. Vocalele în hiat având al doilea element al lor vocala *e* (*ae, âe, ie, ee, oe, ooe, ue*) au fost scrise, ca în ortografia actuală, cu *i* intermediar (*aie, âie, oie, oaie, uie*).

Ex.: *bălaie, plăieș, lămâie, cheie, oier, ploaie, cetățuie* etc.

8. Nu s-a făcut deosebire între **Ѧ** și **Ѧ**, ambele fiind transcrise cu *o*. Uneori, prin *o* este notat diftongul *oa*. Am transcris *oa*, în acest caz.

9. **Ѧ** a fost transcris ca *iu*.

10. **Ѧ** din cuvintele străine a fost scris ca *i*.

Ex.: *Moisi, Misii* etc.

11. **Ѧ** a fost transcris ca *ce* sau *ci*, iar **Ѧ** ca *ge* sau *gi*, ținându-se seama de pronunțare. Când erau urmate de *e* sau de *ea*, s-a scris ca *ce, ge*.

Ex.: **ГречѦѦ** a fost transcris *Greceanul*, iar nu *Grecianul*.

12. S-a păstrat ortografia actuală a Academiei Române în scrierea cu literă mică a *numelor popoarelor, lunilor, zilelor săptămânii*.

De asemenea, s-au scris cu literă inițială mică diferitele numiri de ranguri: *vodă, episcop, mitropolit, pașă, bei, stolnic, postelnic, comis, logofăt, vornic* etc.

13. La unele cuvinte, formele genitivale s-au păstrat ca în manuscris: *mării, împărații* etc.

14. Cuvintele prescurtate au fost redată în întregime.

15. Am păstrat parantezele din text, redându-le prin paranteze rotunde. În paranteze drepte am pus cuvintele care lipsesc pentru a ușura înțelegerea textului. Prin trei puncte între paranteze drepte am marcat omisiuni ale copistului.

16. Greșelile evidente (cum ar fi repetarea unor cuvinte fără valoare stilistică sau greșelile de literă) le-am corectat în mod tacit.

17. Am semnalat, în notă, intervențiile ulterioare în manuscris sau unele diferențe între diversele redacții.

18. La transcrierea textelor, am ținut seamă de ultimele norme ortografice, fără să înlăturăm inconsecvențele, particularitate a limbii acelei epoci.

Mihail GREGORIAN

**ISTORIA ȚĂRII RUMÂNEȘTI
DE
STOLNICUL
CONSTANTIN CANTACUZINO**

ISTORIA ȚĂRII RUMĂNEȘTI

*întru care să cuprindă numele ei cel dintâi
și cine au fost lăcuitorii ei atunci și apoi
cine o au mai descălecat și o au stăpânit până
și în vremile de acum s-au tras și stă*

PREDOSLOVIE

Cu greu și cu strimt iaste neștine a da cap și începătură fieștecăruia lucru, mai vârtos celuia când nici cum, nici de nici o parte ajutor iaste, nici știință de la alții, sau pomenire măcară să află ca o povață, făcându-se și ca o luminare arătându-se, ca să se poată ajuta cel ce nu știe de la cel ce știe și cele din întunérec să iasă la lumină.

Că nici unul în lume nu iaste carele den sine numai să știe și nici unul nu au aflat nimic, până când n-au fost de altul învățat. Nici nimeni nu să poate domiri de nici un lucru, de nu mai nainte au au văzut, au au auzit, sau au cetit și de nu ca acélea, asemene ca acélea, măcar cât de puțin, și de nu același adevăr și de lucru ce poștește neștine, au zis, sau au scrisu, măcar cât de puțin și de altele, ca numai să se poată altul deștepta spre gândirea acelora și a altor lucruri încă destul iaste. Și carii ca acelea au făcut și au pomenit, cât de cât măcar, nemoarte mulțămite au auzit și în bună pomenire au rămas.

Precum și Aristotel în cartea a doua a *Metafizicii*, cap. 8, zice: har și mulțămită să avem și să dăm filosofilor celor bătrâni, carii numai ce au pomenit și au scris de adevărul ființelor și măcar că mai la multe n-au nemerit de a grăi de firile lor adevărul, iar încăși destul că tot au pomenit și au scris de adevărul ființelor și măcar că la mai multe n-au nemerit de a grăi de firile lor adevărul, iar încăși destul că tot au pomenit și au zis cevași, cât pricină de a cerca și a iscodi adevărul alții au dat — aducând și pildă și pe un Timotheu muzicașul, ce era în zilele lui Filip-craiu, tatăl lui Alexandru celui Mare, (foarte iscusit într-acéia), zice dar: de n-ar fi fost Timotheu, n-am avea multă muzică. Iar de n-ar fi fost și Frinis, nici Timotheu n-ar fi fost.

Zice și Diodor Sicheliotul, istoric în predosloviia cărții lui dintâi, că cu direptate iaste a da toți mari mulțemite celor ce au dat învățături și au scris istorii de obște, căci că cu ostenelele lor au folosit viața de obște (adecă traiul tuturor).

Nu grăiesc aici, nici zic de marele Moisi, carele de nici un om învățat sau știut n-au fost, de au scris zidirea lumii și alte legiuiri. Nici vorbesc de alți mulți sfinți proroci carii știia neînvățați de nimeni și céle ce fusése, și céle ce era, și cele ce vrea să fie. Drept că acelora știința și învățătura nu era firească și omenească, ci peste fire și dumnezeiască, luminate și învățate mințile și cunoștințele lor, de duhul sfânt, izvorul și lumina adevăratei științe și înțelepciuni.

Ci dar cu greu și cu număr iaste a da, zic, neștine începătură celor ce mai despre toate părțile întunérec iaste, precum și mie acum să întâmplă a veni, vrând, cum am pomenit mai sus, a istori ale țării, ce-i zicem noi astăzi: rumânești. Cu greu, zic, foarte-mi iaste, de vréme ce nu aflu eu până acum, măcar cât am ostenit, cât am cercat, cât am întrebat și de știuți și de bătrâni domiriți și înțelepți și în tot chipul m-am trudit și pentr-alte părți și cu chel-

tuală am nevoie, ca doar aş fi aflat vreun istoric, carele şi de ţara aceasta, de începătura ei, şi de lăcuiorii ei şi domnitorii ei, carii cât şi cum s-au purtat şi de obiceiurile lor şi de legile ei, şi de altele multe ce într-însa să vor fi aflat, carele să scrie pe amăruntul toate şi cu deadinsul, precum de alte ţări fac şi scriu pe larg toate. Ci dar eu încă până astăzi, nici acel scriitoriu, nici acel spuior n-am aflat. Şi aceasta, căci n-au istorit nimeni de dânsa cu deadinsul, cum zişi, pare-mi-se că dintr-acéste pricini vine.

Întâi, că mică şi can laturi ţară multora au părut că iaste, încă mai vârtos acum de când osebită de Ardeal şi de Țara Moldovei iaste. (Cum mai nainte vom arăta, când şi până când zic istoricii şi gheografii că au fost împreună şi de când s-au osebit).

A dooa, că puţini au fost pământeni aceştii ţări, cum să vede, ca aceia, ca să şază ei să scrie ale patriei lor şi să istorească întâmplările moşiei lor, precum fac alţii de ale lor, şi de nu mulţi şi multe, însă tot fac, iar la noi mai nici unul. Săvai că poate zice neştine că să află şi aici létopiseşte, ci răspunsul îi iaste gata, că acela ce l-au făcut, den neştiinţă să véde să-l fie scris, sau den negrijuire, doar căci atâta iaste de netocmit, de încurcat şi de scurt, cât mai multă turburare şi mirare dá celui ce cetéşte, decât a şti cevaşi adevăr dintr-însul.

Această dară scădére mare şi jale doar într-acest norod al neştiinţei şi al nevrérei să-l învéte fiind, iaste pricină, de astăzi, nu numai de râsul altora şi de ocară suntem, ci şi orbi, muţi, surzi suntem de lucrurile şi faptele celor mai de demult ce într-acest pământ s-au întâmplat şi s-au făcut, cari de nevoie încă le era şi ne iaste a le şti, pentru ca să putem şi traiul vieţii noastre a tocmi. Cum Nafclir în prologul *Hronografului* lui, ce face, zice: că frumos lucru

iaste den greșalele altora să tocim viața noastră și nu ce alții au făcut să cercăm, ci ce bine făcut va fi, noi a urma să ne punem înainte. Și trebuie să știm ca pre cei buni și vrednici, carii vor fi fost bune faptele lor, să le pomenim bine, și pre ei să-i laudăm. Iar pre cei răi și făcători de rău, să-i blestemăm și să-i ocărâm aceea parte alegându-și în lume, cât au trăit, ca să-i rămâie.

Acéstea dară și ca acéstea lăsându-le, că cine a le scrie n-au fost, nici alții au purtat grijă, de n-au știut ei, sau n-au putut, ca să fie pus pe cei ce ar fi știut, măcar și streini de ar fi fost (căci ca aceia, nici de aici, niciodată n-au lipsit), să scrie și să istorească pe amăruntul și ale aceștii țări, ci au lăsat toate de s-au surpat în prăpastiia uitării și întru întunérecul de véci au rămas.

Însă nu zic că den om în om n-au rămas și aici niște spuneri și niște povești, mai vârtos bătrânii ce povestesc de cele ce au fost. Ci și acélea foarte slab lucru iaste și primejdie de a le créde, pentru că de multe ori s-au luat seama, că de un lucru numai, doi într-un chip nu povestesc, ci unul una, altul alta băsnuiaște. Unde nici de la acélea nici o adevărată știință n-avem nici din cântecele cari vestesc de vitejii, au de alte fapte ale domnilor și a altor vrédnici oameni, ce au lucrat, cari dupe la lăutari și dupe la alți cântători auzim, putem ști cevași ales. Că și acélea nu numai ce au laudă mai multă, au hulesc decât céle ce au fost, ci și foarte împrăștiat și prea pe scurt pomenesc lucru și făr' de nici o orânduială sau tocmeală.

Mai trudit-am încă ca doar din hrisoavele domnilor ce sunt pre la boierime și pre la mănăstiri date și la sate, câte am putut vedea, să poci scoate cevași, ca să știm măcar dintr-acélea, deaca dintr-altele nu să poate afla; căci că într-însele să véde a zice cevași, dând pricinile pentru ce

sunt date acele hrisoave, adecate au sunt pentru ca au daruit domnii destoinicilor si bunilor slugi ocine, sau altcevasi pentru vrednicia si mari slujbe ce vor fi facut domniei si tarai (cum fac imparati si domnii cei mari si ieftini), daruindu-le, acolo povestea ii spune. Aşa si în cele ce dau la mănăstiri hrisoave, când fac mănăstirea, drept ce o fac si cine o face, colo spuind ca o istorie, vesteşte lucrurile. Ci puţin folos si acelea mi-au dat, pentru ca risipit si foarte pe scurt zic si fără cap povestesc si numai de un lucru vorbescu, adecate au de cea cui să dă, au de cel ce dă; aşa de mănăstiri de scrie încă ceia ce acei mănăstiri i să închină si i să afieroseşte, zice, iar alt nimica nu mai lăţeşte, nici de alte lucruri să mai întinde, unde dară puţin lucru si puţin ajutor si ştiinţă avem si de la aceştia.

Si încă mai iaste si aceasta, ca cine iaste acela care să poată şede toate ale tuturor hrisoavelor să vază ce scriu si cum scriu, ca să poată dintr-însele aduna să istorească lucrurile ce au fost ale țării?

Si cine iaste să poată face acéia ca să culeagă dintr-acelea măcară cap si coadă lucrurilor, căroră pentr-atâta noian de ani s-au înfăşurat si s-au desfăşurat, sau vreun adevăr să ne dovedească, de nu doară s-ar fi ispitit cinevaşi; sau ar vrea să ispitească acéia a o face, ca să afle o prea puţină pricină (si si acéia încă nesărată), ca să zică că de acolo au aflat a zice cevaşi de lucrurile țării? Iar si acéia ce ar zice si câte ar zice, n-ar fi alt, socotesc, fără cât o gândire si o aflare de o mare grămadă de minciuni, precum vedem în cea *Alexandrie* ce-i zic, cine o va fi făcut, nu ştiu, si într-alte cărţului ce să văd pe la unii si pe la alţii aici în țară, si mai multe în Moldova; în cari nu să cuprind altele, fără minciuni si basne, duple cari umblă norodul acesta rătăcindu-se si cred cele ce niciodată de crezut nu-s,

că nici au fost acélea vreodată, nici pot fi. Că măcară acea *Alexandrie* balmăjaște și asemene ca acéia alte cărțului, ci acélea aflări omeneshi numai ce sunt sau basne de céle ce făcea și scornia poeticii ethnici în vrémea elinilor pentru orbul norod (adecă idolalatri) și n-avea cunoștința unuia și adevăratului Dumnezeu, ce făcea și zamisluia ca acélea, sau ei altele cu acélea și supt acélea basne pilduia, cum și alți mulți dascali zic și în *Mithologia* unui Natalis Comit-
tis, om învățat destule de acélea povestéște, tâlcuiaște și zice: Acum dară din céle ce mai sus zicem, iată aiave să véde, că nici o povățuitură, nici un ajutoriu, nici nici o luminare avem de la pământenii noștri, ca să putem ști, sau să ne și domirim măcară de ale aceștii țări lucruri și fapte ce într-însa den bătrânii ani s-au întâmplat și s-au lucrat. Căci nici unul nu s-au aflat, nici știm să fie fost, carele cu deadinsul și pre amăruntul dinceput să fie scris ale ei.

Iar de va fi și fost cinevași scris și va fi lăsat, ca și noi cești de pre urmă, de acélea ce au fost să știm, iată nicicum nu să află, nici auz pe cinevași să zică că au fost și apoi s-au pierdut măcară, fără cât cel létopiseș ce zicem, carele destul de scurt, întunecat și fără ordânduială iaste, cum s-au zis mai sus și vom vedea mai pe urmă, și dintr-însul.

Ci dar așa lucrul fiind, ce a face eu n-am, fără cât iată, dupe la istoricii streini, pe la greci, pe la léși, pe la unguri și pe la alții voi umbla a cére și a mă îndatori, ca ce vor fi și ei pomenind și istorind de această țară, să zic și eu aici și cât îmi va fi puțința, foarte voi nevoi, ca ce va fi mai adevărul, dupe zisele lor să arăt.

Săvai că câți am găsit și la mâna mea până astăzi au venit, văz că pe scurt și ei de dânsa pomenesc și încă can trecători ating și istoresc numai, iar nu denceput și pe deplin scriu ale ei, ci numai cât le trebuie a o pomeni zic,

apropiindu-se câte undevași de ale lor lucruri ce pe larg istoresc și povestesc. Pentru care încă și cât fac, mulțemită trebuie să le dăm, că încă nu de tot din tablele lumii uitați suntem, ci oarecine de cele ce oarecând au fost și într-această țară, nu tace, ci spune și scrie. Măcar că unii dintr-acei ce sriu de dânsa, ca niște streini ce sunt și și voitori de rău unii, nu adevărul scriu, ci-i micșorează lucrurile, și pe lăcuitorii ei rău îi defaimă, și multe hule le găsesc. Și pot avea și direptate, zic, a face așa, dacă aceia alt mai bine nici știu, nici pot face. Și pentru că în stepena ce astăzi să află (măcar că de oareșicând așa să trage), în carea ticăloasă și jalnică iaste, cine cum îi iaste voia poate și zice, și scrie. Căci că nu iaste nimeni, nici cu condeiul, nici cu palma, a-ista împotriva, și a-i răspunde.

Lăsăm, dară, fieștecăruia a zice cum va vrea și a râde cum va pofti, de vreme ce nici le iaste sfiială, nici rușine de rușinile lor, nici nu gândesc, că toate lumeștile supuse sunt mutărilor și toate câte sunt umblă cu soroc și cum, că de obște iaste orbul noroc și viitoarele lucruri nevăzute sunt. Ci dar a acelora acum trecându-le, la ale noastre mă întorc a zice.

CUPRINS

NUMELE ACEȘTII ȚĂRI DEN VECHI CUM ÎI ERA ȘI CINE O STĂPÂNIIA

Véde-să dară că toți scriitorii țărilor și istoricii într-aceasta să tocmesc, cum și țara aceasta, cuprinsă fiind cu Ardealul și cu Moldova, îi zicea Dachia și Ghetia.

Săvai că Antonie Bonfinie în *Istoria* ce face foarte pe larg de lucrurile ungurești, în cartea-i dintâi, în decada dentâiu, oareceși osebire face între Dachia și Ghetia, zicând: “Dachii, ghetilor rudă sunt, de vréme ce și unii și alții

acéiași limbă au și dentr-un loc când au ieșit, au ieșit și au venit într-acéste părți”.

Măcar că unii den Scandinaviia zic să fie venit dachii și ghetii, căroră, zice el, le zicem și goti. Iar mai mulți zic să fie venit de la Dais, carii sunt în Schitia asiatică, pentru că Daeg, cum zice Stravon gheograful, că fiind vecini cu lăcuitarii Hircaniei, și ei ca hunii și ca alte noroade dentr-acolo schitice, locuri mai bune de a lăcui căutându-și, într-acéste părți ale Apusului au venit. Ci dară dachii și ghetii, zice, nu sunt din Scandenavia, ci din asiatica Schitie. Și, de vréme ce decât ai Apusului oameni, ai Răsăritului mai vechi sunt, cu direptul dintr-acolo într-acéste părți au venit. Mai zice acest Bonfinie că ghetii sunt căroră acum le zicem vlahi.

Iară Pius Eniasul le zice flachi, carii, zice, încep din Ardeal..., alătura cu Marea Neagră să întindea de lăcuia. Însă cea parte..., până în Dunăre Țara Moldovei, de cești mai dincoace oameni să chiamă. Iară carii mai mult cu Dunărea în sus mérge, Muntenească acum să zice și ca acéstea Bonfinie de aceasta istorește.

Și mai mult însă înaintea acestor dachi și gheti lăcuitori era, și Bonfinie zice, niște neamuri de le zicea gavriști și ghestoboți. Ci noi mai vechi de acélea nu căutăm. Căci câte mai în sus vom umbla scurmând și cercând acéle vechituri, atâta mai la întunérec vom da și nu alt vom afla, fără basne și povești numai. Ci destul încă măcar de am putea unele nemeri, de céle ce au fost de la dachi și gheti încoace.

Mai sunt mulți și din grecii istorici, zice Bonfinie, care-i zice că și pe aceștia, gheti, de goti îi ținem, din thrachi rodul lor trăgându-se. În ce chip den Scandia, au Scanția s-au pornit, de unde nu numai acest neam, zic mulți, că au venit, ci și bolgarii, sârbii, boșnégii, ungurii și alte neamuri au pogorât. Așijderea nu lipsesc unii, carii aceștia

numai osebindu-o de céle doao, îi zic și Muisia de Jos. Carea aceasta numai de la un grec țarigrădean o am auzit, carele să ținea mare știut, iar la altul la nici unul den latini nu o am cetit. Însă Muisia de Sus să zice unii părți de Țara Sârbească, însă ceia care-i zic gheografii unde să împreună apa Savei cu Dunărea, adecâte de la Beligradul turcesc și în sus cevași. Iar mai mult cât să întinde în jos, pe unde să alătură pe de céia parte de Dunăre, și cu țara aceasta, tot Muisia și și Muisia îi zic. Mai zice-se Muisia și Machidoniii, cum zicea și Filip Cloverie, gheograful, carea să hotăraște cu Dardanii. Mai sunt și alte Muisii în Asia, precum ei scriu, ci noao de acélea cuvântul nu ne iaste, nici măcară de céstealalte Muisii, săvai că zicem că unii și această țară Muisia o chiamă. Ci aceasta mai că nu e de credință atâta, pentru că rari și foarte puțini o zic, ci numai potu-se fi lunecat cei ce i-au zis așa, pentru că văzând vecinătatea Țării Sârbești, căriia Musiia îi zicea și dese amestecăturile lăcuitoților unii și alții între dânșii, zis-au cestora pentru acéia Muisiia. Sau că cei ce vor fi scris că o chiamă așa nu vor fi fost umblat într-acéste părți; deci, precum de la alții vor fi auzit, nemaicercând cu amăruntul adevărul, ei au semnat așa, precum mai de toate orile să întâmplă la ceștea scriitori, istorici și gheografi și vedem că nu numai în nume grecesc și le strămută într-alt feliu, ci și de feliul oamenilor și și obiceiurilor și alte multe lucruri le povestesc mulți într-alt chip de cum sunt. Că aiave să vede în gheografiile ce au făcut mulți și până astăzi fac, ei departe șezând de céle ce scriu, ce numai pen auz și pen 'trebări de cei ce umblă privind lumea (carii mult greșesc) aud și scriu.

Și adevărat așa iaste, că am ispitit aceasta și am văzut că și de céstea țăr[i] ce sunt spre noi și și de a noastră, măcară cari-s mai aproape de acei scriitori, însă destule

greșeli sunt și în nume și în locuri. Și unele care nu sunt, zic că sunt și altele care sunt, le tac. Zic dar de d-acéstea țări, povestesc gheografii așa, dar încă de céle Indii ale Răsăritului și ale Apusului și alte locuri ce-s într-acolo, ce de povești și de neadevăruri scriu și zic! Însă nici drept aceasta a-i huli detot trebuie, atât de mult ostenind și trudind a scrie multe și mai de toate, pentru folosul multora. Iar de greșesc, ca niște oameni greșesc și noi greșim toți ca dâșii, dentru lut zidiți fiind toți. Însă orice, ce iaste de numele aceștii Muisii, minciună au adevăr, că o numiia și așa, eu nu mai cerc, ci numai lăsându-le, ca de mai puțin zise, a ținea trebuie cele ce de mai mulți și mai numiți, iaste; și iară zic că Dachia și Ghetia îi zicea și să numiia.

CUPRINS

STĂPÂNITORII ȘI LĂCUIITORII ACEȘTII DACHII. CINE AU FOST ÎNTĂI

Stăpâniia dară și lăcuia acest pământ acéle neamuri ce le zicea dachi și gheti, oameni însă varvari și groși, idololatri, iară ostași mari și tari la bătaia războaielor, nepoftitori a să supune altora, nici a să birui de alții îngăduia. Avea craii și oblăduitorii lor și nimănu supuși nu era și mulți încă de dâșii să îngroziia și vecinii lor foarte de dâșii, să spăria, căci de puține ori biruiți de unde mergea a să bate, să întorcea.

Acestora dară mergând numele și vestea cum sunt, și de tăriia lor, împărații romani poftitori de lățimea împărăției lor fiind, precum toate împărățiile puternice sunt lacome de a supune pre alții și a-și lăți și mări hotarele împărăției lor și mai vârtos romana monarhie atuncea pe acéle vremi înflorind, de multe ori în tot chipul au trimis să supuie și

pe acei dachi precum și pe alte țări toate câte era împrejurul lor. Supusese pre unii cu arma, pre alții cu groaza numai puterii lor, că atâta slujia și într-acélea vremi norocul izbândeii lor, cât nici o țară, nici un pământ au putut sta împotriva lor. Zice Ioann Șleidan, în cărțiceaoa ce istoréște pe scurt de patru monarhii ale lumii ce au fost, că romana monarhie și putere (care au stătut mai mare, mai tare și mai mult decât toate alate), atâta numai n-au luat și n-au supus țări câte n-au vrut, și atâta i-au scăpat, la câte n-au vrut să meargă. Însă cui iaste poftă, citească pe Tito Livie Padova-nul, carele din 'ceput ale romanilor și foarte pe amăruntul scrie, și pe Flavie Blond unde istorește și zice *Triunfantis Rom[a]e*; și de acolo lesne poate cunoaște fieștecarele câtă împărăție și până în câtă putere au fost ajuns romanii. Și aceasta iaste de crezut, pentru că și bisérica noastră de Octavie Avgust Chesar, împăratul romanilor, mărturiséște, potrivit monarhia lui pre pământ, cum a lui Hristos: cela monarhind mulțimea stăpânirii oamenilor, s-au potolit; Hristos luund chip omenescu, mulțimea dumnezeirii idolilor s-au zdrobit, iproci, precum să vede la tropariul de la Nașterea Domnului, la slava de la vecernie.

Aceștia dară împărați, vrând să supuie și să biruiască și pe acest pământ cu lăcuitorii lui, carii era atunce, în tot chipul siliia și și de multe ori oști mari și grele au trimis asupra lor, cari mai de multe ori, mai biruite decât biruind s-au întorsu, precum și Țesar Avgustu trimițând asupra lor odată 50.000 de ostași, d-abiaa marginile Dunării le păzia. Carii dupe aceia dachii și ghetii adăogându-și oastea, până la 200.000 de oameni zic că au făcut, și trecând Dunărea, biruințele romanii împărăției foarte greu și rău, cu foc, cu fier și cu robia le-au stricat, atunce craiu lor fiind Birebisca.

Și Bonfinie scrie: “Și aceasta nicicum romanilor nu sta bine și grijă încă având de acei nedomoliți oameni, nu să odihniia, nici îi uita ca în lungă odihnă și în lină pace să se afle, nici să se obrăznicească în biruințele lor îi lăsa. Ci măcară deși lega câteodată cu ei pace, pentru că și vecini le era, de vréme ce (cum s-au și mai zis) toate împrejurile lor luate și biruite de romani era. Iară încă și pentru oricare pricină mică să și scorniaa oști, unii spre alții pornind”.

CUPRINS

TRAIAN ULPİE. PUINDU-SE ÎMPĂRAT ROMANILOR, AU SUPUS DACHIA DESĂVÂRȘIT

Aceasta dar mulțime de ani trăgându-se și așa lucrurile lor învârstându-se întru dânșii, până în vremile ce au stătut împărat romanilor Ulpie Traian, carele să trăgea de neam spaniol, începând împărăția, de vârstă fiind de ani 42, la anul de la nașterea Fecioarei, cum zice Carion în Cronica lui, 128. Om înțelept de amintrelea, fiind învățat mare, cu sfat în toate și foarte drept (cât și aceasta au făcut, zic istoriile, cum că puindu-să împărat și chemând pre cel dintâi al Pretoriului, i-au dat sabiia, zicându-i: “Pentru mine slujaște-o până dirépte le fac; iar de nu dirépte le voi face, împotriva mea tu o întoarce”) și cu inimă mare, mai vârtos într-ale oștilor lucruri era. Aceasta dară altcevași mai pe deasupra decât cei ce făcuse mai nainte vreme și de această țară gândind și socotind într-alt chip și ale sale gătiri de războaie își tocniia; și nu prea mulți ani den împărăția lui trecând, deci cu mari greime de oști și cu nespuse puteri s-au sculat a oști într-acéste părți. Cât dar va fi fost putérea lui atunci și cu câtă mulțime de oameni va fi umblat, cât au umblat și au supus părți ale lumii, putem-ne însă cu mare

mirare și domiri câte cevași, că iată vrând pre lângă acéle oștiri ale lui și lucruri mari ce apucase și făcea ca să-i rămâie și în fapte slavă, și pomenire, doară și minune la oameni în veci rămâindu-i. Pe unde mergea, drumuri mari de piatră și șanțuri groaznice trăgea, pe unde și umbla, precum și până astăzi să văd și aici la noi în țară, căroră încă troianuri le zicem rămâind de atuncea din om în om acel nume, carele să trage și până astăzi, măcar că foarte puțini sunt carii să știe drept ce le zic troianuri. Iară acesta iaste adevărul, că din oștirea acelu mare împărat, Traian Ulpie, sunt rădicate și nu numai aici, ci și pentr-alte țări. Așa au făcut cum s-au zis, pentru ca să rămâie neamului omenesc pomenire de mari și de putérnice faptele lui. Iară de va fi și altu cinevași făcut ca acélea din romanii voievozi sau împărați mai nainte vréme, cum și poate fi făcut (că toți puternicii stăpânitori ca acelea nevoiesc a lăsa pe urmă de mari faptele lor pomenire), acéia nu o știu, pentru că de la acest împărat încoace asemene acelora nemaifăcându-se, nici a mai pomeni vedem, unde rămâne de vor fi făcut și alții; iar pe numele acestuia au rămas de a să numi și a să pomeni într-acest chip.

Așa deci Traian acesta începând războiul întâi cu dachii, 16 ai scrie Carion că s-au tras, într-acéle vremi crăind pe aici Decheval, carele era foarte om viteaz și meșter la ale războaielor (precum și Dion îl scrie în *Istoriia vieții lui Traian*, ce face), și bogat, și mulțime de oameni avea. Precum pre lesne iaste a socoti și a créde neștine că așa va fi fost; de vréme ce afară dentr-altă vréme trecută mai de nainte, câte și câte războaie gréle și bătăi sângeroase făcuse între dânșii, care Decheval și în vremile ce împărăția Do-mițian la Roma, la anul de la înviiarea domnului 99, cu mari puteri s-au sculat împotriva lor și nu puține réle și stricăciuni au simțit ținuturile romanilor de dânsul. Apoi

deci, 16 ani neprestan, cu o împărăție mare și putrnică ca aceia a romanilor, cum să pomeneste, câtă putere și câtă avuție au trebuit să aibă de au putut sta atâta împotriva și a răbda?

Însă, acea de apoi, văzând Traian că în lung să trage acest războiu și gândind că multe să pot întâmpla dintr-acea zăbavă (mutătoriu foarte tuturor acestora fiind no-rocul), iel însuși cu toată romana putere s-au sculat de au venit, și, viind până la marginea Dunării, den jos de Cladova, s-au apuct a face podul de piatră stătătoriu peste Dunăre, căruia și până astăzi și dincoace de Dunăre și dencolo i să văd marginile și începuturile cum au fost și direct ce loc au fost. Mai véde-să, zic, și când scade apa la mijloc, și alte colțuri ca niște picioare de zid; lângă care pod iaste și Cetatea Severinul, dincoace mai sus oareceși, care era făcută de Sever-împărat, mult încoace mai pe urmă decât Traian, împărățind acela, cum zice Carion, la anul de la Hristos 213, însă acuma spartă și mult véche să véde.

Acest pod mare minune și mare lucru au fost și aiave semn iaste de nespusa-i putere ce au avut acea împărăție. De care pod mulți istoresc și mulți între alte minuni ce să vedea ale lumii îl număra, și de meșteșugul lui cum l-au făcut, și de altele câte de multe au trebuit până a-l face; iar de chel-tuială cu cât s-au făcut, iaste [de] necrezut de a să și spune; zic scriitorii, de acest minunat pod și alții mulți scriu. Iar și Ioann Tețu, în cartea istoriilor lui, puțin mai pe larg și făptura lui cum au fost, spune, și căzute lui laude îi dă. Însă și Dion, carele istoréște ale lui Traian toate, mai pe larg de acest pod scrie așa: cuvintele lui acéstea sunt:

“După acéstea, Traian podul de piatră peste Dunăre a să face au grijuit, care toate alalte ale lui faceri mari departe le-au întrecut. Ale acelui pod, stau tot de laturi cioplite

pietri picioarele lui, a căroră nălțimea de 150 de picioare iaste, fără temeliile lor; lățimea de 60 de picioare cuprinde, și de la unul până [la] altul sunt depărtate picioare 170, și cuprinde de la unul până la altul cu colaci”.

Acum dară cât va fi fost de lung și ce pod va fi fost, socotească cine poftéște și iaste grijuliv ca la acéstea a ști. Aflatu-s-au în Ardeal, poate-fi adusă de aici și o piatră care au fost la capul podului pusă și scrisă de acest pod cu acéste slove latinești:

“Providentia Augusti, vere Pontificis, virtus romana quid non domet sub jugum. Ecce rapitur et Danubius.”

Care va să zică:

“Providenția lui Avgust, adevăratului Pontifex, putérea romană ce nu supune supt jug. Iată să răpéște și Dunărea.”

Acest pod și în banii acelui împărat Ulpie Traian să punea: de o parte de monetă bătea chipul lui, și de céia parte tipăriia podul cu acéste slove și zise: *“S[enatus] P[opulus] q[ue] R[omanus] optimo Principi.”*

Care așa tâlcuiescu și zice:

“Sfatul și norodul romanu, preabunului domn.”

Aceasta au grijuit a tipări întru pomenirea minunatului pod, iproci.

Care și până astăzi într-acea monetă (adecâte într-acei bani) să véde, vrând în tot chipul acela să lasă pomenire nemoartă de mari faptele lui.

Așa deci făcând podul, au trecut și el pe dânsul în ceasta parte, săvai că nici cât au șezut el acolo zăbovind până a să face podul, că lucrurile războiului nu să afla în odihnă și în léne, ci dése bătăi cu vrăjmașii săi făcea, și prăzi, arsuri și alte réle pren tot locul să vedea. Decheval încă nu într-un loc ședea, nici fără de mare grijă să afla, ci și el cu toate puterile câte avea, și tare să apăra și de multe

ori izbândiia; ci nici o potrivire, nice nici o asemănare având crăiia lui cătră Împărăția Romană, el din zi în zi tot mai slăbiia, că nici cu nici una de-a tocma era, ca până în săvârșit să se poate bate și să poată sta împotriva-i.

Acélea deci și el cunoscând tocma atuncea mai bine, zic, cum că au trimis de câteva ori la împăratul Traian ca să se împace, cum și alte dăți făcuse, și și toată biruința-i să o închine împărăției lui, puind armele lui jos și dare să lége și și pre toți robii romani câți avea prinși să-i sloboază (că mulți avea și și den oameni mari prinși robi). Iar nicicum n-au vrut să-i priimească atuncea acéle céleri și făgăduințe, zicând că nu numai atunce umblă să înșale și să adoarmă împărăția, îngrozindu-se de dânsa, ci și alte dăți, de multe ori ca acélea au și ispitit și au și făcut, iar apoi de nici una nu s-au ținut. Pentru că zicea că și alte dăți așa făcuse, biruindu-se de romani, și căzând la pace și tari legături cu ei legând, apoi numai cum găsiia cât puțină vréme, atunce numaidecât împotriva lor să scula.

Scrie Zonara în *Viața lui Traian*, în tomul al doilea, că și altă dată au oștit Traian împotriva lui, și prea tare și groaznic războiu au avut cu el, atâta cât măcară că romanii au biruit și mulțime de vrăjmași au omorât, iar și dintr-înșii încă atâția au fost de răniți într-acel războiu, cât nemaivând cârpe bărbiiarii de a lega ranele, și auzind împăratul, însuși ale lui haine nu ș-au cruțat, ci le-au dat de-i lega, și cetățile cu destulă osteneală i le lua. Însă văzând Decheval că și de scaunul crăiei lui să apropie, atuncea au trimis soli de pace la Traian cu multă rugă, făgăduind că și armele, și meșteșugurile cu care bătea cetăți și războaie, și pre meșterii aceia să-i dea, și apoi și ce va pofti el, să facă. Și așa viind și el însuși la împăratul, la pământ plecându-se, s-au închinat împăratului. Așa deci în

Italia Traian întorcându-se, solii lui Decheval cu dânsul i-au adus, pre carii înaintea a tot sfatului romanu ducându-i, armele lor acolo ș-au lepădat, și mâinile strângându-și în chipul robilor, mult și cu multe cuvinte s-au rugat, și așa pacea făcându-și, iară le-au dat armele și s-au dus.

Însă Decheval nu prea mult trecând, iară de noao hicle-
nie să apuca, tocmélele și legăturile silind și stricând; însă cunoscând că el n-are de-a tocma puteri de față ca să se bată, au început pe ascuns hicleșug, pe Traian să omoară, ci de el foarte să temea și să îngroziia, cunoscându-l mare și tare ostaș. Într-acesta chip dară au început hicleașugul: știind el că de acel împărat lesne să apropie omul și cine va grăiaște cu dânsul, el au aflat oameni ca aceia, carii să zică că au fugit, și apropiindu-se de el, să-i grăiască, și de vor putea, să-l omoară. Așadară mergând, dintr-aceia unul, s-au cunoscut că umblă apropiindu-se de împăratul cu hicleșug. Așa deci, prinzându-l și dându-i strânsoare, au mărturisit lucrul și cum i-au trimis Decheval, iproci.

Atuncea a doa oară sculându-se Traian cu mai mare mult decât întâi putere, ca să-l întérce de toate acéle nestâmpărări și hicleșuguri ale lui, au mers asupra lui și au jurat, zic, că până nu va dezrădăcina și pe el, și pe tot acel rod de oameni, nu va lăsa, cum în cea de apoi au și făcut.

Însă romanii temându-se și de acéia au făcut așa, adecâte ca nu cumvași vreodată când ar începe a scădea și a să mai pleca împărăția lor, ei aflând vréme, ca niște nedomoliți și nedumesticiți vrăjmași pururea nevindecați cătră romani, ar fi făcut răscumpărare tuturor câtora au pățit de la dânsii, și ei ar fi silit nu numai a surpa de tot Împărăția Romană, ci și numele roman să-l stingă și să-l piarză de pe fața pământului, cum și alții mulți au silit a face, ci n-au nemerit.

Acéstea dară împărăția socotind și sfātuind, acéia mai timpuriu cei a o face decât alții, la cale pusése să o facă,

precum au făcut și în vremile cele ce împărații monarhi încă la Roma nu era; ci numai aleasa boierime și capetele cele mari otcârmuia împărăția (cari au ținut așa dupe uciderea craiului lui Sexest Tarcfinie, celui ce-i zicea și Trufașul, care au călcat și casa Lucreție[i] romane, cei cinstite și înțelepte).

Multă mulțime de ai până la Iulie Chesar, fiind atuncea dar voievod oștilor romane Știpion African, acolo în Africa mergând, de unde și numele-i African au rămas, și biruind cu mare putere domnia și tăria carthagénilor ce înfloriia și ia atuncea, cu multe bunătăți. Însă romanii den fața pământului și marea cetate acéia o au sfărâmat, și toată biruința lor o au răsipit. Așa Numanții, cetății mării și frumoasei în Spania, Știpionu Emiliu și minunatului pe atuncea Corinthului în Elada, Mu[mmius], au făcut, den temelie sfărâmându-le și răsipindu-le, pentru că supuse fiind lor, iale să hiclenia și ucidea pe romani. Și altora ca acelora așa au făcut, măcară că romanii acélea mai mult ca să dea groază și spaimă vrăjmașilor și supușilor lor celor neascultători le făcea. Căci într-alt chip acea împărăție foarte au stătut dreaptă și milostivă, și era priveghetoare în toate cele cuvioase și dirépte, mai mult decât toate alalte monarhii și stăpâniri câte au stătut în lume și până astăzi stau, precum toate istoriile scriu de dânșii, pre larg arată. Afară, zic, după ce au venit samoderjeții împărați, au mai bine tirani, cum le zic, că apoi ei apucând împărăția și vrând fieștecarele a împărați cumu-i va fi voia, nu dupre cum legile și obiceiurile lor era puse. Atuncea deci unii dintr-înșii, nu domni sau oameni să par că au fost, ci mai răi și mai cruzi decât fiarăle cele nedumestecite și mânioase, și decât aspidetele și vasiliscii cei otrăviți și veninați, cum au fost Caie Caligula, Dometie, Neron, Dometian, Dioclițian și alții ca ei mulți. Și nu numai la dânșii au fost ca acéia, ci

și la alte neamuri și domnii, precum și până astăzi unde și unde nu lipsesc de a nu fi de acei cruzi tigri și veninați balauri, stărpituri și terata, fiind din neamul omenesc, iar nu rod omenesc.

Așadar, sculându-se Traian cu toată puterea-i și în mai înălăuntrurile țării intrând o dată și altă dată, mare și tare războiu cu Decheval având, nu puțină vărsare de sânge dintr-amândoaă părțile s-au făcut. În cea de apoi însă, Decheval biruindu-se, au fugit, trăgându-se către Beligradul Ardealului, căci acolo îi era și scaunul crăiei. Ci nici acolo nu s-au putut amestui, că iată oastea romană trecând munții Carpatii (că așa aceștea munți toți carii curmează țara aceasta de către Ardeal, să chiamă, dupe cum scriu gheografii), și acolo arzând și sfărâmând, nici acel Decheval au mai putut scăpa, ci și pre el prinzându-l, zic, cum să-l fie omorât. Alții zic cum el însuși să-și fie făcut moarte, dupe atât[e]a nenorociri ce i să întâmpla și vedea că tot și cu totul să pierdea și cum că tot va cădea în mâna lor pe urmă, ci viu să nu fie.

Atuncea deci începând mai vârtos și cu deadinsul a-i cerca și avuțiile lui, zic, cum multă sumă și mare bogăție să se fie aflat acolo în cămărilor polatelor lui; și multe și ascunse, zic, că au fost, care le-au descoperit și le-au ivit unul dintr-ai lui oameni, pentru că foarte ascunse le ținea. Acest fel de meșteșug de a le ascunde, varvarii aflând, adecăte, zic că acolo în apa ce trecea pe lângă polate, abătând întâi apa de a cură pentr-alt loc, mare foarte groapă făcând și cu léspezi pardosind-o, și pe dasupra bine tocmind-o, iar au dat apa peste acea groapă, ca o peșteră mare făcând-o și acolo mult foarte într-însa aur, argint și alte scule ce știa că de apă nu să strică, puneau. Care ascunzătoare foarte cu nevoie era să se afle, mai vârtos că nimeni nici o știa;

pentru căci, când o au făcut, robi au adus de o au săpat, și apoi pre toți pre aceia au pus de i-au omorât, ca să nu iasă cuvântul și acea taină la nimeni, afară.

(Ci iată că nici o taină, nici nici o ascunzătoare lumească, dupre nemincinos cuvântul domnului, la Luca 8, nu e, care să nu să afle și la iveală să nu iasă.)

Alții zic că le-au ivit acélea și le-au spus un boiaru mare, romanu, ce în mulți ani l-au fost ținut acel Decheval rob acolo. Acesta dară poate-fi, că domirit și mare om fiind, și ca acélea multe va fi iscodit, ca să știe și să poată cunoaște, până în câtă putere avea acea crăie, de să punea așa tare împotriva romanii împărății de a să lupta și a să apăra.

Deci și acélea spuindu-le și aflându-le, le-au luat romanii și câte au cunoscut că ar fi fost de zăticneala lor, toate le-au stricat și le-au dărâmat.

Așa deci Traian supuind și desăvârșit domolind toată Dachia, și socotind ca să o tocmească într-același chip, de la care să nu mai aibă alte turburări, nici să le mai vie alte griji, au poruncit du prenprejurele biruințelor sale de au adus romani lăcuitori de i-au așezat aici, și și dintr-a sa oaste au lăsat câți au trebuit de a-i lăsa, ca să se așaze aici, rămâind lăcuitori acestor țări, carii și până astăzi să trag, cum vom arăta, dintr-aceia.

Însă nu că doară den dachi nici unul n-au mai rămas, cât pustiindu-se de tot, și nemairămâând nimeni cine a lăcui acéste pământuri, au pus Traian și au așezat romani, ci numai a lor crăie să nu mai fie, nici capete dintr-înșii poruncitori să nu rămâie, nici al lor nume de stăpânire să nu să auză, ci numai de romanu.

Iar și den ei alții au mai rămas, că iată și Lichinie de neam dac să trage, cum scriu mulți, însă de proști oameni era; iară apoi la Roma mergând și la mari oameni slujind,

fiind poate-fi și om de slujbă, așa au ajuns de mare, cât și pe Constanția, sora lui Costandin-împărat celui Mare au luat, pre carele și soț împărăției l-au făcut, și împotriva lui Maximin tiranul l-au trimis cu oaste, și la Tarsu l-au biruit. Însă nici din pieptul acestui Lichinie au lipsit tirăniia, că și cătră alții crud era, iară cătră creștini nesățios gonitoriu și muncitoriu.

Însă marele Costandin nu l-au lăsat așa, ci împreună cu fiiu-său Crispu, cu mare oaste împotriva-i au mers, și și el cu oaste ieșindu-le înainte la Odriiu, având mare războiu, au biruit foarte pre Lichinie.

Fugind, deci, el în Bithinia, iară încépea a strânge oaste; însă văzând că nu-i va mérge, trimite pe soția sa la frate-său Costandin de-i face pace și-i iartă viața, însă cu această tocmeală: ca fără de dregătorie să șază, să se odihnească, la Solon dându-i loc. Iar el rău fiind învățat și neastâmpărat în réle, trecând câtăvași vréme, iar începea a să mișca spre tulburări și a-și strânge oameni asemenea lui. Însă ai lui Costandin ostași, fiind la Solon păzitori, acolo l-au ucis și au stins și pe acel tiran, ca pre Dioclițian, Maxentie și Maximin, curățind lumea de îmuțiciunea tirăniei lor, iproci.

Acest dar Lichinie, cum zisem, au fost de fel dacu, săvai că foarte puțin rămăsése (zic istoriile) de atâta [a]mar de ai, ce într-înșii grele oști și nespasă mulțime de vrăjmași au stătut și au bălăcit, pre carii cu sabia și cu foc i-au stins. Și încă den câți și rămăsése, cum s-au zis, doar cu viața numai ce era, că alt tot supt nemilostivii ostași să mistuise și să topise.

Așadară Traian au așezat lăcuitori romani în Dachia, cum toți istoricii adeverează și aiave și până astăzi în Ardeal, în multe locuri, să văd în pietri scrise, epigramata și altele în numele lui, cum și la Cliuj, zice Gulielmu și Ioann Blau, în *Noul Atlas*, că deasupra unii porți ceastă epigrama [a] lu Traian să vede scrisă (însă latinéște):

“Trai[a]no pro salute imp[eratoris] Antonini et M. Aurelii Cesa[rio] milites consistentes manipio posuerunt.”

Și de aici apoi Traian sculându-să, s-au dus în părțile Răsăritului cu a dooa mare oștire, unde Armenia toată o au luat și Asiria, până [la] Arvile parte au supus.

CUPRINS

DE DACHIA PE SCURT IAR VOI MAI ARĂTA, CÂT ZIC CĂ AU FOST DE MARE ȘI CU CE PĂRȚI S-AU HOTĂRÂT

Filip Cloverie gheograful și pe Dachia scriind-o, zice: “Dachia pe dencolo de Dunăre să hotăraște cu musii (adecăte cu sârbii, iproci). Dachii însă, zice, neam schitic iaste, crud, vrăjmaș, și varvar, iară țara acéia Dachia, despre miază-noapte să hotăraște, zice (până la un loc va să zică), cu munții Carpatii și cu apa Prutului (adecăte despre Țara Leșască să coteste); de cătră răsărit, iară zice, cu Prutul să hotăraște și cu Dunărea.” Ci aici acest gheograf să véde că foarte greșaste, pentru că câtvași scurtează den cât au ținut și ei atunci, de vréme ce nu până în Prut, și până astăzi să văd ținuturile, ci până în... Nipru, cum mai sus s-au semnat dintru a lui Bonfinie istorie: că între Nipru, care dă în Marea Neagră, să cuprindea ghetii, iproci. Ci mai bine iaste și mai cu socoteală, să se zică, că de cătră răsărit să hotăraște cu Niprul..., adecăte despre Vozia și despre Crâm. Iar de au greșit Cloverie și de aceasta ca și de altele multe, nu iaste a ne minuna, nici atât a huli, căci și de aceasta arătat-am pricina mai sus, din ce vine; adecăte, că aceștea scriitori, carii scriu mai toate și de toată lumea, câtă până astăzi cunoscută iaste, n-au umblat să vază ei însăși, céle de care scriu, care nici nu putință iaste cuivași în lume să poată umbla toată lumea, și toate așa pe amăruntul

să le poată vedea și ști, cât nici într-una, nici să greșască, nici să scază. Ci dar aceștea mai multe auzindu-le de la alții ce umblă, unii într-o parte, alții într-alta, unii cu neguțătorii, alții ca să vază numai lumea, întreabă și scriu ale lumii lucrurile, orașele, apele, munții, neamurile, obiceiurile lor, legile, roada acelor pământuri ce dau, ce lucruri să află într-însele, ce nu să află și ca acéstea de toate. Décii ca acélea de la unii într-un chip, de la alții într-alt chip, dupre părerile oamenilor, cum sunt înțelegându-le și luundu-le, lui încă ce-e iaste părerea că ar fi mai adevărul, zice și scrie.

Deci, care iaste bine și direaptă, pe ia stă așa nemișcată, iar care greșită și smintită iaste, trebuie cei ce mai bine vor ști, de acel lucru să îndrepteze și să direagă. Însă de către amiazăzi Dachia să hotăraște cu Dunărea, și de cătră apus, zice Filip, cu apa ce să chiamă Patisul, întru care hotară, cuprindu-să astăzi, zice, partea a Țării Ungurești, mai sus zisa și Ardealul și Valahia (adecâte țara aceasta) și Moldova. Însă vlahii, acești gheografi și mai toți istoricii câți scriu de aceste țări, zicea și Moldovei și ceștiia; apoi o împarte în doao, una de sus; alta de jos, îi zic. Le zic și: mai mare și mai mică; cea de sus, adecâte și mai mare, Moldova; cea de jos și mai mică, țara această *Muntenească* numeind, cum îi zic mai mulți așa; că Rumânească numai lăcuitarii ei o chiamă, și doar unii den ardeleni[i] rumâni, pentru că și aceia și ceștea numai când să întreabă, ce iaste? Ei răspund: rumâni; iar moldovénii să oselesc de să răspund: moldovani, săvai că și ei sunt de un neam și de un rod cu ceștea, cum mai nainte mai pre larg vom arăta cu mărturiile multora.

Traian Ulpie așezând deci romani lăcuitori aici și puind capete și otcârmuitori romani toatei Dachii (însă nu craiu, ci numai voievozi, precum și pentr-alte țări supuse ale lor era, den crăie ținut mai mic, făcând-o), s-au întors, și iar la Dunăre viind, acolo de céia parte au făcut Nicopoia, precum și alții istoresc, și Bonfinie într-a trea decadă, a adoaoăi cărți a lui, carele așa scrie: “Necopoi doao sunt, una mare, alta mică să chiamă; cea mare dincolo de Dunăre, cea mai mică dincoace. Și cea mare Traian, cea mică Adriian au zidit, în pomenirea supunerii acestor Țări” (săvai că și Bonfinie dintr-a altor scriitori zise, zice și el). Însă acel Adriian, ce să zise că au făcut și el cea mai mică Nicopoe, care, duple zisele acestor istorici, îm[i] pare să fie ce-i zic astăzi Turnul, carele dincoace de Dunăre împotriva Nicopoi iaste; acela dară era nepot lui Traian, de nepot, căruia așa-i era numele: Publie Eliu Adrian, carele dupe Traian el au stătut împărat. Ci dar de crezut iaste că, vrând ale unchiu-său fapte și lucruri să le mai întărească încă și să le păzească, și acea Nicopoe au făcut, și altele au mai întărit și au ținut pen multe locuri, și la Roma, cum să véde. Om foarte învățat, înțelept, bun și ostaș mare era, precum și în viața acestui împărat câți o scriu, să véde pe larg, cum au fost de vrédnică și de mare.

De acolo apoi sculându-se Traian, iară cu mare putere, cătră părțile Răsăritului s-au dus, precum puțin mai sus am semnat, unde și pre arméni și pre parti până la Arville au supus. De acolo iară câtvași trecând, iarăși, gătindu-se bine de oștire, au mersu, cătră Asiria, împotriva ovreilor, carii rădicase cap împotriva romanilor ce să afla la Eghipet, la Chiriiani și la Chipru, carii zic că au fost ucis ovreii

până la 40.000 de oameni, și nu numai atât au făcut, ci și carnea ucișilor au mâncat și cu sângele lor pe obraz s-au uns. Această dară crudă și vrăjmașă obrăznicie și cutezare a ovreilor au făcut pe Traian de cu mare putere au mers asupra lor, ca să potolească acea răzmiriță și să-i pedepsească.

Miră-să însă mulți acea sculare a ovreilor și grozăvie ce făcuse și romanilor, și creștinilor, câtoră să aflase atuncea într-acéle părți, de-i ucisese așa, ce îndrăznire și nesfială să fie fost? Că iată, de la Tit-Vespasian, dintr-al doilea an al împărăției lui până la al optsprăzece, adecă a lui Traian ce era atunci, numai ce trecuse ani 34, și nu să domiriii nici și-aducea aminte ce pățise; că atuncea ei iar sculându-se și rădicând cap, au mers asupra lor acel împărat Tit, fiind de la Hristos ai 72 și, ocolind Ierusalimul și cetatea, o au fărămat, și bisérica cea mare ce avea atuncea ovreii o au ars și o au stricat, și au tăiat atuncea romanii mai mult ovreii de 300.000 de ovrei, cum pe larg istoriile dovedesc. Ci dar cu acéia nu să îndestulise, ci și în scurta vréme acéia iar ca acélea scornise și făcuse, cum mai sus s-au zis. Ci poate-fi, cum zice și Carion în cronica lui în *Viața lui Vespasian*, unde mai pe lat cevași acéstea istoréște; că fiind de la Dumnezeu să pață, cei ce sunt vrăjmași lui, cum era ei lui Hristos domnului și Dumnezeului nostru, acéstea spre pieirea lor le întărâta și le făcea, ca să se răscumpere desăvârșit sângele cel nevinovat al spășitoriului lumii, ce pe cruce l-au vărsat nelegiuiții ovrei.

Într-acéia deci gătindu-se Traian și spre acéia vrând a să porni să meargă, boala idropiiei viindu-i, și până la Chilia mergând, acolo au murit, împărățind ani 19 și 6 luni.

Acéste trei mai mari oștiri făcând el cât au împărățit, adecâte al dachilor, cum s-au zis, al arménilor, al parthilor și acesta al ovreilor, de ar fi mai trăit, l-ar fi săvârșit, afară

de altele multe ce mai mici le socotia și afară din câte mai nainte de a fi împărat, nenumărate războaie ce au făcut, trimițându-se încolo și încolo hatman mare au serdarius, cum îi zicem, și mai nainte și împărățind Nerva cel Bun, drept și milostiv împărat și cătră creștini blând, și făcătoriu de bine, carele pe Traian, dupre dânsul a împărăți el l-au ales și l-au lăsat în scaunu-i.

Însă moartea lui Traian au zăticnit atunce oareceși vrémea de au mai zăbovit acea oștire până a mérge la acei ovrei, iar nu că doară au rămas lucrurile așa lăsate și îngăduială s-au dat acelor hieléni ovrei, ca deprinzându-se cu d-acélea, să rămâie în nărav.

Ci iată Eliu Adrian, nepotul de nepot al lui Traian, cum s-au zis, stând dupre dânsul împărat, și trecând oareceși vréme până a-și tocmi altele ale împărăției, fiind proaspăt împărat, că era destule turburate, atuncea mai vârtos în Asiria, începute de Traian unchiu-său fiind. Deci numaidecât spre acel războiu s-au gătit. Săvai că zic că până a mérge el încă acolo însuși, den Britania chiemând pre un Iulie Sever-voievod, ostași foarte vřednic, l-au trimis în Siria, ca să mai potolească aceea turburare și gâlceavă ovreiască, ci nici acela n-au cutezat bătaie mare să facă cu acei preaîndrăzneți tâlhari, ci au lungit războiul, între care vréme puterile ovreilor să mai întărise.

Așa deci apoi, Adrian mergând în Siria cu mare și tare gătire, luund multe alte coștéie și stricându-le, apoi au mers de au ocolit cetatea carea-i zicea Veturon, trei ani și șase luni bătând-o, fiind tare și cu mulțime de oameni păzită, cum zice Carion. Acolo mulți deci în bătaie pierind, și mai mulți de foame și de ciumă murind, cu sila și cu biruință o au luat. Și acolo au ucis și pe capul turburării și hieleniei, căruia îi era numele Vencohab; alții acestuia îi zic

Coteva, căruia apoi pe urmă ovreii îi zicea Vencomba, adecâte fiul minciunii, cum îl tâlcuiesc ei, căci că el mai nainte să trufiia și zicea să iaste Mesia, mântuitoriul iudeilor.

Însă dupre ce s-au luat cetatea și cu bătăile dupre afară ce să făcuse, puind de au numărat morții, să vază câți vor fi, s-au aflat zic cincisute de mii de ovrei, afară de cei ce de foame, de ciumă au murit, pre carii nu i-au putut mai număra. Și atuncea puterea ovreiască cât mai fusese, s-au sfărâmat și s-au zdrobit. Acestea Carion în *Viața lui Adrian*, măcar că can pe scurt, le istorêște; iar Ioannu Zonara, om învățat și vrédnic credinții, dintre istoricii greci, zice unde scrie și el viața lui Adrian, că, afară den câți de foame, de ciumă, de arsuri au murit, numai în bătaie, câți au căzut numărându-i, s-au aflat 580.000 de ovrei, și cetăți le-au luat 50 foarte tari; iară coștéie și sate mai alése, care avusése, 985 le-au sfărâmat, iproci.

Așadară Dumnezeu părintele știe răscumpăra sângele fiului său unuia-născut, și așa știe fieștecăruia den vrăjmașilor lui a răsplăti și a da, și celora ce poruncile sale calcă, plătind păcatul părinților pe feciori, până la al treilea și al patrulea neam, cum singur Dumnezeu zice, la Numere, capete 14 și la *ftoro zakon*, cap. 5, pre carii încă îngăduindu-i și lăsându-i în viață câteodată și în putere să vadă că sunt cevași norociți, care acéia o face noianul bunătății și adânca înțelepciunea lui Dumnezeu, pentru ca doară s-ar pocăi oamenii și de la întunérecul relelor s-ar întoarce la lumina bunelor. Iar ei neluând-o că acea îngăduială iaste despre partea miloserdiei lui Dumnezeu, ci den destoinicia lor, că ce să vadă așa, prind nărav și așa nemaicurmându-l de la dânșii, cad și ca într-acéle stingeri și cu sunet să piiarde pomenirea lor, cum cântă și împăratul proroc David în psalm[ul] 9, precum și a ovreilor s-au pierdut, vedem,

împărăția, stăpânirea, preoția și alte bunătăți multe și până la sfârșitul lumii vor să fie pierdute și stinse. Iară de noi, carii credem într-însul fiiul lui Dumnezeu, fie-i milă și paza lui afle-se pururea cu câți învățăturile și poruncile lui tin și păzescu.

Acéstea ce zisem până aici, pentru alții doară să par că am ieșit din vorba noastră, însă nu gândesc că fără cale sunt puse, de vréme ce acéstea și mai multe decât acéstea, măcară de am putea ști luminând mintea noastră cu céle ce în lume mari fapte, de mari oameni scrise au rămas, și acéstea voia lui Dumnezeu îngăduindu-le, ca iară pren oameni minunile sale să săvârșească și să rămâie cunoscute rodului omenesc. Toate învățătura și știința descoperindu-le și în lumină puindu-le și lăsându-le, ca să putem încă cunoaște și să știm lucrurile bunilor și a răilor, a vrédnicilor și a nevrédnicilor, ale legiu-iților împărați și ale tiranilor; ca pre cei buni și vrédnici să lăudăm și bine să cuvântăm, și pre cei răi și cruzi să ocărâm și rău să-i pomenim. Așijderea ca rélele să gonim și să fugim, și bunele să îmbrățișăm și să urmăm.

Așadară, cum s-au zis, romanii aici așezându-se mulțime de ai supt acea împărăție, ascultători au fost. Însă, într-acea cursoare de ai, până când iar s-au mai descoperit numele acestor lăcuiitori de aici, ce să vor fi făcut și ce să vor fi întâmplat, nu știu, că nici scris, nici pomenit de alții nu aflu. Însă să véde cum aicea de la Roma fiind otcârmuitori țărâi mari oameni și de mari neamuri veniia (cum să va arăta și de Corvin, dupe cum scrie Bonfinie). Ca aceia dară viind pre aici să așeza și ei lăcuiitori pământurilor acestora făcându-se, cum și pentr-altă parte așa neamuri mari, de multe ori mutându-se den moșiile lor, acolo să alcătuia și să așeza. Și nu numai la romani aceasta se véde că au fost, ci și la eleni și pe la alte roduri omenești. La eleni, cum

dupre Alexandru Machidon voievozii lui cei mai aleși prin țările cele mai mari și mai bune în Asia au rămas și s-au așezat, precum Ptolomeu Lagos la Egipt, Antioh în Siria, Antigon la [Macedonia], și alții mulți într-alte părți, și și feciori și nepoții lor pe urmă multe neamuri moștenire le-au rămas acele țări. Așa și aici dară au rămas de aceia, și până în vremile de pre urmă s-au tras; și doară vreo rămășiță de ale acelora și până astăzi, de nu aici, iar în Ardeal pot fi, cum unii den Hațag adeverează și să țin să fie.

Acum dară, aceștea și aceștea așa viind și fiind, iată mai încoace numele *vlahi* le-au răsărit, și așa și până astăzi să trage. Ce dară ce de acest nume să zice, și de când acest nume să zice, și de când acest nume le-au rămas mai osebit al lor, de nu le zic alții acum nici dachi, nici gheti, nici romani, ci vlahi mai ales. Iată istoricii ce zic de dânșii și gheografii voi arăta, măcară că și ei între dânșii în zise să învârstează.

CUPRINS

VLAHII DE UNDE SĂ ZIC VLAHI, SAU ALT NUME IAR MAI TOT AȘA, CĂRUIA SCRIITORIU CUM I-AU PLĂCUT PUINDU-LE NUMELE ȘI MAI ALES DE UNDE SĂ TRAG EI

Întâi Antonie Bonfinie, într-a doao decadă a apatru-i cărți, zice așa: den legheoanele lăcuiitorilor ce de Traian și alții ai romanilor împărați era duse în Dachia, valahii au izvorât. Căroră Pius zice că de la Flac, cuvântare nemțească, vine vlahos, că așa au vrut să le zică. Iară noi, zice el, împotrivă am socotit a le zice, adecă etimologhia făcându-le de la cuvântul grecesc ce să zice [βόλλω], adecă aruncând săgeata, pentru că foarte era iscusii în meșteșugul săgetatului. Iar unii iar el zice, că numele să li să fie pus valahi, dupre fata lui Dioclitian, ce o chema așa, care o

măritase după un Ioannu, domnul ce era atunci aceștii Dachii; acestea Bonfinie zice.

Carionu în cronică lui, într-a patra carte, în viața lui Isachie Anghel, împăratul Țarigradului, ce scrie, zice acestea de vlah: “Întâi dar cât eu îmi aduc aminte, într-această istorie în care să numesc vlahii, căroră scriitorii grecești vlahi și blahi le zic; de unde numele lor; în ce vreme, cu ce prilejuri s-au ivit și s-au cunoscut acestea;...? Eu cu adevărat nu știu, drept că lăcuiesc în vechea Dachie, carea pe urmă o au ținut gotii, iproci.”

Și mai în jos iar scrie și zice: de începătura acestui neam mie mi se pare că necuvios iaste a zice că împărății Răsăritului, adecâte ai Țarigradului, înțelege pe gotii, gonind pre unii depre acéle pământuri, pre alții tăind, locurile acélea dupe vechiu obicéiu, le împărția ostașilor bătrâni, ca de acolo plata lor să-și ia. (Doară eu zic ca, cum turcii dau acum spahiilor timaruri de la acéia de atunci luând pildă), și mai vârtos pe acolo îi așeza împărății, zice, ca să potolească și să strângă gâlcevile ce dese făcea sarmații (adecâte léșii). Între carii ostași mai mulți era romani, precum și limba adevărînță le iaste, carea den letinească stricată iaste. De la acești romani, dară, purces iaste numele valahilor, iproci. Iară cum zic, zice unii, că de Flac, voievodul lor, li să trage numele, acéia ca o poveste iaste. Mai zice iarăși can necunoscuți era valahii, până când în odihnă asculta de împărății Țarigradului; iar iarăși cunoscuți fură și la lumină veniră, dacă începură a să amesteca și a să adaoge cu sarmații, vecinii lor, de carii fură și îndemnați să se despartă și să se dezbată de supt ascultarea împărăției, carea și începură a o face, iproci. Mai zice acesta: în vremile de apoi, un neam al vlahilor era în doao împărțit și în doao domnii osebit; ci dară ei ce cătră răsărit și către miazănoapte

lăcuiesc. Podolii vecini, Moldova să chiamă; iar cei ce cătră miazăzi și cătră Transelvania (care Ardealul să chiamă), Valahia să numeiește — și ca acéstea acel Carion scrie și zice.

Însă, acesta și alalți mai toți ca acesta istorici din cești mai dincoace ai, istorescu lucrurile valahilor, de când au pogorât domni din Ardeal a lăcui acéstea, dupe cum arată și scurte létopisețele acestor doao țări, că pogorând ei pe aici și cuprinzând locurile și pământurile acéstea, cu ce puteri vor fi avut aceia atunce, și adăogându-se du pren multe părți oameni pentru bișugul și bun lăcașul acestor pământuri, mai vârtos și crescând domniile, s-au făcut și iale putérnice, duple cât și locul le-au ajutat; și iată că mici și înguste domnii pre lângă alte crăii și împărății, și să văd și sunt; iar mari și tari lucruri, și domnii acestora au lucrat și au făcut oarecând, cum mai nainte să vor vedea faptele lor.

Martin Cromer, carele de ijderenia și de lucrurile léșilor și viața crailor lor istoréște, într-a 12 carte a lui, unde și viața lui Cazimir-craiu celui mare scrie, vrând să arate și el de rumâni aceștea, au cum le zic ei valahii, de unde să trag, acéstea zice:

“Dachia, duple cum o scriu vechii gheografi, apa Tyrrii, căriia noi zicem Nistrul, despre acea parte a Sarmații, carea noi Rusia și Podolia iaste, o desparte; de cătră apus cu iazighii metanastii să hotăraște, despre răsărit cu apa Nerasul, căruia noi Prutul acum îi zicem, și cu Istrul, adecâte cu Dunărea, că așa să chiamă; de cătră Misia cea de Jos, carea acum Bolgaria, iaste, și de cătră amiazăzi cu acéiași Dunăre să desparte, adecâte de Misia de Sus, carea acum Bosna și Sârbiia iaste. Acéia dară (adecâte Dachia) duple atâtea războaie ce cu romanii au făcut, în cea duple urmă de Traian-împărat, precum scrie și Eftropie, s-au supus și în chipul ținutului adusă iaste. Ci dară, de vréme ce de

oștile ce în mai sușii ai sorbită și stinsă au fost, mulțime de oameni den toate părțile romane, acela împărat ca să lăcuiască și să sălășluiască pământurile acéstea și cetățile au adus. Însă nu așa mult duple aceia supt Galianu și apoi supt Aurelianu împărații, varvarii acéia ș-au răscumpărat. Dupre acéia iar gotii, supt Grațian-împărat, acéiaș[i] Dachie o au cuprins.”

Ci dară eu, aceasta ce zice acel Cromer aici, nu mă poci domiri ce au vrut să zică, și de ce varvari zice? Adecâte supt Galianu și supt Aurelian, varvarii, zice ș-au răscumpărat, adecâte dachii poate-fi; și apoi iară zice că, supt Grațianu, gotii o au cuprins, adecâte iară pe Dachia. Ci acéstea ce zice cu răscumpăratul dachilor, nicecum nu o va dovedi de céle ce mai sus s-au zis: una, căci iară el au zis că din mai sușii ai ce atâtea războaie între ei s-au făcut, ei s-au sorbit și s-au stins: pentru cari Traianu au adus apoi nesocotită mulțime de romani du pretutindenea, de i-au așezat aici lăcuiitori cetăților și pământurilor stăpânitori. Dară deaca au fost așa stinși și topiți, cât mai nimenea de acei dachi au fost rămas, iară de-au și fost puțini rămași, săraci și becisnici au fost rămas și aceia, cum și de crezut iaste, precum mai toți scriitorii într-aceasta să potrivesc de istoresc. Când luară dară atâta putere, și când li să întoarse tăriiia de să-și poată răscumpăra și izbândi pe atâtea sume de romani și atâta putere ce era a lor și acolo de pază și de otcârmuitura lucrurilor? Mai iaste încă și céia ce zice că, supt Grațianu, gotii o au cuprins și o au luat; iaste dară aici să întrebăm iară pe acest Martin: dară de la cine o au luat? Că de va zice, de la romani, iată dară că nimic varvarii nu ș-au fost răscumpărat pe romani, ci iară a romanilor au fost; de va zice de la varvari, adecâte de la dachi, dară ce treabă au avut a zice că, împărățind Grațian, gotii o au luat

Dachia, de nu au zis mai bine; Dachia carea au fost luată și cuprinsă de romani, și iar ș-o au răscumpărat varvarii, acum o au cuprins gotii.

Și nici aceasta o va putea zice, căci cum s-au zis den istoriile altora că și dachii, și ghetii dentr-o fântână cu gotii sunt, încă mulți și gotii pre atuncea le zicea, că tot schiti era, și tot dintr-a Răsăritului Schitie era și aceștea toți au izvorât, cum și ungurii și alții, cum să va arăta: măcară că acum mai ales gotii, șfeților și dachilor zic, încă și la Crâm de aceia oarecând au lăcuit, cum și până astăzi de împărații greci, ținuturi acolo fiind, goti le zicea; creștini sunt acum, iaste și mitropolit acolo, grecescu, carele ascultă de patriarhul Țarigradului, de-i zic încă ei Gothias.

Deci, dar, să știm că gotii, când au cuprins acéștea supt Grațian, de la romani au luat, iară dachii nici au mai răscumpărat, nici s-au mai sculat dintr-acéia niciodată. Ci dară de aceasta iertându-ne, Martin Cromer, căce nu-i crédem la céle ce mai nainte zice de valahi (adecâte de rumâni, cum le zicem noi) acum însă mergu cu dânsul. Iară el de ar zice așa: dintr-acea amestecătură a rumânilor și a varvarilor, cu dările și luorăle ce făcea între ei și cu a însurărilor amestecături, valahii au răsărit limbă noao din cea veche a lor varvară și romană, ruptă și amestecată au, și cu acéia să slujesc. Foarte multe însă țin cuvinte letinești. Săvai că și rusască limbă, și slovenească a o ținea obiciuiescu, au doară căce li-s prea vecini și au multă amestecătură cu ei, au doară căci de slovêni și acea țară, precum célelalte într-acea tragere, carea de la Balta Meotidii până în Marea Adriatică supusă au fost, precum aceasta în cartea lui cea dintâiu mai pe larg au arătat, cât au coprins acei slovêni ce zice, din carii astăzi sunt sârbii, bulgarii, bosnénii, léșii, rușii, Bohemia, moscalii, horvații și alții câțiva ca aceștea. Deci dară, zice, poate că și aceștea supuși supt aceia fiind

și limba lor au priimit, și au ținut, cu carea și până astăzi la biserica rumânească trăiescu, că toate cărțile bisericii și toate cetăniile pe slovenéște ne sunt.

“Nici însă toată acea Dachie — iar Cromer zice — acel neam o ține: pentru că partea ei cea despre apus iaste Ardealul, ținut al ungurilor, carea de unguri, de saxoni (adecă de sași, că așa le zic), de săcui și de aceștea valahi acum să lăcuiăște. Însă zice, valahii sunt fel gros ostași și hieléni. Iară de unde și când vlahii au început a să chieama așa, zice, eu nici știu, nici aflu.”

Într-aceasta dară și el cu Carionu să potrivéște ce zice; însă cam de obște părere iaste aceasta, zice iară el (săvai că de nici un vechiu scriitoriu iaste adevărată), cum de la Flac, care mare voievod au domnu le era, numele acesta să-l fie luat; carii întâi flachi, apoi stricându-se cuvântul de varvari vecinii lor, vulasi au valahi să chiamă.

Ca acéstea și mai multe și Martin Cromer de pogorârea valahilor acestora, adecâte a rumânilor, de unde să trag și cum au fost, zice și scrie; și alții ca aceștea, ca de acéstea destule zicând și scriind, și mult între dânșii să osebescu, unii unele, alții altele povestind; pe carii nici putință-mi iaste a ședeă pre toți câți scriu de această Dachie, și astăzi de acești valahi, cum le zic, aici să-i aduc; căci și vrémea prelungă îmi va fi a cheltui, ca acélea înșirând și în mai multe greșeli ale istoricilor voiu da supărare și și cunoscătorilor turburare, neputând ști a cui zisă va fi mai adevărată să crează și să știe. Iar care va fi din cetitori mai grijuliu și pofditoriu mai multe decât atâtea a ști de aceasta, citească pe istoricii măcară câți am pomenit și voi pomeni că au scris de acéste țări, și acolo mai multe va afla de la aceia, și ei de la unii și de la alții adunându-le, și părerile lor aducându-le, și ei pe unii mai bine că au zis crezindu-i și pe alții ca pe

niște băsnuitori lăsând, precum și noi de dânșii trebuie să facem. Căce de a-i crede și de nu a-i crede nu iaste mare greșală, pentru că acéstea nu sunt dogmele biséricii, sau ale sfinților părinți zise, carei cu luminarea duhului sfânt au scris și au lăsat în știință, ci istorii politici au scris, unele de la alții (însă céle vechi) auzindu-le, sau scrise fiind citindu-le, altele și ei într-acélea vremi ce să întâmpla făcându-se, le scriu și le istorescu. Săvai că nici acélea nu-s toate adevărate, drept; că și scriitorii, mișcați de osebite poftele și voile lor, unii într-un chip, alții într-alt chip, tot aceea povéste o vorbescu. Adecăte că cel ce iubește pre unul, într-un chip scrie de dânsul, și cel ce-l uraște, într-alt chip; și de al său într-un chip și de streini într-alt chip scrie; și și cel ce iaste mânios, într-un chip întinde condeiu, și cel ce nu, într-alt chip îl opréște; și altele multe ca acéstea sunt pricini, de nu tot un feliu toți scriu adevărul. Unde și unde ca acela să se afle așa drept și de obște bun, ca toate într-o cumpănă pe ce va cunoaște să le mărturisească și să le scrie, lumii întru negreșită știință și adevăr lucrurile să le lase.

Însă nu mi să păru a lăsa acum și pe Lorențiu Topelting den Medias, sas de amintrilea, iar om învățat și destul umblat, carele nu de mult s-au pus a scrie, însă pe scurt, cum și el mărturisește, că face, într-o cărticea ce-i zice letinește *Origines et occasus Transylvanorum*, adecăte: Răsăriturile și apusul ardelénilor, iproci, care cărticea o au făcut și o au tipărit la Lionul de Franța, la anul de la întruparea cuvântului 1667.

Acolea dară într-acéia ale Ardealului și lăcuiitorilor lui cine sunt și câte neamuri sunt, și ce obicine, și ce porturi au, și ce legi, can pe scurtu, iară mai toate le atinge și le zice, măcară că are și el părerile lui, și de ai lui, ca de ai lui grăiește. Însă și de vlahi, adecăte de rumâni, ca o parte ce

sunt și ei lăcuitori acolo încă scrie, și acestea zice: valahi zic unii (adecăte rumâni), cum de la Flac voievodul lor s-au numeit așa. Enia Sulveu întâiu aceasta zicând-o, apoi dupe dânsul nu puțin o adeverează, den stihurile lui Ovidie Nason dovedind, carele iaste foarte bătrân poet. Acela dară, într-o poslanie a lui, într-a patra carte ce face, zice: “Fost-au mai mare acestor locuri Flac, și supt acest voievod vrăjmaș, țăr murile Dunării fără grijă era. Acesta au ținut și pe musii (adecăte pe sârbi), în pace credincioasă. Acesta cu arcul și cu sabiia au îngrozit pe gheti.” Ca acestea dară zicând acest preavechiu poet, iar ei zic că de la acel voievod Flac s-au numeit aceștea flachi. Apoi cu vréme de unii mutându-se acéste slove, adecăte cea dintâi F pe V și cea de la mijloc K pe H, s-au chiebat vlahi, așa zic unii. Iară alții de la blahi numele cum să le fie rămas, adeverează, carii în zilele lui Alexie Comnino, împăratul Țarigradului, cu voievodul lor Ioanu, carele pe atuncea avea mari bântuieli și pagube făcea acei împărății. Deci, pe atuncea acel fel de oameni așa chemându-se, au rămas și numele acestora lăcuitori într-acestași chip; și altele ca acéstea și mai multe Topeltin istoréște, și ale altora mărturii aduce spre adeverința acestora ce au zis.

Însă dară, oricâți au grăit și au scris de aceste țări, toți zic cum Dachia și Ghetia (pentru că mai tot un neam au fost aceia) mai denainte vreme că o au chiebat și s-au numeit de la acéle neamuri schitice, cum s-au zis, adecă de la dachi și de la gheti, carii din partea Răsăritului era veniți într-acéste părți, cum și alte neamuri multe, au doară mai toate câte-s în Evropa, den Asia s-au pogorât. Însă den ’ceput, zic, cum să văd în toate istoriile și mai vârtos den scriptura sfântă, adecăte din *Biblie*, putem cunoaște și ne putem bine adeveri că într-acele părți au fost întâi mulțime de oameni și de acolo apoi a să lăți și a coprinde lumea și pământurile s-au pornit.

Ci dară, s-au zis, acest pământ Dachia chemându-se, și cum dachii îl stăpâniia cu craii lor până la Decheval, cel mai de pre urmă craiul lor, și cum că Traian Ulpie, împărat al romanilor, într-a doaoa oștire-i spre ia desăvârșit o au luat și o au supus, den crăie, ținut mai mic, cu voievozii făcându-o, acéstea din céle mai de sus zise am cunoscut; și cum că apoi Traian mulțime de romani du pretutindenea den biruințele lui au adus aicea de au așezat lăcuitori și paznici acestor țărî, den carii și până astăzi să trag acești rumâni ce le zicem noi, iară grecii și latinii, vlahi și volahi le zic, încă ne-am adevărit den istoricii cei mai de credință și mai numeiți ce sunt.

Săvai că iară nu lipsesc unii a nu zice că acest neam rumân de acum, nu-s de acei romani ce au lăsat Traian lăcuitori aici, ci numai niște rămășițe de acelor dachi și de alți varvari adunați aicea și strânși, pentru că acei romani, zic, carii era aici puși lăcuitori de Traian, după [că]tăvași vréme, încă de Galien au fost rădicați și duși în Misia și în Thrachia, și într-alte părți, în Elada. Dirept că gotii, în vremile acelui împărat, călcând Greția, Machedonia, Pontul și alte părți ca acélea, au dus pe acești romani ca să gonească pe aceia, și i-au pus acolo iară, așezându-i de pază: și așa aici iar deșarte de dânșii au rămas locurile: ci dară nu-s dintr-aceia rumâni, ci dintr-alți oameni și neamuri, cum mai sus să zice.

Mai aduce Topeltin în povéste-și pe un Ioann Zamoski, care zice și tăgăduiaște, cum valahii, adecâte rumâni, nici-cum nu pot fi rămășiță den romani, ce au adus Traian, de i-au așezat în Dachia. Pentru că Galien-împărat, deznădăjduind, zice acel Zamoski, d-a mai ținea pe Dachia (poate-fi iară den presurarea gotilor, că și pe aici, și alte părți mai sus, și apoi și Italiia toată coprinsése), i-au luat de i-au

trecut Dunărea de ceia parte în Mysia, vecina Thrachii, lăsând de tot pe Dachia. Și mai zice încă că dachii aceia, carii era, învățând de la romani limba letinească, pentratătea ai lor supuși fiind, și cu dânsa deprinzindu-se, o făcuse apoi că iaste a lor de moșie și o au ținut. Carea dupre acéia mai pe urmă stricând-o într-acest feliu au venit și au rămas, precum și astăzi iaste; așa făcând cum și ispanii, și galii, și italianii, adecâte spaniolii, franțozii și frâncii, că așa le zic ei, au făcut. Care neamuri ei încă până astăzi n-au a lor limbă, de feliul lor osebită, nici cea véche ce oarecând vreodată vor fi avut nu să știe, ci dintr-a romanilor țin, rău și grozav stricând-o. Deci dară precum ispanii, galii, italii nu sunt romani, așa nici valahii nu sunt romani. Ca acéstea acest Ioann Zamoski zicea, ale căruia ziceri și basne, zice Topeltin și alții, că mai mult sunt de răs decât de crezut; pentru că acéle trei neamuri de oameni ce zice acela, adecâte ispanii, galii și italii, fiind foarte vecini cu romanii și supuse de ei, și tot între dânșii șezând și amestecați umblând, lesne acei varvari limba lor își strica, vrând mai mult cu a romanilor a o amesteca, precum și până astăzi să véde pre la marginile țărilor carii trăiesc cu alte limbi, că lesne iau unii de ale altora cuvinte și că cu deale lor amestecându-le, îți pare că altă osebită limbă lor fac. Și mai chiar vedem că rumânii den Ardeal, moldovénii și céștea de țara aceasta, tot un neam, tot o limbă fiind, încă între dânșii mult să oselesc, care aceasta iaste cum să véde den amestecătura vecinilor lor. Așadară și acéle trei neamuri, ce zicem mai sus, den preavecinătatea romanilor, luând de-ale acelora cuvinte, și cu céle de moșie ale lor amestecându-le, și stricându-și limba, au rămas în această ce acum sunt. Iară dachii preavéche a lor osebită limbă având, cum o lăsară și cum o lepădară așa de tot, și luară

a romanilor, aceasta nici să poată socoti, nici crede. Și încă pentru că și până astăzi vedem și auzim, zice Topeltin, că de întrebăm pe un valah: Ce ești? el răspunde: *rumân*, adecâte roman, ci numai au stricat puțin cuvântul, den *roman* zic *rumân*, iar același cuvânt iaste.

Însă céstea ce zice Lorențu, că și a să răspunde că iaste rumân, încă adeverează că iaste romanu, zic eu, că nu iaste destul cu atâta de a să dovedi că iaste roman, pentru că vedem și auzim și noi astăzi pe greci așa răspunzându-se, când îl întreb: Ce iaste? el zice: romeos, adecâte romanu; și mare osebire iaste între grec și între roman. Ci numai și ei fiind supuși mai pe urmă romanilor, romani vrea și ei să se chiiame; au doară deaca s-au mutat împărăția de la Roma la Vizandia, au început și ei să se chiiame romani, mădulariu și parte și ei apoi împărăției făcându-se; ci dară aceștea greci, nu romani, ci elini sunt, și mai vartos cei ce în Țara Grecească, cum îi zicem noi, sunt, și dintr-acea să trag. Den carii oarecând în vechile vremi și ei prea mari oameni au fost, și atâta întru învățătura cărților și a științelor au fost procopsiți, și atâta întru vitejii au fost ispitiți și aleși și atâta întru înțelepciunea lumească de iscusiți, cât nice un neam, nici o limbă pe lume, nice niciodată ca ei n-au stătut, precum singur Pavel apostol de înțelepția lor mărturisește la *Corintheni*, poslania întâi, cap. I, zicând: “Iudeii semn cer, și elinii înțelepciune caută”. Și de la carii nu numai alte roduri au luat învățături și obicine, ci și acei romani mai adăogându-se și mai sporindu-se den ’ceput domnia și crăiia lor, au trimis la Athine de au luat legi și orânduiale, ca să știe cum să poată otcârmui politia și domniile lor.

De acolo dară, întâi, și de la acea vrednicie a lor ieșise acel cuvânt și acea ce să zice că “tot cine nu iaste elin, iaste varvar”, care zisă ascultându-o romanii, și lor zicea că tot

cine nu iaste elin, nici roman, iaste varvar; carea aceasta să înțelegea în toate cele vechi cărți, când să citește varvar, că sunt toți varvari, afară den elini și den romani. Și aceasta era pentru că atâta era de învățați, de vitéji, de înțelepți, cât nu să putea zice varvar[i]. Dirept că acela iaste și să numeiaște varvar carele nici obiceiău are, nici carte știe, nici bărbăție, nici dreptate, nici miloserdie are, nici frica lui Dumnezeu, nici nici vreo bunătate sau vrednicie pe sine să véde, și mai mult siléște și trage a trăi în voia și poftele sale, decât în legi și în dreptăți supus și cuprinsu să fie (nu dupre neașa fire făcând omenească), ci ca un dobitoc va să trăiască și gândește a trăi. Aceia dară să chiamă și sunt varvari, carii sânt așa, măcar de ar și fi vreunul de vreun neam bun, sau și stăpânitoriu, și de va fi sau va trăi, cum mai sus să zise, iar nu cu faptele bune, acela varvar să chiamă, și toate scripturile așa-l numescu și propoveduiesc. Și așa și aici într-această istorie, când să pomeneste varvar, aceia să înțeleagă dupre obiciailor ce și alalte istorii ne arată.

Zis-am dară, precum au fost acei eleni oarecând, oareceși mai sus am pomenit, iară și mult mai nalt și mai de laudă și de lucrurile și faptele lor au fost, ale căroră și până astăzi sémne, precum toate istoriile și toate scripturile câte de ei scriu și și ale lor câte sunt, decât lumina soarelui mai aiave îi arată și-i dovedesc ce au fost și cât au fost de știuți și de mari. Însă iară zic: au fost, iară acum nu știu din ce, au doară căci Dumnezeu cel ce numai ce iaste singur vécinic și neschimbat, așa au vrut și au orânduie lucrurile lumești, ca să se mute și să se strămute și céle ce par oamenilor mai tari, mai înțelepte că au, în mai stricate și în mai slăbiciune să se afle; că înțelepciunea lumii aceștia nebunie iaste lângă Dumnezeu, fericitul Pavel la *Corintheni*, I, cap. 3, zice; și

Isaia, cap. 29: “piiarde-voiu înțelepciunea înțelepților, și înțelesul înțelegătorilor voiu lepăda”, iproci. Au doară pentru altcevași al lor mai osebit păcat, cari noi nu putem ști, nici ne putem pricépe. Ci dară și de aceasta ca de altele ce ca acéstea vor fi, lăsăm a mai cerca, pentru că mai adevărata pricină den ce să fie ca acélea, numai singură și adânca înțelepciunea lui Dumnezeu va ști; iară numai atâta să véde, că astăzi acel neam atâta iaste de scăzut, de supus, de hulit și de ocărât, și de mojić, cât milă să face tuturor celor ce știind, gândesc ce au fost și la ce sunt: dăscălia au pierdut, stăpânirile au răpus, cinstele ș-au stins și de toate câte mai întâi au avut slave, s-au dezbrăcat.

Iară carii dentru dânșii încă poftesc a ști și a învăța oareceși, aducându-și aminte de cei bătrâni ai lor, și urmele acelora de a vedea mai bine și a cunoaște, ei în Țara Frâncească să duc, și acolo științele învățând, unii, ca să folosească rodul lor cevași, înapoi să întorc și pe alții învață, de la carii și până astăzi pe alocurea să véde că au câte o școlișoară de învață. Iară alții acolo rămâind, să papiștășescu, și așa împotriva orthodoxiei cestoralalți a îmboldi și a înghimpa să ascut și scriu, măcar că-i și batjocoresc frâncii, zicându-le că descăliile lor, adecâte ei, elinii, au fugit și au mers la dânșii, la romani. Carii odată toți feciorii oamenilor celor mari și ai domnilor romani mergea, trimițându-i părinții lor, în Elada, la Athine, de învăța carte grecească și în științe acolo procopsiia desăvârșit. Și mulți oameni mari și domni, cum Pompeiu cel Mare și Țițeron și alți nenumărați și împărați, cum Avgust, Chesar, Traian, Adrian și alții mulți, în grecească, adecâte în elinească limbă, era știuți și învățați, în care și cărțile lor toate și până astăzi să țin. (Însă nu zic grecească în această cum grăiesc ei acum, de o au stricat și o au grozăvit foarte). Și ei, măcară că nu

știu de unde așa de grozav din cea elinească ș-au stricat limba; au doar și ei pierzându-și binele și norocul, și robi supuși altora căzând, ș-au amestecat limba cu tot feliul de varvari, cum să véde că den tot feliul de limbi au într-însa amestecate cuvinte și așa stricându-ș-o, cu dânsa trăiesc. Alții iară den greci, vrând să stăpânească și ei și să se arate poruncitori, neavând, acum mai ales, unde, ei prin mijlocul turcilor la Moldova și în Țara Rumânească vin. Ci de la unii să véde și rămâne și folos în pământurile acéstea; iară alții ca să jăfuiască și ca să răpească numai ce vin. Și amestecături fac în rodurile acestea, tot pentru luatul lor, cu tot meșteșugul lor cât pot nevoieșc de fac și multe rele și grozăvii fac și aduc, și la réle căi pe domnii țărâlor pun și sfătuiesc. Și niciodată nu să ține minte, de câtăva sumă de ai încoace, de când s-au cunoscut de aceia într-acéste părți mai bine cum să nu fie fost lângă domni din ei, cu care domnii, de câte ori au vrut să facă vreo tirănie sau vreo crudătate sau altă răotăte într-această țară, au în neamurile boierești, au altor cuivași, carii să nu fie fost și ei, au sfétnici, au lucrători. Săvai că nici ca pe aceia dreptatea lui Dumnezeu i-au lăsat sau i-au îngăduit a procopsi, sau a se adaoage casele și neamul lor ce au pe aici, au pe unde s-au și dus ei; dupre fața pământului i-au șters și den poménicul vieții i-au stins; a căroră nici casele, nici avuții, dupre aici răpite și zmulte, nici nici rod dintr-înșii să mai pomenesc și să mai știu.

Iaste și altă mai aiave mărturie de ei, cum știu și cum pot de frumos și de tocmit a otcârmui și a purta orice stăpânire ce ar avea în mână. Că iată numai acélea, cari și acélea din voia și din politia turcilor să îngăduiescu, adecăte céle patru patriarhii și oarecâte mitropolii. Deci dară, cum le țin, cum le poartă, și la ce stepenă să află, și la ce cinste

le-au adus și cu ce orânduiele și canoane, cât într-acele creștinești le otcârmuiescu. Nefiind a mea această poveste de a lungi și a arăta, las la însuși aceia carii le poartă, să spuie, și ei ale lor să dovedească, mai vârtos singuri patriarșii și și mitropoliții să mărturisească. Însă într-aceasta și mult îi putem lăuda și ferici, că încă în câtă supunere și robie să află supt păgânescul și tirănescul jug al turcilor, cât — nici biserică făr' de multă stradanie și cheltuială nu pot face, și prin multe locuri nici cruce afară nu pot scoate, nici alte slavoslovii ale pravoslaviei și adevăritei credințe creștinești aiave nu le pot face. Iară pen toate acéstea și mai multe, și mai strânse patemi, credința cea direaptă întru Hristos bine încă o cinstescu și cum pot mai curat o țin, orânduielile și dogmele biséricii sfinte a Răsăritului neclătite și neschimbate le păzesc. Fie dară milă și grijă și de ei acelui Hristos Dumnezeului nostru, în carele nesmintit credem și pentru al cărui nume nespuse réle și gréle trag și pat ei, și toți câți sunt supuși varvarei și turceștii puteri; și mântuiaște, fiiule al lui Dumnezeu, tot trupul cât supt tiranic jugul lor greu pătimeste și cu înțelepciunea și puterea ta, doamne, izbăvește norodul tău de păgână sila lor! Dupre mânie, doamne, pentru păcatele rodului creștinesc, întoarce-ți mila și milosârdia ta cătră dânsul! Nu lui, doamne, nu lui! ci numelui tău cel sfânt dă slavă!

Până aici dară cerșind istoria, și acestea a zice cum cura vorba, și părându-mi că de a le tréce tâmpire era, iată atât scriind, la alții de mai multe a zice ca acéstea le las, și la a noastră de rumâni istorie, iară mă întorc.

Însă dară, valahii, adecâte rumânii, cum sunt rămășițele romanilor celor ce i-au adus aici Ulpie Traian, și cum că dintr-aceia să trag și până astăzi, adevărat și dovedit iaste de toți mai adevărații și de crezut istorici, măcară că apoi

le-au mutat și numele, *valahi* zicându-le, au după voievo-
dul lor Flac, cum unora le pare, au după numele fătii lui
Dioclitian, cum mai sus s-au semnat că scrie Bonfinie; că
zic alții, au din cuvântul galic, adecâte franțozesc, ce zic
valahos italianilor, adecâte frâncilor, au măcară altă pri-
cină fie, cum le-au zis, iară ei tot așa sunt. Iară cum
Galien-împărat să-i fie rădicat pe toți, cum unii au zis, cum
mai sus am arătat, că vrând den Misia și den alte locuri
multe den Elada, să gonească pre goti, carii cuprinsese
acéle ținuturi, au căci să dăznădăjduise de a putea ținea pe
Dachia, cum zicea cel Ioann Zamoski.

Iar pentru împresurarea acelor goti, ce și pre aicea co-
prindea, acéia încă împotriva crezutului și a socotelii iaste;
pentru că, cum au vrut acel împărat așa lesne a rădica
atâta sumă și noroadă de oameni, cu case, cu copii, așezați
pre acéste locuri, fiind mai mult de 200 de ani (că atâta de
la Traian până la acel Galien era, împărățind, cum au zis,
Traian la anul de la Hristos mântuitorul lumii 118, iară
Galien la anul 271, după cum zice Carion)? Deci dară
oameni întemeiați ca aceia, și stăpâni mari și bogăți făcându-
se, și și de mari neamuri romane aici întemeiați, să-i ia
Galien, să-i mute într-alte locuri pre toți; și apoi au doar cu
acești romani, numai ce era aici, vrea acel împărat, măcară
și alții ca el de nimica și grozav împărat (că asemene era și
el lui Neron și lui Domețian în tirăni și în alte hlăpii, scriu
istoriile) să-și ție împărăția și să-și păzească ținuturile?
Căce, când ar fi rămas împărăția numai cu ostașii ce avea
în Dachia, pre care alalți mai sus trecuți împărați îi lăsase
și-i așezase numai ca acéste țări să păzească, și eu cu alții
oștia, cum mai den sus zisele să cunoaște și să înțelege,
mică împărăție și de nimica ar fi fost atunce.

Și aceasta încă iaste au doară și acelor voievozi și oameni mari, carii, cum s-au zis, că moșteni să făcuse aici, nu mai lesne le era și ei a face cum și alții mulți au făcut; și ei mai pe urmă încă acéia au urmat, de s-au despărțit când au început Împărăția Romană a să pleca și a să mai îngusta, unul într-o parte de supt ascultarea ei trăgându-se, domni lor puindu-și și volnici făcându-se; alții într-altă parte să dezlupiiia, până s-au rupt și s-au împărțit toată în crăii, în domnii și într-alte politii, acea una și întreagă monarhie, cum astăzi aiave să véde, tot de tirănia și de hlăpiiia unor neharnici, necum împărați, ce nici numele împărătesc să-l aibă nu li să conveniia.

Deci dară, au nu mai lesne era și acelora ce era oblăduitori acestor locuri, să nu asculte decât moștenirile lor înțelinate de atâtea ai, să le lase, și să meargă de a să așeza pentru alte locuri mai aspre și mai seci?

Și aceasta încă să mai socotéște că nicăiri urme de ale acelora romani ce au fost în Dachia, ca să fie fost mutați cu totul într-altă parte, nu iaste; că de ar fi undevași în Elada, și astăzi, au limba, au alte sémne de ale romanilor s-ar vedea și s-ar cunoaște, cum și în Ardeal și pe aicea și pe unde au fost aceia, până acum aiave sunt.

Însă, aceasta nu să tăgăduiaște, cum viind vreun greu de alte părți, sau de alte neamuri călcându-se țări ale unii împărății, sau măcară acea împărăție vrând să facă oaste mare ca să meargă asupra altora, cum du pen toate părțile și du pen toate ținuturile ei nu aduce și nu strânge oaste? Cum și atunce acelui Galien au altui măcar împărat să va fi întâmplat, de va fi trimis și aici de va fi rădicat ostași, ca să meargă să scoată pe acei goti ce călca și împresura cele ținuturi ce s-au zis, în Elada și Misia. Care de crezut iaste că și de aici oaste s-au dus, și pe unii doară ca să-i și așaze

acolo, însă carii mai sprinteni și de așezat vor fi fost. Căce iată și semnu chiar avem pe cei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că și până astăzi să află și sunt, însă puțini acum rămași, pentru carii viind cuvântul, gândiiu că nu fără cale va fi a mai întinde de ei voroava, ca să se știe ce sunt.

Sunt dară acești coțovlahi, cum ne spun vecinii lor și încă și cu dintr-înșii am vorbit, oameni nu mai osebiți, nici în chip, nici în obicine, nici în tăria și făptura trupului, decât rumânii, ceștea, și limba lor rumânească ca acestora, numai mai stricată și mai amestecată cu de ceastă proastă grecească și cu turcească, pentru că foarte puțini, cum s-au zis, au rămas la niște munți trăgându-se de lăcuiesc. Carii să tind în lung de lângă Ianina Ipirului până spre arbănași lângă Elbasan, în sate numai lăcuind, săvai că și mari unele sate. Zic că sunt și oameni cu putere în hrana lor, de carii și mare minune, iaste, cum și până astăzi să află păzindu-și și limba, și niște obicéie ale lor. Aceștea dară și limba ș-au mai stricat, și ei s-au împuținat, drept că și ei desăvârșit supt jugul turcescu cu acei greci dupre acolo s-au supus, unde și stăpânire, și blagorodnia, și tot ș-au pierdut. Și poate fi că nice dintâi așa mulțime nu va fi fost de dânșii. Că iată acum și câți sunt, mojici și țărani sunt, și locurile lor cu greu de hrană fiind, pentru multa piatră și munți ce sunt de lăcuiescu, să împrăștie și să duc mai mulți pen céle orașe mari turcești de să hrănescu; și pe acolo mai mulți amestecându-se, și limba, cum am zis, foarte ș-au stricat, și ei puțini au rămas. Zic și aceasta că de-i întrebă pre ei neștine: Ce ești? el zice: vlahos, adecăte rumân; și locurile lor unde lăcuiesc le zic Vlahia [cea mare].

Pare-mi-să, zic, că ei grăind, mai mult îi înțeleg ceștea rumâni decât ceștea grăind ceia să înțeleagă; însă și unii, și alții cu puținea vréme într-un loc aflându-se și vorbind

adese, pe lesne pot înțelege. De crezut dară iaste că și acei coțovlahi, dintr-acești rumâni sunt și să trag; și într-acele vremi ce Galian au alt împărat, au rădicat o seamă dintr-inșii de aici și i-au așezat pe acolo, au rămas și până acum.

Coțovlahi le zic grecii, râzându-i și batjocură făcându-și de dânșii, adecâte, șchiopi, orbi, blestemați, hoți, și ca aceștea le zic că sunt. Și câți au fost de acel feliu pe undevași, i-au adunat de i-au dus pe acolo; precum și de ceștea rumâni dupre aici râd și încă destule cuvinte grozave le zic și de nimic îi fac, și că din hoți să trag povestesc și bănuiesc între ei. Ci de aceasta, căci grecii cești dupre acum râd de rumâni și grăiesc așa de rău, au socoteală mare; pentru că văzând și ei pe toată alaltă lume râzând de dânșii și batjocorindu-i, au stătut și au obosit și ei pen gunoaiele lor, ca cocoșii, părându-le că au mai rămas cevași vlagă și de ei: unde văd zugrăviturile celor vechi ai lor, ei întru dânșii își fac mângâiare și bucurie, soții părându-le că au pe cinevași batjocorii lor. Căce cu direptul neștiind aceștea și necitind céle ce oarecând și stăpânii lor au avut mare ajutoare și folosuri împotriva vrăjmașilor lor de aceștea rumâni, când și Odriiul l-au izbăvit din mâna frâncilor, carii îl ocolise și-l lua, și iară lor grecilor l-au dat, cum scrie și Bonfinie într-a doao decade-i, carte a șaptea. Și alte multe bune și ajutoare le-au făcut, cum mai nainte voi arăta. Ei grăiesc céle ce le par în ochi și în plăcere că sunt cevași și nu știu ce zic. Au doară căci sunt nemulțămitori și necunoscători binelui, că foarte au fost un neam nemulțemitori și ei, cum istoriile arată. Și și până astăzi ori în ce țară merg, cum să zice zicătoarea, “arama-și arată“, faptele lor cinstea micșorând și împilând; au mai bine să zic să-i iertăm și să ne fie milă de ei, căce și grăiescu de acelea și hulesc pe alții, căce fiind ei scăzuți den toate și lipsiți, și supărați sunt foarte. Deci

asemenea fac și ei ca ceia ce sunt au în robie, au la închisori, au în strânsori de alte nevoi, au la sărăcie, au la alte [ne]norociri și mai strâmtori, cum obiceiuiște lumea de aduce; și atâta le aduce, cât niciodată nu lipsesc de la neamul omenescu ca acélea, când unuia, când altuia descărcându-se; décii de marea-i supărare îi pare că toți oamenii îi strică, și așa pe toți și bănuiaște, și huléște, părându-i că cu acélea își mai oteșaste și-și răcorește doară patimile sufletului și simțirile trupului. Că nimeni nici s-au mai aflat în lume asemenea lui Iov, carele toate ca acéle réle și mai multe să-i vie pe lume și să rabde, și să tacă la toate, pe nimeni vinuind, pe nimeni blăstemând până în săvârșit, cum *Biblia* sfântă în viața lui scrie și adeverează.

Ci dară, grecii acelea pătimind, de supărare părându-le că alții ar fi în pricină, nu ei însăși, de a fi așa, hulesc și grăiesc pe alții de rău, neuitându-se să vază pe dânșii, ce și cum sunt. Dirept acest dară, iaste să-i iertăm și să le credem, pentru că zic dascalii și înțelepții că crud și tiranic lucru iaste și foarte fără de minte neștine să mai mustreze și să mai pedepsească pe unul ce în pedeapsă și în nevoie au căzut. Că destul îi iaste aceluia acéia; nu trebuie rău pentru rău a mai adaoge, ce într-acéia lăsându-l, încă mângâiare decât să poate și ocrotire să-i arătăm, asemenea pătimași și nenorociți socotindu-ne, că putem ajunge și putem fi fără de zăbavă și fără véste.

Însă a să ști și aceasta trebuie, mi să pare, că nu numai unii den neștiuții greci zic, cum că rumânii nu pogoară den ostașii și bunii romani, den carii s-au zis de multe ori că au lăsat Traian aici, ci din răi și hoți, carii iar romanii i-au trimis într-aceste părți de loc, ce și alții aceasta o bănuiesc. Că iată citesc létopisețul moldovenesc, carele fiind eu încă în Moldova, l-am găsit la Ioniță Racovița, carele era comis

mare, om de cinste și de socotință, care létopiseț, zic, că iaste făcut de un Uréche vornicul, om învățat să véde că au fost și om tocmit de câte să par că au scris el.

Acel dară létopiseț luundu-l (carele am pus de l-au și prepus și l-am adus aici ca să se afle și în țară) și citindu-l gălesc — însă nu știu de cine scris, de Uréche, carea nu crez, cum și unul ce l-au prepus — acel létopiseț mărturiséște, că nu iaste zisă aceasta de Uréche vornicul, au de cine, că zice că dintr-o hronică ungurească au aflat de ijderenia moldovenilor acéstea, care iată, că cuvintele lui puiu aicea: “Scrie, zice létopisețul unguresc, că oarecând pre aceste locuri au fost lăcuind tătari, mai apoi plodindu-se, și înmulțindu-se și lățindu-se s-au tins de au trecut și peste munți la Ardeal; și împingând pe unguri den ocinele sale, n-au mai putut suferi, ci singur Laslău, craiul unguresc, carele îi zic că au fost vâlhovnic, s-au sculat de s-au dus la împăratul Râmului, de au cerșut oaste într-ajutoriu împotriva vrăjmașilor săi, ci împăratul Râmului alt ajutor nu i-au făgăduit, ci i-au dat răspunsul într-acesta chip, de i-au zis: “Eu sunt giurat când am stătut la împărăție, om de sabia mea și de giudețul mieu să nu pîiaie. Pentru aceia mulți oameni răi s-au făcut în țara mea și câte temnițe am, toate sunt pline de dânșii și nu mai am ce le face, ci ți-i voi da ție să faci izbândă cu dânșii, și eu să-mi curățescu țara de dânșii. Iară tu în țara mea să nu-i mai aduci, că ți-i dăruiesc ție”, și de sârg învăță de-i strânseră pre toți, la un loc, du pretutindenilea și i-au semnat pre toți de i-au arsu împrejurul capului, de le-au pârjolit părul cu un fier aprins. Care semnu trăiaște și până astăzi în Țara Moldovei și la Maramurăși, de să celhuiesc oamenii cu cărare împregiurul capului. Deci Laslău craiu daca au luat acel ajutoriu tâlhărescu de la împăratul Râmului, au lipsit la Țara Un-

gurească și de-acii pe câșlegile născutului, cu toată puterea sa, s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut muntele în ceasta țară, pe la Rodna, pre care cale și sémne pe stânci de piatră în doao locuri să află făcute de Laslău-craiu. Și așa gonindu-i prin munți, scos-au și pre cești tătari, carii au fost lăcuitori la Moldova, de i-au gonit până i-au trecut apa Siretului. Acolo, Laslău-craiu, ce se chiamă leșaste Stanislav, stând în țărmurile apei, au strigat ungurește: *săretem, săretem*, ce să zice rumânește: place-m[i], place-m[i], sau cum ai zice: așa-m[i] place, așa-m[i] place.

Mai apoi daca s-au descălecat țara dupe cuvântul craiului ce au zis *săretem*, au pus numele apei Siretul. Și dupe multă goană ce au gonit pe tătari, i-au trecut peste Nistru, la Crâm, unde și până astăzi trăiescu.

De acolo s-au întors Laslău-craiu înapoi cu mare laudă și biruință, sosind la scaunul lui în zioa de lăsata-secului, iproci.”

Acéste basne și ca acéstea într-acele moldovenesc létopiseț am văzut și am cetit de pogorârea și ijderenia, adecătecum ar fi fost dintr-acei tâlhari și furi ce au fost adus Laslău-craiu, acela ce zice, iproci. Ci nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întâi o va fi făcut! Că de o va fi luat din Hronica ungurească, care eu încă nu am văzut, nici de la altul am auzit una ca acéia, iară poate-fi pentru că pururea și nevindecați și unгурii au stătut vrăjmași și pizmași rumânilor, și atâta cât de ar fi putut, ar fi supus pe toți supt jugul lor, cum și pe mai multa parte den câți să află acum în Ardeal i-au supus și i-au făcut [i]obagi cum le zic ei. Săvai că în Ardeal sunt și alți némiși rumâni mulți și Maramurésul tot. Iară afară dintr-acéia, mare parte și din boierimea lor încă sunt și să trag den rumâni, ce numai stăpânirea acei țări și astăzi fiind calivină și ei slujind la

curte s-au calvinit, și așa tot unguri să chiami: schimbându-și credința și-au schimbat și numele de rumâni.

Ci dară acela ungar, au ce va fi fost, nu știu, de au băsnuit și au visat ca acélea a zice, să véde că de puțină știință și socoteală au fost. Pentru că de au fost și vrăjmaș, acelui neam de a-l face tot de tâlhari și de furi, nesimțitoriu au fost, nimic [din]¹ ceia ce-i putea sosi și veni pe urmă chibzuind, adecâte că vor râde toți și vor ocări răutatea și neștiința lui, băbești basne și nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsând în povéste, căruia multe sunt a i să zice împotriva și a-i dovedi minciunile. Ci ca să nu fiu prea lung în vorba acestor balmăjitori, cu atâta fieștecare gânditoriu și cu minte poate cunoaște și să poate domiri, cum aceia ce au zis n-au fost, nici au putut fi, mi să pare.

Întâi că acel împărat al Râmului, la care zice că au mers Laslău-craiu de au cerșut oaste ca să scoată pe tătari și i-au dat acel fel de oameni, când să fie fost, nu-l dovedește, nice împărat ca acela, carele nici un tâlhariu, nici un fur, nici nici un om rău în toată împărăția lui să nu să omoară și să nu să pedepsească, nu să citește, nicăieri, nici s-au auzit, nici să aude, nice poate fi, pentru că într-alt chip nimeni într-acea țară n-ar fi trăit și nici o lege, sau vreun obicei n-ar fi fost, care lucru iaste împotriva firii și a tuturor limbilor.

A doao dar, câtă sumă de ai au împărțit acel împărat, ce au fost așa blestemat, nu bun, căce bunii și direpții au legi puse și nemișcate le țin, ca să poată sta politica și soțiierea omenească, ca nici cei tari și mari să nu asuprească și să calce pe cei mai slabi și mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască și să ocărăscă pe cei mai mari, nici unul de la

---

¹ Descifrare nesigură.

altul să răpească și să ia fără de tocmeală și fără de lege. Acum dară zic, câtă sumă de ai au stătit acel împărat, așa ca să se strângă atâta tâlhărimă de multă, cât să se facă oaste ca acéia mai fără număr, de să scoată și să gonească mulțime nespasă de tătari, dupe acéste locuri ce le cuprinseă atuncea.

A treia dară, pot tâlharii, și furii și carii asemenea lor sunt să ție și să așaze domnii și stăpâniri, carii cu sutele de ai să stea și să se păzească? Și mai vârtos toți, neales nici unul, tot tâlhari și oameni răi fiind, a căroră mințile și gândul tot la răpiri și la câștiguri le sunt, ce stăpânire pot tocmi? Semnu dară iaste, dupe zisa aceluia, că din răotăte și den netocmeală să ține și stă lumea, nu dintr-acélea să strică și să piiarde. Cum și scripturile, și toată ființa, și singure simțirile aceasta adeverează și cunoaște, cum că din neorânduială, den nedreptate și din răotăte să strică și să mută împărățiile și toate. Unde dară și alte mai multe sunt a-i dovedi, cum ziși și a-i arăta neștiința acelu carele măcară va fi fost și zis acéia.

Și și den tătarăi ce el zice, numai că din Ardeal și din Moldova, până la Crâm i-au gonit, unde să află și acum, să poate adeveri, că fără de lucru au grăit; cum și mai nainte vom vedea de acei tătari de unde sunt și cum au venit și la Crâm, unde și până astăzi șad, ci dară să-l lăsăm la gând, cum paremia de arapi iaste. Iară cine va vrea altul, crează, căce a crede adevărul sau minciuna în volniciia omenească iaste.

Însă și moldovénii de poftesc acéia ale aceluia povestite, să ție și să crează, cum dintr-aceia ei pogoară, volnici vor fi. Și neamul și ijdereniia lor de la acei tâlhari și furi de vor vrea să-l mărturisească, încă în voie le va fi, doară zicând că au și cevași cale de a mai crede. Și așa, de vréme

ce începăturii pogorării lor can de-acolo încep a-i da cap, zicând adecâte că niște păstori den Maramureș umblând cu dobitoacele lor pen munți, au dat peste o fiară, ce-i zic ei buor, pre carea gonind-o o au trecut munții și așa ieșind în Moldova, au văzut țară frumoasă și de hrană, iproci. Apoi s-au întors la ai lor și spuindu-le de acel loc, s-au adunat mai mulți păstori și de alții, și au venit de au descălecat acolo. Și ca acéstea multe povestesc, carele puteți vedea în létopisețele lor, mai ales ce zic ei de dânșii, măcară că-mi par că multe nu-s adevărate. Căci iată și aici împotrivași grăiește cel ce au scris acel létopiseț (însă nu zic de Uréche), că mai sus zicea că Laslău-craiu au scos pe tătari dintr-însa și apoi o au lăcuit ei, iproci, acum zice că o au găsit pustie păstorii Maramurășului și așa den ei întâi s-au descălecat, iproci.

Însă ce iaste de acélea nu mai cerc, ci numai daca din păstori își fac moldovenii începătura, poate le zice neștine măcară și glumind (iar nu cu adevăr), că can dintr-acéia sunt. Dirept că păstorii necuvântătoarelor dobitoace, de nu toți sunt furi, iară gazde de furi tot sunt, iproci.

Iară noi într-alt chip de ai noștri și de toți câți sunt rumâni, ținem și crédem, adevérindu-le den mai aleșii și mai adeveriții bătrâni istorici și de alții mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii, suntem adevărați romani și aleși romani în credință și în bărbăție, den carii Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus și l-au pierdut; și apoi și alalt tot șireagul împăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-aceilor rămășiță să trag până astăzi rumânii aceștea.

Însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sunt, și moldovenii, și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie

și cevași mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sunt. Ce dară pe aceștea, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură.

Nu zic însă că toți, toți câți astăzi să află lăcuiitori într-acéste țări, că sunt toți rumâni, că acéia nici au fost, nici iaste, nici nice într-o țară câte putem ști că sunt în emisferiul nostru, ce mai mulți streini și veniți dupe-ntr-alte țări. Însă mai vârtos cei ce să află și până astăzi mai blagorodni și mai de folos neamuri, unii sunt den sârbi, alții den greci, alții den arbănași, alții den frânci, alții dintr-alte limbi. Că și domnii încă mai mulți den streini au stătut, cum și Băsărăbeștii să trag de neam sârbesc și alți domni de alte neamuri, cum în viețile lor să va arăta, încă câți să vor ști den ce rod au fost. Ca acéstea dară neamuri de tot feliul, viind ei aici, și căsătorindu-se, și amestecându-se cu lăcuiitorii pământurilor și așezându-se, fiind dintr-aceia mai mulți vrédnici și destoinici, rămâind moșteni și numele de a să chiema rumâni.

Așadară mai mulți și aici de aceia sunt și de aceia să văd, că mai de-a firea sunt; că nice unul nu e, mi să pare, din câți mai nainte să văd astăzi și la curte că sunt, a căroră au tată-său, au moșu-său, au stremoșu-său, au tatăl stremoșu-său, au cevași mai în sus, care să nu fie fost au sârbu, au grec, un alt cevași neam strein, au măcar armean, din care, zic, că să trag și rudénii, care și ei încă de cândvași și câtvași neam au fost și bogat, și cinstit încă. Ci dară cum să zice și aici, amestecați cu de altfel de oameni, cum și pen toate țările sunt. Că iată și la Moscu — lasă altele — că mai mulți să trag den fel tătărăsc și leșesc, mulți și de alte féliuri multe decât hireș moscalii sunt, însă de cei mari zic. Tac de turci că-mi pare că nici unul neaș

turc nu e, ci den tot feliul de limbi amestecați și cum sunt aiave tuturor iaste, și încă tuturora turci le zicem, celorlalți tot moscali, și altora iar așa, cum și cestora tot rumâni, câți lăcuiitori și moșnéni să află aici.

Că nici un rod osebit de oameni în véci poate rămânea în lume, nici feliurile limbilor în mii de ani tot acélea neschimbate și nemutate pot sta. Că nimic supt soare iaste stătătoriu, ci toate câte sunt, în curgere și în mutări sunt zidite de vécinica lui Dumnezeu înțelepciune și putere.

Acéstea dară de acești rumâni până aici de unde din 'ceput pogoară cu a multora mărturii s-au zis și s-au dovedit.

CUPRINS

DUPRE CE AU RĂMAS RUMÂNII ÎN DACHIA MOȘNÉNI, CÂT SUPT ASCULTAREA ÎMPĂRAȚILOR ROMANI AU STĂTUT ȘI APOI LA CE AU MAI AJUNS

Așa deci rămâind romanii în toată Dachia păzitori și moșténi pen cetăți și pen ținuturi, împărțindu-și pământuri și locuri, având voievozii lor, câtăvași vreme s-au tras așa și au stătut. Însă nici numele lor într-alt feliu să mai mutase și să mai schimbase, să le zică vlahi sau într-alt chip, ci oastea romană când să vorbiia de dinsa, iar cându nu, dachi să chiema; și tot dachi încă multă vreme încoace și de mulți să numiia, pentru că și din dachi și gheti era încă mulți rămași, cum și mai sus s-au zis, că nu s-au putut stinge toți oamenii dintr-o țară, cum nice să poate, ci tot au rămas. Numai ce deodată atuncea proaspătă mutarea-le fiind și necrezându-i, la dregătorii și la altele ale țării nu-i trăgea, nici îi amesteca, pentru ca nu aducându-și aminte de cea dă curând volniciia lor și de stăpânirea lor ce au avut și cum au pierdut să nu să hiclenească și iar să se scoale împotriva romanilor. Cum s-au și mai ispitit de au

făcut, numai cât au răsuflat oareceși și soții de ajutor ș-au găsit. Că iată în urma lui Traian împărățind Adrian, oareceși s-au mai ispitit a să răzmiriți, ci curând i-au potolit. Iară mai mult și în zilele lui Antonin celui blând și milostiv, carele, cum scriu istoriile, nici unuia el a face rău nu începea, nici el războiu asupra cuivași n-au rădicat (zicând pururea cuvântul lui Sțipion, carele zicea, că mai bine multu va a păzi pe un cetățean și pământean de ai lui sănătos, decât ar ucide o mie de vrăjmași), până când nu alții începea a să hicleni și a să rădica împotriva lui. În zilele acestui Evsevis-împărat, iară aflând dachii vreme și soții găsinduși pe un neam ce-i zicea alani, s-au sculat spre romani. Ce și acest Antonin, deci, trimițind oaste asupra-le, i-au biruit și i-au zdrobit.

Dupre acéia, deci mai așezându-se, cum s-au zis, multă vreme trăgându-se, supt acea împărăție s-au ținut și au stătut, săvai că hotărât și ales până în ce vremi s-au purtat tot așa și neclățiți s-au aflat ascultători, adevărat nu știu, că nici așa ales scris n-am cetit la alți[i]. Măcară și acei dachi, măcară și acei romani, carii apoi de multă vreme prent-atâția ani tot într-un loc trăind și lăcuind, și bine unii cu alții amestecându-se pen rudenie, unul luund fata altuia, altul feciorul altuia, atâta s-au amestecat și s-au unit, cât mai pe urmă împreună tuturor dachi le zicea, până când grecii scriitorii întâi, zic toți, că le-au schimbat numele de le-au zis vlahi. Avem și acest semnu, că atâta să unise acei romani de aici cu acei dachi, cât nu s-au mai despărțit apoi între dânșii nici când s-au rupt den Împărăția Romană și au intrat pentre dânșii alte limbi, ci tot într-una s-au ținut și au rămas și până astăzi.

Însă romanii, carii era tot mai varvari, îi ținea pe dachi, cum și era și să véde, căci când să mâniia și să certa între

dânșii, în loc de ocară cum s-ar zice, romanul zicea celora: dac, adecăte “înțelége, varvare”. Care cuvând și până acuma să aude de câte vreun rumân de cei bătrâni, la carii au mai rămas doară câte o urmă de acei mai bătrâni, den om în om păzindu-se, carii ca aceștea țin și au și câte un cuvânt de acelea. Că iată, când vor să certe sau să zică în loc de ocară vreunul om ce-l véde moale, căscăund și blestemat, îi zic: dac, care va să semnége acéia ce zicea pe atuncea.

Iară de unde răsărindu-le acest nume de la Flac voievo-
dul lor, cum s-au zis mai sus, au din ce întâi și de când au început a le zice așa, care și până astăzi și la greci, și la latini, și la alte limbi, și pen toate scrisorile și istoriile să trage și să zice, eu încă ca Carion zic, ce zice în hronica lui, într-a patra-i carte și cu Martin Cromer, ce într-a doasprezéce-i, unde istorége ijderenia și lucrurile leșilor scrie, că nu știu acéia, nici de unde să-i dea cap nu pot. Poate-fi că nici ei neaflând mai denainte de cinevași istorite, mai bine au tăcut, zicând adevărul fără rușine, că nu știe, decât să mință, făcându-se a ști cele ce nu știe.

Că aceia de fac așa, adecăte de cele ce nu știu și cele ce nu cunosc, zic că cunosc, iaste a trufașilor și a deșerților, pârându-le că mai cu rușine le iaste a zice că nu știu și nu cunosc cel[e] ce nu știu și nu iaste adevăr, decât a minți și a zice că cunoaște și știe cel[e] ce nu știe. Și nu să domiresc că mult mai mult și mai mare iaste rușine a zice minciuna că știe, decât a zice adevărul că nu știe.

Cari apoi și una, și alta să dovedége. Săvai că și a zice cel[e] ce știe că nu știe, iaste răotate. Ci de aceasta dară și eu lăsând și de a mai scurma altele, nu-mi mai bat capul; iar cine va vrea a fi și mai grijuliu și mai știut de a afla cap, cérce, ca doară va afla, cetind a altora și a multora cărți foile întorcând.

Însă, dupe acéstea, iată nici un lucru câte sunt supt lună stătătoriu și neschimbat nu poate fi, nici în nenumărații ani pot tot într-același chip sta, ci toate sunt în mutări și în stricăciuni zidite, cum s-au zis și să cunosc. Dirept acéia iară zic, toate câte sunt așa fiind, așa hotarăle lor, cari, până nu ajung la acélea, nu-și ia fieștecarea cel ce iaste a fi de dânsa. Așa den noianul și preaadânca înțelepciunea lui Dumnezeu, mai nainte de véci fiind orânduite, cari noao oamenilor, acélea, cum sunt și cum vin, foarte ascunse și întunérec ne sunt. Ci dară cum zic și filosofii, că toate câte sunt în naștere și în stricăciune stau, adecă una stricându-se și putrezind, alta să naște și să face, cum vedem la toate semințele; și până nu putrezéște una, nu naște alta; și până nu naște alta, nu putrezéște céialaltă. Nici până nu să strică un chip, nu să face alt chip. Deci, pe cum vedem la céste firești, cari iară puterea lui Dumnezeu pren fire le lucrează, adecâte le naște, le créște și le păzéște. Și iară așa înfășurându-se și desfășurându-se de la zidirea lumii, până la sfârșitul ei vor fi.

Așadară și în céle politice pricépem și cunoaștem că nu-s stătătoare nici unele; ce și avuții să pierd și domnii să strică și împărății să mută și să strămută; și toate ca acéstea, unii pierzând, alții găsind, de la unii fugind, la alții nemerind, orbul noroc, cum îi zic și-l zugrăvescu. Și iară una stricându-se și pierind, alta făcându-se și crescând, precum cetim și semnele aiave, vedem toate și cunoaștem, de când iaste lumea câte domnii și crăii, câte monarhii au fost, care din mici începături și necunoscute, la câtă mărire și putere au venit și apoi dintr-atâta de mari, la câtă micșorare și la câtă surpare și stingere au sosit, cât unele nice să mai știu, nici să mai pomenescu.

Altele iară, monarhii mari, groaznice și putérnice s-au pierdut și în cenușa lor arzând s-au îngropat, cum au fost

ceia a Siriilor, carea 1.300 de ani au stătut; și așa cu Sardanapal, cel dupe urmă monarhu al lor pierind și arzând, s-au stins și la Vavilon au rămas dupe acéia câtvași până când Baltasar, cel dupre urmă craiu al Vavilonului, împreună cu dânsul au pierit și de la ei toată monarhia la persi au venit. A persilor iarăși în mărie crescând și lățindu-se, mai mult de 200 de ani au împărățit tot așa monarhi, până când la elini au venit Alexandru cel Mare, feciorul lui Filip, biruind desăvârșit pe Darie Codomanul, cum zice Șleidan, cu carele și monarhia li s-au prăpădit și la dânsul au rămas.

Alexandru dupe acéia monarhu stând, cât de mare și de tare au fost și cât s-au întinsu și alții mulți scriu. Iară și Cfintul Curțius romanul, Plutarh în *Viața* lui ce istoresc și Diodor Sicheliotul într-a 17 carte a istoriilor lui ce face, destul și pe larg arată.

Deci de la dânșii cineva citind, să poată ști și cunoaște ce și cât au fost, săvai că el însuși puțin au împărățit, deci au murit. Iară alalți apoi domni și voievozi ai lui, măcară că împărțise țărâle de oblăduia ei osebi, iară încăși și ei câtvași și mult încă acea împărăție au mai ținut, până când cea mai puternică și mai mare decât toate acéstea [Roma] au răsărit și au venit foarte din mici și slabe începături. Întâi, cum zice și Ioann Șleidan, că den niște păstori întâi și necunoscuți, au ajuns apoi stăpâni lumii toate, cum și alții mulți scriu.

Iar și Tito Livie Padovanul den 'ceput și pe larg istoréște de dânsa. Această dară împărăție atâta s-au înălțat și s-au mărit, cât nu numai de la greci, adecâte de la elini, monarhia au luat, ce și pe alte multe domnii și crăii au supus și au ținut, cum și mai sus s-au zis. Și așa mare și tare au stătut mai mult decât 200 de ani, până când începând și ia a să pleca și împărății între dânșii a să certa și împărăția

de la Roma la Vizandia a să muta, unde și Noaoa Roma și Constandinopolis — și numai Țarigrad, sârbii — și împărăteasa tuturor cetăților să chiea și până astăzi să zice. Dupre acéia, deci, și toate crăiile și și toate domniile câte era supuse supt acea ună monarhie, au început a să dezbate și a să rumpe dintr-însa fieștecare, iarăși puindu-și domnii lor, craii lor, cum au făcut. Afară dintr-acéia, unii încă nu să îndestulise cu a lor osebire numai, ce și mai la mari s-au întins, unii de la alții luând și ei ca să fie mari. Apoi dupe aceia, deci, și vrăjmașii carii era mai de laturi, au început a călca și a vătăma acea împărăție, până când iară o parte mare de acea monarhie supt jugul turcului supusă iaste și céialaltă parte încă așa a ajunge primejduiaște. Că iată și astăzi vedem (den depărtarea și urgia lui Dumnezeu, ce iaste pe noi, pe creștini, pentru nenumărate păcatele noastre) că, supun și iau multă parte și de acéia.

Aceasta întâi întâmplându-se a o face părțile Apusului, adecă de a să despărți de acea monarhie, că mutându-se împărăția cum s-au zis, la Vizandio, unde Constandin cel Mare au făcut cetatea, dupe moartea lui la feciori trei împărăția împărțindu-se, puțină procopseală a fi de dânsa au început. Așa deci, gâlcevile dintr-un împărat într-altul adăogându-se și fieștecare mai mare vrând să fie, unul într-o parte, altul într-alta trăgându-se și pizmuindu-se, atuncea dară mai pe urmă aflându-și vréme, fieștecarele au început, cum s-au zis, a să face stăpănu osebi și din sineși poruncitoriu. Că italienii, adecăte frâncii, cum le zicem noi acum de la vreme, necum de împărații ce era la Țarigrad mai asculta, ci încă nici acolo în Italia împărat, de la Valentin al treilea încoace, carele acela cel dupre urmă împărat samoderjeț Apusului au fost până la Carol, ce-i zic cel Mare, feciorul lui Pipinie, craiului de Franța, carele cu

dreptul duple bunătate-i, înțelepciune-i și vrednicie-i ce au avut, cum istoriile arată faptele lui, vrédnic au fost, mare să-i zică și împărat să fie. De carele încă zic toți de ar fi mai trăit el, ar fi scos toată creștinătatea de supt jugul și robia păgânătății turcești și ar fi răscumpărat duple dâșii sângele cât au vărsat acei tirani, creștinescu. Ci poate-fi că pentru nespuse păcate și neplătite încă ale creștinilor diréptatea lui Dumnezeu, atuncea acéia n-au lăsat a să face. Dirept acéia nici pe acel Carol a mai trăi au vrut. Însă și acesta măcară că împărat a fi l-au priimit, căce îi și supusése. Iară Italia n-au mai fost scaunul împărătescu, ci în Țara Nemțască, cum înainte să arată. Nici mai pre urmă n-au priimit să aibă, adecâte un samoderjet, să fie, ci fieștecarele, cum am zis, să fie singur mare și stăpân au poftit care-i mai pe urmă au și făcut. Că iată și astăzi într-acea Italie să află nu o stăpânire numai, ci mai multe de șapte-opt cu republicele ce le zic (adecâte otcârmuire de obște), cum iaste Veneția, Ghenova. Și Florența au fost până într-o vréme, apoi o au supus unul dintru dâșii nu prea de multă vréme, carele era mai bogat și mai cu rudenie, de-l chiema Cozma de Mediți, și s-au făcut domnu, singur stăpânitoriu, dându-i încă papa și titulaș, de-i zic ei acum gran duca de Florența, dentral căruia neam tot unul dupe altul trăgându-se și până astăzi iaste domnu.

Însă peste toți, cap într-acea Italie cu stăpânire iaste papa, carele nu numai la ale biséricii și la clirici iaste mai mare și să améstecă, ci și la cele mirenești și la stăpâniri, ca acélea multe crăiaște; și mai vârtos, de când s-au despîcat și s-au despărțit de bisérica Răsăritului și de pravoslavniciele dogme, de atuncea nu numai ca un patriarh, ci mai mare într-u rânduiala țercovnicilor, au priimit, ce și în biserică și

în politia duală țercovnicilor, au priimit, ce și în biserică și în politia mirénească monarh să fie.

Care aceasta iaste cea mai mare și mai întâi pricina stricăciunii și surpării monarhiei romane, lăsându-se și zmulgându-se den împărăția de la Țarigrad, care acolo scaunul Costandin cel Mare mutase de la véchea Romă, chiemându-l Nooa Roma. Și credință cu înnoite dogme decât biserică cea bătrână și adevărată a Răsăritului, și împărați osebi au început a-și numei, blagoslovindu-i sfinția-sa papa. Și le-au dat și tituluș de ei, a să zice și a să scrie: împărații romanilor și pururea avgusti. Iară împărații Țarigradului să se zică: ai Răsăritului împărați și și ai grecilor, și așa și istoriile lor îi scriu și-i zic.

Aceștea dară împărați căroră papa, cum s-au zis, le-au dat titulușul de a să chieama împărați ai Apusului, iară de la Carol cel Mare au început, în Țara Nemțească i s-au aflat locul de a fi. Că în Italia, la Roma șezând, cum s-au zis, iaste cap domnilor și câtvași ținut ține papa și apoi că nici ar fi putut fi atâta de mare papa, cum iaste, de ar fi fost împărat acolo. Și alții câtvași duci și feliuri de feliuri de stăpâniri sunt, care a le istori toate acum nici a mea vorbă iaste, nici prea lungu într-acéstea îmi trebuie să fiu, ci numai și aceasta încă o ziși, pentru ca pe scurtu să cunoaștem cine au fost mai mult și mai întâi pricina micșorării și stricării monarhii romane.

Dupe acéia deci, s-au osebit spaniolii, franțozii, némții și în scurt toate alalalte țări și părți ale Apusului, craii lor puindu-și și domni și alte răspublice făcându-se, adecâte mai de obște lucrurile lor otcârmuindu-și, nu unul numai samoderjeț să poruncească. Care acéstea cui iaste poftă mai pe deplin și mai pe larg a le ști, și alte cărți vază, iară și a lui Filip Colverie gheograful și pe Gulielmu Blaut în *Theatrum*

*orbis terrarum*¹ ce au făcut, adecâte în Privélištea încun-
giurării tot pământului caute.

Însă toți aceștea ale biséricii, cum zic ei, ai Apusului
dogme au apucat și să zic că sunt catolici. Cărora ai noștri
luund de la greci, pentru ca să se înțeleagă mai bine ce
sunt, le zic papistași, adecâte mai mult cred într-ale papei,
decât într-ale adevărului, zicând și aceasta (carii mai multe
alalte greșeli ale lor le tac), că papa niciodată nu greșaste.
Pentru care papă, luteranii și calivinii carii s-au rupt dintr-
înșii, au mari prigoane și întrebări; și nu puține și cu ai
noștri, vrând el însuși să se facă cap biséricii și mai mare
decât toți patriarșii și arhieriei și în legare, și în dezlegare,
și doară ca un Dumnezeu și să se arate. Care aceasta îmi
pare că decât toate alalte turbură mai mult bisérica și să
pricinéște toată gălceava și cértelile între biserici și între
limbile creștine mai depărtate, de neunirea lor. Ci dea sea-
ma înaintea lui Dumnezeu, care iaste pricina atâtu rău și
atâteai pierzări și va da duple nemișcatul cuvânt al
spășitoriului Hristos, carele la *Matthei*, cap. 18, zice: “Vai
lumii de scandile, că de nevoi iaste a veni scandile; însă vai
omului aceluia pentru care vin scandilile”.

Așadară despre aceștea Împărăția Țarigradului mai
micșorându-se și mai îngustându-se, au început sarachiné-
nii, de unde să trag și turcii, părțile Răsăritului a le turbu-
ra, și a le strica, și mai pe urmă și a le lua, întinzându-se și
atât, cât și acea parte mare cu împărăție cu tot, o au supus și
o au luat, cum și astăzi vedem. Și nu numai acéia, ce și alte
multe crăii și domnii, carei părându-le că să osebescu cu a
lor volnicie, ca și ei stăpâni să se facă singuri, au căzut în
mai mare robie și jug, neaducându-și aminte și socotind alte

---

¹ În ms: *terarum*.

pilde nenumărate și din toate zilele ce înaintea ochilor ne stau, cum vin și la ce pogoară cei ce unii într-o parte, alții într-alta trag lucrurile și puterea lor și de nu de acélea să învață, măcară să-și fie adus aminte și de cuvântul cel nesmintit și nedeșert al domnului Hristos, ce zice prin *Matthei*, cap. 11: “Că toată împărăția împărțindu-se întru sine, să pustiaște; și toată cetatea, au casa împărțită între dânsa, nu va sta”.

Precum chiar vedem că așa făcând și acea mare monarhie romană au căzut și s-au pierdut.

Și iată dintr-înșa mare parte turcii o au supus și o stăpânesc, nepăzind încă nici céle dreptăți și faceri de bine, care mai denainte vréme de mai-marii lor și de bunii de evlavie-i și de milostivii împărați puse în legi era și neclătit să păziia. Cum zice și papa Leon în orația ce au făcut de rugăciune cătră Atila, când veniia și spre Roma cu mare putere — dupe ce stricase și luase multe și alte locuri, și Italia — ieșindu-i înainte departe de Roma, cu tot clirosul biséricii și cu toți cei bătrâni, carii mai era atunce sfatul Romei și-l ruga să nu-i calce, să nu-i strice și să nu-i piarză. Zicea dară acel sfânt om Leon-papa, cum scrie și Nicolae Olah în *Atila*: “Mare oarecând (nebiruite craiule) a romanilor celor biruitori toată lumea era slava, când biruiților da iertăciune și când pre cei ce să ruga în credință și în prieteșug îi priimiia, obicinuind biruința cu miloserdia să o stimpere, cu cari lucruri și fapte împărăția și avuția adăogea. Veste deci și slava numelui lor nemoartă o făcea și acéstea până când să păziia și obiceia le purta, ale romanilor era meșteșugurile, obiceiaurile și înțelepciunile. Iară deaca s-au mutat într-alt felu chipurile lucrurilor, céia ce de la noi au răpit, acéia ție, craiule Atilo, acum norocul ț-au dat, iproci.”

Ca acéstea și mai multe zicându-i acel Leon papă, unde dară, iată cum și altele toate alalte stăpâniri și iaste? Căci când iaste să se mute, nebunindu-i Dumnezeu cum și pro-rocul David în Psalm zice: “Nebunește Dumnezeu norodul pre carele va să-l piarză”, iproci. Poate-fi dară că și aceia ajungând vârful măriilor și vrând să se plăce și să se piarză din céle vrédnice și bune fapte ce făcea, când să urce și să adăogea strămutându-le, în blestămăție și în réle au ajuns și s-au mutat așa.

Însă iaste a să mai ști, că toate lucrurile câte sunt în lume, au și aceste trei stepene dupre ce să fac, adecâte ur-carea, starea și pogorârea, au cum le zic alții adaogerea, starea și plecarea. Deci dară nici un lucru nu iaste carele să nu dea pentr-acéstea, ci numai unele mai în grab, altele mai târziu le trec; iară tot la un steajăr să adună și să strâng în cea de apoi, adecâte în stricăciune și în pierzare dezlegându-se. Deci dară așa toate fiind, iată și domniilor, crăiilor, împărățiilor, avuțiilor, măriilor și tuturor celorlalte câte sunt, așa să întâmplă și le vin. Ci numai celor dirépte, celor blânde și celor mai cu înțelepciune le rămâne laudă, fericire de bună pomenire și pildă folositoare celor buni și înțelepți dupre urmă și canoane cu carii mai mult și mai slăvit pot sta și să pot otcârmui. Și de li să întâmplă și surpare, și cădere, înțelepții nu le dau atâta vină și pricină cu sudalme, căci au sosit la acéia, adecă să zică, că de nechibzuială și nebuniia lor au venit. Ci numai socotescu că așa zidite și făcute în lume sunt, ca și iale să-și ia conețul, cum zice și Virghilie poet, în cartea a patra *Eneidos* de Troada când de elini s-au prăpădit și s-au stins, crăind acolo și alții și neamul lui Priam, mai mult de 2.000 de ani, cum zice tâlcuitoriul acestui Virghilie, Maun Honoratul.

Deci acela alta n-au mai hulit, căci așa au sosit acea crăie, ci numai că așa au fost în orânduiala lui Dumnezeu,

zice: și așa aduce vremile să se săvârșască. Iar celor réle stăpâniri și crude și tirane și ca de acest feliu stăpânitorii ocară, blestem, sudalme și rea pomenire rămân; și răii de la acele réle iau pildă, pentru ca mai curând să se strice și să se piarză, nimic alta fără acéia rămându-le pe urmă și să piarde pomana lui cu sunet, Psalm 9 și Psalm...: “și am trecut și nici s-au aflat locul lui” — cântă.

Știu însă că nu lipsescu în lume și de aceia de care nu zic: dară au nu și cei buni și înțelepți ce sunt, nu mor? Au nu cad și să surpă și ei, ca și celor ce le zic și sunt și răi, și nebuni? Ci acestora răspunsul și céle ce den toate zilele ce să văd întâmplări iaste, și toate scripturile câte sunt și sfinte, și de célélalte, înainte le strigă și le arată, câtă iaste osebirea traiului și viața unui bun, de a unui rău și a unui înțelept de a unui nebun! Săvai că Aristotel în cartea a șasea ce face cătră fiiu-său Nicomah, de obicine zice: că ce iaste rău iaste și nebun, și ce iaste nebun iaste și rău. Însă aicea nu înțelége filosoful de nebunii cei ce umblă cu oaste, cu pietri și sunt de legat, că aceia de a fi așa, vine dintr-altă pricină, adecâte au den drăcit, au den melanholie, care firescu lucru iaste — ci de cei ce sunt răi oameni și cruzi, carii cunosc și binele, și răul ce iaste, ci lasă binele și fac răul. Ci de aceia grăiaște și zice, că ce iaste rău iaste și nebun, căci că de n-ar fi nebun, n-ar face rău, iproci. Și pentru că făcând răul, vine deci mai pe urmă la cele ce mai sus s-au zis, și încă la mai multe rele și nenorociri, având și de la Dumnezeu voie și volnicie să nu fie așa rău și nebun cum să face.

Că adevărat iaste céia ce zic toți înțelepții, că cum iaste soarele de întunérec, așa iaste deosebită și viața înțeleptului de a nebunului, cela în lumină, cela [în] întunérec umblând, cum și alții mulți scriu. Iară și pe Solomon vedeți la Pilde și

pen toate cărțile lui, ce iaste viața unui nebun și a unui înțelept. Cum și în cap. 11, *Eclisiasticul* zice: “ochii înțeleptului în capul lui, iară nebunul întru întunérec umblă”.

Până aici dară și de acéstea den istorie neieșind, nu fără folos mi să pare și în zadar celor cunoscători că am făcut.

Dupre acéstea dară, cu voievozii lor și otcârmuitorii lor, ce de la Roma să trimitea, stând și purtându-se multă vreme supt acea stăpânire, au fost și s-au ținut, tot de la împărații romani spânzurând și curând punerea și scoaterea domnilor lor și de acolo toată chiverniseala lor pogorâia. Până când (iată cum s-au zis, că nici un lucru în lume stătătoriu nu e nici aceia în véci așa au putut sta) au început despre Răsărit a pogori limbi noao și a împresura și cu sila a descăleca părți de-ale Apusului. Adecâte cum zic, den Asia, partea cea mai mare a pământului, în Evropa viind, în patru părți dară gheografii cești mai noi împărățind tot pământul, adecâte în Asia, în Africa și în Evropa și în America; și cea decât toate mai mare parte, cum s-au zis, iaste Asia. De acolo dară pornindu-se, au venit mulțime de oameni de au lăcuit cestealte părți. Însă cei mai aleși și ostași au fost gotii, vandalii, slovéni, hunii și ca aceștea; carii viind, cum s-au zis, și cuprinzând aceste părți și mai toată Evropa, au lăcuit într-însele. Săvai că nu fără multă și nespusă vărsare de sânge și omorări necrezute, nice fără de dése, groaznice și grele războaie. Pentru că Împărăția Romană împotriva lor trimitea mari oști și aleși voievozi și și înșiși împărații mergea de să bătea cu aceia. Ci învârstat norocul izbândelor veniia, că, când unii, când alții biruia. Câteodată iarăși și pace între dânșii făcea și mai pe urmă le lăsa une locuri cum le-au cuprins și le-au luat să le ție și să le moștenească.

A cărora lucruri și cum s-au purtat, și cum au descălecat, și cine întâi capete și voievozi le-au fost acelor limbi, și de

unde au izvorât acele neamuri, și care dupe care au venit, și cine cât au biruit nefiind povéstea și treaba mea acum acéia și pentru ca să nu fie istoria aceasta de mine atâta de lungită, cât doară și cetind unora să se urască, iată acélea le trec și le las.

Iar cui iaste poftă și drag a le ști, citească pe Antonie Bonfinie în decada dentâi, în cartea a dooa; pe Flavie Blondu în decada lui cea dentâi, în cartea dentâi; pe Procopie în istoria lui ce face pentru războiul gotic; pe Carion în Hronica lui, în cartea a treia în viața lui Dechie-împărat; pre Martin Cromer în cartea lui cea dintâi ce face de ijderenia lésilor; pe Calimah la începătura cărticélei ce-i zice: *Experiendis Atila* și pe alți nenumărați istorici ce scriu și pe largu de goti, și de vandali, și de slóveni, și de alții. Pe carii măcară că în tot feliul împărații romani și în tot chipul au nevoit a-i scoate du pren biruințele lor, și și cu mare putere și alți împărați și i-au biruit de multe ori. Iară și Claudie-împărat; zice Blond, cum arată dintr-o poslanie a acelui Claudie ce scriia cătră Nunie Broc, păzitoriul și otcârmuitoriul Ilirii cum că trei sute de mie de goti au tăiat și 2.000 de corăbii ale lor au înecat.

Cartea așa scriia:

“Claudie-împărat lui Bloc, sănătate. Stins-am 300.000 de goti, 2.000 de corăbii le-am înecat; învălitate sunt gârlele de paveze, de sabii și de sulițe toate marginile gârlelor acoperite sunt. Câmpii de trupuri pline sunt, nici un drum curat iaste. Marea cetate Cartago pustie iaste. Și catâr[i] și catâre atâta am luat, cât nici un ostaș nu e să nu ducă câte doao și câte trei. Și măcară de n-ar fi pățit republica romană de Galien atâtea, măcară de n-ar fi adus treizeci de tirani stricători, că păzindu-se ostașii carii feliuri de războaie au rădicat și de ar fi fost legheoanele păzite, cari Galien,

răul izbânditoriu le-au ucis, cât adaos ar fi republicii? Cu a noastră însă grijă și osârdie au fost bătaia de la Misii și multe războaie au fost la Martinopoli, mulți de furtună au pierit, mai mulți crai prinși și prinse a multor feliuri de neamuri blagorodnele fămei. Plinitu-s-au biruințele romane de robi varvari și lăcuitori din goti. Nici nici o țară n-au fost carea rob de a-l ținea, ca în izbândă să nu aibă got, iproci.”

Așadară de acei goti ce atunce pățise Claudie-împărat scriia: însă nici cu acéia, nici altele ca acélea și de nu așa mari biruințe, iară tot i-au mai biruit și alți împărați tot nu i-au putut stârpi, nici goni de tot, ci tot au rămas mulți (că fără de număr era). Și până în cea de apoi, au rămas ei stăpânitori multor țări în Evropa, cum și până astăzi câtevași neamuri de oameni dintr-înșii să trag, mai ales sfeții și dani, cum zic, și cum mai sus am semnat puțin.

Dirept aceasta dară acele limbi și neamuri călcând, cum s-au zis, și împresurând acéste părți și cu acest prâlej, unii carii era mai de demult supuși romanilor, încă găsind vréme, să trăgea și să dezbătea de cătră romani, pre carii nu i-au mai putut apoi supune. Căce că în multe părți și tot cu gréle și mari oști nu putea mai ajunge; și încă căci că și de multe ori și voievozii și hatmanii ce trimitea cu oști împotriva vrăjmașilor lor să hielinia și ostașii în partea lor trăgându-i, au ei împărați să puna, au pre alții carii vrea ei împărat rădica. Și așa cătră cel ce era, să pornia, unde și acéste între dânșii cérte și vrăjbi mai mult i-au surpat și i-au răsipit.

Acéstea dară și ca acéstea purtându-se și lucrându-se, cum s-au și mai zis, și Împărăția Romană plecându-se și micșorându-se, iată fieștecarele bine și traiul său osebi au început a-și căuta și a-și goni. Așadară și acei rumâni dachi ce era aici și al lor traiu și stare își cerca, și cât au

putut a să ținea au nevoie, moșteni vechi și întemeiați acestor pământuri socotindu-se că sunt; pentru că prin sute de ani trecuse și să rădăcinase în toată Dachia lăcuind și șezând.

Așadară aceștea domnii și voievozii lor avându-i și legi bune și fiind și păzindu-le, și încă și buni ostași fiind, și țara lor osebi au început a-și păzi hotarările lor mai tare a le ținea, nimănui nici ei vrând atâta a să mai supune. Ci cine asupra lor venia și ei împotriva acelora sta, și atâta cât mulți să îngroziia de dânșii; și mai vârtos vecinii lor, carii venise apoi dupe romani de cuprinsese acéle locuri, cum s-au mai zis. Și necum să-i mai bântuiască să ispitiia, ci în prieteșugul lor îi chiema și cu dânșii să lega ca oricând ei vrea să margă asupra altorcuivași, au când alții asupra lor vrea veni, ei ajutor să le dea și cu prieteșug să se afle. Așa și ceștea, când vrea cére că acéiași cére de la aceia gata să se afle și să le dea, duple buna vecinătate și legătura ce făcea cu ei. Și într-acesta chip încă multă seamă de ani s-au purtat și s-au ținut, nici grijă lor de alte domnii și crăii măcară era, căce multă și puternică oaste avea, și încă că toți ostași buni era și nici de împărății Țarigradului să temea, măcară că încă pentr-acéle vremi tot tari și puternici era. Ci încă și cu ei s-au bătut, împotriva-le stând. Și ajutoare le-au dat, când au trebuit, împotriva vrăjmașilor lor și a turcilor, când au început a tréce încoace marea și a le lua locuri și a le mai îngusta împărăția și den Elada precum mai nainte voi arăta.

Însă nu puțină mirare iaste la toți câți scriu de aceasta nici la câți bine vor socoti de acești rumâni, cum s-au ținut și au stătut până astăzi așa, păzindu-și și limba — și cum au putut și pot și pământurile acéstea lăcuiesc?! Care acéstea la puțină limbi și neamuri să véde. Și mai vârtos atâtea roduri de oameni, streine și varvare, preste dânșii au dat și

au stricat, cari peste alții așa dând, nici numele, nici alt nimic nu să mai știe, nici să mai pomenéște de aceia, cum iată și mai sus am zis. Iarăși aiave să véde și să créde că împresurând gotii, vandalii, slovénii, hunii și alții ca aceștea și călcând și descălecând mare parte a [E]vropei și pe aici au trecut, au luat, au stricat și au și supus hunii acéste țări, cum va vedea mai nainte. Iară ei tot au stătut și s-au ținut cum sunt.

Că iată, în Țara Ungurească, unde-i zicem de Sus, în toată Țara Sârbească, carea înțeleg împreună și pe bolgari, și pe boșnégi, și pe toți ca de acest feliu, carii să trag de cei slovénii, ce am zis mai sus, că au venit de au coprinsu și au lăcuit acéle țări, în cari și până astăzi șed și să văd — și Țara Horvățască, și Sfeția și Dania și altele prea multe încă ca acelea cari de acele neamuri sânt descălecate, unde zicem dară: au pustii și fără de nimeni într-însele au fost, când au venit acéle limbi? Ci acéia nu să poate zice, căce că bine știm, den istorii și den adevărul lucrului, că încă foarte pline de oameni și bogate au fost, biruințe ale romanilor; ce numai vrémea lungă mutând lucrurile și strămutând oame-nii, de la aceia dentâi au venit la ceilalți, la carii până astăzi vedem că sunt. Zicem dară acum: dară ceilalți lăcuiitori ce au fost mai nainte, unde sunt? Carii nici să mai știu, nici să mai pomenescu, nici măcar cevași dentr-înșii să mai numeiesc; sau ce limbă vor fi avut să mai știe? Și de va fi fost rămas cinevași, încă atâta s-au amestecat în cei mai de pe urmă lăcuiitori, cât îngropați de tot sunt, de nu să vede nimic de dânșii, nicăiri.

Iară ceștea rumâni, oricum și cum pentr-atâtea călcări, zdrobiri și nespuse rele ce i-au trecut și i-au călcat, tot iată până astăzi, cum s-au zis, că tot încă de nu să află atâta fericiți și slobozi de tot, iar încă și domnie, stăpâniri și

limba acéia a romanilor, tot stă și să ține (săvai stricată, cum și alte limbi toate ale lor céle neaoșă și de moșie-și le-au stricat). Însă destul că tot urme de a să cunoaște și a să ști bine de unde sunt, le-au rămas și au. Care aceasta bine socotindu-se, aiave iaste, că nu fără a lui Dumnezeu providenție iaste, nici fără de a sa minune nu iaste, însă drept ce el singur știe. La aceasta și Bonfinie uitându-se într-a treia decadă a lui, cartea 9, zice duple altele multe și acéstea: “Măcară că feliuri de feliuri varvarii năvăli și prăzi în Dachia, al norodului roman ținut și a ghetilor țară, împreună și cu panonii făcea, însă pe lăcuiitori și pe legheoanele romane, carii de curând era adaose acolo, nu le-au putut piiarde, măcar [că] între varvari cufundați era. Iară limba romană încă la ei tot miroséște și nicicum de tot nu o părăsesc. Și așa să véde că lupta și să certa nu pentru viață, cât pentru paza și starea limbii. Că cine dară iaste carele nu foarte să se mire încă de atâtea dése întăriri și prăzi ale sarmaților, gotilor, așijderea ale hunilor, vandalilor și ale gepidilor, cari făcea în Dachia și ale ghermanilor (cărora némți le zicem acum) și ale longobardilor, de vom socoti bine răutăți și stricăciuni?! Și încă până acum între acești dachi și gheti urmele limbii romane să păzescu, cărora acum pentru știința bine a săgeta, valahi le zicem. Aicea dară, pentr-atâtea timpi sângele Corvin ascuns era. În cea de apoi însă, în satul Corvinu au odrăslit; nici aceasta cu adevărat fără de mare a lui Dumnezeu lucrare nu iaste, că din fericirile Corvinilor, pentr-atâtea ani norodul roman de varvari și acum aceșteași voievozi creștineasca republicană și acéstea ținuturi den reaoa și păgâneasca robie să izbăvească.” Acéstea sunt zisele și laudele și mai multe ale lui Bonfinie de acești rumâni.

Însă acest Corvinu, ce pomenéște aici, iaste tatăl lui Mateiaș-craiu, carele mare om au fost, și mari lucruri au făcut, și mari războaie cu turcii au bătut și el, și fiiu-său, precum mai nainte unde le va veni rândul, cât să va putea și de dânșii vom zice. Carele de neam rumânesc să trage, cum și acest Bonfinie de începutul lor frumos istoréște și alții toți istoricii așa adeverează.

Într-acesta chip dară, cum s-au zis mai sus, multă vreme rumânii purtându-se și aflându-se au stătut. Însă nu nice mai pe urmă puține gréle și réle au ajuns și i-au întimpinat, că iată și hunii viind și cuprinzând acéste părți și alte multe au călcat, mai vârtos Țara Ungurească de Sus, cum am zis, carea o au și ținut și într-însa au descălecat și o au lăcuit, den carii și până astăzi să trag ungurii. Și pre această Dachie o au supus, cum Atila și în titulușul lui îi pune. Săvai că apoi cu vréme iară de supt mâna lor au ieșit, cum vom vedea.

Însă de acești huni numai (lăsând alte limbi, cum au zis și pe alalți varvari ce i-am pomenit mai nainte) îmi iaste a zice și a scrie cevași, cum au pogorât, și de unde au pogorât întâiu și cum s-au așezat în Țara Ungurească de Sus, și câte locuri au mai călcat și au cuprins, și când s-au creștinat, întâi idololatri fiind ca toți alalți, afară din ovrei. Și nu pentru alta aceasta o fac, ci numai căci în vecinătate ne sunt și căci cu dânșii mare amestecare rumânii au avut. Și în céste mai duple urmă vremi cu dânșii s-au ținut ceștea. Și în cea de apoi, că cu ajutoriul lor mai multu și țărâle acéstea deacă s-au osebit de Ardeal (adecâte Țara Muntenească și a Moldovei), s-au descălecat și s-au luptat cu vrăjmașii lor, și mai vârtos cu turcii. Și mai nainte și mai încoace mult, pe urmă spate și ajutoriu le-au fost, măcară că și ceștea ungurilor, ca un zid bun și tare înaintea turcilor le-au fost și

nu de stricăciune, de să va socoti bine, și cu dreptate, mai niciodată, ci încă de mare folos, mai vârtos cestor ce în Ardeal au rămas șezători și lăcuitori.

Scrie-voiu dară și de ei, cum am zis, cevași, de la istoricii lor luund, carii den 'ceput și dadinsul ale lor lucruri și fapte au scris. Însă cât voiu putea mai pe scurt, pentru că iarăși, cui va plăcea, la aceiași istorici va putea vedea mai multe și mai pe larg: ce și de aceia au fost întâi și apoi la ce au pogorât și în cea dupe urmă până astăzi ce să văd, la ce au rămas?

CUPRINS

HUNII, AU CUM LE ZIC ALȚII UNII, DEN CARI UNGURII SĂ TRAG ȘI SUNT ȘI PÂNĂ ASTĂZI, DE UNDE AU POGORÂT ȘI CUM AU DESCĂLECAT ȚARA UNGUREASCĂ; ȘI CE VOIEVOZI ÎNTÂI AU VENIT CU DÂNȘII

Véde-se dară, cum toți istoricii într-aceasta unindu-se, adeverează că hunii sânt schithi, adecă tătari. Însă den care parte a Schithiei au pogorât a descăleca părți, între dânșii, iaste osebită părere; pentru că unii zic că sunt veniți din Schithia cea mare a Asii, alții zic că sunt din Schithia ce stă cătră amiazănoapte, căriia îi zic și acum Iugra, carea astăzi supusă iaste supt Împărăția Moscului. Dentr-acela dară loc, zic, să fie pornit într-acoace a veni, trecând balta Meotidii (de carea și mai sus am pomenit, care să face la Crâm can despre amiazănoapte den apa Donului și din Marea Neagră) și întâi acele locuri dentr-acolo au coprinsu. Apoi pe-ncet tot mai lățindu-se și loc mai bun și mai bios căutându-și, și cercându-și de a descăleca și a lăcui, au ajuns și pre acéste pământuri, și trecând și munții, au cuprins și toată Panonia, carea, cum zice Cloverie gheografu, aceasta iaste, ce să cuprinde astăzi: Carniola, Croația

(adecă Țara Horvățească), Marchia Vidorilor, Carintia, Stiria, mai marea parte a Austrii, jumătate de Țara Ungurească de Sus, Slavonia, Bosna și o parte de Țara Sârbească.

Deci dară hunii, adecăte schithii aceia, căroră acum și unguri le zicem, coprinzând și acea Panonie și mai multe țări, altele mai pe urmă luund, s-au așezat. Însă de au pogorât întâi den Asia, au de la Iugra acei schithi, cum s-au zis oarece mai sus, noao atâta de dâșșii a cerca nu e.

Săvai că care iaste și adevărul, cu nevoie să va cunoaște, căci că mulți scriu și nevoiesc a dovedi că-s den Asia. Mai mulți iarăși scriu și zic că de la Iugra. Însă nici iaste dogmă a biséricii carea, cum vom vrea, să nu o crédem, ci poate neștine créde aceasta, unde i să va părea că să alcătuiescu mai bine istoricii. Însă cine poștește și aceasta a o vântura și a o alége mai bine, citească pe Bonfinie în decada dintâi, în cartea a dooa, unde face de începutul lor, și pe Loreņ Topel-tin în cărticeaoa lui, ce scrie de ijderenia ungurilor și pe alții mai mulți, pe carii și cest Topel-tin acoleași la începătura capului ce scrie de unguri îi pomenéște și semnează locurile unde scriu acei istorici.

Mulți dovedesc și cu aceasta, cum de la acea Iugră sunt; că viind oameni de aceia și grăind multe cuvinte zic că se potrivescu cu ale acestor unguri, numai mai stricate și mai varvare li să pare acele cuvinte, măcară că nu știm carii mai firești limba își vorbéște: ceștea ce prin céste părți lăcuiescu, carii s-au amestecat cu alte multe feliuri de limbi, au ceia, căci tot în locul lor acolo să află. Însă orice va fi de aceasta nu știu. Iar cum mult mai varvari sunt acei de acolo, adevărat iaste și pentru starea și tăria locului aceluia, pentru că de parte sunt de oamenii cei politici și mai iscusiți. Unde dară, precum sunt aceia, așa și limba mai vârtoasă și mai varvară le va fi.

Auzit-am și eu cu urechile mele de dumnealui Gheorghie Brancovici din Ardeal, om de cinste și cu cunoștință și și iubitoriu de a ști multe, povestind cum mergând la Mosc împreună cu frate-său Sava Brancovici, mitropolitul Ardealului, om și acela destul învățat, înțelept și temătoriu de Dumnezeu, pre carele îl trimisese Racoț Gheorghie cel tânăr la împăratul moschicescu, cu solie, la anul de la Hristos [1668]. Acolo dară mergând și la împărăție viind, de acei schithi de la Iugra, într-adâns au mers la dâșii, ca să vază acéia ce să auziia, cu limba că să potrivesc în multe cu ceștea unguri, iaste adevărat cevași, au ba. Și așa cu dâșii împreunându-se și vorbind ungurește, zicea că adevărat iaste, că multe cuvinte asemenea era cu ale cestora, numai groase și mai mojicoase, cum s-au zis. Unde dară și acel vrednic bărbat zicea că de a crede iaste, cum de la acea Iugră, acei schithi să fie izvorât și să fie venit.

Săvai că nu lipsescu unii a zice că aceasta și de la unii schithi ce au venit den Asia, au auzit că s-au văzut, când au venit un sol schith la turci, încă la un sultan Murat, la Țarigrad fiind. Și pe acele vremi întâmplându-se și un sol de la Rodolful, împăratul nemțescu, acolo, au poftit acel schith, adecăte tătar, ca să se împreune cu dânsul. Și așa împreunându-se între vorbe, zic cum să fie zis acel sol schithu, că ungurii de la dâșii să trag. Și ca acélea alte multe povestescu, cum și Topeltin tot într-același loc ce am semnat mai sus, scrie și aceasta că Zamoschi istoricul den auz o istoréște și o zice. Însă mie, den om de credință și de cinste, și aceasta și altele ca aceasta auzind și mai proaspete încă fiind, îmi iaste mai mult a créde decât céle ce să citescu prea vechi și sunt în păreri, încă și acélea nu hotărât [zic] adevărul. Ci dară și de știința acestui lucru de unde pogoară, încă iaste destul cât s-au zis.

Acești dară schithi pogorând dintr-acéle părți, cum s-au zis, supt șase voievozi au fost (au mai bine să le zicem sultani, cum zicem acum tătarâlor, ca pentru să se înțeleagă mai bine povéstea). Sculându-se dară acéle capete ale lor, împărățind romanilor Valent, când era cursul anilor de la nașterea domnului Hristos 373, și aducând oaste, zice Bonfinie în locul ce s-au semnat mai sus, în cartea-i a dooa, în decada dintâi: dentr-o sută și optzeci de neamuri, s-au făcut până la un meleon și optzeci de mie de oameni.

Aceștea deci luundu-și și muierile, și copiii, și dobitoacele, și tot ce avea în moșiia lor, și sculându-se a-și căuta locuri de așezământ au început, mai bun, mai larg și mai de hrană loc decât al lor și a găsi și a-și agonisi, pentru că al lor foarte cu nămară de a să hrăni era și strimt. Așa deci, viind, cum am zis, pre alte multe neamuri bătând, ce era pre lângă apa Donului și trecând și acea apă și apoi au trecut și în céste părți, întâi balta Meotidii pe la Crâm și pe acolo călcând, pe cine au aflat, și de acolo mai încoace viind, până și la Panonia au ajuns, unde le-au și mai plăcut locul și cuprinzând-o, pe lo[n]gobardii carii ei o ținea atuncea, cum zice Reție, au bătut și au gonit. Și pe gotii, carii era vecini pe acolo și pe alte limbi ce ei ținea împrejur și stăpâniia acele locuri, cu câtevași războaie biruindu-i, i-au gonit dupre acéle pământuri. Și nu numai pre aceia, ci și pe alții mulți, câți împotriva lor să punea a le sta și a zăticni; dincotro vrea să meargă, pre toți i-au bătut cu mari biruințe, unde toți să îngrozii de ei, căci și mulțime nesupusă era de dânșii și foarte ostași și viteji mari era, moartea ca viața socotind-o, nici de ia sfiindu-se, ca cum nici ar fi fost, pre lângă izbândă și dobândă ce căuta, zice Bonfinie. Și nu numai căci izbândiia ei, să temea alalți de

dânșii, ci căci prea cruzi și nemilostivi varvari era, foarte să îngrozii. Că, pe unde și mergea, cu foc, cu her stingea tot și prin multe locuri nici un suflet de nimic nu lăsa viu, nici vârstă, nici feliu lăsând, nici ocolind, ci tot supt sabia punea; cari încă și a le povesti, groaznic și zborât lucru iaste. Însă, cine va mai pe larg a le ști citească pe Antonie Bonfinie, într-a dooa carte, cum de multe ori am zis, și pe Ioann Sambuc, în scurta-i poveste de lucrurile ungurești, ce scrie; pre Mihail Reție Neapolitanul, în cartea-i dintâi, ce scrie de craii ungurești și pe mulți alții ce scriu de acei huni. Acestor dară schithi voievozii lor atuncea, adecâte sultanii, era acești șase, cum am zis, a căroră nume era — cum zice și Avraam Bacșai în *Hronologhia crailor ungurești*, ce face: Bela, Kheme și Cadiha, frați, feciorii lui Hieli, de neamul și de casa lui Zomoiarum; și iară Atila, Cheve și Buda, frați, feciorii lui Bendegum, de rodul și de familia lui Cadar. Aceștea dar, cu acea mulțime de oameni călcând, prădând, arzând și supuind țărâle și îngrozind toate domniile, crăiile și stăpânirile, viind, cum de câtevași ori s-au zis, și în Panonia, carea era de ceasta parte de Dunăre și prinzând a-l așeza și a-și face gătire de lăcuință și tăbărând lângă țârmurile apei Tisii, au stătut.

Acéștea deci înțelegând și văzând Macrin-voievodul și otcârmuitorii Panonii, Dalmații, Trachii și al Machidoniii, carele era pus de împăratul romanilor și cunoscând lucrurile acelora cum să poartă și cum el însuși cu oastea, câtă putea face el, că nu va putea sta el împotriva la atâta mulțime de varvari, nici a-i izgoni duple acolo — au dat știre numaidecât la împărăție și spuind de acel neam mult, cum au venit acolo și cum să poartă. Căruia împărăția ajutoriu au poruncit de i-au mers Dietrih, voievodul toatei

Ghermanii (adecă Țării Nemțești). Carii amândoi viind la un loc și mulțime mare de oști du pren toate părțile și ei cu porunca împărăției adunând, ca să se bată cu aceia s-au gătit, și loc ca acela de bătaie unde ar fi fost, mult socotia. Pentru că romanii de céia parte de Dunăre era, și hunii de ceasta parte și poduri ca acélea, făcute și gătite de a trece atâtea sume de oameni, nu era. Aceștea dară, strângându-se cu toată puterea lor la o cetate ce-i zicea Potențiana, în marginea Dunării, de céia parte (de Dunăre) și multe zile trecând, tot acéia socotind și sfātuind, nimic de vrăjmași alta nu gândia, pentru Dunăre, că era între dânșii, carea cu nevoie era a să tréce. Însă hunii, nemaiășteptând alta, iată mulțime de foi strângând și umflându-i, peste Dunăre i-au întins și peste dânșii ca peste un pod Dunărea au trecut și așa fără de véste (carii nicicum de acéia nu să păzia) pe romani i-au lovit și pe mulți i-au tăiat acolo și au împrăștiat.

Voievozii deci romanilor, Macrin și Dietrich, den fuga și din răsipirea acei fără de veste loviri ai lor, mai adunând și mai strângând oastea, iară lângă acea cetate Potențiana ce fusese, și, cât au putut, îmbărbătând oastea, iarăși cătră bătaie s-au pornit. În orânduială puindu-se într-unele de zile atunce fără de nici o zăbavă și hunii, încă și mai inimoși, pentru ca-n izbânda ce în trecutele zile făcuse, împotrivă puindu-se — iată din su[s] de dimineață încep războiul dintr-amândoao părțile, țăriile și vitejiile vrând să-și ispitească și să-și slăvească romanii, ca niște biruitori pământului și tuturor țărîlor. Hunii încă ca unii ce li să ducea și le zbură vestea pretutindenea de ostași și de bărbați, nu fără de groaznică și cutremurată zdrumicare și izidire era, nespusă moarte între dânșii făcând. Așa războiul în

cumpănă toată acea zi până în noapte stă, nici spre o parte, nici spre alta plecând; însă până în cea de apoi și întunerecul nopții călcând, să biruiesc hunii și în fugă să întorc, până îi trec Dunărea înapoi, pe unde o și trecuse ei întâi cu meșteșugul foilor umflați, căzând atunce într-acel războiu și un sultan de ai lor, pre carele îl chiema Cheva. Și de ceialalți s-au aflat pieriți 125.000 de ostași. Însă nici romanilor acea bătaie, măcar de au și izbândit, nesângeroasă și fără de mare pagubă n-au fost. Că și de atuncea și din cea ce în mai trecutele zile pățise cu loviturile fără de veste, s-au aflat și de ei pieriți 210.000.

Dupre acea bătaie, romanii nici alta mai cearcă, nici fac, ce cu alaltă oaste ce mai avea, a treia zi, dupre ce s-au mai odihnit, să o întorc la o cetate ce-i zicea Tulna și acolo să tăbărăsc. Aceasta hunii înțelegând, mai bine gătindu-se, iarăși trec Dunărea de ceia parte și, în locul unde era romanii, tăbărăscu ei. Căutând deci și aflând trupul lui Chevevoievodului, al sultanului lor, dupre obiceiul neamului lor, l-au îngropat lângă calea oștii, cu mare cinste. Și în slavă-i pun un stâlp mare de marmură și alte stârvuri de ale morților lor, încă dupre obiceiul le îngropa. Și acelu loc pusu-i-au numele Cheveoza, dupre numele sultanului lor, cărui loc și până astăzi, zice și Mihail Reție în cartea-i dentâi, unde scrie de lucrul Țării Ungurești, mutându-i numai niște slove, îi zic Kheazo.

Dupre acéia, deci, hunii și șezând câtevași zile acolo ca să se odihnească, iată iară asupra romanilor la Tulna să gătesc să mergă. Și mergând, Macrin și cu Dietrih de bătaie gătindu-se, iarăși nu negroaznic și mic războiul a început și doară mai, mai sângeros și mai tare decât întâi, căce și însăși capetele și a unii, și a alții părți în primejdia

vieții s-au pus. Și ei înaintea altora a să bate au alergat, pentru ca desăvârșit acel războiu coneuțul să-și ia, și unii, și alții mai mult pentru slava bătându-se. Așadară cade despre romani voievodul Macrin întâi și Dietrih în frunte de o săgeată rănindu-se, să întoarce. Unde dară alaltă oaste fără capete văzându-se, întoarce dosul, pierind mulțime nespusă de romani, scâpând însă și Dietrih cu câțivași ai lui.

Însă nici hunii fără de mare pagubă în capete și într-alalți ai lor, nici dintr-acel războiu nu rămân. Că iată au căzut în bătaie acolo, Bela, Keme și Kadiha, sultanii lor, și dentr-alalți ostași 40.000. Pre cari sultani apoi luundu-i, i-au îngropat cu mare cinste, dupre obiceiul lor, la stâlpul cel de marmură, ce-i zicea Kheiază, lângă celalalt sultan Keve, ce perise în celalalt războiu, cum am zis.

Așa deci, hunii acea izbândă dobândind, în toată Panonia stăpâni s-au făcut și a porunci și a oblădui ca pe al lor pământ au început.

Acéstea așa trăgându-se și purtându-se, dupe ce au intrat în Panonia, cum zice și Bonfinie și Reție și Bacșai, în cărțile lor, ce mai sus am zis, și locurile am semnat și alții mulți, 28 de ani s-au tras. Dupre acéia, deci, locurile lor de a lăcui acolo văzând că să mai așază și să mai întărescu, pierind și alte capete ale lor și mai vârtos că așa cap mare den rodul și casa lui Zomeiarum, cum mai sus am zis, nu rămăsese, drept acéia cu toții alalți mai mari dintre dânșii și mai aleși, carii era strângându-se, au ales să-și puie lor craiu, unul poruncitoriu, pe Atila, pe unul din cei doi frați ce mai rămăsese din neamul și familia lui Cadar, carea aceasta o au făcut la anul de la Hristos 401.

Acest Atila carele au stătur întâi craiu în Panonia, adecă craiu unguresc, cum și Mihail Reție scrie de dânsul, zice că

era om ascuțit la minte, în lucrurile oștii foarte pățit și știut, cu inimă mare, vârtos în trup, a înșela pre vrăjmași, hiclean. Portul lui și în casă când era, și afară când ieșia, era frumos, luciu și curat. Purta în cap și pene de șoim. Și ca acéstea zice și Calimah, în cartea ce face de Atila, că era și nesățios în slavă și în oștiri, căci și mai toate câte făcea, norocite îi ieșia.

Era și însuși viteaz. Dirept acéia nu să nici stâmpăra la un loc și cătră cei ce mai timpuriu i să ruga, să pleca lesne. Și pre cine lua și-l ținea în credință o dată, deci până la moarte îl păzea; și a meșteșugi și a face lucruri împotriva vrăjmașilor lui, minune era și în nemeréle și în graba ce lucra. Și mai marea-i minune era starea-i și răbdarea în primejdiile ce să supunea. Iară precum era milostiv celor ce să da și să închina lui, așa neplecat și neîmblânzit era celor ce-i biruia (foarte aceasta ca un varvar și ca un crud făcând-o). Haine drept acéia lucii purta părăndu-i că și acélea la mărie părănesc. La prânzare rar ședea, iară la cină mult mânca și mai mult carne, iar pâine mai nimic. Vin bea fără măsură, mai vârtos când să odihniia, însă tot firea a ș-o ținea nevoia și altele multe ca acelea avea și ținea. Banii încă și dupre a mai marilor lor învățătură îi ocărăia și încă mai vârtos nu-i poftiia. Carele adéseori încă zic că-l auziia toți, zicând: că banii mai mult dau întristăciune și voie rea, când îi piiarde neștine și-i răpune, decât îi dau veselie și părere bună, când îi câștigă și-i dobândește. Mai zice acest Calimah, că de trup acel craiu Atila încă era mai mic decât de vârstă tocma; pieptos, vârtos, capul can mare, ochii can mici, barba rară, amesteca căruntețe. Să cunoștea și fața-i că iaste mojicoasă, cum le era feliul; graiul groaznic și spăimos și pentru varvarul lor graiu, era și tare de urechi; umbletul lui trufaș.

De la acesta dar și mai înainte au rămas a să numi crai unguresc, cuprinzând supt a lor stăpânire toate locurile câte mai sus am arătat și de-a valma cu cei denainte rămășițe ale romanilor stăpânitori au rămas. Unde dar Ardealul încunjurat de munți fiind și loc ca acela tare de a să putea apăra în toată vrémea de trebuință fiind, plin de oameni era. Iar de când și acoloa osebită domnie iarăși s-au așezat, de la Topel-tin istoric, pre larg va putea neștine afla, de unde și Radul-vodă Negru aici în țară au pogorât, precum létopiseșele céle de obște arată.

C o n e ț

**ISTORIA ȚĂRII RUMĂNEȘTI
DE CÂND AU DESCĂLECAT
PRAVOSLAVNICII CREȘTINI
(LETOPISEȚUL CANTACUZINESC)**

Însă dintâi izvodindu-se de rumâni carii s-au despărțit de la romani și au pribegit spre miiazănoapte. Deci trecând apa Dunării, au descălecat la Turnul Severinului; alții în Țara Ungurească, pre apa Oltului, și pre apa Morășului, și pre apa Tisei ajungând și până la Maramurăș.

Iar cei ce au descălecat la Turnul Severinului s-au tins pre supt poalele muntelui până în apa Oltului; alții s-au pogorât pre Dunăre în jos. Și așa umplându-se tot locul de ei, au venit până în marginea Necopoei.

Atunce s-au ales dintr-înșii boiarii carii au fost de neam mare. Și puseră banoveți un neam ce le zicea Basarabi, să le fie lor cap (adecă mari bani) și-i așăzară întâi să le fie scaunul la Turnul Severinului, al doilea scaun s-au pogorât la Strehaiia, al treilea scaun s-au pogorât la Craiova. Și așa fiind, multă vréme au trecut tot ei oblăduind acea parte de loc.

Iar când au fost la cursul anilor de la Adam 6798, fiind în Țara Ungurească un voievod ce l-au chiebat Radul Negrul-voievod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: rumâni, papistași, sași, de tot féliul de oameni, pogorându-se pre apa Dâmboviții, început-au a face țară noao.

Întâi au făcut orașul ce-i zic Câmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au dăscălecat la Argeș, și iar au făcut oraș mare și ș-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră, și case domnești și o biserică mare și frumoasă.

Iar noroadele ce pogorâse cu dânsul, unii s-au dat pre supt podgorie, ajungând până în apa Siretului și până la Brăilă; iar alții s-au tins în jos, preste tot locul, de au făcut orașă și sate până în marginea Dunării și până în Olt.

Atunce și Băsărăbeștii cu toată boierimea ce era mai nainte preste Olt s-au sculat cu toții de au venit la Radul-vodă, închinându-se să fie supt porunca lui și numai el să fie preste toți. De atunce s-au numit de-i zic Țara Rumânească, iar titulușul domnului s-au făcut precum arată mai jos: “*V Hrista boga blagoveanomu blagocestivomu i Hristo liubivomu samodervanomu, Io Radul Negru voevod bojiu milosti gospodariu vseia zemli Ungrovlahiskiia za planinski i ot Almaș i Făgăraș herțegu*”. Acestea să tâlcuiesc pre limba rumânească: “Întru Hristos Dumnezeu cel bun credincios și cel bun de cinste și cel iubitor de Hristos și singur biruitor, Io Radul-voievod, cu mila lui Dumnezeu domn a toată Țara Rumânească dentru Ungurie dăscălecat și de la Almaș și Făgăraș herțeg”. Acesta iaste titulușul domnilor de atunce, începându-se pân-acum, precum adevărat să vede că iaste scris la toate hrisoavele țării.

Și într-acestași chip tocmitu-ș-au Radul-vodă țara cu bună pace, că încă nu era de turci împresurată. Și au domnit până la moarte, îngropându-l la biserică lui din Argeș. Și au domnit ani 24.

De aice să începe povéstea altor domni, carii au venit pre urma Negrului-vodă, precum arată mai jos.

Mihail-vodă au domnit ani 19.

Dan-vodă au domnit ani 23. Acesta au fost frate cu Mircea-vodă Bătrânul și l-au ucis Șuşman-vodă, domnul sârbilor, când era cursul anilor de la Adam 6864.

Alexandru-vodă au domnit ani 27.

Mircea-voievod Bătrânul. Acesta au avut mare războiu cu Baiezet-sultanul. Făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiții. Biruit-au Mircea-vodă pre turci și făr' de număr au pierit, trecând Baiezet Dunărea fără vad. Și alte multe războaie au avut cu turcii. Făcut-au și sfânta mănăstire den Coziia, și sfânta mănăstire Cotmeana când era văleatul 6891. Și au domnit Mircea-vodă ani 29 și au murit în domnie și s-au îngropat la mănăstirea lui, la Coziia.

Vlad-vodă Țepeș. Acesta au făcut cetatea de la Poienari și au făcut sfânta mănăstire ot Sneagov. Mai făcut-au un lucru cu orășanii den Târgoviște, pentru o vină mare ce au fost făcut unui frate al Vladului-vodă. Când au fost în ziua Paștilor, fiind toți orășanii la ospețe, iar cei tineri la hore, așa fără veste pre toți i-au cuprins. Deci câți au fost oameni mari, bătrâni, pre toți i-au înțepat de au ocolit cu ei tot târgul, iar câți au fost tineri cu nevestele lor și cu fete mari, așa cum au fost împodobiți în ziua Paștilor, pre toți i-au dus la Poienari de au tot lucrat la cetate, până s-au spart toate hainele dupre ei și au rămas toți devvăscuți în pieile goale. Pentru aceia i-au scos nume Țepeluș. Domnit-au ani 15.

Vădislav-voievod Bătrânul au venit domn când au fost cursul anilor de la Adam 6935. Acesta au făcut biserică domnească den Târșor. Și au pierit de sabie, în mijlocul Târșorului. Și au domnit ani 18.

Radul-vodă cel Frumos, acesta au făcut mănăstirea ot Tânganul. Și au domnit ani 15.

Laiotă Basarab-vodă cel Bătrân, care au închinat țara turcilor, domnit-au ani 17. Avut-au mare războiu la Râmnicul Sărat.

După el au domnit Țepeluș-vodă; și au avut războiu la Râmnicul Sărat cu bătrânul Ștefan-vodă den Țara Mol-

dovei. Atunce în oaste au pierit și Țepeluș-vodă și au fost izbânda lui Ștefan-vodă. Și au șazut aicea în țară de au domnit ani 16.

Radul-vodă cel Mare, acesta au făcut Mănăstirea din Dial și au domnit ani 15.

În zilele acestuia să întâmplase de scosese den scaun Amira împăratul pre sfântul Nifon, patriiarhul Țarigradului, și-l trimesese la închisoare la Odriiu. De a căruia sfântă bună viață ieșind vestea în toate părțile, s-au auzit și în Țara Rumânească, și au înțeles și domnul Radul-vodă de bărbățiile cele sufletești ale sfântului și au trimis cu rugăminte la acest sfânt părinte ca să vie în țara lui, că-l pohtește țara. Iar sfântul i-au dat răspuns zicând: “Măria-ta, însuși vezi goana și închisoarea mea, care iaste de la vrăjmașii cei văzuți ai lui Dumnezeu. Dar cum voiu veni în țara ta?” Iar domnul iar i-au trimis cuvânt zicându-i: “Nu purta grijă de aceasta, că grija mea iaste.” Iar sfântul patriiarh i-au dat răspuns zicând: “Cum știi, așa fă”. Și îndată au trimis Radul-vodă la împărăție de au cerșut pre acest păstoriu mare și nu-i fu peste voie, ci i se împlu voia de la împărăție și degrab trimise de aduse pre sfântul în țara sa și-i dède toate pre mână zicând: “Eu să domnesc, iar tu să ne îndreptezi și să ne învăți legea lui Dumnezeu și să ne fii tată și păstoriu mie, și tuturor oamenilor, și solitor la Dumnezeu”. Iar el află turma neplecată și neascultătoare, și biserică izvrătită și cu obiceiuri réle și nesocotite. Și chemă pre toți egumenii de la toate mănăstirile Țării Muntenesti și tot clirosul biséricii și făcu săbor mare dimpreună cu domnul și cu toți boiarii, cu preoții și cu mirénii, și îndată slobozi izvoară de învățatură limpede și necurmată și le spunea den sfânta scriptură, și învăța pre toți, și-i adăpa cu apa milei, credinței cei adevărate. Grăia-le de

pravilă și de lege, de tocmirea biséricii și de dumnezeieștile slujbe, de domnie și de boierii, și de mănăstiri și de bisérici și de alte rânduri de toate. Și tocmi toate obiceiurile pe pravilă și pe tocmélele sfinților apostoli. Décii hirotoni și 2 episcopi și le déde și eparhii cu hotară, care câtu va birui, și-i învăță pentru cum vor purta grija și vor paște oile care le sunt date în seamă, ca să să îndreptéze toată țara aceia de acei 3 arhieriei. Iar domnului îi zise: “Ție, doamne, ți să cade să îndreptezi pre cei strâmbi cu judecată tare și îngrozită și dreaptă, după cuvântul lui Dumnezeu, care zise cătră Moisi îngăduitoriul său și cătră toți feciorii lui Israil grăind: Iată, v-am dat légea mea, și judecata și îndreptarea în mâinile voastre. Nu fățări nici a mic, nici a mare, nici a văduvă, nici a vinetic, nici pre sărac să nu miluiești cu judecata, nici celui bogat să fățărești, că judecata iaste a lui Dumnezeu, iar în sfânta evanghelie zice: Nu judecați în fățărie, ci judecați în dreptate. Și iar au mai zis Dumnezeu lui Moisi și feciorilor lui Israil grăind: De veți umbla după poruncile méle și veți păzi légea mea și o veți face, vă voi da roao în vrémea ei, și pământul va da sămănătura sa, și pomii vor da roada sa, și veți mânca în săturare, și veți fi întăriți în țara voastră, și voi da pace țării voastre și nu veți fi fricoși, și oști și războaie nu vor trece prin țara voastră, și veți goni vrăjmașii voștri, și vor cădea vrăjmașii voștri înaintea voastră; și 5 de ai voștri vor goni pre 100, iar 100 pre întunérece și voi da căuta spre voi și vă voi blagoslovi, și vă voi înmulți, și vă voi umplea, și vă voi pune légea mea cu voi, și veți mânca céle vechi, și bucatele voastre să vor împresura céle vechi de céle noao, și voi umbla cu voi și voi îmi veți fi oamenii, iar eu voi fi voao Dumnezeu. Iar de nu mă veți asculta, nici nu veți face poruncile méle, ci vă veți lepăda de dânsele și nu veți păzi

legea mea toată, eu vă voi face voao așa, că voi aduce pre voi pustiire, și semințele voastre în zadar le veți sămăna, și ostenințele voastre le vor mânca vrăjmașii voștri, și vă vor goni dușmanii voștri, și veți fugi nefiind goniți de nimenea, și țăriia voastră va fi în deșărt, și voi trimite pre voi hieri sălbătice și pre țara voastră, și vor mânca dobitoacele voastre și pre voi vă voi împutina, și țara voastră va fi pustie; și deacă vă veți dăzlipi de mine și eu mă voi depărta de la voi. Așa grăiește domnul sfântul lui Israil. Acestea și altele multe învățături den sfintele scripturi îi învăța; și încă mai zicea: Bețiia și curviia cu totul să să lépede și să să dăzrădăcineze de la voi. Că s-au zis cu apostolul: Nunta iaste curată și pat nespurcat, iar curvarilor și preacurvarilor va judeca Dumnezeu. Pentru curvie să înecă lumea cea dintâi, iar mai apoi și Sodomul cu 5 orașe să prăpădiră și arseră cu foc și cu piatră pucioasă pentru sodomia (adecă curviia cu parte bărbătească) că acolo să arătă capul spurcăciunii cei mai mari. Deci, fraților, fugiți de curvia și de toată necurăție, cum zice Pavel, și umblați după curăție, ca să vedeți pre Dumnezeu. Acestea, zic voao, să le păziți deacă vă iaste voia să moșteniți împărăția cea cerească“.

Iar pizmașul diavolul văzând învățături folositoare de suflet ca acéstea, nu putu răbda, ci făcea multe meșteșuguri și hicleșuguri ca să gonească pre fericitul Nifon din Țara Panoniei, cum și făcu în chip ca acesta, o, vai și amar, că-i zise Radul-vodă dimpreună cu boiarii: “Pasă și ieși din țara noastră, că viața și traiul și învățăturile tale noi nu le putem răbda, că strici obiceiurile noastre”. Iar sfântul Nifon deaca auzi așa niște cuvinte nebune și turburate ca acestea, să miră și zise: “Nu așa, doamne, nu așa, ci te îndreptează după légea lui Dumnezeu și pre tine, și pre boiari, ca nu cumva să porniți și să aduceți mâniia lui

Dumnezeu asupra voastră și a țării voastre, că vă zic că pentru fărdelegile voastre curând va să se sloboază spre voi, iar mie nimic nu-mi iaste de aceia ce ziceți voi, că puterea și tăria mea iaste légea. Ci făr' de rușine și făr' de fățarie grăiesc înaintea mării-tale și boiarilor tuturor. Că pre soru-ta, care o ai măritat dupre Bogdan, făr' de lége, având el muiare cu lége și o au lăsat făr' de nici o vină și au luat pre soru-ta, el iaste curvariu și soru-ta ca o preacurvă. Ce-i desparță și dă bărbatului iar muiarea sa și potolește mâniia lui Dumnezeu mai nainte, până nu să pornéște pre voi.” Iar aceste cuvinte foarte ațâtară și mâniară inima domnului. Și îndată goni pre sfântul den naintea sa și porunci să nu-l mai bage nimeni în seamă, nici să-l socotească, nici să-l cinstească. Iar dumnezeiescul Nifon nimic nu bagă în seamă, nici grijă de aceia, ci-și punea nădejdea pre Dumnezeu, după cum zice proorocul: Nu vă nădăjduireți pre domni, nici pre fiii omenéști. Dumnezeu trimise corbul de hrănea pe Ilie prooroc; așijderea păzi cu bucate și pre Daniil proorocul cu Avvacum. În chip ca acesta păzi și pre acesta, cu un fecior de boiar ce-l chiema Neagoe, care era mai mare preste vânători. Și așa făcu și Dumnezeu din cele amară dulci și din cele pizmașă cu prietnicie. Că aducea bucate de hrana sfântului și aiave și într-ascuns, cu îndemnarea lui Dumnezeu, făr' de nici o témere. Iar fericitul Nifon îl întărea cu rugile sale, ca să să crească și să să înalțe în toate faptele céle bune și să să rădice în noroc bun și să fie plăcut înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, cum mai apoi, cu rugăciunea sfinții-sale, să umplură amândoa.

Iar Radul-vodă tot ținea pizmă pre sfânt și nu putea folosi nimic nici cu frica, nici cu alte amăgele, până iar să plecă el sfântului cu smerenie și-l chemă în taină și-i zise aceste cuvinte amăgitoare zicând: “Părinte, iartă-ne sfinția-

ta și aibi și sfinția-ta iertăciune de la noi. Și să-ți dăm avuție câtă îți va trebui și să n-aibi părere rea nici pre mine, nici pre boiari. Și pentru însurarea lui Bogdan încă nu te mai amesteca, că el au luat blagoslovenie de la alți sfinți arhieriei. Iar tu pasă cu pace oriunde vei vrea și roagă pre Dumnezeu pentru mine. Și unde vei lăcui, eu tot voi purta grija pentru hrana ta, și ce-ți va trebui tot voi trimite”. Atuncea sfântul răspunse cu îndrăzneală și ca unui om prost, îi zise: “Radule, Radule, tu și prietenii tăi cu multe rugăciuni m-ați plecat de m-ați adus în țara voastră și m-ați pus să vă învăț légea lui Dumnezeu. Deci de v-am învățat ceva rău și făr-de lége, spuneți voi și mărturisiți fărdelegile méle, iar de faceți voi făr’ de lége, cum și la arătare și aiave vă vedeți și vă arată faptele voastre, căci mă goniți fără dreptate din țara voastră, căci v-am spus adeverința. Ci eu însă mă voi duce, după cuvântul vostru, iar voi rămâneți în păcatul vostru și pre mine iar veți să mă căutați în vrémea carea nu mă veți afla, ci veți să muriți în păcatul vostru și nu va să fie cine să vă ajute într-acéia vréme.” Și deaca zise așa, ieși din țară și veni în locul care-i porunci Dumnezeu, cum și lui Avraam acela în Eliu. Iar acesta iar trecu prin Machedoniia și pren Thetuliia și mérse în sfântul munte care să chiamă Athon, ca să să petreacă acolo, în locul carele iaste făgăduit călugărilor. Și cum mérse, îndată să prinse de lăcaș în sfânta și mare mănăstire a Vatopedului. Și cei ce dorea căștigară și dobândiră pre cel jeluit, și să bucurară, și mulțumiră lui Dumnezeu pentru acel lucru. Și deaca auziră, mergea toți dentru acel sfânt munte la dânsul cu osârdie, ca la un izvor curător de viață, de la care toți își meștea băutura de veselie trupească și sufletească. Și lăcui sfântul într-acea sfântă mănăstire mai mult de un an. Și într-acea vréme lăcuind el acolo, pre 2

din frați carei mersese cu dânsul, trimise-i cătră Dumnezeu, iar pre al treilea lăsă-l să meargă în cetatea Solunului și-l întări cu rugăciunile sale, ca să se sfârșească cu sfârșitul mucenicilor. Carele și dobândi, și pătîmind multe munci, să sfârși pentru lége și dobândi cunună împletită în 3 vițe, cu postul, și cu ascultarea și cu munca. Iar mult pătimașul al său trup, al lui Macarie (că așa chema pre acel mucenic), fu îngropat în Solun; iar sufletul acum dăntuiește cu îngerii în ceriu. Decii dumneziescul Nifon pricepu că va să fie aproape și petrecaniia sa și să bucură sufletește și să veseli; și luă cu sine poslujnicul care-i rămăsese, pre Iosaf, și trecu muntele de ceia parte și mersese la Mănăstirea Dionisatului și să prinse de lăcaș, că și mai nainte acolo lăcuise. Și Dumnezeu încă vru să-și săvârșească sfântul viața acolo. Iar cât petrecu acolo, în toate era întocma cu alți frați și cu mîncarea, și cu postul; și făr' de preget atâta, cât era altor frați rușine de smereniia și de nevionța lui. Că era tuturor chip de învățătură și de mustrare, și să nevoia spre toate poslușaniile și tuturor fraților, la toate slujbele le ajuta. La moară mergea de măcina, la magherniță ajuta, la magupie așijderea și la alte poslușanii la toate atâta, cât striga ostenințele lui (cum și eu l-am văzut făcând lucruri ca acestea). Și ce aș putea spune smereniia cea multă și ostenințele lui, că nu spun numai frații carii sunt lăcuitori întru acea mănăstire, ci și alții du pren alte mănăstiri dă preîmprejur. Toți spun și mărturisesc că era nevoitoriu spre slujbe, și spre ispovedanii, și spre pocăință, și spre curăție, și spre alții pre toți îi certa și-i învăța, zicând: "Amar, fraților și părinților, celuia ce-l va afla moartea nepocăit, că în iad nu iaste pocăință". Și pre mulți i-au scos tocma din gura diavolului și pre mulți din păgâni, turci, armeni, papistași și de alte erése au întors de i-au botezat și i-au

uns cu sfântul mir și i-au adus în credința cea adevărată a pravoslaviei, mai mult de 4.000 de suflete.

Iar pre câți mișai au miluit și săraci, și câți au scos din robie, zic, că aceia n-au număr, așa era bun și milostiv tuturor, asemene lui Dumnezeu. Drept acéia și Dumnezeu proslăvi pre cel ce-l proslăvia și-l chemă la sine. Iar sfântul, cunoscând cu adevărat trecerea sa dintr-această lume, i să bucură sufletul foarte și îndată chemă toți frații și le spuse de vrémea petrecăinii sale și cum îl chiamă Hristos la împărăția ceriului cea gătită, și-i blagoslovi, precum iaste obiceaiul, și să iertă cu toți și arătă cătră toți dragoste iar nu pizmă. Și câți făcuse lui rău și necaz și câți era blestemați, pre toți îi iertă și-i dezlegă, ca un ucenic adevărat al lui Hristos, cu al căruia trup și sânge să și preceștui, și așa-și déde sufletul în mâinile lui Dumnezeu, și luo lumina luminilor cerești în care iaste Hristos, și ce era din pământ pământului lăsă. Și cu multe cântări de la toți călugării din toate mănăstirile muntelui Athonului să îngropă trupul lui cu mare cinste, în luna lui avgust în 12 zile, când era cursul anilor de la zidirea lumii 7016. Și apuse zarea soarelui dinaintea a tot ochiul și rămase între toți frații plângere și tânguială făr' de mângâiare, și nu erea nici unul dentru dânșii care să nu fie vărsat lacrăme pentru lipsirea părintelui și învățătoriului celui bun a toată lumea.

Iar Iosaf, poslușnicul sfântului Nifon iubitoriului de Dumnezeu, lăsă toată jalea și întristarea, nevoindu-se să umple porunca părintelui său, și mérse numaidecât la Țarigrad, și tocmi toate poruncile sfântului foarte bine și pătimi acolo multe munci pentru lége. Iar apoi îl și arseră turcii în foc și să învrednici și el cetei mucenicilor.

Că și de aceasta încă mărturisise sfântul Nifon mai nainte, ca și de Țara Rumânească mai nainte, când zise cătră ighe-

monul Radul, grăind așa: “Văz zice pogorându-se pre voi și pre țara voastră, pentru netocmirea biséricii și pentru mulțimea fărdelegilor voastre mâniia lui Dumnezeu”. Décii deaca ieși fericitul Nifon din Țara Panoniei, nu trecu vréme multă, ci căzu ighemonul Radul într-o boală groaznică și cumplită, și alte răutăți mult îl încungiurară și nu i să mai putea ușura nevoile, ci de ce mergea, de aceia-i mergea gri-jile mai cu greu. Și să scorniră în țară răutăți, și gâlcevi și bisericii netocmire. Și să sfârși Radul-vodă întru niște întâmplări réle ca acestea. Iar mai nainte de petrecaniia sa, el căuta pre sfântul, cum zisese el, și nu-l afla, ci era sufletul lui plin de frică și de cutremur, și atunce pricepură toți că să umplură cuvintele sfântului, care zisese mai nainte, de Radul-vodă și de Țara Muntenească.

Iar trupul Radului-vodă îl îngropară în mormântul carele făcuse în tinda biséricii, în Mănăstirea den Deal, unde iaste hramul sfântului Nicolae făcătoriu de minuni, care o zidise din temelie în domniia sa, tot de piatră cioplită și stâlpii ușilor și ferestrele tot de marmură, cum să véde și acum, bisérică frumoasă și minunată. Iar a o zugrăvi, el n-au apucat, ci apoi s-au zugrăvit cu porunca lui Neagoe-vodă, cu văpsele și cu aur. Décii, după moartea lui, boiarii nu să putea voi pe cine vor pune domn, că unii zicea “să fie cesta”, iar alții “ba cela”, și era gâlceavă și ceartă între dânșii, după cuvintul evangheliei, ce zice: Când să va împărți casa adinsu ei-și, atunci să va pustii. Și așa fiind ei împărecheați, rădicară caznă asupra lor, pentru păcatele lor, cum zisese fericitul Nifon , și puseră domn în scaunul țării pre Mihnea, feciorul Dracii armașul. Și cum apucă domniia, îndată să dăzbracă lupul de piiale de oaie și-și astupă urechile ca aspida și ca vasiliscul, iar arcul și-l încordă și găti săgeți de a săgeta și a fulgera, și mâna și-o întărea spre rane, și prinse pre toți

boiarii cei mari și aleși și-i munci cu munci, cu multe munci și cumplite și le luă toată avuția, și să culca cu toate jupânele și cu fetele lor înaintea ochilor lor. Décii unora le-au tăiat nasurile și buzele, pre alții i-au înecat și pre alții i-au spânzurat, iar el să îmbogăța și creștea ca chedrul, până la ceriu, și-și umplea toată voia sa. Iar pre un neam care era mai ales și mai temător de Dumnezeu, căruia îi era numele de moșie banoveți (adecă Băsarăbești), el cu multe amăgele, și șutele și cu grele jurământuri să lega cu boiarii, carii era de acel neam, că nu-i va omorî, nici le va face nici o nevoie, și făcu și cărți de jurământ și de afurisenii. Iar el în toate zilele săpa groapă și cugeta cum va face să piarză și neamul lor, ca să nu să mai pomenească în Țara Panoniei. Iar rugăciunea sfântului Nifon nu-l slobozea, nici îl lăsa să le facă nici un necaz, ci toate meșteșugurile lui céle hiclene ca niște păianjeni să strica. Iar el fiind îndemnat tot de răutatea minții sale, chemă pre Stoican, sfetnicul său cel mai mare, și intră numai cu dânsul în pimnița domnească și scoase pre pimniceri afară. Iar cu voia lui Dumnezeu, rămase un copil care era și el de acel neam, ce făcea sfat să-l piarză. Și deaca văzu pre nedreptul domn că intră în pimniță, el să umplu de frică și de groază, și neavând unde fugi, intră într-o bute seacă de să ascunse, că așa tocmi Dumnezeu. Și cum intră în pimniță domnul cu Stoican, începură a să sfătui cum și în ce chip vor face să piarză pre acel neam, cugetând că nu iaste nimeni în pimniță să-i auză. Décii, deaca obârși sfatul, chemă pimnicerii și le zise să bea vin de unde va fi mai bun; și deacă băură, ieși domnul și Stoican den pimniță veseli gândind că n-au auzit nimeni sfatul lor cel hiclean. Décii, după dânsii ieși și copilul furis și nu spuse nimunii nimic, ci-și căuta treaba și slujba sa, până află vréme și

prilej de spuse părinților și neamului său celui mai mare toate lucrurile și hicleșugurile călcătoriului de jurământ domn. Décii, ei deaca auziră așa și cunoscură că sunt adevărate cuvintele lui, ei să adunară de să sfătuiră; și luară avuție și oameni cât putură și trecură Dunărea de ceia parte și scăpară toți de cursa Mihniei-vodă, călcătoriul de jurământ. Că era Dumnezeu cu dânșii și rugăciunile sfântului Nifon patriarhul, și nu putea nimeni să să protivească lor, ca și lui Moisi, marele proroc. Iar zvăpăiatul domn deaca auzi de pribegirea lor, de părere rea, i se schimbă firea, și bucuriia i să întoarse în tristăciune și-și arată urgiia și mâniia ce avea spre dânșii și altă nimic nu putu să le strice. În pizmă, le-au ars curțile și casele le-au răsipit; iar câți au aflat de acel neam rămași, pre toți i-au muncit cu multe féliuri de munci. Pre unii i-au și omorât și mănăstirea lor, care o făcuse ei pre râul Bistriții den temelie, o au răsipit și bisérica Sfinților Apostoli, care o zidise Neagoe, socotitoriul lui sveti Nifon, să fie de îngropare morților, iar o au sfărâmat, încă și pomii i-au tăiat și i-au dăzrădăcinat, și rădică mare goană asupra acelu neam blagoslovit, iar preoților du pren satele lor tuturor le-au tăiat nasurile, spre batjocura biséricii și să ispitea și să sfătua să arză pre toți egumenii dă pre la toate mănăstirile, și alte răutăți multe vrea să facă. Ci Dumnezeu cel văzătoriu de inimi și de cugete nu vru să lase să cază dreptii în mâinile muncitoriului, ci-i mântui de moartea cea cumplită.

Décii acei boiari drepți pre carii îi ferise Dumnezeu din mâinile muncitoriului, de carii să zise mai sus, mérseră la împărăție și spuseră înaintea împăratului toate răutățile Mihniei-vodă. Iar împăratul deaca auzi așa, și întélese că sunt cuvintele lor adevărate, făcu sfat dimpreună cu dânșii, socotind în ce chip va putea goni pre Mihnea-vodă din

scaunul Țării Panoniei, și le puse domn pe Vladul, fratele Radului-vodă, care fusese domn înaintea Mihnii-vodă, de care s-au spus mai sus, că ei îl cerșură pre acela de la Împăratul. Décii zise împăratul cătră dânșii: “Iată eu vă dau pre dânsul în mâinile voastre și pre voi în mâinile lui, iar pre Dumnezeu în mijlocul vostru. Deci de veți face voi lui vreun hicleșug, sau de va face el voao, Dumnezeu să vă piază dupre fața pământului cu tot neamul vostru”. Iar ei ziseră toți amin și jurară jurământ Vladul-vodă împreună cu boiarii. Și le déde împăratul oaste mare și purceseră; și deaca sosiră la Dunăre, iar făcură jurământ înaintea lui Mehmet, pașa al Dunării, și zise neamul Băsarăbeștilor așa: “De vom umbla noi cu hicleșug și de nu vom sluji domnului nostru, Vladului-vodă, cu dreptate, să piază numele și neamul nostru dintr-această țară în veci”. Și ziseră toți amin. Așijderea și Vladul-vodă zise cătră Mehmet-pașa: “De voi face eu acestui neam vreun rău sau vreun hicleșug, sabiia ta să taie capul mieu cu mare rușine și să pierzi neamul meu dintr-această țară”. Și iar ziseră toți amin. Și așa trecură Dunărea cu toată oastea. Și deaca trecură, făcură oastea în 3 pâlcuri, și un pâlc luo Neagoe nădăjduindu-se spre ruga sfântului Nifon, părintelui său.

Iar Mircea, feciorul Mihnii-vodă, deaca înțelese așa, merse pre supt cumpăt la mănăstirea Cotmenii, care să chiamă Ospățul cel de seara (adecă metohul Coziei) și de năpraznă să făcu gâlceavă mare de oastea lui Neagoe. Și auzind acéstea feciorul Mihnii-vodă, Mircea, degrab numai ce au scăpat cu un fecior lui Stoican, de care s-au zis mai sus, pre o fereastră, noaptea, dăsculți, dăscinși și fără işlice. Iar Neagoe îi tăie oastea, iar pre câți nu tăie, pre toți îi prinse vii. Numai ci scăpă feciorul muncitoriului și a lui Stoican, cum s-au zis mai sus, dăsculți, dăscinși, iar armele

le-au luat. Și împacă mănăstirea și călugării de frică ce avea. Iar feciorul Mihniei-vodă au mers la tată-său și i-au spus toate cu multă frică. Iar el, deaca auzi așa, să sperie și zise cătră ei: “Cine au făcut noao aceasta?” Ei ziseră: “Neagoe, vătahul de vânători”. Aceasta auzind Mihnea-vodă, să umplu de frică și zise: “De vreme ce făcu puiul leului așa, dar când va veni leul cel mare, ce va face?” Și aciiși să sculă din scaun și fugi în Țara Ungurească și acolo să deșteptă dintr-acea frică, iar alții să răsipiră prin toată Țara Muntenească. Și nu era nimeni să le ajute, că așa ajută ruga fericitului Nifon, și mâniia cea ce au prorocit sfinția-sa s-au umplut.

De acia șazu în scaun Vladul-vodă și veni țara de i să închină, și aduse daruri multe și să întoarseră iarăși cine pre la case-și cu mare bucurie. Iar Vladul-vodă cu ajutorul lui Dumnezeu creștea întru mai mari bunătăți și în cinste pân’ cât au ținut sfatul acelui neam drept.

Iar Mihnea-vodă au căzut în eresul hulei duhului sfânt, că iată cum iaste tot ținutul Apusului de putrezește cu marele Râm în eresele sale. Și cum au pierit al doilea Iulian călcătoriu pentru închinarea idolilor, așa și acesta pentru luptarea duhului sfânt, că s-au împrietenit cu uncurii și ș-au împletit mreji hiclene asupra tânărului Vladului-vodă. Și veniră asupra-i, și deaca să loviră oștile, iar Danciul, marele vornic, ajută Vladului-vodă, că era și el de un neam iar bun și drept, și biruiră pre oastea călcătoriuului și hulitoriuului Mihniei-vodă și fugiră toți rușinați în Țara Ungurească. Și veni mâniia lui Dumnezeu pre Mihnea-vodă, al doilea Iulian, și fu rănit de viteazul Dumitru Iacșici și muri. Pre carele trimisese Dumnezeu ca și pre sfântul mucenic Mercurie asupra păgânului Iulian, și ca pre sfeti Nestor de au ucis pre Liia, cu ruga lui sfeti Dimitrie. Așa și acest Dumitru

Iacșici, pentru ruga lui sfeti Nifon, au rănit și au omorât pre urâtul muncitor, pre Mihnea, și stătu ca Fineas în Țara Madiamului pentru ovrei și fură lucrurile lui pre îngăduință. Așa și acest Dumitru stătu și fu pre îngăduința tuturor. Și să opri războiul și dobândi laudă den neam în neam.

Iar de Vladul-vodă ieși veste mare pretutindinea pentru războiu și pentru noroc bun până când au ținut sfatul acelui neam ales de Dumnezeu, al Băsărăbeștilor. Iar deaca lepădă sfatul acelui neam și primi al altora, ca Avesalom, feciorul lui David, când s-au sculat asupra tătâne-său, așa și Vladul au primit sfatul fărdelegiuitoriului Bogdan și sări asupra acelui fericit de Dumnezeu neam. Atuncea pogorî și pre dânsul mâniia lui Dumnezeu. Că deaca să iuți Vlad-vodă și să ațâță foarte cu mânie mare asupra acelui neam drept, care tocmise și ijderise Bodgan cel făr' de lége, pre care-l afurisise fericitul Nifon și l-au lepădat de sfânta biserică pentru preacurviia lui, cum s-au spus în cuvântul mai dentâi, grăia minciuni cătră domn pentru tânărul Neagoe, zicând așa: "Doamne, eu am înțeles cu adevărat că Neagoe va să te scoață den scaun. Iar tu nevoiaște să-i sfărâmi capul, sau să-i tai nasul, sau să-i scoți un ochiu." Deci domnul foarte priimi sfatul lui, părându-i că iaste adevărat, și să ispiti să facă acest lucru și trimise să aducă dentru acel neam drept pre iubitul Neagoe la dânsul. Iar alții boieri deaca înțeléseră, ziseră domnului: "Doamne, părăsește-te de acesta, nu asculta cuvintele lui Bogdan, că Neagoe iaste cu adevărat fecior al nostru și nu are întru sine hicleșug, cum știu toți boiarii Țării Muntenești cu toată adevărînța". Iar domnul zise: "Deaca iaste așa, voi îl aduceți să jurați pentru dânsul." Iar el să nevoia să-l împreune să stea cu Bogdan de față. Ci el, călcătoriul și afurisitul, totdeauna sfătuia pre domn pre uciderea lui

Neagoe și a neamului lui. Așa totdeauna îndemnând Bogdan pre domn, să aprinse cu mânie spre uciderea lor, și vrea să nu știe nimeni de aceasta. Și de n-ar fi trimis Dumnezeu pre un călugăr de le-au spus, pre toți i-ar fi pierdut. Ci cu ajutoriul lui Dumnezeu și pentru rugăciunea sfântului Nifon să mântuiră de mâniia și de moartea cea năpraznică și au scăpat la un ostrov, den care au trecut Dunărea, ca Isus Navii Iordanul. Și merșeră iar la Mehmet-pașa și-i spuseră toate patemiile câte li s-au întâmplat de la Vlad-vodă. Iar pașa să aprinse cu dumnezeiire spre răscumpărarea acelu neam (măcar deși eru păgân), și strânse oaste mare, și trecu Dunărea dimpreună cu dânșii, și făcu războiu lângă orașul București și birui pre oastea Vladului-vodă. Iar el văzând oastea lui biruită și căzută, vru să fugă, iar cu împiedicarea lui Dumnezeu, fu prins de oastea lui Mehmet-pașa, și-l dusera în București, la pașa legat. Iar deaca-l văzu pașa, zise-i cu ocară: “O, călcător de jurământ, iată, să-ți fie după cuvântul jurământului tău și să taie sabiia mea capul tău”. Cum să și umplu, că însuși pașa cu mâna lui i-au tăiat capul în oraș în București, supt un păr, ca și pre Avesalom când îl săgetă Ioav, fiind el încurcat de păr de ramura unui stejariu, în luncă Efremului. Și să umplu judecata și răscumpărarea lui Dumnezeu, cea dreaptă. Și-i luară trupul de-l duseră la Mănăstirea din Deal, care o făcuse frate-său Radu-vodă, de-l îngropă. Iar pre cele ce-i zicea ei, pentru pizma, că va să rădice domn, ca să-l piarză, pre acela Dumnezeu cu voia sa și cu porunca l-au uns și l-au pus domn și au zis ca și Ieremieii prorocul: “Mai nainte de nașterea ta te-am semnat și te-am ales să fii mai mare întru israilăteni”. Iar el nici într-un chip nu vrea să să plăce să fie domn, ci cu glas mare zise cătră tot nărodul: “Puneți alt pre carele veți vrea dempreună și cu sfatul nos-

tru, iar pre mine mă iertați, că nu voi fi”. Iar nărodul tot striga și zicea cătră dânsul: “Iată, nu va Dumnezeu să fie altul, nici noi, ci numai tu să fii noao domn”. Iată, și aici să întâmplă cum și de dămurt, în légea véche, Saul și-au ieșit din minte și Ionathan au căzut de sabie, iar David fu rădicat împărat. Deci și Neagoe să plecă glasului năroadelor și luă coruna și scaunul a toată Țara Rumânească. Și îndată făcu judecată și dreptate între oameni. Și cum rădică David chivotul légii domnului, așa și Neagoe-vodă rădică bisérica cea căzută și puse pre Macarie mitropolit a toată Țara Ungrovlahiei, Plaiului și Severinului, cu blagoslovenia lui Pahomie, patriiarhul Țarigradului.

Décii dintr-aceia vréme până astăzi s-au potolit și s-au împăcat țara de gâlceavă și bisericile să veseliră, că așa ajuta ruga sfântului Nifon. Iar Bogdan cel afurisit vru să fugă, ci judecata lui Dumnezeu nu-l lăsă, pentru mozaviriia ce mozavirise pre sfântul Nifon și pentru hicleniia, ci căzu în mreaja cea hicleană și-l apucară ca pre o hiară înșălătoare care să prinde cu amândoao picioarele în cursă și să vână el în lațul care vrea să vâneze pre Neagoe. Că fugind de Neagoe-vodă ca de leu, déde în Dunăre și scăpă de corcodel, iar de șarpe fu apucat și trimis la Neagoe-vodă. Iar el, deaca-l văzu într-atâta pedepsă, zise-i: “O, vai de tine, ocaanice, dar căzutu-ți-s-au ție să faci hiclenie ca aceasta, căci nu te-ai temut de Dumnezeu, cela ce știe și véde toate știutele și neștiutele? Dar pentru ce varsă hicleșugul tău cel fărădelege atâta sânge? Iată, de toate te iert pentru Dumnezeu. Și de acum înainte să te pocăiești de răutățile tale, iar avuțiile céle domnești care le-ai luat tu făr’ de dreptate și le-ai ascuns, să mi le spui și nu vei păți nici o nevoie; iar de nu, păcatul să fie pre capul tău și pe sufletul tău”. Iar el nu vru să spuie nimic, că-i întunecase

diavolul, cel ce-l iubea pe el, mintea și inima, pentru care lucru multe munci au luat până ce ș-au dat și sufletul, cum au prorocit și de aceasta sfântul Nifon, de au zis că cu rea moarte va să moară Bogdan. Iar trupul lui nici fierăle, nici pasărilor, nici pământul nu l-au putut mânca, ci numai ce s-au pârjolit și au negrit întru răutatea tuturor.

Și pierdu Dumnezeu pre toți vrăjmașii lui Neagoe-vodă și i-au plecat supt picioarele lui. Și toate avuțiile i le-au dăscoperit. Și pământul izvora bunătate și roadă. Și mulțumi lui Dumnezeu toți pentru domnia lui, căci s-au spodobit a vedea și a avea domn ca acela.

Décii îi veni gând bun și cuget dumnezeiesc în inima lui, ca și de dămunt sfântului Theodosie cel Mic-împărat, să mute moaștele sfântului Ioan Hrisostom de la Cucus în Țarigrad, ca să dea iertare și tămăduire maicii sale, Evdoxie-împărătesei. Întru al acestuia chip să asemănă și creștinul Neagoe-vodă. Și trimise din boiarii săi cei credincioși cu cărți la sfântul muntele Athonului să aducă moaștele sfinții-sale părintelui Nifon patriiarhul, ca să curățească și să tămăduiască greșala Radului-vodă și a altora carii făcuse sfinții-sale rău fără de vină.

Și deaca sosiră boiarii la Sfetagora, mérseră la mănăstirea Dionisat și să închinară biséricii, cum iaste obiceiul creștinesc. Și luând blagoslovenie de la părinți, déderă cartea domnului în mâna egumenului și a bătrânilor. Iar ei să închinară și deaca citiră cartea, socotiră toate pre amăruntul și să mirară toți de acel lucru mare și de cérerea domnului cum vor face. Și nici într-un chip nu cutezară spre acel lucru să-l dea, nici vrea să lase pre nimeni să se apropie să dăstupe mormântul sfântului, ce numai să umplură toți de frică și de cutremur. Iar sluga cea credincioasă, ce era trimis pentru acel lucru mérse la dânșii și le zise: “Sfinți

părinți, nici o frică de aceasta să nu aveți, ci să ne iertați că noi ne nădăjduim pre credința domnului nostru, care are cătră sfinția-sa. Nimeni nu va avea nici o primejdie, nici voi, nici noi.” Atunce ei ziseră: “Faceți cum vă iaste voia”. Și îndată luo sapa sluga cea mai mare, căruia îi era numele lui Danciul logofătul, și chemând credința domnă-său care avea cătră fericitul Nifon, lepădă toată frica și începu de săpă pân’ ajunse de moaștele sfântului. Décii le scoase afară și le băgă într-un sicriu de lemn cu miroseală bună. Și să adunară toți călugării de la toate mănăstirile și veniră de să închinară sfântului, și săruta moaștele mulțumind lui Dumnezeu, celui ce au proslăvit pre robul său cel mult nevoitor și ziseră: “Fericita pomenirea ta, Nifoa-ne, îndreptătoriul părinților și învățătoriul a toată lumea”.

Și aciiși arătă Dumnezeu minuni, că vindecă pre un călugăr care era de mulți ani mut, și pre alt de durerea capului, și pre altul de friguri, și pre alții pre mulți de multe feliuri de boale îi tămădui.

Décii îl grijiră bine și cu cinste, ca pre un cinstit, și-l trimiseră în Țara Panoniei, la domnul Neagoe-vodă. Și trimiseră cu sfinția-sa și pre chir Neofit, om ales și sfânt, asemenea părinților celor de dămurt, carele era din cetatea Ahila din Evropa Elispondului, și cu alți călugări de la mănăstire. Și deaca sosiră în Țara Rumânească, degrab făcură știre domnului Neagoe-vodă. Iar el adună tot clirosul beséricii și toți boiarii așteptând pre părintele său cel sufletesc. Și deaca sosiră la scaun, iar domnul cu credința sufletului și a inimii cuprinse coșciugul cu moaștele sfântului în brațe, știind că sunt ale iubitoriului său, și le sărută cu lacrăme și cu multă veselie, împreună cu tot norodul creștinesc. Și duseră sicriul cu moaștele sfântului cu toți oamenii întru cinstita Mănăstire Dealul, unde iaste hramul

sfântului și făcătorului de minuni ierarh Nicolae, și-l pu-
seră deasupra mormântului Radului-vodă. Și făcură bdenie
toată noaptea împreună cu domnul Neagoe-vodă, rugându-se
sfinții-sale pentru iertarea păcatului Radului-Vodă, care
fără dreptate au lepădat pre sfântul de la sine și l-au gonit
din țara sa. (Ia ascultați ce făcu Dumnezeu!).

Când fu dăspre sfârșitul slijbei utrănei, vrând Dumnezeu
să arate aiave iertarea păcatului Radului-vodă și al altora
cari-i făcuse nevoie și scârbă sfântului, văzu singur Nea-
goe-vodă descoperire ca aceasta de la Dumnezeu: Unde s-au
rumpt scoabele céle de hier și acoperământul mormântului
Radului-vodă și degrab să desfăcură marmurile și să ivi
dinăuntru trupul Radului-vodă groaznic și întunecat, plin
de puroi și de putoare. Și iată, să dășchise sicriul cu moaștele
sfântului Nifon și izvorî de la sfântul izvor de apă și spălă
tot trupul Radului-vodă și-l arătă luminat. Apoi iar înseși
toate încuieturile și pietrile singur s-au închis și s-au încuiat
ca și mai nainte. Și să arată și Radul-vodă lui Neagoe-vodă
și-i făcu mare mulțumire pentru lucrul cel de milostenie ce
au făcut pentru dânsul. Și aciiși fu un sunet oarece și să
dusă de naintea ochilor lui. Iar Neagoe-vodă să sperie. Și-și
veni în fire și socoti de minunea sfântului Nifon, cum iaste
adevărată iertarea Radului-vodă. Și mulțumia lui Dumnezeu
de aceasta și sfântului Nifon, făcătorul de minuni. Cum
apoi văzu și cu ochii săi aiave trupul Radului-vodă iertat.
Așijderea și altă minune făcu sfinția-sa, că să arată însuși
sfinția-sa lui Neagoe-vodă și-i zise: “Fătul mieu Neagoe,
socotește cu deadinsul și vezi că toți mă țin sfânt, căci că
sunt cu darul cel bun al duhului sfânt, și toți sărută cu
credință moaștele méle și să umplu îndoit de dar bun. Nu-
mai cutare boiaru — și-i spuse și numele care iaste — n-are
credință cătră mine, nici sărută moaștele méle. Ci ia aminte

de vezi lucru adevărat.” Și cum zise, așa fu nevăzut. Iar Neagoe-vodă, deaca să dășteptă, căută și văzu pre toți oamenii sărutând sfintele moaște; iar cela ce-l spusese sfinția-sa, el trecu cu meșteșug, ca-ntr-ascuns, și nu-i băgă nimeni seama. Iar Neagoe-vodă, deaca văzu, el îl chemă la sine și-i zise: “Ce va să fie aceasta, că toți boiarii și oamenii sărută moaștele sfântului, iar tu nu vrei să le săruți, dar în ce chip hulești pre sfinția-sa așa?” Iar boiariul acela, deaca auzi așa, îndată îl cuprinse frică și cutremur, cât îi mai ieșea sufletul, de nu vrea mărturisi pre sfinția-sa că iaste sfânt. Și îndată chemă numele sfântului Nifon și dede laudă și mulțumire sfinții-sale pentru mila ce făcu cu dânsul. Și dintr-acel ceas mare credință avea acel boiar cătră moaștele sfântului Nifon. Așijderea și alte ciudese multe și arătări făcea Dumnezeu în toate zilele cu moaștele preacuviosului său. Și tot cine mergea la dânsul și-i chema numele sfinții-sale într-ajutor toată vindecarea și sănătatea dobânda.

Déci domnul Neagoe-vodă văzând că fac moaștele sfântului atâtea minuni, déde de făcu sicriu de argint curat și-l polei cu aur și-l înfrumuseță cu mărgăritar frumos și cu alte pietri scumpe și cu zmaț. Și deasupra pe plehupă scrise chipul sfântului întreg, iar jos, la picioarele sfântului, să scrise pre sine în genunche, rugându-se sfinții-sale. Și-l trimise cu mare cinste la mănăstirea Dionisatul împreună cu sfinția-sa părintele chir Neofit mitropolitul și cu credincioșii săi boiari. Și deaca-l duseră la mănăstire, iar călugării de acolo déderă lui Neagoe-vodă poclon capul sfântului, și o mână și blagoslovenie de la părinții cei sfinți, carii era în mănăstire, ca să fie de sfințire și de ajutor domnului. Iar el primi acele daruri cu mare bucurie, ca și Moisi prorocul tablele légii vechi. Și le purta cu sine pre unde mergea, și în curte, și în biserică, iar în cale el le

purta în carătă, ca și Israel racla légii. Iar în muntele Athonului, pre groapa sfântului, zidi biserică frumoasă în numele sfântului Nifon, iar mănăstirea o au îmbogățit cu multă avuție și multe ziduri au făcut și înalte. Iată de aceasta pân' aici.

Iar mănăstirea lui Hariton, care de obște să chiamă Cotlumuz, care au început a o zidi den temelie Radu-vodă, Neagoe-vodă o au săvârșit, și cu toate frumusețile și podoa-bele o au împodobit denlăuntru și denafară, iar împrejur o au îngrădit cu zid. Și au făcut biserică Sfântului Nicolae făcătoriul de minune, cu turle, chilio și trapezărie, pimnița, maghernița și magaziia, grădina și poartă mică și mare, bolniță și ospătărie și dohirie, jitniță și visterie și alte case de toată treaba. Iar biserică și chiliile le-au umplut de frumusețe și le-au săvârșit de acoperământ, iar biserică și tinda o au învălit cu plumb, și au pus sticle pre la toate ferestrele. Și o au și târnosit cu blagosloveniia arhierelui, și a protului și a altor egumeni de la alte mănăstiri. Și făcu cinste mare marilor și celor mici, și-i dăruî cu daruri mari. Și să duseră careși pre la locurile sale, cu mare bucurie, mulțumind lui Dumnezeu.

Așijderea făcu o pristanîște în Ascalon, la mare, să fie de corăbiiari, și o corabie mare și alta mică cu tot ce trebuiaște. Și o au zidit cu zid împrejur, și au făcut o culă cu arme și cu tunuri, să le fie de pază. Și alte metohuri cu de toate au zidit, și au făcut și bine le-au tocmit, din care are mănăstirea mult venit. Și i-au pus numele: lavra cea mare a Țării Muntenești.

Iar lavra Sfântului Athanasie, toată biserica cea mare, cu oltariul și cu tinzile, le-au înnoit și au împreunat plumbul cel vechiu cu altul nou și o au acoperit de iznoavă. Și toată clisernița o au zidit den temelie. Și au făcut vase de

treaba biséricii, de aur și de argint. Și zăvese cusute cu sârmă de aur, preainfrumusițate au dat. Și i-au făcut și mertic mare, câte 10.000 de talere de an.

Iar în lavra Iverului a lui Sfeti Evtimie făcătorii de minuni, pre sus pre ziduri au adus apă cu urloaie ca de 2 mile de loc dă dăparte. Și cu multă avuție o au împodobit. Iar cinstita lui doamnă, Despina, dat-au o zăvesă cusută tot cu sârmă de aur și preainfrumusițată, să o puie înaintea sfintei și făcătoarei de minuni icoane în care iaste scris chipul preacuratei fecioare și maicii lui Dumnezeu, Mariei, care să chiamă portăriță, care au venit pre mare la acea mănăstire cu mare minune, cum să află scris de dânsa.

Iar la mănăstirea Pandocrator au făcut mari ziduri, ca și la Iver, și au dăruit multe daruri.

Și în lavra cea mare a Hilandarului iar au adus apă tot ca la Iver.

Iar în lăudata mănăstire a Vatopedului pohti să dea milă pre an, ca și la lavra lui Sfeti Athanasie. Și au pus pre făcătoarea de minuni icoană a precistii un măr de aur cu mărgăritariu și cu pietri scumpe. Și zidi și pimniță mare den temelie.

Și au împodobit și marea mănăstire Xeropotam, că au făcut o trapezarie den temelie și pimniță.

Iar la Sfeti Pavel au zidit o culă den temelie, să fie de strajă.

Ce vom mai lungi-le cuvintele spuind toate mănăstirile pre rând? Că toate mănăstirile den sfântul muntele Athonului le-au îmbogățit cu bani și cu vase. Și dobitoace încă le-au dat. Și multe ziduri au făcut. Și fu ctitor a toată Sfetagora.

Dar bisERICA cea mare, săbornică, din Țarigrad? Au adunat plumbul cel vechiu și au cumpărat și altul nou, încă mai mult, și o au învălit de iznoavă.

Și toate chiliile din patrierșie le-au înnoit. Și patrierșia cu bani și cu multe daruri o au îmbogățit.

Și sfântul munte al Sinaei cu toate vasele biséricii și cu alte daruri multe din destul au îmbogățit, și i-au făcut mertic mare.

Iar sfânta cetate a Ierusalimului, Sionul, care iaste muma biséricii, așijderea o au dăruit și o au îmbogățit dimpreună cu toate biséricile dimprejurul ei. Și alte mănăstiri de la Răsărit, toate.

Așijderea și în măgura Misiei, mănăstirea Oreiscului, unde sunt moaștele sfântului Grigorie făcătoriu de minuni, tinda bisericii o au zidit și o au acoperit cu plumb. Și pre tronul cu moaștele au făcut un cerdăcel de piatră și l-au zugrăvit frumos și l-au poleit. Iar pre tronul sfintelor moaște au pus un covor de mătase cusut tot cu sârmă de aur.

Și la metohul aceiași mănăstiri, care să chiamă Menorlița, au zidit o casă mare, să fie de odihna mănăstirii, în care să făcea toate slujbele ce trebuia.

Iar în Elada, sfânta mănăstire anume Meteor o au îmbogățit cu multe daruri și multe ziduri au făcut.

Așijderea și în Pethlagonia, mănăstirea anume Trescaviță o au îmbogățit.

Și în Machedonia, mănăstirea ce să chiamă Cusnița o au miluit.

Iat în măgura Cathesca, care să chiamă acuma Cucenia, multe lucruri au făcut. Și alte bisérici de acolo toate. Și lăcașurile călugărești hrănea. Și făcu și acolo ziduri ca și prenr-alte locuri.

Ce voi mai spune deosebi lucrurile și mănăstirile care le-au miluit? Să zicem denpreună toate câte sunt în Evropa, în Thrachia, în Elada, în Ahia, în Iliric, în Cambania, în Elispond, în Misiia, în Lugdunia, în Pethlagonia, în

Dalmația și în toate laturi de la răsărit pân' la apus și de la miazăzi pân' la miazănoapte. Toate sfintele biserică le hrănea și multă milă pretutindenea da. Și mai vârtos pre cei ce să streina pren pustii și pren pēstere și prin schituri, făr' de nici o scumpătate hrănea. Și nu numai creștinilor fu bun, ce și păgânilor. Și fu tuturor tată milostiv, asemănându-se domnului celui ceresc, care strălucēște soarele său și ploao și spre cei buni și spre cei răi, cum arată sfânta evanghelie.

Și mai vârtos în Țara Muntenească, mari și minunate mănăstiri au făcut: arhimandriia sfântului și purtătorului de Dumnezeu, părintelui nostru Nicodim, care să chiamă Tismeană, hram adormirea preacuratei născătoarei de Dumnezeu și pururea fecioarei Mariei, toată biserică o au acoperit cu plumb și alte lucruri au săvârșit.

Iar mănăstirea den Nucet, unde iaste hramul sfântului și marelui mucenic Gheorghie, multe au înnoit. Și pre făcătoarea de minune icoană a sfântului mucenic bătut-au însuși Nea-goe-vodă, cu cuișoare, un măr de aur curat, împodobit cu mărgăritar și cu pietri scumpe. Și au adus și icoana cea făcătoare de minuni den Țarigrad, pre care era semnat chipul domnului nostru Isus Hristos atotțiitoriu, carea mai nainte o junghiase un ovreiu cu hangériul; și cum o junghe, îndată ieși izvor de sânge din locul hangériului, cât stropi și hainele acelu ovreiu; iar el, de frică că-i sunt hainele stropite de sânge, nu văzu, ci numai ce au văzut sângele carele era pre icoană: și așa fiind, el, cuprins de spaimă ca aceasta, aruncă icoana într-un puț, care era într-o pimniță (că și el într-o pimniță într-ascuns junghiase sfânta icoană).

Décii ieși afară, ca cum n-ar ști el nimic de acea minune; și cum ieși el afară, îndată-l întâmpinară niște oameni, și deaca-l văzură că iaste așa crunt de sânge pre haine, îl

prinse și-l întrebară: ce va să fie aceasta? Iar el văzându-și hainele crunte, îi fu a mărturisi aiave și el minunea sfintii icoane. Și alergară toți dimpreună la puț și scoaseră icoana afară; iar sângele tot izvoră din urma hangériului, neoprit, atâta cât și apa acéia să făcuse roșie de sânge.

O, mari sunt minunile tale, doamne Isuse Hristoase, Dumnezeu nostru. Care lucru, deaca văzu acel ovreiu, crezu în Hristos, fiul lui Dumnezeu, și să boteză el și toată casa lui. Așijderea și alți ovrei mulți, carei văzură cu ochii lor acea minune mare, să botezară. Pentru care minune iaste pretutindenea scrisă și vestită.

Iar mutarea acei sfinte icoane din Țarigrad în Țara Muntenescă așa fu: că să arată în vis această sfântă icoană domnului Neagoe-vodă și-i zise să o mute din Țarigrad în țara sa. Care lucru și făcu. Iar Radul-vodă mult să nevoie să o aducă în țara sa, ca și alte dumnezeiești icoane și moaște sfinte; ci lui nicicum nu i s-au dat. Iar când îi fu ei voia, atuncea și dumnezeiescul lucru s-au săvârșit, și s-au mutat. Pre care, cu mare bucurie și mulțumire o aștepta domnul Neagoe-vodă și cu multă cheltuială o au adus. Și deaca o au adus, cu dragoste o au priimit. Și i-au făcut cununa tot de aur curat, și o a împodobit cu mărgăritari ales și cu alte feliuri de pietri scumpe.

Și sparse Mitropoliia din Argeș den temelii ei și zidi în locul ei altă sfântă biserică tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu flori. Și au prins pre dănlăuntru toate pietrele una cu alta pe dăndos cu scoabe de her, cu mare meșteșug și au vărsat plumb de le-au întărit. Și au făcut pren mijlocul tinzii bisericii 12 stâlpi înalți, tot de piatră, ciopliți și învârțiți, foarte frumoși și minunați, carii închipuiesc 12 apostoli. Și în sfântul altariu, deasupra pristolului, încă făcu un lucru minunat, cu turlişoare vărsate. Iar ferestrele

altariului și ale biséricii, céle dupe dăsupra, și ale tinzii tot scobite și răzbătute pren piază, cu mare meșteșug le făcu. Și la mijloc ocoli cu un brâu de piază împletit în 3 vițe și cioplit cu flori și poleit, bisérica cu altariul dempreună cu tinda, închipuind sfânta și nedespărțita troiță. Iar pre supt strașina cea mai din jos, împrejur a toată bisérica, făcu ca o strașină, tot de marmură albă, cioplită cu flori și foarte scobite și săpate frumos! Iar acoperământul, tot de plumb amestecat cu cositoriu. Și crucile pre turle, tot poleite cu aur și turlele tot cioplite cu flori și unele făcute sucite. Și împrejurul boltelor făcute steme de piază, cioplit[e] cu meșteșug și poleite cu aur. Și făcu un cerdăcel denaintea biséricii, pre 4 stâlpi de marmură pestriță, foarte minunat boltit și zugrăvit, și învălit și acela cu plumb. Și făcu scara biséricii tot de piază scobită cu flori și cu 12 trépte, semnând 12 semenții ale lui Israil. Și pardosi toată bisé-rica, tinda și altariul împreună și acel cerdăcel, cu marmură albă. Și o împodobi pre dinlăuntru și pre dănafară foarte frumos. Și toate scobiturile pietrilor pe dănafară le văpsi cu lazur albastru, iar florile le polei cu aur.

Și așa cum putea spune cu adevărat că nu iaste așa mare și săbornică, ca Sionul carele-l făcu Solomon, nici ca Sfânta Sofiia carele o făcu Iustiniian-împărat; iar cu frumusețea iaste mai pe deasupra decât acélea.

Și cum au zis sființia-sa părintele Nifon încă la Radul-vodă, că să va muta Mitropolia din Argeș în Târgoviște, ci Radul-vodă nu s-au învrednicit a o muta, iar cu Neagoe-vodă s-au umplut cuvântul sfinții-sale. Și cu a lui blagoslovenie, zidi Mitropolie în Târgoviște, mare și frumoasă, cu 8 turle și tot rătunde, cum să satură ochii tuturor de véderea ei.

Și încă mai zidi și altă bisérică în Târgoviște, den temelie, hramul sfântului și marelui mucenic Gheorghie, cu clopotniță naltă pre tindă.

Iar acea mănăstire Coziia, de care am povestit, s-au înnoit biserica cea veche și au pus icoane preafrumoase: sfânta și nedespărțita troiță și preacuratei despuitoare a lui Dumnezeu, născătoare și pururea fecioară Maria și alte poale de analoghi și odăjdii multe și frumoase. Că acea mănăstire are loc fără de gâlceavă și ales de petrecerea călugărească, dăpărtat de lume și plin de toate bunătățile, cu munți mari îngrădită și cu văi, și ocolită cu un râu mare, și izvoară multe împrejurul ei. Și are toată hrana călugărească poieni și livezi, nuci și alți pomi roditori fără de număr, vii și grădini. Și acolo cură piatră pucioasă. Și tot pământul împrejurul ei iaste pământ roditoriu. Care și noi cu ochii l-am văzut acel loc, și i-am zis: pământul cel făgăduit.

Iată, într-acesta chip avea nevoiță și de dumneziescul lucru carele era la Argeș.

De acum, pentru lungime, să spunem mai pe scurt și să facem și sfârșit aceștii cărți.

Că porunci Neagoe-vodă și pohti să vie toți arhimandriții din muntele cel sfânt al Athonului dimpreună cu egumenii de la toate mănăstirile, și scrise și carte. Iar Gavriil Protul deaca văzu cartea și scrisoarea domnului, aciiși chemă pre toți egumenii de la mănăstirile cele mari: de la lavra de la Vatoped, de la Iver, de la Hilindariu, de la Xeropotam, de la Caracal, de la biserică lui Olimpie, și a lui Hariton, Cotlumuz, care iaste lavră rumânească, de la biserică lui Filothei de la Xenof, de la Zugraf, care iaste lavră bulgărească, de la Simenca, de la Dohiar și de la lavra rusească, de la Pantocrator și de la Castamonit, de la Sfetii Pavel și de la Dionisat, de la biserică lui Sfeti Grigorie și de la Simon Petra.

Acești egumeni toți veniră la eghemonul Neagoe în Țara Rumânească dempreună cu Gavriil Protul, carele fu zis mai sus.

Décii chemă domnul și pre Theolipt, patriiarhul Țari-gradului, care iaste patriiarh a toată lumea, și cu dânsul pre 4 mitropoliți: de la Sires și de la Sardiia, de la Midiia și de la Milinic. Și veniră și ei. Și-i priimi domnul cu mare cinste.

Și chemă încă și pre toți egumenii din Țara Muntenească și cu tot clirosul dimpreună cu ighemonul Neagoe și intrară toți în lavra cea mare zidită și făcură vecernie cu colivă în lauda preacuratei născătoarei de Dumnezeu, din care luară toți oamenii, după obiceiul.

Décii făcură cină pentru odihnă. Și lăudară pre Dumnezeu. Și după acéia îndată începură bdeniia, și făcură toată noaptea ighimonul, patriiarhul și cu mitropoliții, carii fură mai sus ziși, și cu arhimandritul și cu egumenii, tot stătură în picioare de să ruga cu rugăciune și cu cântări, iar alți oameni toți zicea: *gospodi pomilui*. Și sfârșiră bdeniia când șă făcea ziouă. Iar deaca trecu un ceas den zi, în luna lui avgust 15 zile, traseră clopotele, pentru ca să meargă patriiarhul împreună cu arhieriei și cu egumenii cei mari cu toții și cu tot clirosul, să târnosească bisérica, carea fu mai sus zisă. Și tocmi în altariu sfântul préstol Neagoe-vodă cu mâinile lui, spre sfințire, în lauda adormirii stăpânei de Dumnezeu născătoarei și pururea fecioară Mariia. Și duse și făcătoarea de minune icoană a lui Pantocrator, de care s-au zis mai nainte, și o puseră de-a dreapta în biserică, ferecată cu aur și cu argint și cu mărgăritar mult împodobită. Așijderea și alte sfinte icoane; și era tot ferecate cu argint și cu mărgăritari și cu pietri scumpe, între carele era și icoana chipului sfântului Nifon patriiarhul, împodobită tot cu argint și cu aur ferecată peste tot. Și făclii, și candile, și tetrapoade poleite și alte podoabe, carele nici o minte nu le poate închipui să le spuie.

Déci după ce târnosi și tocmi toate înnoirile, iar Neagoevodă și doamna lui, Despina și coconii lor care le dăruise Dumnezeu, și cu toți boiarii, și patriiarhul, și mitropoliții, și egumenii, și tot clirosul, deaca săvârși dumnezeiasca liturghie, făcu domnul ospăț mare și veselie tuturor noroadelor. Și dăruî pre toți, pre cei mici și pre cei mari, pre săraci și pre văduve, pe mișăi, pe cei neputincioși și tuturor câți li să cădea milă, le dăde. Iar slujba, care o făcuse, să făcuse și pentru sfântul Nifon. Și să blagoslovi de Theolipt patriiarhul și de tot soborul, ca să fie slujba lui cu vecernie, cu utrăne și cu liturghie, deplin.

Și puseră arhimandrit pre chir Iosif într-acea mănăstire noao, ce să chiamă Argeșul. Și-l blagosloviră să facă liturghie cu bedernița. Așijderea și câți vor fi după el, tot așa să facă și tot să se ție acest obicei în véci.

Aceasta déte patriiarhul Theolipt și de tot săborul, cum și mai nainte să dădésă în Tismana cu blagosloveniia lui Filothei patriiarhul. Și tocma să fie aceste mănăstiri amândoao arhimandrii, într-un chip cinstite și scaunile mai mari decât toate mănăstirile ale Țării Muntenesti, pân-în véci. Că așa s-au tocmit, și s-au așăzat și s-au legat cu mare blestem.

Iar Mitropoliia de acolea s-au mutat în Târgoviște, cum zisese dumneziescul Nifon încă în zilele Radului-vodă. Care acum s-au umplut zisa lui cea mai denainte, de Theolipt patriiarhul, și de chir Macarie preasfințitul mitropolit al Ungrovlahiei, și de ceilalți mitropoliți, și de Gavriil protul Sfetagorei, și de alți egumeni ai acelui sfânt munte, și de toți egumenii țării, și de domnul, și de toți boiarii mari și mici, și de tot sfântul săbor. Și așa să tocmi, ca de acum înainte niciodată, în véci, în Argeș să nu mai fie Mitropolie, cum am mai zis. Iar în Târgoviște să fie Mitropolie

stătătoare, cum s-au aşăzat. Şi să făcură acesté lucruri cu mare opreală şi blestem, ca să nu să mai clătească, nici să se mute, în veac, nici de patriiarh, nici de mitropolit, nici de domn.

Acéstea toate se aşăzară când fu cursul anilor 7025 avgust 17, în zilele bunului credincios domn Io Neagoe-vodă şi ale lui Theolipt patriiarhul Țarigradului şi ale lui Macarie mitropolitul Ungrovlahiei, în slava lui Dumnezeu şi în frumuseţea şi lauda a toată Țara Muntenească. Drept acéia făcură domnului şi boiarilor lui laudă şi cuvânt de cinste, şi a toată curtea mării-sale şi tuturor oamenilor țării. Deci bunul şi iubitoriul de Hristos domnul Neagoe-vodă le făcu mare cinste şi-i dăruî cu multe daruri şi să duseră toţi care pre la locul său.

Iar mănăstirea cea noao din Argeş, o îngrădi împrejur cu curte de zid şi înlăuntrul curţii făcu multe chilii călugăreşti, şi o înfrumusiţă cu tot feliul de trebuinţe. Făcu trapezărie şi magherniţă, magopie şi povarnă de olovină, pimniţă şi clopotniţă înaltă. Şi puse clopote mari. Şi cu alte frumuseţi, cu de toate o împodobi şi o făcu asemenea raiului lui Dumnezău. Iar în mijloc era acea casă dumneziască stând ca şi pomul acela al cunoştinţei. Ci însă nu așa, că dintr-acela mâncară strămoşii noştri pomana morţii; iar dintru acesta să mănâncă dătătoriul de viaţă trup şi sânge al domnului nostru Isus Hristos, care să junghe în toate zilele întru iertarea păcatelor şi viaţa de véci.

Acestea făcu bunul credincios domn Io Neagoe-vodă, fericită să fie pomenirea lui! Şi totdeauna creştea şi să înmulţea bunătăţile în inima acestui bun domn. Şi scoase slujbe şi rugăciuni dreptului şi fericitului Nifon, părintelui şi sprijinitoriului său. Iar rugăciunile lui îl păzea cu pace

în domnia sa și pre toți vrăjmașii îi supunea supt picioarele sale. Și cum înălță pre Avraam rugăciunea și dragostea și credința lui Melhisedec și cum întăriră rugăciunile lui Samuil prorocul și arhiereul pre David asupra lui Goliath, așa și acum ajutoră rugăciunile sfântului Nifon lui Neagoe-voievodul, domnul Panoniei.

Și au domnit cu bună pace, până au murit în domnie. Și l-au îngropat în sfânta și minunata mănăstirea lui, în Argeș. Domnit-au ani 8, luni 8.

Iar după moartea lui Băsărab-vodă s-au înălțat domn Preda, fratele lui Băsărab-voievod, ca să ție domnia lui Theodosie, nepotă-său. Iar boiarii nu l-au priimit, ci au rădicat alt domn, pre nume Radul-vodă Călugărul, despre partea Buzăului. Și au venit Radul-vodă cu boiarii și cu oaste, ca să se lovească cu Preda, la Târgoviște, și au fost izbânda Radului-vodă și au pierit Preda.

Deci când au fost apoi, au venit Mehmet-bei cu turcii, că-l chemase Preda întâi ajutoriu și zăbovise a veni. Și au făcut războiu cu Radul-vodă la Târgoviște și au biruit Mehmet-beiu, și au prins pre Radul-vodă viu și pre alții boiari. Într-acéia, Mehmet-bei pentru moartea Predii, el au trimis turci de au prădat pre buzăiani fără de veste, și au luat mulți oameni voinici, și fete și dobitoc mult, și multă pagubă și pradă au făcut pre locul acela, însă pre apa Buzăului, în luna lui mai în 2 zile. Și iar s-au întors turcii la Târgoviște și au șazut Mehmet-bei puțină vrème cu turcii, și s-au întors preste Dunăre, la Necopoe, și cu Radul-vodă și cu oarecine din boiari, anume: Bădica comisul, văr premare cu Băsărab-vodă. El au tăiat capul Radului-vodă Călugărul cu voia lui Mehmet-beiu.

Într-acéia și pre Theodosie l-au ajuns moartea la Țarigrad.

Iar după acéia, Mehmet-beiu au cerșut domniia de la împăratul aici în Țara Românească, zicând că-l pohtéște țara să fie el domn. Drept acéia împăratul crezu pre Mehmet-bei și i-au dat domniia în Țara Rumânească. Iar Stoica logofătul, fiind într-acea vréme la Poartă în Țarigrad, curând au trimis aice e în Țara Rumânească, la toți boiarii, ca să rădice domn cum mai curând pre Radul-vodă din Afumați, pentru că piiare țara de turci. Într-acéia curând s-au adunat boiarii toți și mari, și mici, și toată curtea și au rădicat domn pre Radul-vodă din Afumați, ginerile lui Basărab-vodă, la leatul 7030. Și au venit Mehmet-bei cu steag de la Poartă cu mulțime de turci și au intrat în țară. Iar Radul-vodă cel Tânăr s-au gătit și au ieșit înaintea lui cu oaste, și au făcut războiu la sat la Glubavi, și au biruit Radul-vodă pre Mehmet-bei și au fugit Mehmet-bei, de s-au mai gătit încă de războiu. Iar Radul-vodă s-au întors îndărăt în scaun, în București. Deci peste puțină vreme, Mehmet-bei au venit cu mulțime de turci și au intrat în țară. Iar Radul-vodă i-au ieșit înainte cu oaste. Și s-au lovit la Clejani. Și au biruit pre Mehmet-bei ca dintâi, și mulți turci au pierit; iar când au fost apoi, au biruit turcii. Și au pierit Benga, iar Radul-vodă cu boierii au fugit în Țara Ungurească.

Iar Mehmet-bei au pus oamenii lui subași pre la toate orașele. Și s-au dus Mehmet-bei preste Dunăre. Iar preste puțină vréme au venit iar Radul-vodă din Țara Ungurească cu boiarii și cu mulți unguri. Și au trimis curând oameni aleși, de au cuprins toți subașii pren toate satele și orașele și le-au tăiat capetele. Și au strâns Radul-vodă oaste mare. Și iar au venit Mehmet-bei cu toate oștile și sangélele gata de oaste și au intrat în țară. Și au ieșit Radul-vodă cu boiarii înaintea lui cu oaste, și făcu război mare la Grumazi; și s-au sfădit, de dimineață până seară, și mulți turci

și delii au pierit. Iar Mehmet-bei, deacă au văzut așa, au început a fugi, și Radul-vodă încă s-au întors la scaun. Iar apoi procleții de turci ei s-au înturnat înapoi și mulți creștini tăiară și au fost izbânda turcilor. Atuncea au pierit Neagoe spătarul și Stanciul portariul. Iar Radul-vodă au fugit cu boiarii în Țara Ungurească. Și s-au dus la Ianoș-crai, și au căzut la picioarele lui și l-au rugat să se milostivească să nu lase țara creștinească în mâinile păgânilor. Într-acéia Ianoș s-a milostivit pre creștini și s-au gătit de oaste cu 30.000 de unguri, tot voinici aleși. Și au pogorât pre la Rucăr aici în țară, și au venit Ianoș-crai pân' la oraș la Pitești. Iar Mehmet-bei n-au cutezat ca să-l aștepte, ci curând au fugit peste Dunăre. Decii Ianoș-crai s-au întors înapoi cu mare dar și s-au dus în Țara Ungurească. Și au venit Radul-vodă în Târgoviște vesel și cu toți boiarii, și s-au sfătuit cum vor face să scoată țara creștinească din mâinile păgânilor de turci. Și au plecat capul și s-au dus Radul-vodă la Țarigrad, la împărăție. Într-acéia împăratul au ținut pre Radul-vodă multă vreme și n-au vrut să-i dea nici un răspuns, pentru căci au avut pâră de Mehmet-bei.

Deci împăratul a dat domniia lui Vădislav-vodă. Și au venit Vădislav-vodă domn Țării Rumânești cu steag; și au venit toți boiarii de s-au închinat lui Vădislav-vodă. Și când au fost apoi, au venit și Pârvul, banul de la Craiova, cu mulți voinici aleși și s-au închinat lui Vădislav-vodă. După acéia Vădislav-vodă ș-au bătut joc de Pârvul banul și au zis să fie postelnic în casă, și puse alt boiar ban mare în locul lui. Iar când au fost preste noapte, iar Pârvul banul a fugit înapoi la voinicii lui. Deci când au fost apoi, s-au întors curând cătră Vădislav-vodă gata de oaste și au făcut războiu Pârvul banul cu Vădislav-vodă și au fugit Vădislav-

vodă peste Dunăre. După acéia împăratul s-au milostivit de au dat domniia iar Radului-vodă.

Și iar au venit Radul-vodă domn de la Poartă, și s-au așazat în scaun în București, februarie 28 deni. Și au domnit Radul-vodă ani 7. Și după acéia Neagoe vornecul și Drăgan postelnicul ei au rădicat oaste pre ascuns pre capul Radului-vodă. Décii când au prins de veste Radul-vodă, el nu ș-au putut strânge oaste degrab, ci numaidecât au fugit cu fie-său, cu Vlad-vodă, la banul Pârvul, la Craiova. Deci când au fost în oraș, în Râmnic, iar boiarii au ajuns pre Radul-vodă, de l-au legat și i-au tăiat capul și lui, și fie-său, Vlad-vodă, și au pierit amândoi în oraș, în Râmnic, când au fost cursul anilor 7037.

Apoi au venit Moisi-vodă, feciorul lui Vădislav-vodă, de la Poartă, cu steag. Și au domnit un an pol. Și au tăiat pre boiari, anume: Neagoe vornicul și pă Preda postelnicul. Iar alți boiari au fugit în Țarigrad și au adus domn pre Vlad-vodă. Și au fugit Moisi-vodă în Țara Ungurească, când au fost cursul anilor 7038. Deci când au trecut 2 luni, au venit Moisi-vodă pre Olt cu unguri și au avut războiu cu Vlad-vodă la sat la Viișoara. Și au pierit Moisi-vodă și Barbul banul din Craiova. Și au domnit Vladul-vodă ani 2 pol, și apoi s-au înecat în Dâmbovița, la sat la Popești.

Și după acéia boiarii au rădicat domn pre Vintilă-vodă den oraș de la Slatină. Și-au făcut Vintilă-vodă sfânta mănăstire den Menedic. Și au tăiat mulți boiari. Deci când au fost al treilea an a domniei lui, s-au dus Vintilă-vodă la Craiova, să vâneze cerbi preste Jiu, și s-au sfătuit Vintilă-vodă cu oamenii lui de taină, acolo să taie alți boiari. Iar boiarii s-au gătit ei de au tăiat pre Vintilă-vodă în malul Jiiului. Și au domnit Vintilă-vodă ani 3 pol. — 7040.

Apoi boiarii au venit la sfânta mănăstire Argeșul de au luat pre egumenul Paisie și l-au rădicat domn. Și i-au schimbat numele, de i-au zis Radu-vodă. Și au făcut sfânta mănăstire Mislea, hram Sfânta Troiță. Și dupre aceia Radu-voievod au tăiat pre banul Toma și pre Vlaicul logofătul.

Déci preste puțină vreme au venit Laiotă Băsărabă-vodă cu niște pribegi, anume: Stroe pribeagul, și Manole, și Mihalco și cu haiducii din Țara Ungurească și au avut război cu Radul-vodă, și au biruit Laiotă-vodă pre Radul-vodă. Și au fugit Radul-vodă cu boierii la Necopoe, și au venit Laiotă Băsărab-vodă în Târgoviște. Iar când au trecut 2 luni, Radul-vodă iar au venit cu mulțime de turci și au avut război la Fântâna Țiganului, și au fost izbânda Radului-vodă Paisie. Atuncea au pierit și Laiotă-vodă Băsărab, și Stroe pribeagul, și Manole, și Mihalco. Și au domnit Radul-vodă 9 ani și 8 luni. Și l-au măzilit turcii. Și mergând la Țarigrad l-au făcut surgun la Eghipet și acolo au murit.

Mircea-vodă au venit domn de la Poartă cu steag și au intrat în București, martie 17, 7053. Și trecând 2 săptămâni, au tăiat pre boiari, anume: Coadă vornecul, *i brat ego* Radul comisul, i Dragul stolnicul, i Stroe spătarul și Vintilă comisul, și pre mulți boiari carii nu sunt scriși aici. Și le-au dat mare muncă, pentru avuție. Iar câți boiari au scăpat, au fugit în Țara Ungurească. Și trecând 2 ani, iar au venit acei boieri pribegi cu oaste, pre gura Praovei, și au avut războiu mare cu Mircea-vodă la sat la Periș, și au fost izbânda Mircii. Atuncea au pierit și Udriște vistierul, și Theodosie banul.

După acéia au venit Radul-vodă, ce i-au zis Ilie, din Țara Ungurească, cu boiari pribegi și cu mulți haiduci. Făcut-au războiu la sat la Măneși, și fu izbânda Radului-vodă Iliiaș. Și au gonit pre Mircea-vodă pân-în Giurgiov,

perind mulți oameni. După acéia Mircea-vodă iar au venit al doilea rând cu hanul și cu mulți turci, de au gonit pre Radul-vodă peste munte. Și au domnit Mircea-vodă ani 8 pol. Și s-au mazilit de la turci și s-au dus la Țarigrad.

Pătrașco-vodă, cela bunul, au venit domn în sâmbăta Paștilor, 7062. Deci trecând 3 ani den domniia lui, el s-au dus preste munte, în Țara Ungurească, cu toți boiarii lui și cu multă oaste, trimețând pre Socol vornicul în Țara Leșască, la cetatea de la Lvov, de au adus de acolo pre Izabela-crăiasa și pre fii-său Ianoș-craiu, așăzându-l pre crăie în cetatea ot Clujvar. De acolo Pătrașco-vodă s-au întors iar în țară, de au domnit ani 4. Și au murit în scaun, septembrie 24, 7066.

Mircea-vodă iar au venit domn al treilea rând. Și au trimis la boiarii carii era pribegi în Țara Ungurească, de i-au chemat, făcând mare jurământ. Deci ei crezându-l, s-au sculat de au venit, Stănilă vornicul, și cu toți boiarii, și cu toată curtea, de s-au închinat la Mircea-vodă, de credință și legătură ce-au făcut. Iar când au fost la martie 3 deni, cu meșteșug mare au chemat pre Stănilă vornicul, și pre toți boiarii, și pre amândoi episcopii și toți egumenii cu mulțime de călugări, în cetate în București. Și așa fără véste au năpustit într-înșii pre beșliii lui și pre mulți turci, de i-au tăiat pre toți, vărsându-se mult sânge nevinovat. Da-va seama înaintea lui Dumnezeu! și au domnit Mircea-vodă 5 ani și 8 luni, murind în scaun. Îngropatu-s-au în bisérica domnească, în București, septembrie 21 deni, 7068.

Deci când au fost a doao săpătămână, puținei boiari, ce au fost scăpat peste munte, ei au venit cu puține oaste, de au făcut războiu cu boiarii Mircii-vodă, la satul Rumânești, și fu izbânda pribégilor. Iar doamna Chiajna a Mircii-vodă și cu fie-său Pătru-vodă au fugit peste Dunăre; iar boiarii

ei au rămas în Giurgiu. Și iar au venit al doilea rând de au făcut războiul cu pribegii la sat la Șarpătești, și fu izbânda a boiarilor Mircii. Atuncea au pierit Badea clucerul și alți oameni de ai pribegilor. Și iar au venit doamna Chiajna cu fie-său Pătru-vodă în București. Și trecând o săptămână, iar au venit alți boiari pribegi, pre apa Oltului, anume: Stanciul Bengăi și Matei al Margăi, i Radul, i Vâlsan și alții, făcând războiul cu Pătru-vodă la sat la Boiani, având lângă dânsul mulțime de turci, și fu izbânda lui Pătru-vodă, pierind mulți oameni. Atuncea au venit Stepan, vel-portarul de la Poartă, de au adus steag lui Pătru-vodă de domnie noao, să fie în locul tătâne-său, Mircii-vodă. Adaos-au Pătru-vodă cu mumă-sa la bir 5 aspri. Domnit-au ani 8 și mazilindu-se s-au dus la Țarigrad.

Și au venit în locul lui domn frate-său Alexandru-vodă, iar fecior Mircii, mai 7 zile, leatul 7076.

Déci atuncea boiarii câți era pribegi încă au venit de s-au închinat toți la Alexandru-vodă. După acéia trecând 2 luni, iar Alexandru-vodă au început de au tăiat mulțime de boiari, anume: Radul logofătul ot Drăgoești, i Mihnea ot Bădăni, i sin Udriște vistierul, i Tudor ot Bucov, i Vladul Caplii, i Pătrașco, i Calotă, i Stan sin Drăgulețului, i Radul stolnicul ot Boldești, i Radul sin Socol dvornicul, și alții, mesita septemvrie 1 deni. Și au făcut Alexandru-vodă, din jos de București, o mănăstire mare, hram Svetaia Troiță.

Iar când au fost al patrulea an din domnia lui, luând frate-său Pătru domnia la Moldova, fost-au poruncit la Dumbravă dvornicul și la toată boierimea Moldovei ca să vie înainte, la Focșani. Atuncea Alexandru-vodă încă au ieșit în tâmpinarea lui Pătru-vodă, frăține-său, de au făcut ospăț, la sat la Săpățeni. Iar Dumbravă vornicul cu toată curtea Moldovei, ei au venit să se închine la Pătru-vodă.

Iar deca s-au apropiat, ei fără veste au lovit pre Pătru-vodă și pre frate-său Alexandru, gonind spre Pătru-vodă pân' la Brăila, iar Alexandru-vodă au fugit la oraș, la Floci. Moldovenii încă, făcând această izbândă, s-au întors la margine la Ionașco-vodă.

Déci atuncea Ionașco-vodă au trimis pre Vintilă-vodă cu mulți lotri, ca să fie domn în Țara Rumânească. Și au intrat în cetatea din București, șazănd acolo 4 zile. Alexandru-vodă încă au trimis pre o seamă de boairi ai lui cu oaste, anume: Dragomir dvornicul, i Mitrea comisul, i Bratul păharnicul, i Ion pârçălabul, de au lovit pre Vintilă-vodă și pre acei lotri făr' de véste. Și atuncea au pierit Vintilă-vodă și acei lotri toți; și iar au venit Alexandru-vodă în scaun în București. Și au adaos în țară un bir ce i-au zis oaie seacă. Și [a] murit în scaunul lui, iulie 25 deni, leatul 7085.

Mihnea-vodă au rămas în locul tătâne-său domn. Și au trimis pre Mitrea vistierul și i-au adus steag de la Poartă. Și au adaos în țară găleata. Deci când au fost al patrulea an din domniia lui, iar boiarii mehedinți au rădicat un domn ce i-au zis Radul Popa. Și au făcut războiu cu Mihnea-vodă la Craiova și au fost izbânda Mihniei-vodă. Făcut-au și o mănăstire, de la Tutana. Domnit-au 6 ani. Și l-au mazilit turcii, de s-au dus la Poartă.

Pătru-vodă Cercel sin Pătrașco-vodă au venit domn de la Poartă, intrând în București august 29 deni, leatul 7092. Și au făcut biserică ce iaste în cetatea Târgoviștii. Și au tăiat pre Mihăilă dvornicul, i Dobromir banul și pe Gonțea paharnicul. Și au pus birul curții foarte mare și gorștină de oi. Deci trecând 2 ani de la domniia lui, venitu-i-au mazilie de la Poartă și au trecut muntele cu tot ce au avut.

Mihnea-vodă iar au venit domn al doilea rând. Și au mai adaos în țară un bir ce i-au zis năpaste. Și au pus pre

roșii un bir foarte mare; și pre megiiși găleată de pâine și dijma din 5 stupi un stup. Și au tăiat pre Stanciul logofătul. După acéia s-au mazilit și el de la turci. Ducându-se la Țari-grad, au lăsat légea creștinească și s-au făcut turc, de voia lui. Și au domnit Mihnea-vodă al doilea rând 5 ani, 7099.

Ștefan-vodă Surdul au venit domn de la Poartă cu steag și au domnit ani 1 pol.

Alexandru-vodă au venit domn de la Poartă cu steag și au domnit ani 1, luni 3.

CUPRINS

DE AICEA SĂ ÎNCEPE ISTORIA LUI MIHAI-VODĂ SIN PĂTRAȘCO-VODĂ, CARELE AU FĂCUT MULTE RĂZBOAIE CU TURCII PENTRU CREȘTINĂTATE PRECUM DE AICEA ÎNAINTE SĂ ARATĂ

Când au fost cursul anilor de la Adam 7101, venit-au Mihai-vodă domn Țării Rumânești. Iar în Țari-grad împărătea sultan Murat; iar în Țara Ungurească era crai Batăr Jicmond; iar la Moldova era domn Aron-vodă. Și într-acéia vréme împresurase turcii Țara Rumânească cu datorii multe și cu nevoi foarte grele, încât nu mai avea să plătească țara și să scape din gurile vrăjmașilor. Și începură turcii a coprinde Țara Rumânească și a-și face lăcașuri și meceturi. Și începură a țiparea creștinii de nevoia turcilor, și pretutindenea era vaiet și suspin de răul turcilor, încât însuși Mihai-vodă cu toți boiarii să închisese de răul turcilor; și în multă vréme creștinii zicea: doar să vor potoli turcii de asupra-le; iar ei mai mult rău făcea. Că începuse a călcarea țara și légea creștinilor. Ci-și strânse toți boiarii mari și mici din toată țara și să sfătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu țara din mâinile păgânilor. Și deaca văzură că

într-alt chip nu vor putea izbăvi, deci ei ziseră: numai cu bărbăția, să rădice sabie asupra vrăjmașilor. Deci socoti Mihai-vodă cum ar avea ajutor și dintr-alte părți. Deci trimise pre Radul clucerul Buzescul sol la Batâr Jicmon, ca să se înțeleagă una cu dânsul și să-i dea ajutor oaste, ca să să poată bate cu turcii. Trimis-au și la Aaron-vodă sol pre Stroe stolnicul Buzescul, ca să-i fie într-ajutor. Și amândoi fură bucuroși. Și îndată trimise Aaron-vodă pre un boiaru al lui, dând jurământ lui Mihai-vodă, ca să să ajute unul cu altul. Așijderea și Batâr Jicmon-craiu încă legă jurământ cu Mihai-vodă, ca să fie nedăspărțiți unii cu alții.

Deci când fu văleatul 7103, noiembrie 5 deni, trimise Batâr Jicmon o seamă de oști, puindu-le și capete pe Horvat Mihai și pre Bechiș Ișfan. Și veniră la Mihai-vodă în cetate în București. Și îndată tăiară pre toți turcii câți aflară acolo. Într-acel război fu rănit Stroe Buzescul la mâna stângă.

După acéia fără zabavă fură turcii scoși din țară și rămaseră creștinii izbăviți din gurile lor. Deci când fu după război a treia zi, purcese Mihai-vodă cu muntenii și cu ungurii la Giurgiu și ocolind cetatea Giurgiovilui, începură a o bate cu tunurile câtăva vreme. Văzând Mihai-vodă că nu poate să o dobândească, căci că venea turcilor ajutor arme și bucate de la cetatea de la Rușciuc, o năpusti și iarăși s-au întors în scaun în București.

Iar sultan Murat, împăratul turcesc, daca au prins de veste, numaidecât au trimis pre Mustafa-pașa, cu mulțime de turci și cu un domn, anume Bogdan-vodă sin Iancului-vodă, ca să scoată pre Mihai-vodă de aici din țară și să puie pre Bogdan-vodă domn. Și venind turcii la Dunăre, la cetatea den Rușciuc, iar Mihai-vodă deaca prinse de veste, el încă grăbi de-și strânse oștile și purcése asupra Dunării,

ghenar 8 zile, și purcése la sat la Pietri. Și gătindu-se ca să treacă Dunărea, ca să lovească cu Mustafa-pașa, veni-i veste cum au intrat hanul cu tătarii în țară și au început a robi și a prăda. Iar Mihai-vodă foarte să îngrijă tare și numaidecât să învârteji îndărăt cu toate oștile și puse tabăra la sat la Hulubești și trimise străji asupra tătarilor, pe Radul Buzescul cu frații lui, Preda postelnicul, i Stroe stolnicul, i Radul Calomfirescu cu o seamă de oști alése. Deci când au fost la ghenar 14 deni, ei să întâmpinară cu tătarii, în streji, la sat la Putinei, și fură biruiți tătarii de Buzești, pierind tătari mulți, și vii încă prinsără mulți. Iar hanul deaca prinse de veste, el încă trimise pre un nepot al lui cu mulțime de tătari și veniră pân' la sat la Stănești. Iar Buzeștii încă păziră și le ieșiră în întâmpinare și să loviră de față la ghenar 16 deni, și fură bătuți acei tătari. Atuncea au pierit și nepotul hanului cu mulțime de tătari. Iar hanul s-au fost tăbărât la Șărpătești împreună cu Mustafa și cu Bogdan-vodă. Iar Mihai-vodă, deaca prinse veste de dânșii, numaidecât trimise oști asupra lor cu banul Manta, și noaptea, fără veste-i lovi, de i-au tăiat și i-au gonit pân-i-au trecut Dunărea. Mihai-vodă încă purcesése cu toate gloatele lui, pogorându-se în jos pân' la Șărpătești. Iar hanul, înțelegând, nu-l așteptă, ci să dăspărți de Mustafa-pașa și de Bogdan-vodă și fugiră. Iar pașa rămase la cetatea de la Rușciuc, ca să să mai bată cu Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă purcése cu oștile asupra lor și trecură Dunărea pre ghiată pre la Marotin și pripiră de să loviră unii cu alții, la ghenar 25 deni, și fură bătuți turcii. Atuncea au pierit și Mustafa-pașa cu mulțime de turci. Bogdan-vodă încă de-abia au scăpat. Și arseră Rușciucu, și toată marginea țării lor și să învârtejiră cu multă dobândă la scaunul lui, la București.

Bătând Mihai-vodă acéste războaie, trimise pre Mihalcea banul cu oști de arseră Dârstorul. Iar turcii din Hârșova încă ieșiră cu oaste împotriva Predii spătaru și a Radului comisului. Și păziră de să loviră cu turcii, și fură biruiți turcii; gonindu-i pre ghiață, îi tăiară foarte rău. Și aprinseră și Hârșova.

Făcându-se acéste războaie, iar Horvat și Bechiș Ișfan, căpitanii ungurilor, avură împutăciune cu Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă nu-i suferi, ci-i trimise la Batâr Jicmon-craiu. Și-i trimise alți căpitani, pre Kiraly Albert. Iar Mihai-vodă îl trimise cu banul Manta la cetatea Brăilii. Și acolo toc-mind oștile, începură a o bate cetatea tare și o sparseră pân-în pământ, și mulți turci périră.

Făcându-se acéste războaie și nevoindu-se Mihai-vodă foarte tare pentru creștini, iar Batâr Jicmon, craiu unguresc, socotise că nu va mai avea Mihai-vodă nici o nevoie de turci, ci făcu sfat cu toți voievozii Ardealului cum să scază pre Mihai-vodă despre Țara Muntenescă, să fie mai mic și ascultătoriu de poruncile lui și să-i oprească țara cu tot venitul ei. Iar Mihai-vodă deaca prinse de veste, el nu să putu suferi, ci trimise la Batâr Jicmon boiari bătrâni sfetnici, anume: Evthimie mitropolitul cu amândoi episcopii și pre Mitrea dvornicul, i Isar logofătul, i Dumitru dvornicul, i Radul Buzescul și alți mulți boiari de țară, cum Mihai-vodă să fie ascultător de Batâr Jicmon, iar de țară să n-aibă scădere, ci să și-o ție deplin; și să se ajute unii cu alții, le-au fost jurământul dentâi.

Dentr-acești boiari ce-i trimisese Mihai-vodă pentru toc-meală, învrăjbitoriul diavolul umblase în mijlocul lor, de să apucară unii ca aceia mai mult să facă vrajbă decât pace, cum să scază pre Mihai-vodă din țară. Iar ceilalți boiari ce să nevoia să slujască domnu-său în dreptate, de nepriateni

fură biruiți. Și scăzură pre Mihai-vodă despre domniia țării și despre venitul ei, numai să fie tocma cu căpitanii lui. Și alése Batâr Jicmon 12 boiari jurați munténi puindu-i ispravnici preste tot venitul țării și să fie supt porunca lui.

În vrémea aceia fiind Aron-vodă domn Moldovei, trimise Batâr Jicmon oști ajutor și căpitan pre ei Bărcea Andreiaș. Și nevoindu-se Aron-vodă pentru creștini tare, tăiară turci mulți, ca să dobândească cinste. Iar el căzu la mare pacoste și năpaste pentru multe pări mincinoase, că trimise Batâr Jicmon de-l legă cu doamnă-sa și-i luară toată avérea, scoțându-l din țară cu mare rușine, băgându-l în temnița Vinților, tăindu-i boiarii și toate capetele, la aprilie 23 deni, 7103. Și puseră domn, în locul lui, pre Răzvan, care era agă la Aron-vodă, și-i schimbară numele: Ștefan-vodă.

Iar Mihai-vodă, deaca prinse de veste, foarte să întristă.

Pre aceia vréme muri și sultan Murat și luó împărăția sultan Mehmet. Și deaca stătu el împărat, nu putu răbda atâta rușine, ci alese pre Sinan-pașa cu mulțime de turci, trimițându-i asupra lui Mihai-vodă. Viind pân' la Rușciuc, făcură pod preste Dunăre. Mihai-vodă deaca înțelése de aceasta, el încă își strânse oștile, ca să iasă împotriva vrăjmașilor. Trimise și la Ștefan-vodă al Moldovei ca să-i vie cu oști ajutor. Și îndată purcese gata.

Iar Batâr Jicmon trimise la Rodoful, împăratul creștinesc, ca să-i dea pre soru-sa, să-i fie crăiasă. Trimise și la Mihai-vodă ca să vie, să fie și el la nuntă, că nu știa de turci că vin asupra Țării Muntenesti.

Iar Mihai-vodă văzând atâția vrăjmași că vin asupra creștinilor, trimis-au la Batâr pre Stroe Buzescul, i Radul Calofirescul cu daruri scumpe de nuntă. Și spuseră și această veste, cum turcii, cu toată puterea împărătească, au sosit la Dunăre și au făcut pod să treacă asupra creștinilor. Atun-

cea Batâr degrab trimése în toată țara lui de-și strânse toate oștile, și trimise și la împăratul creștinesc, de-i déde o seamă de oști ajutor.

Iar pân' vru a veni ajutoriul de la Batâr, turcii trecură Dunărea și începură a robi și a prăda. Și-și puseră tabăra la sat la Călugăreni. Iar Mihai-vodă deaca văzu că i se zăbovește ajutoriul, el își strânse oastea câtă avu și pripi de să loviră cu turcii de față, în apa Neajlovului, în vadul Călugărenilor. Și fu război foarte mare la avgust 13 deni, de dimineața pân-în seară; și mult sânge se vărsă, cât și apa era amestecată cu sânge. Atuncea Sinan-pașa, văzând că nu-i sporește, înturnatu-s-au cu rușine. Deci el strânse toți pașii și toate căpeteniile oștilor și făcură năvală mare asupra lui Mihai-vodă, ca să izbândească într-un chip, și luară câteva tunuri. Atunci Mihai-vodă văzând atâta hărborie mare, el încă își strânse toți boiarii și toți căpitanii, și ieșiră întru întâmpinarea lor de față. Și aciiși Mihai-vodă, cu mâna lui, tăie pre Caraiman-pașa și înfrânseră pre turci înapoi. Iar boiarii și căpitanii, pre capete, năvăliră asupra turcilor, de-i tăia și-i îneca în tină. Deci cu câtă hvală venea Sinan-pașa la acel război, mai cu multă rușine să întoarse. Și luo Mihai-vodă toate tunurile înapoi și multe steaguri turcești.

Iar când fu preste noapte, Mihai-vodă făcu sfat cu boiarii, cum ajutoriul nu mai vine de la Batâr, și fiind Mihai-vodă cu puținea oaste, nu vor putea sta împotriva turcilor, că era foarte mulți; ci socotiră cum vor face să să poată lupta cu atâtea vrăjmași. Ci să déderă înapoi, pre apa Dâmboviții în sus la sat la Stoenesti, așteptând de la Batâr să le vie ajutoriul. Iar turcii înțelegând de aceasta, să rădicară cu toții de veniră la București și făcură acolo cetate și ajunseră și pân-în Târgoviște și acolo încă făcu cetate; și cu-

prinseră toată Țara Muntenească. Atuncea Ieremiia-vodă Moghila, el înțelegând de Ștefan-vodă cum s-a sculat cu toate oștile să vie ajutoriu lui Mihai-vodă, el încă au venit cu oate leșască, de au intrat în Iași, să fie domn Moldovei. Iar Ștefan-vodă trecu muntele cu toată oastea lui și merse de să împreună cu Batâr, că purcesese și el să vie să să împreune cu Mihai-vodă. Și câteși 3 domnii să împreunară, la octomvrie 6 deni, 7104, și purcésără toți asupra turcilor. Iar ei văzând că le vin atâtea oști asupra-le, ei nu așteptară, ci toți dă pretutindenea, déteră dosul a fugi. Și alésără pre Ali-pașa cu o seamă de oști ca să păzească cetatea Târgoviștii, iar Sinan-pașa cu oști veniră la București. Iar Batâr, Mihai-vodă, i Ștefan, cu toate oștile, veniră de ocoliră cetatea din Târgoviște și îndată fu aprinsă. Turcii, câți fură acolo, toți pieriră, iar pre Ali-pașa, îl prinseră viu și-l trimiseră în temnița Chiutvarului. Dupre acéia purceseră după Sinan-pașa pân-ajunseră la cetatea Giurgiovului și îndată stricară podul. Tăind mulțime de turci îi înceară în Dunăre și sparseră și cetatea, fiind atâta perire în turci. De-abia au scăpat Sinan-pașa cu puținea oaste, și cu multă rușine fură scoși din țară. Și scoaseră de la mâinile lor robi mulți făr' număr. Și de acolo să întoarseră cu veselie și cu multă dobândă, și toți creștinii déderă har lui Dumnezeu.

Atuncea Batâr Jicmon, deaca văzu pre Mihai-vodă cu atâta vitejie și cu atâta înțelepciune, slobozit-au Țara Rumânească cu tot venitul ei, ca să fie iar pre seama lui Mihai-vodă. Și să înturnară cineși la țara lui.

Pre vréme ce purcese Batâr ajutor lui Mihai-vodă de bătură pre turci în Țara Muntenească, au fost trimis craiu o seamă de oști și la Lipova, și la Ianova, și la multe cetăți demprejurul lor și mult rău făcură turcilor.

În vrémea acéia rădicatus-au și hanul cu mulțime de tătari, ca să vie asupra Țării Muntenești și viind pren Țara Moldovei, iar Ieremiia-vodă cu moldovenii și cu leșii pripiră dă le ieșiră înainte la Țuțora și făcură acolo șanț mare și să bătură acolo 3 zile și nu biruiră nici unii, nici alții. Deaca văzură tătarai că nu pot folosi nimic, făcură pace unii cu alții și să întoarse hanul cu tătarii iar în țara lor, și leșii așijderea, iar el încă să așază în scaunu-și.

Atunce și Ștefan-vodă, deaca prinse de vête că s-au răsipit oștile Ieremiei-vodă, el ceru de la Batâr oști ajutor. Și îndată i să déde și purcése asupra Ieremiei-vodă, la noiembrie 27 deni, leatul 7105. Iar Ieremiia-vodă, deaca prinse de vête, el încă își strânse oștile și trimise la starostea de la Cameniță de-i déde léși ajutor. Și să întâmpinară unii cu alții la Suceavă, și fu biruit Ștefan-vodă. Și el fugind, fu prins dă niște țărani și îndată îl înțepă Ieremiia-vodă, iar oastea îi pieri cu totul.

Batâr încă, înțelegând de aceasta, foarte să întristă. Și netrecând multă vreme, Batâr iar își strânse toate oștile și purcese asupra Timișoarei, și începură a o bate de toate părțile. Iar hanul cu tătarai încă venise să fie ajutor cetății, și brodiia în toată vremea furiș, de lovia oastea ungurească. Iar Batâr, deaca văzu că n-are răzbun de tătari, el lăsă străji să păzească cetatea și purcése asupra tătariilor și să loviră de față, și fură biruiți tătarii. După acéia iar să întoarse Batâr la cetate, bătând-o 3 săptămâni. De multe ori făcură și navală și nu putură face izbândă. Și să întoarse craiul iar la scaunul lui.

Iar când fu la cursul anilor 7105, mai 6 deni, trimise Mihai-vodă pre Velicico cu haiducii la Baba, de o ocoliră și o bătură și o aprinseră și multă bunătate și avuție dobândiră.

Și întorcându-se înapoi cu dobânda, iar turcii să strânseseră de toate părțile și purcéeseră dupre Velicico și-l ajunseră la un loc ce să chiamă Comisul și déderă război unii cu alții, și fu război 3 zile; turcii tot să înglotiia, și fu biruit Velicico, și periră toți haiducii și-și luară turcii tot pleantul înapoi.

Mihai-vodă foarte să întristă. Iar când fu la iulie 16 deni, alése Mihai-vodă oști care era mai de folos și le puse căpitan pre Farcaș-aga și-i trimise la Diiu ca să-l dobândească; și trecură Dunărea pre la Jdeglă. Iar turcii încă le prinse de véste, mulțime cu totul, și nu ieșiră să se lovească de față, ci să ascunseră, de făcură meșteșug. Că mergând oștile lui Mihai-vodă făr' de nici un teamăt, iar turcii îi loviră de față și fără véste. Și fu războiu tare multă vréme, însă cea de apoi, biruiră turcii spre oastea lui Mihai-vodă. Și câți fură călări printr-înșii scăpară câte ceva, însă puținei; iar pedestrașii pieriră cu totul.

După acéia, Mihai-vodă deaca pierdu atâtea voinici, el fu scârbit. Și începu a trimite pen toate țările streine, ca să strângă voicnici viteji și aduse leși și cazaci și de tot felul de oameni, cari-i erau de folos.

Strângându-și Mihai-vodă oaste, ca să se lupte cu turcii, iar niște nepriiateni porniră pâră mincinoasă asupra lui Mihai-vodă. Deci Batâr Jicmon-crai, cum s-au lepădat Mihai-vodă, și s-au împrietenit cu turcii, Batâr Jicmon făcu sfat cu toți voievozii Ardealului, ca să afle de dreptatea lui Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă, deaca-l chemară, el să temu de înșălăciune și de pâră mincinoasă și purcese Mihai-vodă să să împreune cu Batâr Jicmon numai cu 2-3 boiari, anume Mihalcea banul, i Radul Buzescul și alți boiari. Iar Batâr Jicmon deaca văzu că vine Mihai-vodă bucuros la împreunare, el încă trimise postelnicul cel mare, Jenea Poncraț, cu mulți némți, și cu 40 de cucii și cu multă cinste înaintea lui

Mihai-vodă. Ci dăscălecară în cetate în Beligrad și să împreună cu mare cinste, mesița dechemvrie 19 deni, leatul 7106. Și fură împreună 10 zile, și multă cinste petrecură și mai mare credință legară și întocmiră toate lucrurile și să înturnă Mihai-vodă cu mare bucurie la scaunu-și. Iar Batâr Jicmon purcese la împăratul creștin. Și trimise și Mihai-vodă pre banul Mihalcea cu Batâr Jicmon împreună pentru tocmélele țărilor.

Șezând Mihai-vodă cu toți boiarii la scaun, veni veste cum sultan Mehmet s-au scornit din scaunu-și, din Țari-grad, cu tot Răsăritul și cu toată putérea lui, cu turcii și cu tătarii, și purcése să se bată cu împăratul creștinesc Rodoful. Și dăscălecară la cetatea Egherul și începură a o bate cetatea de 3 părți. Iar împăratul creștin, deaca prinse de veste, el își strânse oștile și le trimise cu frate-său Maximiiian asupra turcilor. Și sări însuși Batâr Jicmon-craiul, capul lui, cu toate oștile și să împreună cu Maximiiian și purcése asupra vrăjmașilor. Iar sultan Mehmet, împăratul turcilor după ce bătutu cetatea Egherul, veni-i veste cum îl împresoară Maximiiian și cu Batâr Jicmon-craiul și cu toate oștile. Iar sultan Mehmet lăsă-și oamenii în cetate și el, cu toate oștile, purcése la Cârstești. Și să loviră de față unii cu alții și fu război mare și tare, în 5 zile și în 5 nopți, și fu vărsare de sânge multă într-amândoașo părțile, însă mai pierea turcii, și déderă turcii dosul a fugirea pân-ieșiră den tabără, și din corturi și din toată marha lor. Și vrea și fost dobânda și izbânda creștinilor. Iar creștinii nu să știură cumpăta, ci să déderă a jăhui. Deci pentru multă lăcomie a avuției, ei își puseră toți capetele, cum scrie și la sfânta scriptură véche, că lăcomiia iaste rădăcina tuturor răutăților. O, amar mare! Că văzând turcii atâta netocmeală întru creștini, pentru lăcomiia lor, curând să întoarseră procleții

de turci asupra lor și atâta fu moarte mare între creștini, cât fu voia lui Dumnezeu. Iar Maximiiian cu câți scăpă, el să întoarse la scaunul lui; iar Batâr Jicmon-craiu, câți au scăpat cu el, iar s-au întors la scaunu-și, la Beligrad, și rămaseră turcii cu atâta bucurie.

Deci turcii începură a să semeți și începură a ieși în Țara Muntenească, pre marginea Dunării, și prinseră turcii a prăda și a robi țara. Deci Mihai-vodă încă strânse oștile și purcése asupra Necopoei. Și mergând Mihai-vodă prin țară, întâlni o seamă de turci pre apa Teleormanului robind și stricând țara. Deci îi prinseră pre toți vii, pân' sosi și Mihai-vodă în vad la Necopoe. Și ocoli cetatea Turnul, și-l bătură și-l arseră. Deci grijindu-se Mihai-vodă să treacă la Necopoe, veni-i veste den sus cum sultan Mehmet, împăratul turcesc, au biruit pre Maximiiian și pre Batâr Jicmon-craiu. Deci Mihai-vodă să întristă și începu a face pace cu turcii și cu sangeacul Necopoei. Și fu Mihai-vodă în loc 5 zile, și legară pace, și să dăruiă cu daruri scumpe. Și fură acestea toate la octomvrie 6 dni, 7107.

Pre acéia vréme Batâr Jicmon-craiu supărasede-i-se cu oștile și bătându-se cu turcii și-și închină țara împăratului creștinesc, cum să-i poarte grija. Și împăratul trimise 2 comisari, anume Suhai, 3 episcopi și pre Iștfansin. Și jurară țara și toți domni Ardealului, cum să fie pre mâna împăratului. Și prinseră pre Jujica cancelarul la Batâr Jicmon și-l trimiseră în cetate la Sacmar, și acolo-i tăiară capul. Iar Batâr Jicmon el își năpusti crăiia sa în loc și să duse însuși, la împăratul creștin. Iar împăratul îi dăde o cetate, anume Epulii. Aceasta să adevără cum își dăde țara pre o cetate.

Pre aceia vréme iarăși trimise sultan Mehmet un pașă, anume Mehmet-pașa vezirazemul, cu mulțime de turci și

tătari fără număr asupra creștinilor și dăscălecară în cetatea Oradiei. Deci unii bătea cetatea, iar alții prăda țara. Însă Batâr Jicmon după ce-și năpusti țara întâi, apoi mult să căi, însă năpusti cetatea Epuliei și noaptea fugi den cetate și veni iar la scaun la Ardeal. Și în ce ceas sosi, i să închinară toți domnii, și voievozii și toată Țara Ardealului. Și prinseră pre acei comișari împărătești de-i legară și-i trimise la Mihai-vodă, pentru cea prietenie și credință dentâi, ca să fie iar unul cu altul. Și trimise la Mihai-vodă să-i dea oști ajutoriu să se apere de vrăjmaș. Și-i dăde 3.500 de voinici și le puse cap pre aga Leca.

Pre acéia vréme era un pașa Hadâm-pașa, pre care-l trimisese împăratul turcesc să fie pașa la margine, la Diiu. El încă avusese îputăciune cu Mihai-vodă, ci trimisese la Mehmet-pașa den Dârstor, ca să meargă cu oști să apuce scaunul lui Mihai-vodă. Deci el degrab strânsese oștile și ieșise să să lovească. Iar Mihai-vodă încă trimisese oști cu Dumitru dvornicul împotriva lui Mehmet-pașa, de-i bătură și-i goniră luându-le și 2 steaguri de le-au dus la Mihai-vodă în Caracal. Și foarte să îmbărbătă și strânse toate oștile în grab de purcese și el asupra lui Hadâm-pașa. Și trecu Mihai-vodă Dunărea cu toată gloata pre dân sus dă Necopoe și să lovira de față cu Hadâm-pașa și fură biruiți turcii și pieriră mulți, luându-le și toate tunurile, și toată tabăra.

Și după ce bătură pre turci, iar Mihai-vodă să apucă și de cetatea Necopoei și începură a o bate cu tunurile. Însă când fu septemvrie 10 dni, sâmbătă, făcu Mihai-vodă navală foarte mare și o bătură multă vréme și nu putură intra în cetate, că spârgea zioua, iar turcii zidia noaptea. Deci șazu Mihai-vodă în loc 3 zile și tot plenuia Țara Turcescă. Și după acéia el purcese cu toate oștile în sus, cătră Diiu, tot prădând den Dunăre pân-în munți, până sosi împotriva

Diiului. Iar sangeacul de acolo încă trimise degrab de strânse toți turcii den ținutul Diiului și trimise și la beiful de la Baba, de veniră cu oști într-ajutor, ieșind întru întâmpinarea lui Mihai-vodă, în șesul Diiului. Și fu războiu tare multă vreme. Céia de apoi fură biruiți turcii de Mihai-vodă; și multă pieire să făcu turcilor, cât puțini scăpară în cetate, iar alții fură tăiați, alții goniți și răsițiți.

Să spunem de Mihai-vodă ce i să întâmplă într-acest războiu, gonind turcii și răsipindu-i în toate părțile. Iar turcii, însă o ceată, deacă văzură pieirea, ei să întoarseră cu mare hărborie asupra lui Mihai-vodă și atuncea să alese unul den turci cu sulița și o împoncișă asupra pântecului lui Mihai-vodă și o înfipse în pânțece. Iar Mihai-vodă deaca văzu că piiare, el apucă sulița cu amândoa mânăle de fier și căuta în toate părțile ca să-i vie cineva den boiari ajutor, să-l izbăvească den pieire. Și alții mai aproape nu să aflară făr' 2 boiari, anume Preda Buzescul și cu frate-său Stroe stolnicul. Ei grăbiră și tăiară capul turcului și pre célealalte soții ale lui și izbăviră pre Mihai-vodă din mânăle turcilor. Și multă bărbăție arătară Buzeștii înaintea lui Mihai-vodă, căci să luptară cu vrăjmașii și izbăviră pre domnul lor den pieire.

După ce bătură acest războiu, șezu Mihai-vodă supt cetate 10 zile deplin, arzând împrejur toată marginea Țării Turcești, și iar să întoarse Mihai-vodă cu toate oștile și cu toată dobânda, ca să treacă Dunărea pre la Rușavă. Însă când fu oștile jumătate trecute, să lăsă vânt cu vihor pre Dunăre, și atuncea să împărțiră oștile și rămaseră jumătate așteptând 10 zile pân' să potoli vântul. Iar oștile au tot plenuit și au ars Țara Turcească. Déciia trecură cu toată dobânda de să adunară la noiembrie 5 deni, leatul 7107. Și să întoarse Mihai-vodă în scaun în Târgoviște cu toți boiarii.

Pre acea vreme Batâr Jicmon-craiu iar intrase în multe gânduri, care nu i-au fost nici de un folos, nici lui, nici țării, cum zice că omul înțelept află calea și pe unde n-au umblat, iar deaca-și pierde firea, rătăcește și pre unde au umblat, ca și Batâr Jicmon-craiu, încă nu-i ajunsese cât întâi își închină țara la împăratul nemțesc și apoi lăsă și credința ce făcuse cu împăratul, năpustind cetatea Epuliei, și veni iar la Ardeal și să apucă cu Mihai-vodă de cea prietenie dintâi. Apoi el nici așa nu să așază, și iar gând rău ca să să despartă de Mihai-vodă și să închine Ardealul turcilor. Ci aminterea n-au avut cum face pentru cel jurământ rău și greu, ce au făcut cu Mihai-vodă, cum, pân' va fi el crai în Ardeal, turcii să n-aibă treabă. Deci făcu Batâr Jicmon sfat hiclean și trimise în Țara Leșască, la văru-său Batâr Andreiaș, cum să vie, să fie craiu în locul lui; și el să facă tocmeală cu turcii, ca să înșale pre Mihai-vodă.

Și veni Batâr Andreiaș, în cetatea Mediișului. Acolo să împreună cu Batâr Jicmon și să strânseseră toți voievozii și némișii, jurând toți cu Batâr Andreiaș. Iar Batâr Jicmon au ales o cetate, anume Veliciul, și el însă purcése de să duse în Țara Leșască, iar Batâr Andreiaș, rămase a fi craiu Ardealului.

Atuncea Ieremia-vodă, domnul Moldovei, deaca să așază Batâr Andreiaș pe crăie, iar el trimise cărți la Batâr Andreiaș, cum să fie amândoi una și să scoată pre Mihai-vodă din mijlocul lor. Și de nu va ieși de voie, ei să rădice oști asupra lui să-l prinză, să-l dea turcilor. Și Batâr Andreiaș fu bucuros acelui sfat rău și trimise sol la Mihai-vodă pre un nemiș, anume Ciomârtan Tamaș, cum să iasă Mihai-vodă din țară cu pace, că apoi va încăpea în mâinile turcilor. Iar Mihai-vodă deaca auzi acel sfat rău și amar, el încă-și strânse toți boiarii și făcură sfat foarte de folos.

Deaca văzu Mihai-vodă că i să rădică atâta rău pre cap, el într-altă parte nu cugetă, ci trimise la împăratul nemțesc, de unde avea de atâta vreme milă și ajutor, și-i obidi de toate câte i să întâmplă pre capul lui, și-i cerșu Mihai-vodă oști ajutor cum să iasă împotriva lui Batâr Andreiaș, care să închinase turcilor. Iar împăratul nemțesc fu bucuroș să-i facă de toate pe voia lui. Într-acéia Mihai-vodă să veseli și degrab trimise de-și strânse toate oștile și purcese la Ardeal asupra lui Batâr Andreiaș. Trecând muntele, dăscălecară în luncile Brașovului, și acolo veniră toți brașovenii de să închinară la Mihai-vodă cu daruri scumpe. Iar Mihai-vodă deaca văzu că i să închină cetățenii, să veseli. Și trimise la Radul Buzescul și la Udrea banul, să saie și ei cu toate oștile Craiovei și ale Jiiului și cu ale Mehedinților, să iasă cu iale înaintea¹ lui Mihai-vodă, cătră luncile Sibiului.

Iar Batâr Andreiaș, deaca înțelese de Mihai-vodă că au intrat cu toate oștile în țară în Ardeal, el degrab strânse toate oștile și purcese și el cătră Sibiu, împotriva lui Mihai-vodă. Și făcu șanț și răzimă oastea lui, Batâr Andreiaș, de cătră zidul cetății Sibiului. Iar oștile lui Mihai-vodă încă să strânsesă toate, și toți boiarii și puseră tabăra la sat la Veștem.

Deci când fu la octomvrie 17 dni, miercuri, arătară-se străjile lor și să văzură oștile unele cu altele. Iar deaca văzu Batâr Andreiaș, cum Mihai-vodă iaste gata de război, el foarte să îngrijă tare și vru atuncea să să sfătuiască de pace. Oh, nepricepută minte omenească! Câtă vreme fu de a tocmi țara și a face pace, și nu tocmiră, ci vru să tocmească când nu fu nici de un folos. Că trimițând unii la alții pentru pace, iar mai mare vrajbă făcură. Că deaca să văzură

---

¹ (Corectat după ms. 1.350 (in text greșit; *împotriva*).

oștile, ei năvălea spre sfadă și pace nu putură tocmi. Și să gătiră și să lovira unii cu alții la octomvrie 18 dni, joi. Și fu război foarte tare până seara, și făcură încă a-i învinge Batâr Andreiaș cu ungurii, dar apoi birui Mihai-vodă cu muntenii. Și mult sânge să vărsă, și multe trupuri rămaseră pre câmpii Sibiiului.

Batâr Andreiaș, deaca văzu că-i fugiră voinicii și i să sparse oastea și fu izbânda lui Mihai-vodă, iar Batâr Andreiaș el tare începu a blestema pre Irimiaa-vodă, căci scorni pre Mihai auvră-i, de-și răpuse țara și crăiia și să alése cu puțini voinici și plecă a fugi, să scape în Țara Leșească. Deci dobândi Mihai-vodă scaunul de crăie, și tot Ardealul, și toată Țara Bârsii și toți săcuii.

Deci șazu Mihai-vodă în scaun în Beligrad, octomvrie 26 dni, într-o zi luni.

Să spunem dar și de Batâr Andreiaș, ce i s-au întâmplat după spartul războiului. Fugind să pribegească, el fugi pân-în codrii Ciucului și acolo rătăci și umblă oarecătăva vrême rătăcit și nemâncat, pân-îl birui foamea și nimeri la niște păcurari, unul săcui, altul muntean. Și le spuse cum că el iaste Batâr Andreiaș, craiul Ardealului, și cum i s-au întâmplat de s-au bătut cu Mihai-vodă și l-au scos din țară și cum fugind să scape în Țara Leșească, el au rătăcit și au flămânzit. Iar acei 2 păcurari îl duseră la lăcașul lor, de-l ospătară și după ospăț, el să rugă celor păcurari ca să-l povățuiască. Deci să sculă cel păcurar săcui de să făcu a-l povățuire, și-i tăie capul. Și-l băgă într-o traistă și-l duse la Mihai-vodă. Și-i spuse de toate, cum au rătăcit și au nemerit la sălasul lor, și după ospăț s-au făcut a-l povățui și i-au tăiat capul, că socoti păcurariul că foarte va avea dar mare de la Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă deaca văzu că iaste capul lui Batâr Andreiaș, foarte rău îi păru de moartea

lui. Și degrab trimise unde rămăsese trupul de-l aduseră și-i puseră capul la trup și-l îngropară în Beligrad, în biserica crăiască, și-l petrecură cu multă cinste, cu toți boiarii și cu némișii Ardealului. Păcurariul deaca tăia capul lui Batâr Andreiaș și-l duse la Mihai-vodă, cum spune scriptura că: cu ce măsură vei măsură, ți se va măsură; deci Mihai-vodă zise de tăie capul păcurariului, altul așa să nu mai facă.

Deci dobândi Mihai-vodă 2 țări: Ardealul și Țara Rumânească. Și în Țara Muntenească trimise domn pre fie-său, Nicolae-vodă și să așazară domni fiiul și tatăl în 2 țări, domnind ei țările întru toată veselii.

Iar lui Mihai-vodă veni-i sol de la împăratul creștinesc Rodoful, anume Osnu David și Sechil Mihail. Și aduseră solii véste cum să se lase Mihai-vodă de toată Țara Ardealului, să fie numai, pre mâna împăratului și să se întoarcă la țară-și, să-și ție Țara Muntenească. Iar Mihai-vodă încă făcu sfat cu toți boiarii și cu némișii Ardealului și cugetară să nu dea Ardealul împăratului creștinesc, numai să fie dajdnic împăratului creștin, iar de domnie să fie tot Mihai-vodă. Și acest sfat să potrive, cum zicee David prorocul la capul 20. Deci nu putu într-alt chip, numai alese 2 boiari, anume pre Mihalcea banul și pe Stoica logofătul, și-i trimise la împăratul nemțesc cu solii, cum să lase împăratul Ardealul să-l domnească Mihai-vodă și să fie dajdnic. Iar împăratul nu le déte nici un răspuns, făr' numai ce-i fusese lui pohta dintâi. Iar Mihai-vodă iar strânse a doao oară sfat și-și aduseră aminte cum întâi era țara ocolită de vrăjmași, iar acum au dat Dumnezeu de iaste domn a doao țări. Și-i plecară mintea lui Mihai-vodă a nu să pleca celui mai mare, ci ziseră că nu va avea nevoie de împăratul, ci-l va lăsa de va ținea Ardealul.

Déci să începură sfaturi multe întru toți oamenii. Iar Mihai-vodă deaca văzu că nu-i va fi Ardealul cu pace, el începu a face pace cu carii îi era lui vrăjmași întâi. Că trimise la sultan Mehmet, împăratul turcesc, și cu mare bucurie primi pre Mihai-vodă și degrab trimise-i și steag. Și trimise și la craiul leșasc pentru pace și pentru tocmeală, ci nu să putură tocmi, ci umblară cu cuvinte deșarte.

Iar împăratul Rodoful nemțesc deaca văzu pre Mihai-vodă că să împacă cu turcii și să împrietenéște cu streinii și să desparte de el, foarte să îngrijă, și socoti cum că-i va face Mihai-vodă scădere de împărăție, deaca s-au închinat turcilor. Și socoti împăratul cum va face cu putere și cu armă să sară și să scoață pe Mihai-vodă den Ardeal.

Iar Mihai-vodă nu-și mai aduse aminte de cea de apoi, cum că nu-și va lăsa împăratul nemțesc cuvântul să stea în deșărt, ci-și înălță Mihai-vodă sfatul și mintea de om neînțelept și de pizma cea de dămunt a Irimiei-vodă, ce să sfătuisse cu Batâr Andreiaș, spre răul lui Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă să ridică asupra Ieremiei-vodă cu oști mari, la mai 6 dni. Și intră Mihai-vodă cu oști în Moldova. Iar Ieremiia-vodă deaca prinse de veste, el trimise de-și strânse și el toate oștile Moldovei și cu leșii, ca să iasă împotriva lui Mihai-vodă. Iar deaca merse Ieremiia-vodă împotriva lui Mihai-vodă, el să întoarse dă plecă spre cetatea Hotinului, fugind Ieremiia-vodă de témerea lui Mihai-vodă. Iar oștile lui ajunseră pre oștile Ieremiei-vodă la un loc anume Jajcea. Și fu acolo război mare oarecâtăva vréme și mulți moldoveni și leși pieriră. Décii moldovenii déderă dosul a fugi și leșii așijderea, pân' să apropiară de cetatea Hotinului.

Décii iar să opriră a da război. Mihai-vodă îi pripi. Ei deacă văzură că vor pieri toți, câți scăpară, ei să închiseră cu Ieremiia-vodă în cetatea Hotinului. Mihai-vodă începu a

bate cetatea și o bătură 3 zile. Iar deaca văzu Mihai-vodă că nu o va putea sparge, puse paznici împrejurul cetății și să înturnă în Moldova, în scaun, în Iași. Iar Irimia-vodă deaca văzu că-l vor scoate din cetate, el ieși furios într-o noapte cu toți boiarii lui și fugi în Țara Leșască. Iar Mihai-vodă începu a să scrie și a să mărturisi cum că iaste domn a 3 țări. Atuncea boiarii și bătrânii Moldovei pohtiră de la Mihai-vodă să le dea domn pre fie-său, Neculai-vodă. Și să făgădui Mihai-vodă că le va face pre voie. Apoi în urmă să socoti Mihai-vodă cum că iaste fie-său mic și nu va putea fi domn într-o țară de margine ca aceia, căci tot să temea de Irimia-vodă. Deci Mihai-vodă să lăsă de acea tocmeală. Și tocmi oștile și le puse capete mari 4 boiari, anume: Udrea hatmanul, și pre Androne vistierul, și pre Sava armașul și pre Negre spătarul, ca să ție Țara Moldovei.

Iar Mihai-vodă să întoarse în scaun în Belgrad. Și aciași veniră olaci de la Rodoful, împăratul nemțesc, cerșând Țara Ardealului să fie a lui și să-și ție Mihai-vodă Țara Moldovei și Țara Rumânească, că-i va ajunge. Iar Mihai-vodă nu să îndura de Ardeal, ci să siliia să-și tocmească de cătră împăratul ca să ție Ardealul. Și trimise 2 boiari: pre Tudosie logofătul și pre Corneș Gașpar, rugându-se împăratului să-i lase Ardealul, că l-au dobândit cu sabiia, și să-l sloboază asupra turcilor; să meargă întâi la Timișoară, să o ia de la turci și să o ia împăratul. Atuncea Mihai găti pre Marco-vodă, sin Pătru-vodă și-l trimise la Moldova să fie domn. Și trimise cu dânsul pă Preda Buzescul. Și deaca sosiră în Iași, începură a să veseli. Iar oștile Ieremie-vodă încă au fost viind la Moldova. Déci cu câtă bucurie merseră, cu atâta rușine fugiră și năpustiră țara.

Trimețând Mihai-vodă soli în toate părțile, ca să-și tocmească lucrul și când îi păru că ș-au tocmit mai bine, mai

cu rău să stricară de toate părțile. Începându-se sfaturi mincinoase și hicléne, mai vârtos întru toți ardelénii, spre răul lui, că nu-l mai suferiia să le fie domn. Ce trimise la craiul leșăsc ca să le dea pre Batâr Jicmon să le fie craiu, cum le-au fost, și să dea ajutor și Ieremieii-vodă să fie la Moldova și să scoață pre Mihai-vodă să nu mai fie în mijlocul lor. Iar Mihai-vodă nu știa nimic de aceste sfaturi hicléne, ci să gătea să-și strângă oștile, să meargă la Timișoară. Și trimise iar la împăratul nemțesc să-i dea ajutoriu. Și îndată găti pre Bașta Giurgiu cu o seamă de oști împărătești, și purcése ca să să întâmpine cu Mihai-vodă, să meargă amândoi la Timișoară. Iar domnii și nemișii și toți voievozii Ardealului era strânși toți la Turda, sfātuindu-se cum Batâr Jicmon zăbovește, iar Bașta vine cu oști împărătești să fie priiaten cu Mihai-vodă. Ci să mira cum vor face cu meșteșug și cu înșălăciune, să puie vrajbă între Mihai-vodă și între Bașta Giurgiu. Și ziseră Baștii: “Cum vii tu ajutor lui Mihai-vodă și el iaste nepriiaten împăratului? Că întâi nu va să dea Ardealul”. Și alte multe cuvinte rele și ficléne îi rădicară asupra. Și ziseră: “Mai bine domnește tu, iar Mihai-vodă să se ducă în țară-și și noi să fim închinați împăratului cu toată țara”. Și învrăjbiră pre Bașta cu Mihai-vodă. Atunce să veseliră toți ardelénii, iar lui Mihai-vodă îi sosea pieire, că nu știa nimic de acéstea. Însă oarecine spuse lui Mihai-vodă de toate câte i să făcea și ce i să rădica asupra. Și întâi nu crezu, iar apoi adevérind, degrab trimise de-și strânse oștile, fiind Bașta Giurgiu pân-atuncea tot cu el, și grăbi de să loviră cu oștile ungurești la un loc ce să chiamă Mirăslău. Și fu izbânda lui Mihai-vodă, septembrie 8 dni, 7108.

De acolo să rădicară și veniră în luncile Turdii și déte mulțumită lui Dumnezeu. Și mérse Mihai-vodă la Bașta

Giurgiu de i să rugă să-i dea câtăva oaste ajutor ca să să ducă la Făgăraș, să scoată de acolo pre doamnă-sa și pre fie-său Neculai-vodă, că era acolo închiși de unguri de câtăva vréme. Iar Bașta Giurgiu, fiind amestecat cu ardelé-nii cu multe sfaturi réle și ficléne spre Mihai-vodă ca să-l omoare, ci din gură i să făgădui să-i dea némtși ajutor. Iar Bașta făcând meșteșug hiclean, că zise lui Mihai-vodă ca să-și trimită toate oștile înainte la Făgăraș, numai să rămâie el cu curtea lui și, trecând câteva zile, îi va da ajutor. Și după cuvântul lui cel hiclean făcu așa. Oh, bun prilej își făcu Bașta spre piiarderea bunului și viteazului Mihai-vodă!

Iar când fu într-o dimineață, văzu Mihai-vodă oastea nemțească viind cătră cortul lui, unii călări, alții pedestri, și socoti Mihai-vodă că acestea sunt ajutor lui, și nimica de dânșii nu se temea. Iar ei, procleții, nu au fost ajutor, ci vrăjmași. Și deaca văzu că sosesc, ieși Mihai-vodă din cortu-său înaintea lor vesel și le zise: “Bine-ați venit voinicilor, vitejilor”. Iar ei să repeziră asupra lui ca niște dihăanii sălbatice, cu săbiile scoase. Ci unul déte cu sulița și-l lovi drept în inimă, iar altul degrab îi tăie capul.

Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaci, pentru că nu știuse, nici să împrilejise sabiia lui cea iute în mâna lui cea vitează. Și-i rămase trupul gol în pulbere aruncat, că așa au lucrat pizma încă din 'ceputul lumii. Că pizma au pierdut pre mulți bărbați făr' de vină, ca și acesta.

Căci era ajutor creștinilor și sta tare ca un viteaz bun pentru ei, cât făcuse pre turci de tremura de frica lui. Iar diavolul, cel ce nu va binele neamului creștinesc nu l-au lăsat, ci iată că cu meștersugurile lui au intrat prin inima celor hicleni, pân-îl déderă și morții. Și rămaseră creștinii și mai vartos Țara Rumânească, săraci de dânsul. Pentru aceasta, dar, cade-să să blestemăm... pre Bașta Giurgiu,

căci au ascultat pre domnii ungurești, de au ucis pre Mihai-vodă fără de nici o vină.

Unii ca aceia să fie anathema!

Adevăr, acel Bașta însă ș-au luat plata de la împăratul Rodoful, că l-au belit de viu la foale, precum scrie, că cine sapă groapa altuia, el cade într-însa.

Pân-aici s-au sfârșit toată jitiia răposatului Mihai-vodă. Și au domnit Mihai-vodă ani zéce.

CUPRINS

AICEA SEMNĂM PENTRU POVEȘTEA LUI SIMION-VODĂ

Că fiind Mihai-vodă la Ardeal în multe feliuri de primejdii de la ai lui vrăjmași, unguri, némți, léși, turci și fiind cu dânșii în luptă multă vréme, atuncea și Simion-vodă, răul vrăjmași, vremea ș-au găsit, că au venit aici în Țara Rumânească cu léși și cu moldoveni, de au gonit pre doamna lui Mihai-vodă și pre fie-său Niculae-vodă și au șazut aicea domn în țară, găsind-o fără stăpânire. Numai ce era Buzeștii, câteși 3 frații, că să ficlénise de cătră Mihai-vodă și să închinase la Simeon.

O, săraca de țară, ce au pățit atuncea cu leșii și cu moldovenii! Că au prădat și au jehuit toată țara, și mănăstirile, și boiarii, și săracii, până ce au luat tot ce au găsit la dânșii.

Atuncea Buzeștii văzând atâta răutate, n-au mai putut răbda, ci au fugit peste Olt, la Craiova. Și în grab au strâns toate oștile Mehedinților, și numaidecât s-au învărtejit la Simion-vodă. Iar el prinzând de veste n-au putut sta împotriva lor, ci au dat dosul a fugi. Buzeștii încă dupre dânșii gonindu-i, i-au ajuns la o vale mare, ce iaste dincoace de Focșani, și fără véste gonindu-i, lovindu-i foarte

rău i-au tăiat. Și de-abia Simion-vodă cu puținei oameni au scăpat. Și luară tot pleanul ce au luat din țară. De atunci acei văi i-au pus numele Căcata. De acolo Buzeștii întorcându-se cu izbândă, iar boiarii, câți au fost cu Mihai-vodă, după ce au murit domnul lor, au venit aici în țară, pre la Căineni, cu toate oștile rumânești, și s-au tăbărât la un sat ce-i zic Cârstienești, ce iaste din sus de mănăstirea den Argeș. Acolo și Buzeștii cu dânșii s-au împreunat. Și mare sfat făcură, socotind pre cine ar pune domn, ca să poată oblădui Țara Rumânească, ca să nu mai între într-însa răutățile și robiile, cum au fost mai nainte.

Și den porunca dumnezeiască, toți cu un gând curat, aléseră pre unul den boiari, carele era den semenția băsarăbească, neamul domnesc, anume Șarban, nepot răposatului Basarab-vodă. Și-l rădicară să fie el domn Țării Rumânești. Și de acolo veniră toți la cetatea den Târgoviște. Acest domn au fost înțelept, bun și milostiv și viteaz. Și pre toți streinii iubiă și țara lui bine orânduise. Și făcu pace cu împăratul turcesc, ca să-i dea haraci, să nu mai fie răutăți în țară. Așijderea făcu pace cu crai și domni carii era împrejurul Țării Rumânești. Că nu-i era dragă cearta, nici mâniia, ci-i era voia să aibă cu toți pace. Atuncea s-au potolit toate războaiele și oștile cele multe și s-au pogorât de la Dumnezeu mare bucurie și veselie în Țara Rumânească. Și să strânsară toți oamenii cei răsiți, cineși la locul lui, mulțămind lui Dumnezeu pentru pacea ce le-au dat.

Iar vrăjmașul cel rău, carele nu va binele nici unui creștin, iar începu a scorni pizmă și mânie. Întâi de la unguri, că înfipse gând rău în inima lui Sechil Moș-craiu. Că strânse oști multe și gândi, procletul, să pogoare aici în țară asupra lui Șarban-vodă, ca să verse sânge mult și să dobândească slavă și cinste.

Atuncea Șarban-vodă, încă înțelegând de aceasta, mult să miră și făcu sfat cu boiarii lui de-i trimise daruri scumpe și-l poftea să lase de acel gând și să aibă amândoi frățiile și prieteșug ca și întâi, iar el nicicum dragostea nu o vrea, nici darurile nu le priimi.

Atuncea Șarban-vodă, văzând una ca aceasta, numaidecât trimise în țară de-și strânse toate oștile și să gătiră de război. Și când fu la purcesul lui den Târgoviște, strânse preoții bisericii de făcură bdenii și slujbe dumnezeiești. Și-l blagosloviră toți, rugând pre Dumnezeu să-l poarte într-această cale cu sănătate și cu biruință asupra vrăjmașilor. Și când fu a treia zi, trecu munții. Iar deaca înțelese Sechil Moș, el începu a să lăuda zicând: “Ia să vedeți acum acel rumân gros ce va să pață: numai să-mi întinz aripa ceastă dreaptă, numaidecât îl voi birui”. Iar Șarban-vodă rugă pre Dumnezeu și-și rândui oștile și repede să porniră asupra ungarilor. Și de toate părțile furăocoliți, și așa le déde o sabie și-i afundară la o tină mare, omorându-i și înecându-i acolo foarte rău, cât nu scăpară mai nimenea. Atuncea la acel război află-să ucis și acel Sechil Moș-crai, pentru nebuniia lui și-și pierdu toată oastea, și-și pierdu și capul. Iar Șarban făcu mulțămită mare lui Dumnezeu și să întoarse iar înapoi de veni la scaunul lui în Târgoviște. Și să potoliră toate vrăjibile, și să așază toată țara cu bună pace.

Mai făcut-au Șarban-vodă și alt război în gura Teleajinului, când au venit Simeon-vodă din Moldova asupra lui cu singur hanul și cu mulțime de tătari, ca să-l scoată din țară, să fie el domn. Și acolo s-au bătut foarte tare în 3 zile. Atuncea, la acel război, au pierit un nepot al hanului, când s-au lovit de față cu Preda Buzescul. Însăși el fu rănit la cap, și trecând la Brașov, să se vindece, acolo au pierit. Atuncea hanul văzând că nu poate strica nimica lui

Șarban-vodă, fiind într-o zi, deaca au înserat, s-au mâniat pre Simeon-vodă și-l puse în hiară pre supt pântecele calului. Purcegând de acolo de cu seară, i s-au făcut ziua în Dunăre. Iar Șarban-vodă ș-au venit iar la scaun și domnia foarte bine, că avea pace dăspre toate părțile.

Iar vrăjmașul diavolul, cel ce nu va să vază pacea în creștini, ci iar scorni vrajbă și nevoie mare asupra lui Șarban-vodă. Că fiind Batâr Gabăr-crai în Ardeal, s-au fost gătit în taină cu oști gréle neștiind Șarban nimica. Numai au prins de véste deaca au trecut aicea în țară. Deci nefiind el gata de război, n-au avut ce mai face, ci au fugit la Țara Moldovei cu toți boiarii lui. Iar Batâr Gabăr s-au tăbărât la scaunul Târgoviștii, șazând aicea în țară 3 luni, dând voie oștilor de au prădat țara și toate mănăstirile, cât n-au rămas nimic în țară. Nici altă dată n-au mai fost aicea în țară răutate și jaf ca atuncea.

Deci țara văzând atâta răutate, cerșură de la împărăție de le déde domn pre Radul-vodă, fecior Mihnii-vodă turcul. Și veni aici în țară cu steag împărătesc și goni pre Batâr Gabăr, de să duse iar la țara lui. Iar el șezu domn în scaun în București.

Atuncea Șarban-vodă fiind pribeag la Moldova, îi era mare obidă căci ieși din țară fără véste și gândi să strângă oști, să vie asupra lui Batâr, să-și izbândească. Și îndată veni din Țara Leșască 800 de jolniri călări și 400 pedestrași. Și trimise aici în țară pre Stanciul slugerul, déde véste boiarii și roșiilor, și la mari și la mici. Și toți fură bucuroși pentru acea amărăciune mare ce făcuse Batâr. Și gata ieșiră în tâmpinarea lui Șarban-vodă. Și numaidecât trecură muntele, tăbărându-se în luncile Brașovului. Și déderă război mare în ziua lui sfetii Petru. Și aciiși déde Dumnezeu de birui pre vrăjmașul lui, pre Batâr Gabăr. Și multe trupuri

fură tăiate de oastea lui, făcându-se de dânșii o movilă mare în lunca Brașovului. Iar Batâr Gabăr fugind, i-au căzut gujma din cap, și ca un câine s-au ascuns și de-abia au scăpat, cu mare rușine. Și nu-i folosiră nimic pénele cele multe ce purta, pân-au scăpat de s-au închis la Sibiiu, că de la singur Dumnezeu au luat acea plată. Atuncea Șarban-vodă déde mare mulțămită lu Dumnezeu și cu izbândă mare purcéséră de acolo să vie aici în țară.

Iar Radul-vodă, dându-i împărăția domniia, el au fost mers pre Teleajen cu mulțime de turci și cu tătari asupra lui Șarban-vodă și neaflându-l acolo, numaidecât au purces după dânsul. Iar Șarban-vodă simțind de acestea, fiindu-i oștile risipite, n-au putut aștepta, ci au fugit la Moldova. Iar când au fost la Lunca Mare, i-au ajuns tătari gonaci fără véste. Atuncea Șarban-vodă de-abia au scăpat cu o seamă de oameni pân' la Suciavă, că acolo era și doamnă-sa și acolo au născut și o cocoană, botezând-o părintele vlădica Crimca, numind-o Elena. Și de acolo s-au rădicat cu totul de au trecut în Țara Leșască. Și de acolo s-au dus în Țara Nemțească, la Beciu, priimindu-l împăratul Rodoful cu mare cinste, dându-i bani de cheltuială, ca să se poată odihni el și oamenii lui cu mare cinste și pace. Și acolo au lăcuit pân' la moartea lui. Domnit-au Șarban-vodă ani 9, leat 7119.

Radul-vodă Mihni viind domn de la Poartă la scaunul din Târgoviște, începu a-și tocmi țara cumsăcade. Și veniră toți boiarii și toți roșii și toți slujitorii, de să închinară lui și făcură mare jurământ ca să-i slujască cu dreptate. Și să odihniră toți cu pace.

Iar un boiaren mare, anume Bărcan vel-stolnic ot Merișani, iar de moșie să trăgea de Bucșani, el ca un om rău călcă jurământul, și cu dânsul încă și alți 8. Că făcură sfat în

taină ca să omoare pre Radu-vodă și să rădicesc domn pre Mihai cămășarul, pentru căci îi împresurase cu mulțime de greci de la Țarigrad și de la Rumele. Iar Radul-vodă prinzând de veste, îndată porunci de-i prinseră și porunci de-i tăie pre toți afară de poartă, ca să se învețe alți boiari a mai hiclesi pre domnu-său. Și domniia tot cu bună pace.

Iar Batâr Gabăr, domnul Ardealului, gândi să vie iar aici în țară cu oști, ca să facă răutăți, ca și întâi. Atunce Radul-vodă numaidecât dede știre împărăției. Și îndată-i porunci să meargă împreună cu Ștefan-vodă din Moldova și cu toate oștile lor. Iar Batâr Gabăr deaca înțelese de acestea, numai ce tremura de frică și să mira ce va să facă. Iar boiarii lui făcură toți sfat și îndată omorără pe Gabăr, ca să nu mai între răutăți în țara lor pentru un om nebun ca acela. Iar Radul-vodă și cu Ștefan-vodă să întoarseră înapoi la țările lor și nu făcură nici un război. După acéia împăratul au mazilit pre Radul-vodă, de s-au dus la Țarigrad. Și au domnit ani 3. Văleatul 7123.

Alexandru-vodă Iliiaș acesta au venit domn de la Poartă și au șazut în scaun la Târgoviște. Și să închinară lui toți boiarii cei mari și cei mici și toată țara. Și nu trecu multă vreme, venitu-i-au poruncă de la împărăție ca să meargă la oaste împreună cu Schinder-pașa, la Țara Leșască. Deci Alexandru-vodă s-au gătit și au scos tabăra afară.

Iar boiarii fiind împresurați de mulțimea grecilor și ocărăți de trufășiia lor, care nu putea să o mai rabde, ci făcură sfat în taină să-i ucidă: Iar Alexandru-vodă prinse de veste ci să găti să-i taie. Iar ei încă înțelegând de aceasta, Lupul păharnicul Mehedințul împreună cu o seamă de boiari fugiră în Țara Ungurească, iar alți boiari, câți rămaseră, plecară capetele toți la Alexandru-vodă. Iar el, neavând ce face, că-l grăbiia turcii să meargă la oaste, ci-i

iertă și purcése de să împreună cu Schinder-pașa. Trecură Nistrul de mérseră la Cameniță, și câteva zile să bătură cu leșii și nimic nu folosiră, ci făcură pace și să întoarseră cineși la țara lui. Și sosind Alexandru-vodă la scaunul lui în Târgoviște, îndată tăie pre Cârstea vel-vornec. Și încă vrea să mai taie pre mulți, ci nu cuteza de Schinder-pașa, că-i cerea pentru Cârstea 40.000 de galbeni de aur. Iar Lupul paharnicul împreună cu alți boiari plecară capul la crai, ca să le dea oaste ajutor, să vie asupra lui Alexandru-vodă. Iar el înțelegând de aceasta să întristă și îndată trimise carte la craiu, ca să vază și să adevereze pentru acest lucru. Și-i trimise răspuns cum el nu știe nimic, nici să strânge nici o oaste în țara lui, ca să-l lovească făr' de véste. Iar alții cine-i era priiateni, îi spunea că, adevărat, vine Lupul păharnicul cu oști gréle. Iar el necrezând, îi târâia de coadele cailor pren târg, pre alții îi omorîia, cât nu mai cuteza nimenea să-i spuie. Ci tot șădea în scaun negătît. Atuncea-i veni véste că au intrat Lupul în țară. Umplându-se de inimă rea, strânse puținei călărași și pedestrași, câți să aflară acolo, și le zise: “Stați cu mine, și eu să vă dau lefi îndoite”. Iar ei răspunseră că nu vor sta: “Căci ai călcat jurământul, și ne-ai oprit simbriile, și ne-ai stricat obiceiurile, cât am rămas la mare sărăcie, ci n-avem nici o armă, căci le-am vândut toate pentru nevoile ce am avut de la tine, doamne. Nici îți putem folosi acum nimica. Ci numai te scoală și fugi, că vrăjmașii tăi s-au apropiat”.

Atuncea Alexandru-vodă le mulțumi și le déde o pungă de bani, ca să împartă cu toți. Și numaidecât încălecă pre cal și fugi. Lupul încă sosi și începu a tăia pre boiarii greci și pre slugile lor, carii jăhuise țara. Și mult sânge s-au vărsat. Și înnoptând, nu să știia cum fuge unul cu altul, de frică și de cutremur mare. Iar Alexandru-vodă scăpând

numai cu dulama pre trup, s-au despărțit de doamnă-sa și fugind tare sosi la Brăila, iar doamnă-sa mărse la Giurgiov. Radul-vodă deaca înțelése de aceasta, îi trimise bani de cheltuială și haine de îmbrăcăminte, ca să-l cinstească. Iar Alexandru-vodă având inimă rea și griją pentru doamnă-sa, nici nu știa unde iaste. Și într-acel ceas sosi un om de la Rușciuc, dându-i veste bună că au trecut la Rușciuc și iaste sănătoasă. Părându-i bine foarte au dărui pre acel om. Și intră într-o ghimie de s-au dus la Rușciuc, împreunându-să cu domnă-sa. Avea nădejde ca să intre iar în țară domn. Iar turcii nu-l îngăduiră, ci-l duseră la Țarigrad.

Atuncea Lupul păharnicul să mira ce va face, de câte au început, ca să îmblânzească pre turci. Ungurii încă-i cerea lefi, bani nu avea, ci apuca pre neguțători, de-i da ungurilor, să plătească ei lefile. Și trimisése în țară pre Buzdugan căpitanul, fiind om rău, ca unde va găsi greci neguțători gélepi, pre toți îi tăia și le lua toată marfa făr' de nici o milă.

Și duple această mazilie a lui Alexandru-vodă, déde împăratul domniia lui Gavriil-vodă. Și au venit în scaun în Târgoviște. Și preste puțină vréme i-a venit poruncă de mărse cu toate oștile de să împreună cu Schinder-pașa.

Fu prins și Lupul păharnicul cu Buzdugan căpitanul; dându-i în mâna pașii, îndată-i înțepă pre amândoi. Și așa și-au sfârșit viița lor.

Iar Gavrilă-vodă întorcându-se de la oaste, puțin au mai domnit și l-au mazilit. Deci n-au vrut să meargă la Poartă, ci au fugit în Țara Ungurească și acolo ș-au sfârșit viața lui.

Radu-vodă Mihnea iar au venit domn al doilea rând și tot au domnit bine și cu pace. Mers-au și cu oaste în Țara Leșească, ajutor împăratului Osman Mehmet, învârtejindu-se de acolo la scaunul lui, în Târgoviște. Domnit-au ani 3 pol,

leatul 7131. Atunce l-au mazilit împăratul și l-au trimis în Țara Moldovei, să fie acolo domn. Iar aici în Țara Muntenescă au lăsat pre fie-său, Alexandru-vodă.

Deci fiind prea tânăr, avea boiari foarte credincioși, de căutau toate trebile domniei și ale țării, și cu toate judecățile era asupra lor. Și domniia foarte bine și cu pace.

Iar apoi s-au rădicat asupra lui călărașii de la Mănești, și de la Gherghița, și de la Ploești și de la Rușii-de-Véde, ca să gonească pre Alexandru-vodă. Iar boiarii lui prinzând de véste, toți s-au strâns și împreună cu toată curtea și grăbiră de să loviră cu ei la sat la Mănești. Și fu biruința lui Alexandru-vodă cu boiarii lui. Și să întoarseră iar înapoi cu izbândă.

Atunce iar să sculase niște lotri dă peste Olt cu un domn ce-i zicea Paisie. Iar boiarii, prinzând de véste, trimiseră de i-au prins și i-au omorât cu domn cu tot.

Iar Radul-vodă fiind în Moldova, chiebat-au pre fie-său, Alexandru-vodă, de s-au împreunat la Siret, și acolo i-au făcut nunta cu o fată a lui Scărlet saigiu, ca să-i fie doamnă. Și săvârșindu-să nunta, iar să învârtejiră cineși la țara lui.

Deci preste puținea vréme murind Radul-vodă la Moldova, trimise fie-său Alexandru de i-au adus oasele aici în țară, de l-au îngropat la mănăstirea lui, unde iaste hramul Sfetaia Troița, din jos de București.

Fu și el mazilit de la împărăție și s-au dus la Poartă. Domnit-au ani 3 pol și luni 3, 7136.

În zilele acestui domn au intrat tătarii în țară, fără véste, de au robit țara până în Olt, și s-au întors de acolo cu mare plean, cât au rămas până astăzi tot pământul acela pustiiu.

Alexandru-vodă Iliiaș iar au venit al doilea rând domn de la Poartă. Și iar l-au mazilit. Domnit-au ani 2, 7138.

Leon Ștefan-vodă venit-au de la împărăție să fie domn. Și au început a-și întocmi țara cumsăcade.

Atunce și Matei avea dregătorie de la dânsul, agă mare. Și era de moșie din satul Brâncovenii, fecior Danciului Vornecul, care să trăgea din neamul bășărăbesc. Datu-i-au Leon-vodă județul Romanașilor ca să-l ție de birărie. Deci pentru multe biruri gréle ce au fost asupra săracilor, nepu-tând să mai biruiască, spartu-s-au toate județele de preste Olt, fugind care încătro au putut. Iar boiarii carii ținea județele pătea mare nevoie de la domnie, că-i punea să plătească județele cu sila. Și ce avură, deteră tot, și să îndatoriră pre la turci și pre la balgii. Că aprozii lui Leon-vodă nu mai înceta de la casele lor, tot pentru bani; și le lua repede câte 30-40 galbeni numai deodată.

Iar când au fost la octombrie 17 dni, 7138, văzând acei boiari că nu mai pot birui, să sculară toți de pribegiră în Țara Ungurească, trecând pre plaiul Vâlcanului, la Hațeg. Însă boiarii anume: Matei aga din Brâncoveni, i Aslan vornecul, i Gorgan spătarul, i Barbul păharnicul Brădescul, i Mihai spătarul, i Dumitru slugerul, i Mitrea vistierul și alți mulți boiari. Și toți lăcuiră la un loc, având mare cinste și socotință de la Racoți Gheorghie-craiu, și de la groful, și de la Zolomi David și de la toți némeșii. Iar Leon-vodă trimise cărți la Matei aga și la alți pribégi cu jurământ, ca să vie în țară. Iar ei n-au vrut. Și iar mai trimise și al doile rând, și al treilea rând, și tot n-au vrut să vie, că nu l-a crezut. Iar deaca au venit părintele Theofil episcopul și Hrizea dvornicul din solie, Leon-vodă iar au trimis cărți cu jurământ și a patra oară cu Radul logofătul din Desa și cu Stanciul postelnicul ot Dâlga, ca să vie pribégii la casele lor.

Deci când au fost la Târgul Jiului, ei să întâmpinară cu străjile pribégilor, fiindu-le cap Barbul păharnicul Brădescul,

i Mihai spătarul Coțofeanul. Și prinseră pre Radul logofătul din Desa, iar alții scăpară. Iar Matei aga și cu alți boiari, cu oaste ungurească și mulți roșii de preste Olt, ei încă venea pre urma strejilor, pre plaiul Vâlcanului, pân-au trecut aici în țară. Atunce Leon-vodă prinzând de veste, trimise pe Mihul vel-spătarul cu oști, străji. Și când fu la sat la Ungurei, întâmpinară-se cu ei și să loviră străjile de față, și fu biruit Mihul spătarul, cât de-abia scăpă și el. Iar Leon-vodă, deaca înțelese de această veste rea, îndată trimise pre doamnă-sa la Giurgiov împreună cu toate jupâneșele boiarilor. Iar când au fost la august 21 dni, 7139, ieșit-au și Leon-vodă cu oștile în tâmpinarea lui Matei aga și merse la sat la Prasiceni. Acolo făcură sfat mare cu slujitorii și déde dorobanților lefi, și iar să întoarse îndărăt la scaun, tăbărându-se cu toate oștile din jos de mănăstirea lui Pană vistierul, lângă drumul Giurgiovului. Și viind pribégii, tare să loviră unii cu alții deasupra viilor din jos de mănăstirea lui Mihai-vodă. Și fu izbânda lui Leon-vodă. Pierit-au mulți oameni de tot felul, prins-au și pre Preda Brâncoveanul, nepot lui Matei aga și pre Radul logofătul de la Desa și ș-au răscumpărat viața cu bani de la Leon-vodă. Tăiat-au și pre Adam banul acolo în tabără și pre Preda Floricoiul din Greci și au înțepat pre Pusa armașul. Și au trimis la împărăție 40 de unguri. Făcut-au Leon-vodă și o movilă mare lângă drum. Într-acel război împușcat-au pre Voicina, căpitanul de sârbi, într-o coapsă. Iar Matei aga, i Teodosie spătarul, i Gorgan spătarul, i Mihai spătarul, i Dumitru slugerul, i Barbul paharnicul, i Petru slugerul și cu alți boiari, câți au scăpat de la războiu, ei au fugit și s-au închis la mănăstire den Tismana. Și au șazut acolo 10 zile. Iar Leon-vodă îndată au trimis după ei pre cumnatu-său, Boul banul, i Nedelco Boteanul cu oști, ca să ajungă pre

Matei aga. Și fiind ei închiși acolo, la Tismana, acolo i-au ajuns și s-au bătut cu ei 3 zile, și nimic nu le-au putut strica. Deci întorcându-se oștile înapoi, prădat-au țara despre acea parte cum au fost mai rău. Iar Matei aga, văzând că s-au dus oștile, au ieșit din mănăstire și au mers în Izvarna, la casa stari Stoicăi. Povățuindu-i el, i-au suit la munte. Iar Leon-vodă și a doară trimiseră oști cu Gheorma căpitanul, ca să prinză pre Matei aga. Și nimica nu i-au putut strica. Ci întorcându-se, oștile iar au jăfuit și au prădat țara de preste Olt foarte rău.

Iară pre acéia vreme fiind pre marginea Dunării ispravnic un pașă ce-l chema Abaza-pașa, înțelegând acesta pentru această săracă de țară, cum o au spart domnii streini cu grecii țarigrădenii, făcut-au sfat ca să aducă pre Matei aga de la Ardeal, să-l facă domn țării, că de la dânsul vor avea săracii pace și odihnă. Și îndată au trimis la el pre popa Ignatie Sârbul den Necopoe, ca să vie să fie domn țării cu voia pașii. Și s-au împreunat cu el la Făgăraș. Iar Leon-vodă încă au fost trimis pre părintele vlădica Grigore, i Ivașco dvornicul, i Gligore comisu, cu cărți și cu jurământ mare, la craiul Racoți, și la Matei aga și la alți boiari, ca să vie la casele lor. Deci atunce o seamă de boiari, anume Filișanul, i Coțofeanul, i Brădescul, i Pătru slugerul, i Barbul ot Poiană, i Ionașco ot Gaia, ei au venit de s-au închinat la Leon-vodă. Și au dat tuturor plăști și i-au boierit. Dupre dânsii au venit și Aslan dvornicul, de l-au făcut ban mare la Craiova. Iar când au fost la iulie 24 dni, 7140, venit-au de la Poartă de au luat domniia lui Leon-vodă. Și îndată au purces de s-au dus la Țarigrad. Și au domnit ani 2 pol fără 8 zile.

Iar boiarii de aicea îndată trimiseră la Matei aga cărți cu Drăgușin, sluga lui, dându-i știre de maziliia lui Leon-

vodă, ca să-și vie la casa lui cu bună pace. Deci Matei aga, înțelegând de aceasta, dat-au mulțumită lui Dumnezeu și, fiind supărat de streinătate, socotit-au să vie în țară. Iar mai nainte de această veste cu 5 zile, fost-au trimis pre cumnată-său Gorgan spătarul la Alexandru-vodă Iliiaș, domnul Moldovei, ca să-i facă pace și acolo fu omorât de el.

Iar Matei aga încă și-au luat ziua bună de la craiul Racoți și de la toți domnii și némeșii, și au purces să vie aici în țară. Iar craiul, pentru multă slujbă dreaptă ce i-au făcut când au venit némții asupra lui la Tocaia, n-au vrut să-l lese să vie făr' de oameni, ci au ales pre Vaida Bun căpitanul cu o seamă de oști, de au petrecut pre Matei aga cu mare cinste, purcegând de la Caravansebeș, avgust 2 dni. Fostu-i-au conacul la sat la Cornu, pre locul turcesc. Acolo i-au ieșit înainte beiful de la Rușava cu poclon. Și i-au dat bani împrumut câți au pohtit, ca să-i fie de cheltuială. De acolo au trecut muntele aicea în țară, pre plaiul Drinovului, și au tăbărât în seliștea Preștnii, ca să-și vie la casa lui cu bună pace.

Iar de la împărăție au fost dat domniia Radului-vodă sin Alexandru-voievod, ca să fie domn în Țara Rumânească. Iar tată-său era domn la Moldova. Iar Matei aga trecând muntele aici în țară, prinzând de veste boiarii, și roșii și toată țara, câți era preste Olt, ei toți să strânseră și merseră de să întâmpinară cu Matei aga și făcură mare sfat, socotind cum iaste țara pierită și mâncată de streini, și mai vârtos de greci, și cum nu vor mai putea aștepta pre Radulvodă cu atâta datorie multă, ca să-i mai mănânce și să-i prade, ca și mai nainte. Ci au rugat toți pre Dumnezeu și au luat pre Matei aga cu sila, neajuns la casa lui, de l-au dus la Mehmet Abaza-pașa, la cetatea din Necopoe. Și dupre ce s-au împreunat Matei aga cu dânsul, numaidecât l-au

îmbrăcat cu caftan. Și de acolo i s-au înălțat numele de domnie. Și au început a scrie cărți prin țară:

Io Mathei-Basarab-voievod, cu mila lui Dumnezeu domn Țării Rumânești. Și-i dăde pașa surlari, ca unui domn, și turci și beșlii ajutor. Luându-și ziua bună de la pașa, au purces de la Dunăre septemvrie 17 dni, și au intrat în scaun în București, septemvrie 20 dni, 7141.

Iar boiarii țării: Necula vistierul, i Hrizea dvornicul, i Papa logofătul, i Necula Catargiul, i Dumitru Dudescul, i Neagul aga și alți mulți boiari n-au vrut să aștepte pre Matei-vodă, ci s-au dus la Alexandru-vodă, în Moldova, ca să vie cu fie-său, Radul-vodă aici în țară.

Iar el n-au venit cu steagul pre unde vin domnii, ci au trecut Dunărea pre la Obluciță. Iar boiarii țării încă s-au fost tăbărât la Râmna, ca să cuprinză slujitori cu lefi. Matei-vodă încă înțelegând, au trimis străji înaintea lor, la Buzău, cu Mihai Coțofeanul, i Radul Desa. Iar boiarii deaca înțeleseră de aceasta, ei iar să întoarseră la Moldova foarte înspăimântați și să împreună cu Radul-vodă în malul Siretului, la Movilă și numaidecât dăderă știre lui Alexandru-vodă. După acéia ei să sfătuiră și aleseră pre Calotă cluceul și pre Andrei vornicul, de i-au trimis cu cărți la slujitori ca să se închine la Radul-vodă. Iar ei n-au vrut nici unul, ci încă i-au prins de i-au dus la Matei-vodă. Și n-au avut nici o nevoie, ci încă i-au trimis iar înapoi cu cărți la boiari, ca să se lase de ce s-au apucat și să vie cineși la casa lui cu pace. Iar ei n-au vrut, ci încă au trimis de au adus și tătari și au purces cu Radul, cu oaste grea, moldovéni, siiméni, cu steag împărătesc, cu schimni-ceauș, ca să vie să scoată pre Mathei-vodă din scaun, făcând multă pieire și robiciune țării. Iar Matei-vodă deacă înțelése că-i vin asupra, îndată-și strânse oștile și puse tabăra pre marginea orașului, dăspre

Dudești, și-i tocmi pre fieșcare la ceata lui. Iar Radul-vodă încă au fost tăbărât cu oastea lui și cu boiarii țării la pod la Obilești, la Colintina, din jos de mănăstirea lui Dan dvornicul.

Deci când au fost la octombrie 25 dni, sâmbătă, lovitu-s-au străjile din jos de mănăstirea Plumbuitei, și fură foarte rău înfrânți. Iar a doao zi, duminecă, lovitu-s-au toți de față. Iar capetele oștilor lui Matei-vodă: pre călărași era Tudosie spătarul sin Vintilă dvornicul, i Gherghie spătarul sin Lupul logofăt, iar pre roșii era Ivașco vornicul Băleanul, i Barbul păharnicul Brădescul, iar pre dorobanți Oprea aga i Lupul căpitanul. Și hasna lui Matei-vodă au fost arhanghel Mihail, iar hasna Radului-vodă au fost Orac mârzea, capul tătarilor.

Fost-au război mare, de dimineața până seara. Făcut-au tătarii mare năvală în multe rânduri, cât să amestece unii cu alții, bătându-se tot cu sabiile goale. Și nimic nu putură folosi. Ci când fu în deseară, au dat Dumnezeu de au fost izbânda lui Matei-vodă, iar Radul-vodă au dat dosul, fugind cu mare spaimă și cu capul gol. Și multe trupuri au căzut jos de sabie. Atuncea au pierit și Necula vistierul i Papa logofătul ot Greci. Iar Hrizea dvornicul, i Mihul spătarul, i Catargiul, i Vasilache aga, i Dudescul vistierul, aceștea au scăpat cu Radul-vodă la Moldova. Iar pre alți boiari, pre toți i-au prins vii. Pre turci încă nu i-au bântuit nimic, ci au venit cu steagul împărătesc, de s-au închinat la Matei-vodă. Făcutu-s-au de trupurile acelora o movilă mare în marginea orașului, dăspre Dudești, ca să să pomenească. Iar Matei-vodă încă s-au întors în oraș, la scaunul lui, dând laudă mare lui Dumnezeu pentru că l-au izbăvit de vrăjmași și ai lui și ai țării.

Iar când fu la noiembrie 15 dni, fu chemat Matei-vodă de Abaza-paşa la Ruşi, de s-au tocmit lucrurile lui şi ale ţării. Şi iar s-au înturnat înapoi, de au mers în scaun în Bucureşti.

Iar când au fost la dechemvrie 15 dni, venit-au un capigiu de la Poartă cu atişerif împărătesc, de au dat lui Matei-vodă steagul Radului-vodă, ce s-au fost luat de la război, ca să stăpânească el.

Iar când au fost la dechemvrie 16 dni, purces-au Matei-vodă la împărăţie cu Suliman aga, îmbrihorul şi mulţi boiari mari şi mici, şi părintele vlădica Grigorie, şi Theofil episcopul, i roşi, i călăraşi, i dorobanţi i popi. Şi au mers pre la Abaza-paşa.

Iar doamna Elena a lui Matei-vodă venit-au în scaun în Bucureşti, marţi, dechembrie 18 dni.

Iar Matei-vodă s-au dus la împărăţie. Sosit-au la Țarigrad ghenarie 5 dni, şi au dăscălecat la saraiul Moldovei. Şi într-acéia zi au mers la viziriul de l-au îmbrăcat cu caftan şi s-au întors iar la sarai. Şi tot acolo au şăzut, din ghenar 5 dni, până s-au umplut zile 20. Şi nici un răspuns nu s-au mai dat. Şi era cu multă grijă. Iar Curt Celebi grecu tot au umblat pre ascuns la veziriul şi s-au ispitit în multe chipuri. Şi au adus la viziriul greci, grece, turcoalice, de au pârât cum le-au pierit bărbaţii, şi fraţii, şi feciorii la războiul lui Matei-vodă. Şi nimic n-au folosit.

Iar când au fost la ghenar 20, venit-au şi boiarii pribegi de la Moldova în Țarigrad, anume: Dumitru Dudescul, Vasilache aga, Mitrea pitarul şi 3 slugi ale Hrizii dvornicul, Danciul logofătul, i Radul vătaful, i Damaschin logofătul şi cu moldovéni, trimişi de Alexandru Iliiaşi cu o carte de pâră, care o au dat în mâna împăratului, făcând pâră boiarii pribegi, cum au fost mai greu şi mai cu

strâmbătate. Iar sultan Murat, împăratul, nimic pâra lor nu o au băgat în seamă, ci i-au trimis la vizirul, să stea de față.

Când au fost la ghenar 27 dni, stătut-au Matei-vodă cu dânșii de față, și multă pâra și gâlceavă s-au făcut întru ei, cât numai Dumnezeu le-au potolit toate. Iar când au fost a doao zi, mers-au boiarii la Matei-vodă la divanul împărătesc și au făcut jalbă mare pentru greci, cum au spart grădina împăratului cu jahurile și cu toate răutățile. Că iau tot ce gălesc, până ce s-au pustii țara. Atuncea n-au cutezat să să ivească nici greci, nici pribegi, nici moldoveni, ci au șazut tot ascunși prin gauri. Fiind mila lui Dumnezeu pre capul lui Matei-vodă și a țării, numaidecât au poruncit împăratul ca să fie Matei-vodă domn Țării Rumânești. Și au ieșit din divan cu mare cinste.

Iar când au fost la februar 3 dni, mers-au de au sărutat și mâna împăratului. Și l-au îmbrăcat cu caftan, și pre toți boiarii câți au fost cu el, și i-au dat steag de domnie noao. Și au ieșit foarte cu oaste mare. Și l-au petrecut cu alai pân' la saraiu, cum nu s-au petrecut nici un domn. Atuncea toți boiarii pribégi s-au închinat la el.

Și au purces Matei-vodă de la Țarigrad, februar 18 dni, și au intrat în scaun în București și duminică, martie 10 zile. Și au fost mare bucurie și veselie la toată țara, de la mare pân' la mic, și mulțumia lui Dumnezeu de domn bun și milostiv și creștin și i-au izbăvit de răii vrăjmașii greci.

Iar când au fost la avgust 28 dni, leatul 7141, purces-au Matei-vodă cu Abaza-pașa în oaste, la Țara Leșască și s-au împreunat cu pașa la Galați, septemvrie 10 dni, 7142. Așijderea și Moisi-vodă, domnul Moldovei, încă au mers cu oștile lui și Bugeacul tot. Și au trecut oștile Nistrul. Și au dat război cu lășii la Cameniță, toată ziua. Și nimic nu le-au putut strica. Ci s-au înturnat iar la tabără. A doao zi s-au

mutat Abaza-paşa cu tabăra mai jos, de au bătut un coştéiu ot Studeniţa. Şi au luat de acolo mulţi robi. Şi s-au întors înapoi fieştecare la ţara lui. Matei-vodă încă au sosit în scaun în Bucureşti, noiembrie în 6 zile.

Şi în domniia lui arătat-au multă milostenie pre la creştini. Şi au făcut multe mănăstiri şi biserici; mănăstirea de la Câmpu Lung cea surpată, a Negrului-vodă, o au făcut din temeiu, o biserică în Piteşti, şi o mănăstire la Slobozia lui Enache, şi o biserică la pod la Călugăreni, şi mănăstirea ot Căldăruşani, şi o biserică la Gherghiţa şi preste Olt, la Sadova, o mănăstire, şi la Gura Motrului o mănăstire, şi la biserică De-un-Lemn, o mănăstire, şi mănăstirea ot Arnota; la Craiova, biserică cea domnească şi o biserică, şi casa la Caracal, şi la Brâncoveni o mănăstire, şi o mănăstire la Negoşti pre apa Argeşului, şi la Plătăreşti o mănăstire, la Breb o mănăstire, la Târşor o biserică, la Ploeşti alta, la Măxineni, lângă Siret, o mănăstire, episcopii ot Buzău.

Şi s-au îndemnat Matei-vodă de au făcut cetatea din Târgovişte de iznoavă, leatul 7153.

Şi alte multe milostenii şi bunătăţi au făcut aicea în ţară şi la sfântul Ierusalim, şi la Sfetaiagora şi într-alte părţi, şi au dăruit multe mănăstiri şi le-au înnoit.

Şi ţara lui, mare cu mic să bucura şi da laudă lui Dumnezeu pentru domn bun. Că avea pace şi odihnă dăspre toate părţile. Şi fieştecare avea hrană den dăstul.

Făcutu-s-au şi războaie în zilele lui. Că întâi s-au sculat Vasile Lupul-vodă, domnul Moldovei, de au venit cu oaste asupra lui Matei-vodă, ca să-l scoată din ţară şi să fie el domn. Şi au venit pân' la Buzău. Iar Matei-vodă, prinzând de veste, îndată au încălecat cu toate oştile lui. Trimisu-i-au şi Racoţi Gheorghie, craiul Ardealului, ajutor o seamă de

unguri. Iar Vasilie-vodă nu l-au așteptat, ci au fugit înapoi. Iar Matei-vodă încă l-au gonit. Și au mers cu toată tabăra lui până la Putna. Și i-au prădat ungurii țara foarte rău, mergând pre Trotuș să meargă la Ardeal. Iar Matei-vodă s-au învărtejit la scaunul lui în Târgoviște cu cinste mare și cu izbândă.

Al doilea rând iar s-au sculat Vasilie-vodă cu moldovenii și cu tătarii. Avut-au război mare la sat la Nănășori, pre apa Ialomiții. Și au fost izbânda lui Matei-vodă. Mulți într-acel război au căzut de sabia, cât de-abia au scăpat Vasilie-vodă cu puține oameni, la Brăilă.

Văzând turcii că are stricte la războiu și i să înmulțesc oștile și vitejii, sfătuitu-s-au cu mare meșteșug să-l prinză. Odată, au trimis pre Chinan-pașa cu mulțime de turci, tăbărându-se din sus de București, la morile Cotrăcénilor, iar alții din jos de București, despre Văcărești. Iar Matei-vodă, prinzând de veste, îndată au strâns toate oștile țării, stând toți înarmați, în zi și în noapte, lângă domnul lor. Iar turcii deacă au văzut că nu-i vor strica nimic, ei s-au întors iar înapoi, cinstindu-i și dăruindu-i Matei-vodă cu multe daruri scumpe.

Al doilea rând, au făcut meșteșug mare că au strâns oști turcii la Obluciță. Vasilie-vodă încă au venit cu oștile lui la Cetatea Albă, poruncind împărăția să meargă și Matei-vodă cu oștile lui acolo, la Cetatea Albă, ca să-l ocolească acolo turcii, tătarii, moldovenii, să-l prinză. Mergând Matei-vodă cu toată tabăra lui pân' la Elpuh, prinse de veste că va să-l prinză turcii. Și îndată au strâns toate oștile lângă dânsul și s-au învărtejit iar înapoi la Târgoviște, cu toată oastea lui întregă, trimițând pașii multe daruri scumpe cu cinste și cu plecăciune mare, rășchirându-se toți, cineși la țara lui. Iar Matei-vodă au șazut cu pace dăspre toate părțile, domnind și judecând țara foarte bine și cu dreptate.

Iar când au fost cursul anilor 7161, fiind Matei-vodă învrăjbit cu Vasile-vodă și având legătură și prieteșug cu Racoți Gheorghie, craiul Ardealului, sfătuitu-s-au amândoi cu taină mare, ca să-și ia vrăjmașul deasupra lui, că nu să mai poate răposa de dânsul, ci în toată vremea să rădica asupra lui cu gâlceavă, nefiind nimic greșit.

Deci fiind mai credincios un boiarin al lui Vasile-vodă, din casa lui, anume Gheorghită vel-logofăt sin Ștefan din Răcăciuni, făcură cu dânsul sfat și legătură, ca să prinză pe Vasilie-vodă și să fie el domn. Asemănă-se acel boiar cu Iuda care au vândut pre domnu-său. Că trimise Racoți craiul și Matei-vodă oști pre ascuns, unguri și munténi, ca să lovească pre Vasilie-vodă fără' de veste, să-l prinză. Și așa, în ziua de Duminica Floriilor, sosiră oștile în Iași și rădicară domn pre acel boiaru moldovean, numele lui, Ghiorghită Ștefan-vodă. Iar Vasilie-vodă, prinzând de veste mai timpuriu, au fost ieșit de acolo cu toată casa lui, de au fugit la ginere-său, Temuș sin Hmelenschi, hatmanul căzăcesc. Și în grab s-au întors iar înapoi împreună cu gineri-său Temuș și cu mulțime de cazaci. Și au avut război mare cu Ghiorghie Ștefan-vodă și cu ungurii la sat la Popricani. Și așa fu izbânda cazacilor, întorcându-se fieștecare la țara sa biruit.

Iar Vasilie-vodă nu s-au contenit la scaunul lui, ci au grăbit de au venit asupra lui Matei-vodă cu ginere-său Temuș cu cazaci, cu moldovéni. Deci Matei-vodă, prinzând veste, trimis-au pre Diicul vel-spătarul cu o seamă de oști călări. Și le-au ieșit în timpinare la Focșani și le-au stătut oarece împotrivă. Ci nu putură, că nu avea arme de foc. Ci i-au spart cazacii și i-au rășchirat foarte rău. Apoi înțelegând Matei-vodă, au mai trimis o seamă de oaste cu foc, haiduci călări, pedestri, siiméni și țacălușă. Și să loviră la Șoplea în

Teleajăn. Și nici aceștea nu le-au putut sta împotrivă. Iar Matei-vodă, deaca înțelese așa, foarte să îngrijă tare și rugă pre Dumnezeu. Și încălecă cu toată curtea lui den Târgoviște, duminică, mai 15 deni, 7161. Iar când au fost marți, mai 17 deni, tăbărâtu-s-au la sat la Finta, pre apa Ialomiții, tocmindu-și tabăra, făcând și șanțuri, așazăndu-i cineși în rândul său, învățând pre toți: “Feții mici voinici vitéji, rugați pre Dumnezeu, și vă îmbărbătați, ca să stați toți gata de război. Că iată, vrăjmașul nostru, Vasilie-vodă soséște acum. Să nu carécumva să fie vreunul cu gândul îndoit, ci cu credință și cu bărbăție, cu arme goale și să le stați împotrivă, precum ați fost și mai nainte. Să nu carécumva numele vostru cel bun să să surpe jos, că nu ne va fi de nici un folos.”

Deci așa învățându-i, sosi și Vasilie-vodă în vrémea prânzului, cu ginere-său Temuș, cu mulțime de cazaci și de moldovéni, ca la 20.000. Iar Matei-vodă era numai cu curténii lui, ca la 7.000. Și așa să loviră iute unii cu alții, cât să sperie Matei-vodă că-l va birui. Și încă fugiră o seamă de oștile lui, trecând Ialomița făr’ de vad. Iar Matei-vodă tot alerga în toate părțile, îndemnând pre boiarii lui și pre voinici, câți rămăsése, ca să stea de război, să nu-și dea mijlocul, că încă Dumnezeu tot iaste cu noi ajutor. Căci eu cunosc pre ei slabi și împuținându-se puterea lor, nădăjduiescu-mă lui Dumnezeu că vom să-i biruim acum curând și să să întoarcă rușinați din țara noastră.

Deci așa, pentru cuvintele lui céle dulci și bune, foarte să îmbărbătară și da război tare, bătându-se toată ziua în puști și în tunuri, în săgeți, în sabie, față cu față. Mai vârtos boiarii cei mari și al doilea cu coconii lor, cu slugile lor, tot cu sabiile goale intra într-înșii de-i gonea și-i răspândea în toate părțile. Atuncea și Matei-vodă cu toți

împreună năvăli asupra vrăjmașilor foarte tare, cât îl și răniră cu un glonț la piciorul stâng, den josul genunchiului.

Iar când fu în deseară, făcu Dumnezeu o minune mare, că trimise lui Matei-vodă un nor ploios, care să ivi dăspre austru, fiind ceriul prea seninat. Și venea asupra taberilor prea iute, cu un vânt foarte viforos. Și așa trecu preste tabăra lui Matei-vodă. Iar când sosi la tabără lui Vasilie-vodă, acolo-și năpusti toată apa, ca cum ar cură un râu prea iute. Și picăturile era groase și vârtoase ca o piatră. Unde-i loviia, ticăloșii îndată cădea dupre cai jos. Și să făcu în tabăra lor apă multă, ca o baltă tinoasă.

Și așa fiind, îndată să năpusti toată tabăra lui Matei-vodă și intrară pren mijlocul lor fără' de nici o frică, tăindu-i foarte rău. Prinseră și vii mulți. Iar Vasilie-vodă cu Temuș și cu puțini călări de-abia au scăpat numai cu trupul, trecând la Moldova pre la Galați. Însă noroc au avut, căci au înoptat. Iar Matei-vodă s-au învărtejit la Targoviște a doao zi, miercuri, mai 18 deni, cu toată tabăra lui, cu mare izbândă și voinicii lui cu multă dobândă, dând toți laudă lui Dumnezeu pentru mila și binele ce le-au făcut, de i-au izbăvit din mâinile vrăjmașilor. Strâns-au trupuri căzute în război, căzute 3.000, de au făcut o movilă mare la Finta. Înfipt-au acolo și o cruce mare. Făcut-au și altă movilă din jos de Târgoviște, lângă drumul cel mare.

Gheorghie Ștefan-vodă fiind pribeag aici, căzut-au la Matei-vodă cu multă rugăciune de i-au dat oaste ajutor, și craiul Racoți așijderea, de s-au dus asupra lui Vasilie-vodă. Având amândoi războiu la Selca, izbândit-au Ghiorghie-vodă. Iar Vasilie-vodă au fugit în Țara Căzăcească, la ginere-său Temuș, fiind acolo și hanul cu oștile tătărăști. Iar Ștefan-vodă cu moldovenii, cu munténii, cu ungurii, cu leșii, au încongiurat cetatea Suciavei, că acolo era doamna

lui Vasilie-vodă închisă cu fie-său Ștefăniță și cu toată avuția lor, având doamna ajutor pre gineri-său Temuș cu 8.000 de cazaci. Deci fiind ei îngropați într-un șanț supt cetate, în toate zilele ieșia Temuș cu cazacii și-i gonea foarte rău pe cei din afară, până se umplură luni trei. Iar când fu într-o zi, șezând Temuș supt cortul lui, tocmiră nemți[i] un tun și-l sloboziră asupra lui. Și așa lovi o ladă de lemn ce erea lângă dânsul, și rupându-să o bucată de ladă au lovit pe Temuș peste un picior și umflându-se piciorul, în grabă au murit. Iar cazacii numaidecât rădicară alt hatman și făcură pace cu Gheorghe Ștefan-voievod și-i închină cetatea.

Iar Vailie-vodă au fost căzut la hanul cu multe rugăciuni și cu daruri scumpe, de i-au dat ajutor 20.000 de tătari. Și au purces cu dâșii ca să scoată pre doamnă-sa și pre fie-său din Suciavă. Iar când ajunseră la Prut, sosi veste rea și amară, cum au pierit gineri-său Temuș, și s-au închinat cetatea, și au prins pre doamnă-sa și pre fie-său și i-au luat toată avuția. Atuncea deaca înțelese Vasilie-vodă, cu mare întristăciune să întoarse iar înapoi. Sosind la hanul, fu Vasilie-voievod prins și băgat în obezi. Trimițându-l la Poartă, fu închis la Idicula.

Deci cazacii tocmiră trupul lui Temuș într-un sicriu și să duseră cu dânsul în țara lor. Atuncea doamna plângea mult, intrând în inima ei spaimă și groază mare. Iar Ștefan-vodă singur intră în cetate, de au prins pre doamna și pre fie-său și i-au luat toată avuția. Și s-au învărtejit la scaunul lui la Iași cu mare izbândă. Și ș-au plecat capul la Poartă, de ș-au tocmit lucrul. Și i-au adus steag de domnie.

Iar Matei-vodă, fiind rănit de războiul căzăcesc, zăcea în patul lui și nu putea să răpaose și să-și caute leacul ranei sale de necazul slujitorilor lui, mai vârtos dorobanții

și seiménii și alte céte. Că Matei-vodă foarte-i îngrășase, strângând pre toți dintr-alte țări streine, săraci foarte. Iar Matei-vodă le făcuse milă mare. Că avea la casele lor pace, ca să-l caute la vreme de nevoie, cum să cade slugilor celor drépte.

Iar ei toți să îndrăciră de să nebuniră și începură a nu-l băgarea în seamă nivicât, ci-și bătea joc de dânsul și în toate zilele zbiera în curtea lui. Și lua tunurile dă le scotea afară la câmp. Și intra în case unde zăcea, dă-l pedepsea. Și să lăuda că ei au bătut războiul cazacilor, cerșindu-i să le dea câte 3 lefi; iar de nu, vor sparge cămara și singuri își vor lua. În multe chipuri îl pedepsea, zicându-i să-și lase de acum scaunul și să să facă călugăr. Și zicea că au îmbătrânit și ș-au ieșit din fire. Și așa fiind turbați, când fu într-o zi, să strânseră toți în curtea domnească ca să ucigă pre 2 boiari ai lui Matei-vodă, anume Ghinea Țucala i Radul Vărzariul vel-armaș, aruncându-le prihană cum că ei sfătuiesc pre domn ca să nu le dea lefi. Și așa fiind ei turbați, ca niște porci făr' de nici o rușine, să suiră sus, în casele domnești și déderă năvală unde zăcea domnul lor, căutând pre acești boiari supt căpătâiul lui, supt paturi, prin poduri, prin cămări, prin lade, până-i găsiră. Și așa, denaintea lui, i-au luat, cât se cutremura locul de groaza lor, dăzbrăcându-i dă haine, bătându-i nemilostiv, pân-i-au scos afară la câmp, și acolo i-au omorât, înaintea tuturor oștilor. Într-acéia turburare a lor, întâmplându-se lui Socol vel-clucerul Cornățeanul a fi bolnav, zăcând la gazda lui, ca niște hoți și pre el l-au ucis. Și le-au jefuit casele, luându-le tot ce au avut.

Iar când au fost la august, murit-au și doamna Elena. Și cu mare cinste fu îngropată în bisérica domnească, în Târgoviște.

După ce au dat Dumnezeu de s-au vindecat Matei-vodă la picior, ieșit-au în preumblare cătră Argeși, și învârtejindu-se de acolo, iar dorobanții și seiménii i-au închis porțile și i-au ieșit înainte, la șanțul cel mare, cu toate tunurile, oprind pre domnul lor ca să nu mai intre în cetate, zicând că de acum înainte nu le mai trebuie să le mai fie lor domn, ci, sau să iasă din țară, sau să să călugărească. Deci așa au șazut, cu toți boiarii lui, obidit, din josul orașului, 3 zile. Și nici pâine nu lăsa să-i aducă, să mânânce din averea lui și din toată cinstea domniei lui. Deci într-alt chip n-au avut cum mai face, ci le-au fâgăduit să le dea bani din dăstul. Atuncea de-abiia l-au lăsat de au intrat în târg, la scaunul lui. Iar ei nu să mai așăzară, ci ca niște lupi flămânzi, și ziua, și noaptea zbiera și umbla pre la casele boiariilor, ca niște calici, de-i pedepsea și le cerea de băutură. Nimenilea nu le putea sta împotriva. Că umbla toți béți, zăcând prin pimnițe cu muieri, cu copii cu tot. Lăsară hrana lor cea bună și să apucară de tâlhărie. O, câtă obidă era lui Matei-vodă! Unde știiia cât bine le-au făcut, și acum își bat joc de el. Și chemă pre toți credincioșii lui boiari și slugi și le zicea: “O, dragii miei, știți cât munciiu de ținuiu țara, și mă nevoiiu de o strânșu la moșiile lor, și o păziiu de nu o călcă nici o limbă. Și în zilele mele crescură, și să însurară, și făcură copii și să îmbogățiră toți. Mai vârtos zic de acest neam dorobănțesc, fiind ei tot dintr-acest pământ al Țării Rumânești și neavând ei nici o nevoie de la mine sau de la alții. Iar diavolul cel nepohtitor de binele omenesc iată cum intră în ei, de i-au nebunit și nu știu ce fac. Că s-au însoțit cu sârbii siiméni, de ș-au măritat fetele și surorile dupre ei. Și nu poate nimenea să-i contească. De acum înainte, dragii miei, să știți cu adevărat că pentru faptele lor, vor să vie mari răutăți asupra aceștii

sărace de țară. Și va să cază la mare nevoie. Și vor să pătimească și cei buni pentru cei răi. Că întâi eu nu pociu răbda turburarea lor care fac asupra mea și asupra țării. Ci gândesc, de voi avea zile, să aduc în primăvară 30.000 de tătari și pre craiu cu ungurii, să-i lovească fără veste de toate părțile și să să puie supt sabia toți cei mai mari, să piară ca niște tâlhari, să-mi izbândesc spre dânșii, pentru mult bine ce le-am făcut”.

Și așa, cu necaz mare, au petrecut Matei-vodă din zi în zi. Deci fiind slab și ajungându-l adâncile bătrânețe, puține zile s-au războlit. Și când au fost april 9 deni, 7162, duminecă dimineața, au răposat Matei-vodă în casele domnești, în Târgoviște. Și au domnit Matei-vodă ani 21, fără luni 5 și zile 11.

Iată după pristăvirea răposatului Matei-vodă, boiarii țării împreună cu părintele Ignatie mitropolitul, aciiși trimiseră de să strânse toată curtea și toți slujitorii. Și făcură cu toți dimpreună mare sfat. Și cu voia tuturor aléseră din mijlocul lor ca să le fie domn Costandin-voievod, sin Șarban Basarab-voievod, că-l știia că iaste de neam mare, domnesc și iaste om bun, și înțelept și blînd. Și toți să bucurară și să veseliră.

Și îndată scoaseră și trupul lui Matei-vodă din casele domnești și-l puseră în mijlocul curții, fiind și sfântul Macarie, patriiarhul de la Antiohiia, cu mitropolitul Ignatie, cu mulți arhierii și călugări, popi. Făcutu-i-au pogrebaniia cumsăcade, rădicându-l cu mare cinste, pân' l-au băgat în groapă, în bisérica domnească, în Târgoviște. Dumnezeu să-l pomenească.

Iar Costandin-vodă, împreună cu toți boiarii lui începură a căuta de rîndul țării și de așăzământul domniei. Și îndată trimiseră de olac de déderă veste împăratului, sultan Mehmet, și veziriului Derviș-pașa și tuturor priiatenilor, câți

avea, pentru întâmplarea ce scrie mai sus. Și tuturor le-au părut bine. Și degrab aléseră pre o seamă de boiari, și roșii și popi, de i-au trimis la Poartă, făcând mare rugăciune la toți ca să le hărăzească pre Costandin-vodă, să le fie domn. Și numaidecât le-au făcut pre voie, precum l-au pohtit și țara. Și-i déderă steag de domnie noao, trimițându-l cu terzi Mustafa aga Tahalgiul împreună cu boiarii.

Iar Costandin-vodă, înțelegând de aceasta, pogorât-au la București. Iar când au fost joi, iunie 1 deni, 7162, ieșit-au Costandin-vodă, cu toți boiarii, cu toate oștile înaintea steagului, la podul Plumbuitei și acolo să împreună cu aga turcul și cu boiarii. Și cu mare cinste intrară în scaun în București. Și preste puținea vréme gătit-au Costandin-vodă haraciul și poclonul de domnie. Și l-au trimis la împăratul cu aga turcul și cu mulți boiari. Și așa ș-au așezat domniia cu bună pace, dăspre turci, și dăspre hanul și dăspre Racoți Gheorghie, craiul Ardealului, și dăspre Ștefan-vodă al Moldovei. Și cu toată vecinătatea s-au așezat. Și au început a face milă mare țării, iertându-le toate năpăștile. Și au plătit pre slujitori cu un haraci deplin. Și au iertat țara de bir 3 luni. Și au iertat dorobanților și călărașilor dijma și oieritul. Și au îmbrăcat pre toți cu postav bun, și pre căpitanii lor cu frânghii, cu coftirii, cu atlaze. Lefi încă le da din dăstul. La masă cu dânsul de-a pururea șădea cu dânsul și-i dăruia. Judecăți drépte făcea, și milă din dăstul. Pre nime-nu obidua, ci cu blândéțe și cu cuvinte dulci pre toți îi mângâia. Și gândi să facă mult bine țării. Și să bucura toți și moșnéni, și streini, mulțumind lui Dumnezeu că le-au hărăzit domn bun și înțelept, și milostiv.

Făcut-au Costandin-vodă și o mănăstire mare, care iaste în vârful unii movile din București, unde iaste hramul sfetăii Costandin-țar și muma lui, Elena. Ispravnic au fost Radul logofătul Dudescul și Gheorghie Șufariul din Târgoviște.

Și doamna lui Bălașa au făcut o mănăstire ce să cheamă Jitilianul, den sus de Craiova, lângă Jiiu. Făcut-au doamna Bălașa și un sicriu mare de argint poleit foarte iscusit, în carele au pus sfântul trup al sfântului Grigorie Decapolit, de la mănăstirea Bistrița. Și alte multe bunătăți și odoară scumpe au făcut și le-au împărțit pre la Sfetagora și prin alte părți.

Tocmitu-s-au țara foarte bine și s-au împăcat cu toată vecinătatea, făcându-și frăție și legătură cu Racoți și Gheorghie și cu Ștefan-vodă al Moldovei. Și au vecinit bine și frumos.

Gândit-au Costandin-vodă să facă și alt bine Țării Rumânești, ca să-i mulțamească și să-l pomenească. Care bine neamului rumânesc, vrăjmașul diavolul n-au lăsat să-l umple. Ci, pentru bine, mult rău i-au dat. Ca și israiliténii jidovi cu domnul nostru Isus Hristos, când i-au scos din robie, din mâna lui Faraon și i-au hrănit în pustie, cu mană din cer și le-au dăruit țări întregi; iar apoi, în loc de mulțumită, ei-l uciseră și-l adăpară cu oțet și-l batjocoriră în tot chipul. Așa și neamul rumânesc, mai ales dorobanții. Că au chemat Costandin-vodă, pre toți căpitaniii de dorobanți și iuzbașii și ciaușii vâtași și cetașii, de s-au sfătuit cu dânșii zicându-le: “Feții miei, tuturor am făcut ce s-au căzut, și roșiilor, și tuturor cetelor și voao. Încă una mai trebuiaște să facem. Să scoatem din mijlocul nostru pre siiménii sârbi, că nu iaste țării de nici un folos. Răposatul Matei-vodă i-au strâns pentru vrăjmașul Vasilie-vodă. Iar eu acum, au dat Dumnezeu de n-am nici un vrăjmaș și m-am împăcat cu toate țările, ca să putem face bine și țăranilor, că sunt săraci și împresurați de bir și de năpăști. Iar când vom avea vreun păs de undeva, ne vom apăra cum va fi voia lui Dumnezeu. Și mai bine voi da acele lefi siimenești voao și feciorilor voștri.”

Deci ei cu un cuvânt fură bucuroși și ziseră toți: “Așa să fie!”

Și într-acéiași zi au făcut Costandin-vodă masă mare de i-au ospătat și i-au dăruit cu coftirii, și cu atlaze și cu postave bune. Iar când au fost a doao zi, sâmbătă, februar 17 deni, 7163, fiind acest neam dorobănțesc încuscrați cu siiménii și sângerati și covăsiți de diavolul încă din zilele lui Matei-vodă, făr’ de nici o chibzuială, de dimineață, împreună cu siiménii, să sculară turburați, și fără véste începură a sudui pre domnu-său, Costandin-vodă. Și făr’ nici o milostivire abătură în neamul rumânesc, în boiari, de-i ucidea ca pe niște dobitoace, prepuindu-le că sunt hicléni și ei au sfătuit pre Costandin-vodă, să scoată pre siiméni. Și ei, ticăloșii, nimica de acéia n-au știut. Ci cu voia lor s-au sfătuit Costandin-voievod, și iar ei au stricat. Numai ei, ca niște oameni răi și făr’ de Dumnezeu, i-au ucis, nefiind nimica vinovați.

Pre care-i uciseră, aceștea sunt anume: Ghiorma velban, i Drăghici sin Papei vistierul ot Greci, i Gheorghe Carida vistierul, i Papa sin Predii vornicul Brâncoveanul, i Cârstea sin Socol clucerul Cornățeanul, i Udrea slugerul Doicescul, i Preda Beca ot Maia, i Sava Șufariul Cuștireanul, i Dumitrașco Frejureanul, i Dumitru comisul sin Mitrii pitarul ot Stănești, i Mihai ciohodariul, i Gâdea căpitanul, i Bâncilă căpitanul, i Ivan căpitanul, i Iancul căpitanul ot Călimănești. Iar alți boiari, câți au scăpat prinzând de véste, au fugit care încătro au putut: unii preste Dunăre, alții au trecut muntele, alții au trecut în Moldova.

Iar dorobanții și siiménii fiind covârșiți de nebbie, și plini de diavolul, nicicât nu să curmară, ci, în loc de căință, mai vârtos sporea spre fapte réle. Că întâi uciseră pre acești săraci de boiari. A doao, batjocoriră pre domnul lor, sudu-

indu-l în tot chipul și-i da cu lémne la ochi și-l purta val, cum era mai rău. Nu avea putere din domniia lui cât ar fi o cirtă. Numai ce căuta cu ochii ca un dobitoc, și la unii, și la alții. Ei singuri intra în cămară de-și lua lefi. Când venea niscare soli de undeva, ei să punea în poartă de-i oprea, și de frica lor, întâi își da solia la dânșii. Și alte batjocuri făcea domnu-său.

A treia, călcară și sfintele bisérici ale lui Dumnezeu, încă, slujind preoții sfânta liturghie. Iar ei intrară în bisérici de-i scotea de păr afară și-i dezbrăca de veșminte. Și au jefuit sfintele bisérici și préstoalele. Și lua potirile de au vărsat jos sfântul sânge și trup al domnului nostru Isus Hristos. Și sfintele moaște le călca cu picioarele și zicea că sunt farmece. Tot ce au aflat în bisérici au luat. Numai pietrile goale au lăsat. Sfintele veșminte făcutu-le-au muierilor și fételor chinteșă. Și vindea cărțile biséricii la târg. Vândut-au și un potiriu drept bani 30, cum au vândut și Iuda pre Hristos. Făcut-au Dumnezeu o ciudă mare, că au băgat unii o icoană în foc, chipul domnului Hristos, ca să scoată poleiala, iar casa s-au aprins, de au ars cu totul ce au fost într-însa până în pământ; de-abia au scăpat ei.

A patra, au dat jaf caselor boierești, și neguțătorilor și tuturor câți știa ei că să biruiesc și au bucate. Și au jăhuit toată țara, din cap până în cap, și cruciș, și curmeziș. Mai pre scurt să zicem, vecin pre vecin, fin pre naș, slugă pre stăpân.

O mare ciudă, multe răutăți au făcut diavolul neamului rumânesc încă din ceputul lumii, de la moșul nostru Adam. Iar domnul nostru Isus Hristos nu s-au îndurat de făptura sfinții-sale, adecă neamul omenesc, ci, ca un miloserd, s-au pogorât din cer pre pământ de s-au întrupat și s-au răstignit și a treia zi au învis, lăsându-ne noao învățătură folositoare sufletului și trupului. Întâi liubovul, să iubim unul

pre altul, că liubovul iaste tuturor bunătăților rădăcină — zicând singur Dumnezeu: “Cine va avea dragoste cu vecinul său, acela va lăcui în mine și eu întru el”. Deci și acest neam omenesc, până au fost dragostea în mijlocul lor, Dumnezeu au fost cu dânșii, că nu i-au călcat alte limbi streine; și au făcut multe vitejii și au trăit în pace bună. Iar acum iată cum îi prelăsti diavolul așa lesne și-și făcu lăcaș în inimile lor. Den case bune și den lăcașuri multe și bune, den bucate și din mila domnilor și a boiarilor, să făcură tâlhari. Și ei singuri, cu minte lor își surpară viața și-și puseră casele.

Văzând înțelepciunea lui Dumnezeu atâta nebunie ce făcură oamenii aceștea casei lui, adecă sfintei bisérici și domnului lor și și vecinilor lor; și sângele cel nevinovat striga la cer, ca să le facă judecată, cunoscut-au că s-au îngroșat inimile lor și s-au împăinjinat ochii lor, ca văzând să nu vază și spuindu-le să nu înțeleagă, că păcatul prea s-au înmulțit, și s-au asemănat călcătorilor de lege, trimis-au Dumnezeu asupra lor caznă, adică judecată, ca și odinioară eghipténilor.

Întâi, fiind la Țarigrad împărat sultanul Mehmet, sfat au făcut pentru atâta nebunie ce au făcut acești oameni în Țara Muntenească, socotind că astăzi va fi aici, mâine va fi la ei. Și aciași au poruncit la Racoți Gheorghie, craiul Ardealului și la Ștefan-vodă al Moldovei, de au venit cu unguri și cu moldoveni în Țara Rumânească. Și au avut războiu mare la Șoplea, în Teleajen, cu dorobanții, și cu siiménii și cu alte cete. Prinzând și Costandin-vodă veste, fugit-au din mijlocul lor la Dunăre, împreunându-se cu Siiauş-paşa în vadul Dârstorului, la Strâmba.

Iar ei, încă nu le ajunse că ce nebunii făcuse, ci mai adaoseră. Aflară pre unul asemene lor, anume Hrizea sin

Dumitrașco ot Bogdănei, ot sud Ialomița, nebun ticălosul și făr' de minte, de-l făcură să le fie domn din mijlocul măracinilor. Pre acest Hrize foarte îl iubea Costandin-vodă, și de taină credincios făcutul-au boiarin, spătar mare preste toate oștile lui. Iar el să asemănă Iudei, care era lui Dumnezeu mai credincios decât și întingea într-o solniță cu dânsul, apoi îl vându jidovilor. Așa și Hrizea, să arată întâi domnu-său credincios, iar în taină umbla tot mozavirindu-l și îndemnând gloatele ca să-l ucigă, și să șază în locul lui. O, ticăloșii și nebunii! cum umblară toți rătăciți.

Când fu la iunie 17 dni, leatul 7163, sâmbătă, să lovără toți la Șoplea în Teleajen, și cât clipeala fură biruiți de unguri. Căci Dumnezeu nu mai era cu ei într-ajutor. Ci umbla ca niște oi făr' de păstor și de toți huliți și goniți. Foarte mulți din dorobanți și din siiméni au căzut jos. Zăcea trupurile lor grămadă, unul peste altul, câte 50, câte 100, la alte locuri și mai mulți. Câți scăpară să rășchirară, unii în munte, alții preste Dunăre. Prin toate gaurile să ascuseră. Și de frică mare, știindu-și vina, și de umbra lor se spăimânta. Și-și lepăda hainele lor cele dărăbănțești și să îmbrăca în fărfețe calicești; și să jura că n-au fost dorobanți.

De sâmbătă, februar 17 dni, începu diavolul a împărăți, și iar de sâmbătă, iulie 17 dni, începu a slăbi. Precum iaste scris, că nu iaste care să stea împotriva lui Dumnezeu.

După acéia, sultan Mehmet-împăratul iar au dat domnia lui Costandin-vodă. Și s-au învărtejit de la Dunăre cu mare cinste la scaunul lui, împreunându-se cu Racoți Gherghie-craiu și cu Ștefan-vodă la podul Prahovei; lângă Gherghiță. Și au șazut la podul Dridovului 3 zile, de s-au ospătat câteși 3 domnii, făcând frăție și legătură cu jurământ, învărtejiindu-se fieștecare în țara sa.

Iar Costandin-vodă au mers la Târgoviște. Și iar au arătat milă mare asupra tuturor creștinilor și celor greșiți. Și i-au iertat de toate vinele lor, numai să să așeze și să-și meargă cineși la moșiia sa, să-și dea birul împăratului.

Iar ei, ca niște îndrăciți, nu să mai așaza, ci umbla tot turburați. Și să strânse care de unde era: o dată la București, altă dată la Brăila, ca să vie cu armă asupra domnu-său. Iar Costandin-vodă, prinzând veste, trimise ale sale oști credincioase, și-i loviră de toate părțile. Pre unii îi omoria, pre alții vii îi prindea. Pățiră ca vai de ei, și încă tot nu să mai așaza. Ci care dupre unde era, tot să lăuda și zicea că va veni și altă vreme, ca să-și poată izbândi. Fu și Hrizea spătarul prins la Brăila, și-l aduseră la mâna lui Costandin-vodă. Pohtindu-l craiul, datu-i-l-au, cu jupâneasă, cu coconi cu tot. Și așa pohtise și el. Datu-i-s-au gazdă bună în Beligrad, și i-au făcut obroc bun, ca să-i prisosească de toate. Și avea cinste și socotință den dăstul.

După acéstea toate, Racoți Gheorghe-craiul nu șazu mălcom să-și ție crăiia și țara, ci să sculă cu grele oști ungurești asupra lui Cazimir, craiul leșesc, să-l scoată din scaunu-și și să șază el crai. Venitu-i-au și craiu sfețesc cu 20.000 de oaste; trimisu-i-au și Hmelenschi, hatmanul căzăcesc, ajutor 15.000 de cazaci; și Ștefan-vodă 2.000. Iar Cazimir, craiul leșesc, și cu toți domnii, prinzând de veste, numaidecât trimiseră cărți la hanul tătărăsc, curând să vie ajutoriu. Și Costandin-vodă avea 2.000 de oaste. Și îndată să ridică însuși hanul cu mulțime de tătari și intră în Țara Leșască. Fu Racoți părăsit și de sfeți, și de cazaci, și de moldovéni, și de munténi. Atuncea leșii și tătarii aflară vréme și ocoliră tabăra ungureasă. De-abiia scăpă Racoți cu puțini oameni în țara lui. Iar tabăra lui să prăpădi de tătari, care de sabie, care viu, de la mare pân' la mic,

pân' la 30.000 de suflete. Atunce prinseră și pre ghineralesul lor, Chim Ianoș, și pre Corne Gașpar, și pre Beldea Pal, și pre mulți domni den Ardeal.

Iar Hrizea spătarul, pre vreme ce era Racoți în Țara Leșască, s-au ridicat cu 500 de siiméni, carii era rumâni de neamul dorobăntesc strânși de Racoți și lăsați de pază scaunului, și războinicește au ieșit cu toții de acolo, trecând muntele aicea în țară pre la mănăstirea ot Bistrița.

Iar Costandin-vodă prinzând veste, trimis-au pre Preda dvornicul Brâncoveanul, și pre Radul stolnicul Fărcășanul și Ivașco Cepariul, cu oști gréle. Și făcură război mare la Târgul Bengăi și fură biruiți siiménii. Câți n-au pierit de sabie, prinsu-i-au vii. Și prinseră și pre Hrizea spătariul viu. Închinându-se boiarii la domnu-său cu slujbă curată, priimindu-i cu cinste, dăruitu-i-au foarte bine. Iar prea Hrizea l-au spânzurat la roată cu toate soțiile sale.

Luară-și și ei plată după faptă. Și făcură o movilă mare la Târgul Bengăi, în siliștea Cincului.

Iar dorobanții și siiménii nu să mai așazară, ci văzând slăbiciunea Ardealului și neputința lui Costandin-vodă, fiind îndemnați de diavolul, să sfătuiră că cu alt nimica nu vor putea surpa pre Costandin-vodă, numai cu putérea turcilor. Și mérseră preste Dunăre de să închinară lor și-l pârără că iaste hain împărăției și iaste totuna cu Racoți și cu Ștefan-vodă. Pârără pre domnul lor la păgâni, carii niciodată nu pohtesc binele creștinilor. Iuda pâria pre domnul nostru Isus Hristos la păgânii ovrei, cum că el să laudă că iaste fiiul lui Dumnezeu, iar dorobanții pâria pre domnu-său la păgânii turci. Iuda vându pe Hristos în 30 de talanți, iar ei se vândură robi turcilor în toată viața lor. Ovreei déderă acel chelcig pre un sat a fi de îngropare streinilor, iar ei singuri să déderă mâncare câinilor. Iuda

să dede singur spânzurării, iar ei singuri să dăderă înecării, că s-au înecat cu totul. O nebunie nespusă, cum că ei singuri strică țara! Că nu s-au suferit cu case bune, cu bucate multe, cu pace, cu cinste de la domnul lor, cu slavă de la toți. Nemerii pre Caiiafa tocma în pânțele și muri. Deci tâlhariul și vinovatul nu să poate ascunde nicăirea, ci vădindu-se păcatul, plată ia den vina lui. Așa și ei, au umblat cât au umblat gonind pre dracul, pân' l-a și aflat, cu spânzurare, cu înțepare, cu tot feliiul de morți. Carele încătrosă ducea, Dumnezeu nu-l mai sporea, ci acolo să prăpădea. Pren toate țările zăcea oasele lor, ca unor călcători de jurământ și de toate poruncile lui Dumnezeu. Ci de ei n-ar fi atâta minune mare, că pentru nebuniile lor au căzut nevoie mare asupra aceștii sărace de țară, precum să va înțâlge aici mai nainte. Că deaca au văzut păgânii una ca aceasta, cum iaste pizmă și împărecheară întru rumâni, socotiră că iaste vrémea să între întru ei, ca niște lupi într-o turmă de oi, să-i răsipească și să-i slăbească din rădăcină. Nu doar că au avut turcii pizmă pre domn, ci mai vârtos pre ei ca să le taie rădăcina, să nu mai fie, ci să umble călcând și mâncând țara și luând toată agoniseala ei, ca o grădină fără de grădinariu. Ci iată că le-au fost în voie. Ci, adevărat, nu iaste vina lor, ci a rumânilor, că ei singuri i-au pohtit și i-au și dobândit, duple cum zice Dumnezeu: "Cine ce va căuta, va găsi". Găsit-au dar rumânii foarte bine!

Când au fost la ghenar 5 dni, 7166, trimis-au împăratul, sultan Mehmet și vezirazemul Chiupriuliul Mehmet-pașa de au mazilit pre Costandin-vodă și au trimis pre alt domn, ce-i zicea Mihnea, încă cu oști turcești, cu 30.000. Iar Costandin-vodă, deaca prinse de veste, au trecut muntele la Ardeal cu toată casa lui întreagă și cu toți boiarii țării. Și au domnit Costandin-vodă 4 ani fără 3 luni, leatul 7166.

Iar când au fost la februar 17 dni, intrat-au Mihnea aici în țară cu turcii și cu tătarii, de au robit mulțime de oameni și au prădat țara povățuindu-i dorobanții și siiménii pe unde nu știa turcii și tătarii și pre unde niciodată răutățile n-au umblat. Iar ei, ca niște draci, îi ducea de robii și prăda. O, mare ciudă, că nu s-au auzit din veac ca cineva să-și voiască rău neamului său. Iar ei singuri își da muierile lor, și copii lor și rudele lor robi în mâinile turcilor.

Mihnea acesta au fost de neamul lui grec cămătar. Tat-său l-au chemat Iane Surdul, iar pre dânsul l-au chemat din botez Franți. Deci izvodindu-se de mic a urma lui Izmail, feciorul Agarii, fugit-au de la părinții lui de s-au dus la Țarigrad și s-au curtenit la Kinan-pașa, zicând că iaste fecior Radului-vodă, nepot Mihnii-vodă. Primitu-l-au pentru acest nume și-l ținea lângă el foarte bine. Și așa au petrecut viața lui la turci, ca la 40 de ani. Și foarte să arăta credincios turcilor. Și ca de la inima lor l-au ales și l-au făcut domn Țării Românești, înșălându-i că să va turci și el. Și gura făgăduia lor acéstea, iar den inimă gândea, deaca va apuca domniia, să să scoale cu armă asupra turcilor, să-i bată și să fie el împărat.

Deci cum s-au așezat aici, în scaun, în București, trimis-au la boiari preste munte cărți cu jurământ. Și au venit toți cu jupâne cu tot de s-au închinat lui. Așijderea și toată țara. Și să bucura toți de dânsul și le părea bine, gândind că iaste credincios turcilor și el va purta grija țării și o va așaza ca să-și dea haraciul și să trăiască cu pace.

Iar el, fiind în gândul cel dintâi, nu să apucă de așazământ al țării, ci îndată începu a-și face steaguri multe, și tunuri, și ierbării multe, și palangă împrejurul mănăstirii Radului-vodă. Și să strânsară tot neamul dorobăntesc, de-i tocmea și-i așaza cineși la steagul lui și la ceată-și. Și

începură ei toți a-l lăuda zicând că domn ca acesta n-au mai venit în Țara Rumânească, înțelept și vrednic și iaste ca un sfânt.

Mazilit-au pe Gheorghie Ștefan-vodă den Țara Moldovei și au pus pre Gheorghie Ghica-vodă să fie domn în locul lui. Iar Ștefan-vodă au trecut în Țara Ungurească cu toată casa lui întreagă. Și nu după multă vreme s-au învărtejit Ștefan-vodă iar apoi cu ungurii și cu lefegii, ca să scoată pre Ghica-vodă din scaun și să fie el domn. Iar Ghica-vodă deaca au prins dă veste, au strâns toate oștile câte s-au împrelejit și lefegii, trimițând cu dânșii pre fiu-său, Gligorașco-vodă, de i-au ieșit înainte la Târgul Frumos și l-au lovit la Strungă, de au făcut război foarte tare. Și cu voia lui Dumnezeu fost-au izbânda lui Gligorașco-vodă. Și au căzut mulți den unguri, făcându-se o movilă mare de trupurile lor la Strungă. Iar Ștefan-vodă de-abia au scăpat în Țara Ungurească cu puținei oameni.

După aceasta poruncit-au împăratul vezirazimului Chiu-priuliul de au purces cu oști grele asupra lui Racoți în Ardeal. Și au poruncit și hanului de au mers cu mulțime de tătari și Ghica-vodă cu moldovénii și cu munténii, ca să treacă toți la Ardeal împreună. Atuncea Mihnea-vodă spusese boiarilor de taină, cum va să taie pre turci. Iar ei, ticăloșii, numai ci încremeniră și să mirară, cum va să fie aceasta, răspunzând: “Doamne, bun lucru ar fi acesta! Iar noi ne temem că nu vom putea plini desăvârșit, ci numai vom zădări șarpele și ne va înghiți cu totul. Căci noi suntem o țară mică și fără de oameni, neputincioasă și fără de ajutor de nici o parte. Iar turcii sunt puternici, mari și biruiesc toată lumea, de la răsărit pân’ la apus.”

Atuncea Mihnea s-au tulburat în firea lui și cu mânie mare le-au răspuns zicând că sunt fricoși: “Și cu voi nu voi

face nimic, numai să mérgeți cu mine pân' la Teleajen, și de acolo vă voi lăsa de veți mérge la casele voastre. Iar eu am cu cine tăia turcii. Atuncea boiarii să mai bucurară. Și purcése Mihnea-vodă cu boiarii și cu toate oștile și, dupre ce ajunse la Șoplea, în Teleajen, chemă pre toți căpitanii lui și pre toată oastea, de-i jura și le porunci să meargă să taie pre turci. Iar ei deaca să dăspărțea de el, îl suduia și zicea că nu să vor învrăjbi cu turcii, că sabiia împăratului iaste lungă, și hanul cu tătarii încă soséește. Deci Mihnea, văzând că nu va face nimic, făcu meșteșug, de purcése cu toate oștile să treacă muntele și să să împreune cu ungurii. Când ajunse la Cerași, iar boiarii și oștile pricepură de meșteșugul Mihnii, ce va să facă. Ci îndată-l părăsiră toți și să învârtejiră înapoi cu tunuri cu tot, până să apropiiară de tabăra turcească. Iar boiarii mérseră la pașa, alții într-alte părți să rășchirară. Mihnea rămase cu puțini oameni, cugetând ce va face: fugi-va preste munte? Tătarii și turcii l-au luat pre dănainte. Tot iaste pierit. Ci ș-au luat capul a mână și s-au învârtejit și el, de au mers la Cadâr-pașă. Făgăduindu-i bani mulți, tocmitu-ș-au lucrul. Și ș-au făcut pace și cu hanul așijderea. Bănuind și pe o seamă de boiari, cum ei să-i fie făcut acea sminteală, și îndată omorî pre Pârvul cel-vistier și pre Istratie vel-postelnic, i Preda Bârsescul vel-agă și pre Vintilă căpitan de roșii și pre Badea vătaf de pușcărie. Și au trimis pre Dinca vel-armaș, sârbul, de olac, de au omorât pă Preda Brâncoveanul vel-ban în casele domnești în Târgoviște, nefiind vinovați nimic.

Atuncea, pre acea vréme, era și Costandin Cantacuzino stari-postelnicul, cu toată casa lui și cu gineri-său, Pană Filipescu biv-vel-spătar, iar cu casa lui, la satele lor de la munte, pre apa Praovei, den porunca Mihnii, lăsați cu voia lui și cu carte iscălită cu mâna lui, ca să șază ei acolo, să să

odihnească cu bună pace, nebântuiți de nimeni. Numai au pohtit pre 2 coconi ai lui Costandin postelnicul, anume: Drăghici logofătul i Șarban postelnicul, ca să să afle lângă dânsul, cu slujbă dreaptă, precum s-au și aflat. Că pre Drăghici logofătul l-au trimis cu solie la Ardeal, iar Șarban postelnicul nicicât de lângă dânsul nu să dăzlipiia. Déci fiind Mihnea obidit pre o seamă de boiari, gândit-au să nu fie acel lucru și în știrea lui Costandin postelnicul și a gineri-său, Pană spătariul. Ci cu mare taină au poruncit la Odor căpitanul de au mers cu târgoviștenii și cu toți plăiașii Ialomiții, să prinză pre acești ce scriu mai sus. Și neștiind nimic de acéia, lovitu-i-au fără véste, marți dimineața, august 16 dni, 7166. Gonitu-i-au pre toți munții Praovei, 2 zile și 2 nopți, pân' le-au dășchis Dumnezeu calea și au scăpat în cetatea Brașovului cu jupânese, cu coconi, cu toți. Și nici pre unul n-au prins.

Văzând acești boiari atâta nebunie a Mihniei-vodă pornită asupra lor, socotiră că nu vor putea trăi în zilele lui. Ci au trecut în Țara Moldovei cu totul. Și au dat véste și fie-său, lui Șarban, de au fugit de la Mihnea când era tabăra la Sibiiu, și s-au curtenit la Ghica-vodă.

Iar Mihnea, deaca au înțeles că au fugit acești boiari, foarte s-au întristat.

Atuncea au luat turcii cetatea Enăul, și Caravansebeș, și Logojul. Și multă pradă și robie au făcut în Ardeal.

Iar după ce au isprăvit acolo, venit-au și Mihnea în țară, în scaunul Bucureștilor. Și ce gândise asupra turcilor nu să mai părăsise, ci mai vârtos să întărise. Strângând oști de iznoavă și cu meșteșug mare, 2 lucruri de taină făcea: cătră Racoți Gheorghie-craiul scriia cărți să vie oști ajutor, ungurii, iar cătră turci plecăciune mare făcea. Și lua bani împrumut de la turci mari din Țarigrad și dupre marginea

Dunării. Și încă i-au chemat cu rugăciune, de au venit la dânsul aici în țară. Și au strâns turci mulți, unii saragélé, alții délii, alții beșlii, alții siimeni. Și așa-i socotea și-i cinstea, cât credea într-însul ca în Mahomet. Atuncea Mihnea foarte să înălța și să trufiia. Și trimise pâra grea asupra lui Costandin postelnicul și a gineri-său, Pană spătariul, cum sunt haini împărăției și umblă amestecând țările. Și au venit toți boiarii de s-au închinat lui, iar el numai n-au vrut să vie. Și dupre pâra lui, trimise Chiupriliul 2 capigii, de au luat de la Moldova numai pre Costandin postelnicul, de l-au dus la viziriul. Iar gineri-său Pană au rămas. Înțelegând Mihnea-vodă de aceasta, trimis-au pre Colțea clucerul Doicescul i Nicola Sofiiianul și cu alți boiari și cu mulți bani, ca să-i dea viziriului, să omoare pré Costandin postelnicul. Iar el știindu-se drept, nimic nu s-au ferit, ci au ieșit de față la divanul împărătesc, de s-au pârât cu acei boiari ai Mihniei-vodă, de față, înaintea vizrului, jăluindu-se că nu iaste hain împărăției. Că întâi el au mers la Mihnea-vodă, dându-i și boierie, să fie logofăt mare. Iar apoi, cunoscând ficleşugul lui, ce va să facă asupra împărăției și, văzând că au făcut moarte boiariilor țării, de mare frică, au fugit la Țara Moldovei. Și îndată rămăseseră acei boiari ai Mihniei de judecată și fură scoși din divan cu mare rușine. Iar Costandin postelnicul de la Dumnezeu fu izbăvit din moarte.

După aceasta, nu multă vreme trecând, Mihnea fiind îndemnat de dracul, iar au abătut de ș-au tăiat boiarii, câți au mai rămas, anume: Radul vel-vornicul, Cândescul cu 2 frați ai lui, Negoită, i Moisi, i Udriște vel-spătarul, i Diicul Buicescul vel-clucerul, i Radul Fărcășanul vel-stolnicul, i Danciul Pârâianul vel-postelnicul cu fie-său Preda logofătul, i Badia Comâneanul vel-comis, i Stroe clucerul Bârsescul, i Vasilie Câmpineanul vel-căpitanul și alți mulți boiari,

aruncându-i din casele domnești jos, cu lanțurile în grumazi. Iar dorobanții să bucura, și-i călca cu picioarele și-și bătea joc de trupurile lor. Și nici la biserică nu-i lăsa să-i îngroape, ci afară prin gunoaie.

Iar pre jupâneșele lor le muncea și le lua toată agoniseala. Acestea le făcea Mihnea, nu doar că era ceva vinovați, ci numai din sfatul lui cel necurat, care era plămădit în inima lui încă mai dentâi, ca să taie pre turci și să rădice armă asupra turcilor. Deci știind că nu-i vor pristăni boiarii, i-au tăiat. Și nimic n-au folosit. Da-va seama înaintea lui Dumnezeu la vremea înfricoșatului județ!

Pre acéia vréme aduseră tătarii și pre Kimin Ianăș de la Crâm, de l-au răscumpărat Mihnea-vodă din robie.

Deci dupre acéia, nu trecu multă vréme, strănse Mihnea toate oștile. Călărimea o rândui împrejurul târgului Târgoviștii, iar pedestrima o slobozi în turci. Și câți să aflară acolo, pre toți i-au omorât. Și aciași trimise oști la toate vadurile, de arseră Brăila, Giurgiovul, și prădară tot ce găsiră dincoace de Dunăre, nu numai pre turci, ci pre toți neguțătorii creștini, nu să mai alegea nici de mare, nici de mic, că judecată nu era.

Și alése den neamul dorobănțesc de puse capete mari preste toți. Și-i cinstiia, și-i dăruia cu frânghie și cu haine scumpe. Și îmbrăca pre dorobanți, tot cu haine spahiești. Și nădăjduia în ei ca Irod-împăratul în Irodiiada când tăie capul lui sfeti Ioan Cristitel, pentru dragostea ei. Deci cât folos au avut Irod de dânsa, atâta au avut și Mihnea de ei.

Atuncea împăratul deaca înțelése, de năprasnă să umplu de mânie. Și Chiupriliul vezirazimul, cu toți pașii, mult se mirară cum să schimbă Mihnea den făgăduința lui și să făcu hain împărăției, neavând nici o nevoie. Și încă tot nu credea. Ce trimiseră de olac la Dunăre, să vază. Și tot

aflară așa. Și degrab porunci împăratul de să strânseră oștile la Ruși, fiindu-le cap pașa. Și făcură pod peste Dunăre, de trecură la Giurgiov. Au tăbărât acolo în târg. Făcură șanț mare împrejur.

Iar Mihnea încă-și găti oștile toate. Și întâi se duse la Rucăr de să împreună cu Racoți la hotariul țării, de făcură legătură și jurământ mare. Și să învârteji iar înapoi. Și orânduiri pre Costandin Șerban-voievod cu 10.000 unguri, cap lor Micheș Clemen, și cu 10.000 de munteni, capete Gherghe dvornicul Băleanul, i Dumitru Sârbul vespătarul, cumnat cu Mihnea-vodă, ca să meargă la Moldova să scoată pre Ghica-vodă.

Și când fu septembrie 5 deni, leatul 7167, intră Costandin-vodă în Moldova. Și sosiră la Iași, să loviră oștile cu straja moldovenească. Și război mare fu lângă târg. Și fu moldovenii biruiți de oștile lui Costandin-vodă. Și răzbindu-i, unii să închina lui, alții să duseră la domnul lor, Ghica-vodă, preste Prut la Toțora. Și așa viind veste, s-au pogorât Ghica-vodă cu toți boiarii lui și cu toate jupâneșele în jos spre Prut, pân' la Tighenea. Acolo s-au împreunat cu calga-sultan, cu oști tătărăști, ca 20.000. Și den porunca împăratului, merse asupra lui Costandin-vodă. Și avură război mare din josul târgului Iașilor. Și cât clipeala fură biruiți ungurii și munténii de tătari. Și intrară în ei ca lupii în oi, de-i răspândiră, și-i noroiră în Bahlui. Tăiară pedestrima toată, ca 2.000, și călărimea așijderea, și-i robiră din dăstul. Iar câți scăpară prin codri, îi omoriia moldovenii. De acia au scăpat Costandin-vodă cu puținei oameni. Iar pre Gherghe dvornicul Băleanul îl cuprinseră acolo viu, și-l duseră rob la Crâm.

Iar Racoți încă trimise ajutor Mihniei pre Gaud, căpitanul némților, cu o seamă de unguri, iar cu altă seamă de oaste

să duse Racoți la Hațag, așteptând pre turci, să să bată acolo. Mihnea încă purcese den Târgoviște asupra turcilor. Și când sosiră la Frătești, ieșiră o seamă de turci din tabăra lor și să loviră în lunca Giurgiovului. Iar Gaud cu ungurii lovi-i fără veste și foarte rău i-au tăiat. Și câți scăpară, i-au gonit pân-în tabără. Turcii să îngrijară foarte.

Iar peste noapte, veni veste neagră Mihnii, că au bătut turcii pre Racoți-craiul, și pre Costandin-vodă tătarii așijderea. El încă să spăimântă rău. Și socoti că nu va face singur nimic. Că turcii era mulți și tătarii încă venea cu Ghica-vodă. Ci să învârteji înapoi cu multă grijă, pân' sosi la Târgoviște. Deci el acolo gândise să șază pre loc și să să bată cu turcii. Iat dorobanții și alte oști să sfătuiră să-l închiză în cetate și să-l dea turcilor. Mihnea, deaca prinse de veste, cu mare meșteșug să împacă cu dorobanții dându-le și bani mulți. Noapte-l sloboziră, de au fugit preste munte. Și acolo își sfârși viața lui, cum au fost mai rău. Și au domnit Mihnea-vodă 1 an și 9 luni.

Iar turcii și tătarii intrară în țară, de o robiră și o prădară foarte rău. Și puseră domn pre Ghica-vodă la noiembrie 20 deni, leatul 7168. Și să întoarseră înapoi cu multă pradă.

Iar Ghica-vodă, deaca s-au așăzat la scaun, în București, trimis-au poruncă în țară ca să strângă cine va fi rămas și să-și meargă cineși la moșia lui, să să apuce de hrana lui și să-și dea haraciul împăratului. Și arăta milă mare asupra săracilor și le făcea judecată dreaptă. Niminea nu să întorcea obidit de la divanul lui. Așijderea și slujitorilor le făcu căutare. Și câți ziseră că sunt robiți, săraci, fugiți, morți, pre toți îi scoase de la catastih. Și celor ce rămaseră le dăde scădere din dăstul. Și iertă pre toți greșiții. Și când au fost vrămea haraciului, pus-au pre toți să-și dea după obicei.

Iar când au fost la april 26 deni, 7168, venit-au la Ghica-vodă veste cum vine Costandin-vodă cu ungurii, pre la Căineni, aicea în țară. Și numaidecât s-au sculat cu toți boiarii țării și cu toate jupâneșele lor și cu toți coconii lor de s-a dus la Giurgiov. Iar Costandin-vodă au intrat în București, mai 1 deni. Și s-au adunat toți dorobanții și siiménii lângă dânsul. Și veniră și din roșii și din toatele cétele, ce să închinară lui. Și să apucară iar de hoțiile lor céle obiciuite, stricând și jefuind bucatele boiariilor și tot ce găsiră. Și făcură și alte nebunii multe. Că veniră fără veste de lovire pre Ghica-vodă la Giurgiov, pre în vărsatul zorilor. Și carii cum putură scăpară, unii în cetate, alții în săici, alții în prund, mulți s-au înecat; pre mulți i-au și prins afară. Și ce aflară, luară, cu jahul, tot. Și iar s-au învârtejit înapoi, la București.

Deci înțelegând împărăția de atâta nebulie ce fac rumâni, și îndată porunci la turci și la tătari să le vie în țară să o robească și să o prade. Iar Ghica-vodă, înțelegând de aceasta, și cu boiarii dimpreună, ei trimiseră cărți la împărăție și la viziriul, cu lacrimi și cu plecăciune, ca să nu mai trimiță oștile pre robie, ci numai să gonească dușmanii afară din țară. Deci atunce să milostivi și trimiseră pre Geani Aslan-pașa și pre Chinan-pașa cu oștile turcești și pre Ac Mârzea cu tătarii. Și veniră la Giurgiov de să împreună cu Ghica-vodă.

Și când fu la mai 21 deni, au purces să meargă la București. Iar Costandin-vodă prinse de veste și au fugit cu mulți din munténi și la mai 25 deni, au trecut muntele, și a pribegit în Țara Căzăcească. Iar doamnă-sa au rămas în Țara Ungurească.

Iar Ghica-vodă s-au așăzat a fi domn iar la scaun în București.

Iar Geani Aslan-paşa şi cu Chinan-paşa şi cu Ac Mârzea s-au înturnat cu mare cinste şi cu dar bun şi au trecut în Ţara Ungurească pre la Ruşava, împreunându-se cu Budum-paşa şi cu Seedi-paşa. Făcut-au război mare cu Racoţi-craiu, din jos de la Clujvar, pre apa Şomuşuiului. Care război, zic unii, faţă la faţă, nici puşcă, nici tun n-au slobozit, numai sabie la sabie. Ci tot fu izbânda turcilor, că era mulţi, ca 40.000, iar ungurii puţini ca 8.000. Atunci Racoţi vitejaşte au pierit, că numai cu sabia goală au intrat în mijlocul turcilor şi au tăiat pre un paşă mare şi pre mulţi turci. Şi învărtejindu-se, unii l-au lovit în cap cu sabia, alţii l-au împus în spate cu giudélele. Şi încă aşa rănit fiind, tot au scăpat. Şi fiind biruit, fugit-au pân la Oradiia Mare şi acolo au murit. Şi fu dus la moşia lui, la Patoc, şi acolo s-au îngropat. Iar turcii ocoliră Oradiia Mare şi o bătură 40 de zile şi o luară cu totul.

Iar Ghica-vodă fiind domn Ţării Rumâneşti, porunci să-şi dea fieştecare birul, să să plătească de haraci. Iar ei ca nişte oameni nebuni şi dăzmetici, să trăgea fieşcarele şi să ascundea, şi nu vrea să-şi dea birul după obicei, gândind domnului lor cum era şi învăţaţi. Deci trecând vremea haraciului, fu scârbit vezirazimul Chiupriului, şi când fu la septemvrie 1 deni, leatul 7169, trimis-au pre ginere-său Mustafa-paşa de la Silistra şi au intrat în Bucureşti fără veste şi au luat pre Ghica-vodă din scaun şi l-au dus la Poartă şi l-au mazilit, prepuindu-i că n-au fost vrednic să-şi tocmească ţara şi să-şi trimită haraciul la vréme.

Şi au domnit Ghica-vodă luni 9 şi zile 10.

Atunce, pre acea vréme, era împărăţia la Odriiu. Şi s-au întâmplat de au fost acolo şi Costandin Cantacuzino postelnicul, însă chemat de vizirul, ca să-l întrebe de zabava haraciului, cum au fost. Şi-l pedepsea zicând că au făcut

Ghica-vodă și rumânii rușine împăratului de n-au adus haraciul la vreme; și cum împăratul biruiaște de la răsărit pân' la apus, și nu iaste altă țară mai rea dect Țara Rumânească, că nu apucă o nebuie să să potolească, alta rădică. Atuncea Chiupriuliul vezirazimul foarte rău s-au mâniat, poruncind gineri-său, lui Mustafa-pașa, să vie aicea în țară el domn (adecă pașă). Și rândui 4.000 de turci să vie cu dânsul. Și au poruncit să omoare pre Ghica-vodă.

Iar Costandin postelnicul, bunul creștin și vrednic de slujbă, el deacă înțelese de aceasta, mult plânse și să văieta pentru săraca de țară, cum să-și piarză légea, și sfintele bisérici să să facă meceturi turcești. Și-și căuta ajutor într-o parte și-ntr-alta, și pre nimenea nu-și găsia, făr' cât pre cel mare, putérnicul domnul și Dumnezeul nostru Isus Hristos, carele au izbăvit pre izraiténi din mâna lui faraon, și pre Noe din potop și pre Lot din Sodom, și pre David din mâinile lui Saul și pre tot neamul omenesc i-au răscumpărat cu sângele lui și i-au scos din mâna diavolului. Așadar întări și inima robului său Costandin postelnicul, și vitejaște, cuteză de intră tocmai la viziriul. Și cu mare groază deșchise buzele lui, și cu multe lacrimi i să ruga ca să să milostivească încă o dată pre Țara Rumânească, să le iarte greșalele, prinzându-se tare că nu vor mai face ce au făcut, ci va da haraciul împăratului la vrémea lui și ce-i va fi porunca vor face. Și multe ca acestea zicea. Și-i aducea aminte în tot chipul.

Atunce déde Dumnezeu de-și conteni viziriul mâniia și îndată opri pre gineri-său, Mustafa-pașa, să nu vie aicea. Și pentru voia lui Costandin postelnicul, au iertat pre Ghica-vodă de moarte și pre Țara Rumânească de a lor greșală. Că pre acel Costandin foarte-l avea Chiupriuliul iubit, căci îl alese că grăiaște drept, și ține cu raioa împăratului și

pohtéște bine săracilor. Avut-au săraca de țară noroc pentru acel om bun, carele sta în toată vremea pentru binele ei, și-l durea inima de creștinătate și de pământul țării, ca să nu-l piiarză. Că și el era moșnean într-însa, cu case și cu olate, ca și alți boiari. O mare ciudă făcu Dumnezeu cu Țara Rumânească, că o scoase din mâinile păgânilor și bisericile le mântui de legea lui Mehmet, și-i trimise mare bucurie. Lăudat să fie numele lui în véci!

După acéia viziriul porunci lui Costandin postelnicul să aleagă pre cine va fi voia lui să-l facă domn Țătii Rumânești. Și au lăsat pre credința lui și domniia, și țara ce-i va fi voia lui să facă și să tocmească.

Atuncea înțelegând domnii greci țarigrădénii, cădea la picioarele lui și-i făgăduia bani mulți și-l ruga ca să facă pre unul dintru ei domn. Iar el, știind că sunt greci avani și încărcăți de datorii, nici unuia nu i-au făgăduit, iar pentru binele țării, ca să nu o prade și să o jăhuiască, cum sunt ei învățați. Deci fiind acolo și Gligorașco, sin Ghicăivodă, prinzând de veste, mers-au el singur de au căzut la Costandin postelnicul cu multă rugăciune, ca să-l facă domn, făgăduindu-se că-i va fi ca un fiuu bun, și ce-i va zice, va face. Costandin postelnicul i-au luat credința și să făgădui să-l facă domn, socotind că au născut la Moldova și acolo au crescut, și cum el va ști rândul țărâi, și-i va fi milă de săraci. Și-l jură pre sfânta evanghelie și-i făcu zapis cu mare legătură, cu a lui mână scris, ca să-l aibă ca pre tat-său și să-l cinstească cumsăcade, măcar că Costandin n-au pohtit de la el nici să-i dea boierie, nici nimic, fără pace la casa lui să aibă.

Și așa făcând legătură, numaidecât l-au dus la viziriul, de i-au sărutat mâna, de domnie. Și au purces cu agă și cu steag, de au venit aicea în țară, dăscălecând în Caracal, joi în ziua lui Sfeti Nicolae, dechemvrie 6 deni, leatul 7169.

Văzând Dumnezeu atâta nebunie ce făcuse rumânii și cum nu să mai întorc să-și plângă păcatele și să facă pocăință, nu se mai putu răbda, ce trimise judecată și caznă. Întâi robiia, a doao ciuma 3 ani, a treia foamete mare în 2 ani, a patra multe boale și nevoi gréle, și în tot chipul de bube. Dumnezeu au secerat de tot feliiul de oameni, iar ca la ceata dorobanților, nici la unii. Ales la 2 orașă, Târgoviștea și Bucureștii, făcându-se moarte nespasă. Că, adevăr, la acéste 2 târguri era spurcăciuni multe de voie și asemănară Sodomului și Gomorului. Iar plată încă luară.

După aceasta și Gligorie-vodă găsind o țară răsipită și plină de nevoie, mai vârtos îngreuiată de păgânii turci, pentru vina lor ce au făcut, cerșind de la ei unii bani, alții bucate ce jăhuisse, alții datoriile Mihniei-vodă, alții una, alții alta. Ci să mira ce va să mai facă și cu ce va să să mai lupte. Că ei ca niște lei căsca gurile să-i înghiță pre toți, fiind țara plină de nevoie și de sărăcie. Însă mijlocul tot nu-l da, ci cât putu sili pentru creștini. Și să lasă pre sine în toată lipsa. Și chemă pre toți boiarii țării, poruncindu-le ca ce s-ar strânge din țară, venitul tot să-l dea turcilor, ca doar va izbăvi Dumnezeu pre săraci încă de acest rând. Cine au fost zurba, de au hicienit pre domnii lor și au făcut țării rău în zilele lui Gligorie-vodă, ș-au dat conețul. Ca și slugile lui David-împărat, care-l suduia și-l ficlenea; apoi luară plată de la fie-său, Solomon.

În zilele lui, au dat Dumnezeu de au iertat toate boalele și nevoile ce era în Țara Rumânească. Și s-au făcut pâine, și miare și vin mult, și s-au dășchis toată hrana săracilor.

Domnit-au Gligorașco tot bine și cu pace, pân-au murit vizirul cel bătrân și au pus împăratul pre un fecior al lui ce i-au zis Chipriuliul, să fie vezirazim în locul tătâne-său. Acesta să rădică cu oaste turcească de au mers asupra Țării

Ungurești de Sus. Și au poruncit de au mers și Dabijavodă, domnul moldovenesc; și Gligorașco-vodă, domnul muntenesc, încă au purces la iuli 20 deni, leatul 7171. Bătut-au cetatea ce-i zic Uivarul zile 43, și o au luat turcii. Și au mai luat împrejur și alte cetăți, și sate și coștee, și au robit și au ars Țara Ungurească foarte rău. Mers-au cu Gligorașco-vodă în oaste și 3 feciori ai lui Costandin postelnicul, anume Drăghici vel-păharnicu, i Șarban vtori logofăt și Costandin vtori postelnic. Și slujia foarte cu dreptate și cu credință mare. Iar tatăl lor era aicea în țară, la casa lui, precum să făgăduise Gligorașco-vodă când au luat domnia.

Diavolul, pizmașul neamului omenesc, văzând pre Costandin postelnicul că să pornește spre fapte bune, făcând multe milostenii întâi pre la mănăstiri, pre la săraci și pre streini și priimiia și-i căuta și Dumnezeu încă-i ajuta și-i adăogea în toate casa lui cu tot binele sfânții-sale. Iar diavolul tot îl cerca, dupre cum îi iaste obiceiul lui, să-l prinză în cluca lui. Și nicum nu putea de el să să lipsească. Atuncea diavolul găsi 2 vase réle: unul rumânesc, altul grecesc, anume Stroe vornicul Leurdeanul și Dumitrașco vel-vistierul Țarigrădeanul. Aceștea era lăsați de Gligorie-vodă ispravnici, să păzească scaunul domniei. Iar ei făcură sfat drăcesc în taină cu doamna Mariia a lui Gligorie-vodă și trimiseră cărți de olac la Gligorie-vodă în oaste, făcând pâră mare asupra ticălosului Costandin, cum el umblă pre la turci pre marginea Dunărei, de-l pâraște că iaste hain și cum nu bagă în seamă pre doamnă-sa și-și bate joc de ia și cum opréște țara să nu dea bir. Și atâtea prihăni multe au scris. Și Costandin nimic de celea n-au fost vinovat, nici n-au știut nimic.

Deci întorcându-se Gligorie din oaste, iar Stroe vornicul încă mai cu deadinsul îi scriia, de înprospăta pâra. Și-l învăța să nu grăiască nimic cu Costandin, și cum va sosi în

scaun să-l omoare fără veste. Deci Gligorașco își întoarse firea și crezu pre Stroe dvornicul și pre Dumitrașco. Binele ce-i făcuse Costandin îl uită și jurământul călcă. Și cum sosi în scaunul lui în București, îndată îl apucară acei 2 draci cu gura și-l puseră la cale rea și spurcată, cum puse și cele 2 mărturii mincinoase pre Pilat, ce ucise pre domnul nostru Isus Hristos. Așa și ei făcură pre Gligorașco de trimise dorobanții la casa lui Costandin postelnicul. Și fără veste, din așternut l-au luat de l-au dus la sfânta mănăstire ot Snagov. Era sâmbătă spre duminică, dechemvrie 20 deni, în ziua de Sfeti Ignatie bogonoseț, leatul 7172. Și acolo au stătut la dumneziasca liturghie tot în genunche la sfintele icoane. Fiind gata, s-au pricestuit trupului și sângelui domnului nostru Isus Hristos. Iar când au fost seara, pre la cină, l-au omorât în trapezăriia mănăstirii.

Iar Gligorașco-vodă, deaca-i spuseră că l-au omorât, iar el atunce s-au deșteptat și au zis părintelui Ștefan, mitropolitul și tuturor boiarilor, că n-au știut când l-au omorât și cum au fost adormit, căindu-se și plângând de moartea lui Costandin. Și blestemă pre Stroe, și pre Dumitrașco, căci ei l-au îndemnat de l-au omorât, nefiind nimic vinovat. Așa s-au căit pentru moartea domnului nostru Isus Hristos și Iuda; dar nimic n-au folosit, ci au luat plată matca focului. Și aceștea încă o vor lua, precum zice la sfânta evanghelie: “Cum ați judecat, așa vi să va judeca, și cum ați măsurat, așa vi să va măsură”. Iar trupul lui Costandin l-au rădicat jupâneasa lui, Ilinca, și coconii lui: Drăghici, Șarban, Costandin, Mihai, Matei, Iordache și cu mare cinste duseră-l la mănăstirea lor ot Mărgineni și acolo îl îngropară, făcându-i-se pogrebania și pamete mare cumsăcade.

O, diavole, răul pizmaș neamului omenesc, cum prelăștiși pre Gligorie-vodă de omorî pre Costandin fără judecată,

fără vină nimic? Iar țara toată plângea pre Costandin postelnicul, că au pierdut un stâlp mare, care au sprijinit toate nevoile țării. Plângu-l și săracii, că ș-au pierdut mila; plângu-l carii au avut de la el multă căutare; plângu-l și păgânii, și creștinii, și toate țările care l-au știut și carii nu l-au știut, ci numai de numele lui au auzit, pentru multă înțelepciune și bunătate ce făcea în toate părțile. Și de la cine fu acea moarte necuvioasă? De la Gligorașco, pre carele l-au făcut domn, și l-au cinstit și i-au slăvit numele; de la Stroe Leurdeanul, pre care l-au scos de 2 ori din moarte, și încă i-au fost și cuscru, că au ținut pre fata lui un fecior a lui Costandin, anume Șarban; de la Dumitrașco, că i-au fost nepot de văr premare și căci l-au crescut în casa lui, și l-au ținut ca pre feciorii lui și l-au boierit. Unii ca aceștea să fie de 3 ori anathema!

Iar când au fost la mesița mai 9 deni, 7172, iar au poruncit de la împărăție de au purces Gligorașco în oaste, al doilea rând, iar acolo, la Uivar. Și de acolo au mers la Husiin-pașa al Budii, și cu Dabija al Moldovei, de au bătut cetatea Leva. Și nimica nu i-au stricat, că i-au venit ajutor oaste nemțească, fiind cap Zuza. Și s-au bătut cu ei la iulie 9 deni. Și fu izbânda némților, luând de la moldoveni și de la munteni toate corturile și tunurile, carăle cu bucatele, ca 3.000-4.000, toate câte cu 8 boi; numai ce scăpară cu trupurile.

Să povestim și de Costandin, ce era la Gligorașco-vodă vel-păharnic, sin Radului armașul Vărzariul, fiind și el amestecat în sângele lui Costandin postelnicul, precum era învățat la tată-său. Că, adevăr, cum nu poate face den mărăcine strugure și din rug smochine, așa nu să poate face din neamul rău, bun; ci din varza cea rea, ce-i zic morococean, au ieșit fie-său și mai morococean el. Că au luat acolo, la acel război plată, căzând într-o tină, tins, ca

un câine ucis. Sămânța acestor nelegiuiți și îndrăciți s-ar cădea, ce ar fi parte bărbătească, să să scopească, ca să nu mai răsără muștar și ardei, ci să să topească și să să concească. Atuncea au pierit și Preda vel-logofătul Bucșanul și Ivașco Cepariul și alții mulți. Că pre sfaturile lor céle réle puseră țara, pentru că se făcea soți și priiateni cu streinii și-i învăța să omoare boiarii cei buni și înțelepți, ca să poată da jaf țării. Doamne, judecă-i cu matca focului!

Iar Gligorașco deaca veni de la oaste și al doilea rând, la august 7172, și lui încă-i trimise Dumnezeu judecată, că se bolnăvi un cocon ce avea, foarte rău și făcea grozăvii multe. Că era mic, înfășat, iar el sărea ca unul de 30 de ani și tot țipa și zbiera ca caii, până-și déde duhul. Și-l îngropară în biserică la Mihai-vodă. Iar Gligorie-vodă încă să întristă și tot să căia de moartea lui Costandin. Și pierdu mintea și sfatul, cât nu știa ce face, ci umbla, tăvălindu-se din zi în zi.

Iar când fu leatul 7173, iar Gligorașco temându-se de turci să nu-l prinză pentru vina lui ce au făcut de au fugit cu oștile de la Leva, el s-au sculat cu doamnă-sa dănpreună de au fugit în Ardeal și au trecut în Țara Nemțescă, de șade acolo. Și s-au făcut papistaș. Și au domnit ani 4 fără 2 săptămâni.

Aicea semnăm povéstea a unor boiari răi, ce au fost în zilele lui Matei-vodă, anume: Ghinea vistierul, ce i-au zis Țucala și Radul armașul, ce i-au zis Vărzariul. Că domnind Matei-vodă foarte bine și cu pace și făcând multe bunătăți, pân' la 16 ani din domnia lui, precum scrie înapoi, la a lui istorie, iar diavolul neiubitoriul de neamul omenesc, cercând, precum iaste obiciuit, ca să strice numele acelui domn bun, găsit-au dar pre acéste 2 vase réle. Că Ghinea era grec, lăcătar, de la Rumele, și încă de mic

își dobândi și această poreclă, ce-i zic Țucala, adecă olariu. Că olariul dincătro-i iaste voia, dintr-acolo-i pune mânușa. Așa zicea și acel Ghine, că încătro-i va fi voia, într-acolo va învărti roata și va lua plata. Era și căsătorit aicea în țară, cu casă la sat la Brățișani, pre Oltet, ot sud Romanați. Acesta încetșor, spre ascuns, ca un diavol, cerca pre Matei-vodă zicându-i: “Dă ți-e voia să faci bani mulți, fă-mă vistier mare, și vei cunoaște mult folos, că-ți voi face bani mulți și te vor ferici multe țări”. Atuncea și Matei-vodă plecă-și urechea și-l făcu vel-vistier, dându-i toată puterea în mâna lui. Atuncea el aiave își arăta toată răutatea și să făcu ca un lup, trimitând în toate părțile de pradă și pre mari, și pre mici, fără nici o dreptate și fără de nici o milă. Și când era la postul cel mare, nu mergea ca creștinii, la biserică, ce șădea la gazdă de făcea socoteală banilor și-i băga în ladă. Și să lăudă că scrie toată socoteala țării pre o unghie; și măsură cu cotul în toate părțile.

Décii cu acéste avâanii și drăcii, făcut-au lui Matei-vodă bani mulți, avuție rea, de Mamon. În loc de slavă și de fericirea ce să lăuda că va să facă domnu-său, el îl ocări și-i strică numele cel bun; asemănându-se Iudii, că el iubi pre argint și urî pre domnu-său, Isus Hristos.

Iară Radul armașul era de moșie rumân. Și tată-său era grădinariu de vérze la Ploești. Pentru acéia numele său s-au poreclit de i-au zis Vărzariul. O, rea sămânță au fost, că nu s-au făcut varză bună, ci de mic au răsărit fiiul dracului. Deci cu reaoa a lui slujbă, ce să învățase încă din copilărie, ajuns-au la Matei-vodă vel-armaș, pre vrémea ce era și Țucala vel-vistier. Acesta era om îndrăcit și fără de rușine și iubitor a vărsa sângele oamenilor. Început-au a-și arăta veninul asupra săracilor, că să lăsa că un șarpe mânios, de mușca pre unii și pre alții. Și pre cine afla că era cu ceva

putere, el le arunca prihană și năpăști, și le lua tot ce avea. Nu scăpa de el nici boiaru, nici călugăr, nici neguțator, nici nimeni. Pre unii omora la casa lui și le ascundea tru-purile în gunoaie, iar pre alții îi purta pren târg, tăindu-le urechile și nasurile, arunca-i pren ocne. De frica lui își lăsa casele și moșiile, și fugea. Toți țipa și să cutremura, și nimenea nu le putea folosi; puțini scăpa de la el neprădați, ca de la un părjol. Că el, ca un drac, numai ce tușia și arunca cu buzduganul în sus, și cine-l auziia să ascundea de glasul lui. Și fiind el atâta de sângerat, nici pre atâta nu s-au lăsat, ci-l îndemnă dracul de sămână vrajbă mare, ca un fecior de grădinariu, între Matei-vodă și între Vasilie-vodă și între Racoți, craiul Ardealului, zicând cătră unul și cătră altul multe minciuni și cuvinte ficlene, pân-i-au prilăstit și au plămădit pizma mare în mijlocul lor. Și pentru acéste spurcate ale lui fapte, vărsat-au mult sânge și robii din dăstul. Și au căzut asupra acestor 3 țări limbi streine, de le-au călcat și le-au prădat cum au fost mai rău, precum la istoriia lui Matei-vodă toate sunt scrise. Pentru acéia trimise Dumnezeu la acei 2 oameni răi plată degrab. O, slugi réle ca celea să fie de 3 ori anathema! Că cu al lor sfat rămase domnul cu nume rău și cu scandală: și având avuție, să răsipi ca prahul. Și țara încă să pustii. Da-vor seama de toate ce au făcut înaintea înfricoșatului județ al domnului nostru Isus Hristos.

CUPRINS

DE AICEA ÎNCÉPEM POVÉSTE DE CINE AU VENIT DOMN ÎN URMA LUI GLIGORIE-VODĂ

Mers-au toți boiarii țării la împărăție și le-au dat domn pre Radul-vodă sin Leon-vodă. Și au venit cu steag și au săzut domn în scaun, în București, februar 12 dni, 7173.

Déci fiind împresurat cu multe datorii, căzut-au asupra țării multe nevoi și grele dăjdi. Și nu era numai despre dânsul, ci și grecii încă-i prăda și-i mânca cu de tot felul de meșteșuguri, precum sunt ei învățați. Boiarii încă să nevoia de slujia în dreptate. Țara încă i-au plătit datoriile. El încă au făcut avuție multă. Grecii, leșinații, încă i-au săturat. Și de bani încă s-au îndestulat.

Și au zugrăvit Mitropoliia ot București.

Iar când s-au umplut 3 ani din domnia lui, venitu-i-au mazilie de la împărăție. Atuncea domnul căzut-au la toți boiarii țării cu multă rugăciune ca să meargă cu el la Poartă, să-l ceară să le fie iar domn, făgăduindu-se cu mare jurământ că va fi bun cu ei și cu țara și va scoate grecii din țară, să-i lase numai cămăraș și cihodar, iar alt grec lângă el nu-i mai trebuie. Cu cuvinte dulci ca céstea au prelăstit pre boiari. Și l-au luat toți la mijloc, de au purces la Poartă. Încă mai nainte fu trimis Drăghici vel-spătarul, feciorul lui Costandin postelnicul cel înetelept, mai ales boiaru dintr-altii și mai vrednic boiaru de slujbă, ca să-i tocmească lucrul și să-i așeze domnia. Că pre dânsu-l știa toți pașii și agalarii și avea despre ei credință mare. Și până au sosit Radul-vodă cu boiarii acolo, iar Drăghici el așăzase toate lucrurile; și bani câți trebuise de poclonul împăratului și al viziriului și al caimacamului, toți îi gătise. Și peste 5-6 zile sărutat-au și poala împăratului, și i-au dat domnia, să fie iar el domn, isprăvindu-se toate lucrurile pre voia lui.

Atuncea Drăghici spătarul împreună cu toți boiarii i-au pomenit de greci, să nu-i lase, precum au jurat, mai vârtos pre unul ce-i zicea Necula Sofiialiul, grec de la Rumele și pre altul ce-i zicea Balasache, grec țarigrădean. Acești 2 oameni fiind aleși de răi și pizmași neamului rumânesc, mai vârtos boiarilor, căci nu-i lăsa de tot în voia lor să

mânânce și să prade țara, iar ei, ca niște draci înțelegând, mai rea pizmă puseră și pre ascunsu-l otrăviră pre ticălosul Drăghici spătarul. Omorându-l acolo, în Țarigrad, fu adus trupul lui de frate-său, Șerban spătarul, aicea în țară puindu-l în groapă la mănăstirea ot Comana. Mult plâns să făcu pentru Drăghici și acolo, în Țarigrad, și aicea în țară, și de păgâni, și de creștini. Și-l căia toți și blestema pre greci, căci era un om vrednic ca și tată-său Costandin; sta tare pentru săraca de țară și făcea milostenii multe și căuta de toți săracii și de toți streinii. O, mare ciudă, cum să leagă toată răutatea de dreptate și silesc să o surpe; cum și de acei boiari buni și înțelepți, că-i omorără cu ficleşugul lor, ca să poată prăda țara!

Atuncea grecii cei răi, țarigrădēni, să veseliră și le părea bine de moartea lui Drăghici, mai vârtos Sofiialiul și Balasache. Așijderea și Radul-vodă, fără nici o sfiială începu a încărcă țara cu datoriile, luând scule scumpe, împărătești și surgugiuri câte de 40.000 de taleri. Și bani cu dobândă punea în casa lui. Și porunca boiarilor de făcea zapise pre la datornici, să plătească săraca de țară. Grecii, leșinații, încă făcea ce le era voia.

Și purcése Radul-vodă cu grecii, mai mulți decât întâi, de veniră aicea în țară al doilea rând. Și să mulți pizma grecilor asupra ticăloșilor de boiari, mai vârtos Sofiialiul și Balasachie. Atuncea și Radul-vodă însă să schimbă de bunătățile ce făcea întâi și să porni cu rău asupra tuturor, ca să strângă bani. Și porunci boiarilor să scoață biruri grele în țară, zicându-le prihăni, că ei știu bine pre ceia ce au bani și nu vor să-i vădească. Iar ei, ticăloșii, tot să nevoia cu slujbă dreaptă, ca să-i umple voia lui. Și nimica nu folosea, ci încă mai vârtos îi pedepsea, zicându-le că va pune vel-vistier pre Necula Sofiialiul, că el știe rândul țării

și pre la ce boiari au bani. Că, adevăr, el singur s-au lăudat. O, ce sfat spurcat! și cum nu-și aducea aminte de patimile Ghinei Țucala și ale Radului Vărzariul, că cu sfatul lor au ocărât numele domnu-său și au pus și viața lor cu groaznică moarte și ș-au pustiit casele, ca niște oameni răi și hicleni ce au fost. Radul-vodă încă nu socotea nimic de unele ca acestea, ci numai își pornise firea asupra banilor, pre sfatul unor marghioli ca aceia. Și întâi să porni asupra sfintelor mănăstiri, că trimise oameni de lua bucatele și le prăda fără nici o dreptate. Luatu-le-au și toate arginturile câte au găsit la dânsule, de le-au topit toate, făcând scări, și tipsii și șale ferecate. Atuncea au luat și 2 inele de aur cu pietri scumpe din degetele lui sfinți Nicodim, care lăcuiaște cu sfintele moaște ale lui în sfânta mănăstire den Tismana. Și tot nu să sătura, ci încă, de murea vreun egumen, sau călugăr, sau boiar, sau neguțătoriu, sau jupânese sărace, au măcar fiecă om mai prost, el numaidecât trimitea de lua tot ce avea și le scotea la târguri de făcea cochi-vechi, vânzând haine și tot ce lua de la unii ca aceia, de le făcea bani și-i băga în cămara lui. O, ticăloase Radule, cum începuși a urma obiceiurile păgânești și nu-ți aduseși aminte de cea mare și groznică judecată a lui Dumnezeu! Că nu-i ajunse cu aceasta, ci făcea sfat în taină cu Sofiialiul și cu Balasachie, cum, ajungând în iarnă, să prade pre boiari și să puie în țară niște semi nemilostive, că nu le ajungea câtu-i mânca și-i jăhuia grecii.

Atuncea și Stroe vornicul Leurdeanul, ca un om rău și hiclean, să făcuse soții cu dânsii și mai vârtos îi învăța el ca să ucigă o seamă de boiari. Și le arunca prihani, pârându-i la Radul-vodă că au trimis în țară să se strângă slujitorii asupra lui și a grecilor. Déci cu acel sfat drăcesc prelaști pre Radul-vodă. Iar ticăloșii de boiari nu știa nimic de acéstea.

Și când au fost la dechemvrie 3 dni, leatul 7177, miercuri dimineața, după ce s-au adunat toți boiarii la curte, iar Radul-vodă cu grecii s-au fost gătit în taină cu siiménii să ucigă pre boiari, sus în casele domnești. Iar nefiind voia lui Dumnezeu, numaidecât să pricepură boiarii și grăbiră de ieșiră toți afară din casele domnești și alergară la Mitropolie, la părintele mitropolitul Theodosie. Trăgând clopotile, aciași să strânseră toți slujitorii la Mitropolie, jăluindu-se boiarii către dânșii de toate ce li s-au întâmplat. Atuncea și slujitorii fură toți într-un gând și strigară că de acum nu vor mai lăsa ei să piară neamul boieresc, ci să iasă grecii din țară afară, că nu-i pot sătura cu bani. Atuncea toți boiarii, cu mare, cu mic, cu toate gloatele slujitorilor, ieșit-au de la Mitropolie de au mers cu toții la sat la Cotrăcéni. Acolo făcură sfat mare, socotind că de acum înainte nu vor mai putea trăi cu grecii. Ci să gătiră toată boierimea țării și cu slujitorii din toate cétele, pân' la 200 de oameni. Și purceseră de acolo de să duseră la împărăție, pre vremea când era la Enișer împotriva Critului, făcând la împărăție multă jalbă pentru grecii Țarigradului, cum ei au spart raiaoa Țării Rumânești. Atunce înțelegând împărăția, poruncit-au cu mare mânie de au scos pre toți grecii din țară cu mare rușine și au mazilit pre Radul-vodă. Mergând la casa lui în Țarigrad, acolo au murit, la cursul anilor 7177. Și au domnit ani 4.

Dat-au boiariilor voie să-și aleagă domn pre carele vor pohti ei. Atuncea ei cu toții împreună făcură sfat și aleseră pre un boier bătrân, anume Antonie dvornecul den sat den Popești, ot sud Prahova. Pre acesta-l rădicară și ziseră să le fie domn, pentru căci îl știa toți că iaste om bun și blând. Și aciași îl duseră de sărută poala împăratului și a Mustafa-pașii, caimacamul.

Pre acéia vréme au luat turcii cetatea Candiei de la Frânci.

Iar Antonie-vodă, cu toți boiarii lui, cu agă turc și cu steag, au venit în țară și au intrat în scaun în București, mesita april 9 zile, leatul 7177, în vinerea cea mare a strastiilor. Iar când au fost a doao zi, în sămbăta cea mare a Paștilor, împărți toate boieriile. Iar în duminica sfintelor Paști, dimineața, la Hristos văscresc, istovindu-se soborul, afară fiind toți înaintea biséricii, după cum iaste obiceiul, făcut-au Antonie-vodă mare jurământ împreună cu toți boiarii, câte unul, câte unul, fieștecare puindu-și mâinile pre sfânta evanghelie, jurând pre puternicul sfântul nume al domnului Dumnezeului nostru Isus Hristos, cum vor sluji domnu-său lui Antonie-vodă, cu dreptate și cum să lipsească pizma și mozaviriia și hicleșugul din mijlocul lor, numai de acum înainte să lăcuiască toți într-o dragoste, ca niște adevărați creștini. Iar carii nu vor ținea jurământul să fie lepădați de fața domnului Dumnezeu și să fie urgisiți de domnu-său și încă să pață mare nevoie, tocma să guste răi ca aceia și moartea, ca niște călcători de lege și de jurământ. Și așa istovind jurământul, toți au iscălit cu mâinile lor la izvodul jurământului.

Și s-au așăzat domn țării. Și au început a face judecăți drepte și a căuta de rândul țării și al săracilor, carii era năpăstuiți și prădați fără dreptate.

Atuncea și feciorii răposatului Costandin postelnicul împreună cu maica lor, jupâneasa Elena postelniceasa, văzând că le-au dat Dumnezeu domn bun și înțelept și judecător drept, n-au mai putut răbda pentru moartea tătâne-său, care au făcut Stroe dvornicul Leurdeanul în zilele lui Gligorașco-vodă, precum înapoi povestea lui iaste scrisă. Ci au ieșit la divan de față, apucându-se de bâhă,

cum nu iaste el nimic vinovat de sângele acelu creștin. Costandin postelnicul, nici au stătu el împotriva lui, să-l omoare, vrând să să ascunză, ca Cain de sângele frăține-său, lui Avel. Iar Dumnezeu, judecătoria cel drept, nu l-au îngăduit, că sângele dreptului Costandin nu să putea ascunde, ci striga la cer. Și au vădit pre Stroe aiave, cu 3 răvașe scrise cu mâna lui cătră un hoț asemenea cu el, Costandin păharnicul Vărzariul sin Radului armașul Vărzariul, ca să facă lui Costandin postelnicul moarte, iar într-alt chip nu. Déci ca să descopere lui Stroe vina și lucrul ce au făcut fără dreptate și fără judecată, ivitu-se-au acele 3 răvașe și au căzut în mâna jupânesei Elenei și a coconilor ei, de s-au citit în divanul cel mare. Și le-au văzut singur Stroe dvornicul, și n-au mai putut prinde bâha, că era scrise de mâna lui. Atuncea să descoperiră toate minciunile lui cât mărturisi el singur înaintea domnului Antonie-vodă și a tot divanul mării-sale că au fost lui Costandin pârâș de moarte și cum au pierit nevinovat nimica, cât să mira toți cine auzia, și cine-l știa, și cine nu-l știa. Atuncea cunoscură că iaste om rău Stroe și-l pedepsia și mari și mici, și-l batjocoria și muieri și copii, și-l suduia păgânii și creștinii, căci au omorât pre Costandin, căci era de mult folos și de mare ajutor țării și căuta săracii și streinii. Atuncea Antonie-voievod împreună cu părintele vlădica Theodosie, și cu amândoi episcopii și cu toți egumenii de pre la toate mănăstirile câte sunt în țară făcură mare judecată. Căutând la sfânta pravilă, aflară să-l omoare și pre Stroe, ca să ia plată precum au făcut. Și să déde cu judecată dreaptă pre mâna armașilor. Iar jupâneasa Elena și cu feciorii ei n-au vrut, ci s-au rugat la Antonie-vodă să-l iarte de moarte și să ia cinul călugăresc, că va da el seamă înaintea înfricoșatului județ. Atuncea Antonie-vodă, po-

runcindu-le, scoaseră-l afară cu răvașele lui céle de vânzare, de să arătară tuturor noroadelor, ca să-l știe toți că s-au asemănat cu Iuda și l-au ivit Dumnezeu ca pre Cain. Dupre acéia l-au dus la mănăstirea din Snagov de s-au călugărit puindu-și numele Silvestru, de călugărie.

Iar Antonie-vodă domniia foarte bine și cu pace dăspre toate părțile și avea liubov cătră toți boiarii. Iar vrăjmașul diavolul nu putu răbda, ci-și află lăcaș în inimile unor boiari, anume: Gheorghe dvornicul Băleanul și cu gineri-săi Hrizea vistierul, i Staico păharnicul sin Bărcan ot Bucșani, i Radul Știrbéiu ot Izvor și cu alții mai mărunți. Încuibându-se diavolul în inimile lor foarte tare, întărindu-i cu rău cuget asupra a 3 boiari, carii să afla cu slujbă dreaptă lângă domnu-său și sta pentru țară și pentru săraci, să nu-i calce streinii, nici să-i prade fără dreptate, anume: Mareș banul, i Radul logofătul Crețulescul, i Șărban Cantacuzino, vel-spătarul. Deci făcându-se ei o ceată spurcată, noaptea să strângea toți la casa lui Gheorghe-dvornicul, de făcea sfat și să învăța cu ce fel de meșteșuguri vor ucide pre acei 3 boiari. Și altă vină nu le afla făr' cât zicea că ei tot boieresc la toți domnii, și cum s-au îmbogățit, și cum nu-i băga în seamă și numai batjocoresc. Iar mai vârtos pizmuia Băleanul, căci nu l-au pus ban mare la Craiova. Deci așa sfātuindu-se în toate noptile, dat-au Dumnezeu de prinseră cei 3 boiari de veste mai timpuriu și degrab mérseră la Antonie-vodă de-i spuseră și să rugară să le facă judecată dreaptă cu Băleanul și ceata lui. Și de-i va afla că au călcat jurământul sau au făcut lor vrun rău, atunce să pață după vina lor. Atuncea Antonie-vodă au ieșit la vel-divan și i-au chemat de au stătut toți de față. Deci ei, ca niște oameni răi, alt nu avea ce mai zice, făr' cât céle ce scriu mai sus. Antonie-vodă văzând dreptatea celor 3 boiari,

îndată au mazilit pre cei ce avea dregătorii și porunci tuturor câți au fost la acel sfat spurcat să meargă la țară, să șază la casele lor. Iar alt rău nimic nu le-au făcut. Deci nu multă vreme trecând, iar le-au poruncit de au venit la curte. Și i-au iertat de toată vina lor și i-au învățat să se părăsească de ce s-au apucat, să lăcuiască toți întru dragoste; precum sunt jurați, iar cine va călca jurământul, Dumnezeu să-l bată și trupéște și sufléște.

După aceasta nu multă vreme trecând, veni și lui Antonie-vodă mazilie. Și îndată purcese cu toți boiarii de să duseră la Odriiu, că acolo era împărăția. Atuncea și Gligorie-vodă încă venise din Țara Nemțească, că-l iertase împărăția. Déci fiind acolo și Hrizea vistierul, i Staico paharnicul, i Radul Știrbei și cu toată ceata lor cea dintâi, ca niște răi hicléni, cu mari meșteșuguri, cu taină la turci au umblat de au stricat domniia lui Antonie-vodă și cu mulți bani au dres domnia lui Gligorie-vodă. Închinându-se lui toți, făcură sfat drăcesc cătră turci de prinseră pre Mareș banul, i Gheorghe dvornicul, i Radul Logofătul Crețulescu, i Mihai Cantacuzino spatarul, i Ghețea cluce-rul, i Stoian comisul. Iar Șarban Cantacuzino, spătarul au scăpat din mijlocul lor. Și aciași porunci Gligorie-vodă cu acei răi boiari ai lui Gheorghe dvornicul Băleanul de au prins pre toți frații lui Șarban spatarul: Costandin stolnicul, i Matei aga, i Iordache postelnicul. Și purcéseră cu Gligorie-vodă de veniră în țară la scaunul ot București, leatul 7180, mart 20 dni.

Iar Antonie-vodă au rămas la Țarigrad și acolo s-au prestăvit. Și au fost domn 3 ani.

Să pomenim aicea și de Stroe dvornicul Leordeanul. Că deaca înțelese că au luat Gligorie-vodă domnia și au căzut acei săraci de boiari la patimă, el foarte să bucură și îndată-și

lepădă călugăria și degrab alergă la Odrii de să închină lui Gligorie-vodă și să împreună cu soțiile lui, făcându-se părtaș, ca și întâi. Și după ce veni la București, scoaseră dăjdi gréle în țară. Și déderă acestor boiari mare strânsoare, fiind unii închiși în turnul de jos, alții în temniță, poruncindu-le să le dea bani sute de pungi, ca să scoată cheltuiala ce au făcut pentru dânșii la turci. Deci ei, de mare frică și groază, vândutu-ș-au satele, rumâni, țigani și tot câștigul lor, cine cât au avut, de au dat lui Gligorie-vodă, și au rămas casele lor pustii. Atuncea și boiarii s-au însoțit cu grecii și, în taină, fără știrea lui Gligorie-vodă, apuca pre toți câți știa că au răzimat în casele acestor boiari și pre toate slugile lor, de-i prăda și împărțea banii adins ei-și. O, ce foc nestâmpărat băga în casele lor! Multe case au pustiit. Că toată pizma lor era mai vârtos ca să surpe casa răposatului Costandin postelnicul. Că nu să satura de sângele lui, ci și acum tare să nevoia ca să omoare și pre feciorii lui. Și făcură meșteșug, dând turcilor bani, ca să-i aducă de la Odrii pre Șarban spătarul, ca să-i omoare pre toți deodată. Deci Șarban, crezând amăgeala turcilor, îndată au purces de la Odrii ca să vie în țară. Iar deaca au trecut munții, atuncea, din voia lui Dumnezeu, să întâmpină cu oarecine trimis de maică-sa, spuindu-i să nu vie în țară, că va să-i omoare pre toți. Deci Șarban, înțelegând de aceasta, aciași lăsă acea cale și să învârtejî pre altă cale, prebegind în Țara Moldovei, lăcuind la Hangul, în munții Ceahlăului. O, mare minune au făcut Dumnezeu și cu acel Șarban, că l-au scos din calea pierzării și l-au îndreptat pe calea mântuirii, precum au îndreptat și pre cei 3 filosofi, carei i-au trimis Irod să ispitească de nașterea lui Hristos, ca să-l omoare, iar sfinția-lui i-au îndreptat pre altă cale, și Irod rămase rușinat.

Atuncea Gligorie-vodă, cu răii sfetnicii lui, rămaseră rușinați. Cât să bucura și să veselii de venirea lui Șarban, atâta întristăciune mare căzu asupra lor.

Iar când au fost la iulie 15 dni, leatul 7180, făcură sfat drăcesc de trimiseră la vel-ocnă pre Gheorghie dvornicul, socrul lui Matei aga, și pre Ghițeța clucerul, socrul lui Șarban spătarul, și pre Stoica logofătul Ludescul, care au fost slugă bătrână la casa răposatului Costandin postelnicul. Iar pre Mareș banul, ce au fost cuscru cu stari-postelnicul, și pre Radul logofătul, gineri-său și pre cei 4 coconi ai lui: Costandin, Mihai, Matei, Iordache, i-au pus la opreală mare, în turnul clopotniții. Iar pre alți boiari, rudenii și gineri ai lor, pre toți i-au prădat și i-au lăsat de la închisoare, așzând răii sfetnici aceasta ce scrie mai sus.

Purces-au și Gligorie-vodă la oaste când au fost și sultan Mehmet, împăratul turcilor cu toată puterea lui cătră Țara Leșască, când au luat și Camenița pre seama lor. Iar aicea, la scaun, au lăsat ispravnici pre Băleanul, și Stroe dvornicul i Hrizea vistierul. Deci ei, ca niște răi tirani, fără știrea domnului, déderă învățatură Drosului armașul Mehedințul, răul spurcat, de-i scotea din turn pre acești boiari, ce scriu mai sus, și-i ducea afară den cetate, înaintea temniții, de-i bătea în toate zilele pre talpele picioarelor și-i spânzura de mâini cu sfoară, și-i muncea în tot felul, târându-i pre pământ și pedepsindu-i cum le era voia. Și de aceasta dar să asemăna cu Maximiiian, i Dioclitiiian, muncitorii creștinilor, și cu spurcatul Ariia și cu alți păgâni necredincioși carii au ocărât sfânta biserică a lui Dumnezeu și au călcat toate poruncile lui. Așa făcură și acești tirani boiari. O, putérnice doamne, cum ai plătit acelora, plătește și acestora, că au călcat poruncile tale, carele zicea: “Tubiți pre frații voștri și pre vecinii voștri și cine cum va măsură, așa i să va măsură”.

Gligorie-vodă, încă fiind la oaste, mult au cercat pentru Șarban ca să-l prinză. Și n-au putut, că Dumnezeu l-au acoperit.

Iar când au fost la dechemvre 1 dni, leatul 7181, venit-au și Gligorie-vodă de la oaste aici, la scaunul lui. Și înțelegând de cazna celor închiși ce le-au fost făcut boiarii fără porunca lui, foarte s-au scârbit pre ei. Iar Băleanul cu ceata lui, fiind îndrăciți, nimic nu să rușina, ci tot îndemna pe Gligorie-vodă să-i omoare. Iar Dumnezeu îl întărea ca să nu-i omoare, pentru că nu-i știa nimica vinovați. Iar boiarii numai ce să năbușia și zicea că de ar fi știut că nu vor să piară, nu s-ar fi apucat de ce au început. O, mare ciudă! Cum nu să mai sătura acei procleți de a vărsa sângele acestor săraci de boiari făr' de nici o rușine și făr' de nici o frică de Dumnezeu! Iată dar că să umplură cuvintele marelui Vasilie, care zice: "De ce veni vrăjmașul tău să cază la iertăciune, să nu-i iai credința, că încă de șapte ori iaste sufletul lui mai îndrăcit. Căci numai câinele deacă boraște linge, iar vrăjmașul nu să mai poate întoarce". Așa și acei boairi, fiind covăseala dracului în inimile lor, nu să mai putea stâmpăra.

Atuncea, pre acea vreme, Șarban spătarul încă să întorșese de la Moldova, de au mers la Odriiu, însă cu porunca vizirului. Și îndată făcu jalbă mare la împărăție și la vezirul și la alți priiateni ai lui, pentru toate patemile și nevoile ce au făcut Gligorie, cu boiarii lui, maică-sa, doamnei Elenei și fraților lui. Atunce împărăția îndată trimise un capigibașă, de au venit de olac, și fără veste au intrat în casele domnești, unde șădea Gligorie-vodă. Și foarte rău s-au spereat. Și înțelegând de porunca împărătească, îndată trimise de-i scoase den turn pre acești boiari, de-i déde în mâna capigiului. Iar a doao zi purcese doamna Elena cu

toți coconii ei, și cu toate rudeniile ei, și cu gineri-său Radul, de s-au dus la Țarigrad, 7181. Și au scos pre Ghețea clucerul den ocnă, de au trecut Dunărea dupre ceilalți. Iar Gheorghe dvornicul i Stoica logofătul au rămas în ocnă. Iar Mareș banul au rămas la casa lui și au murit.

După acéia, Gligorie-vodă, având grijă și mare frică, împreună cu sfetnicii lui, nici așa nu s-au lăsat, ci au trimis la vizirul pân-în 200 de punși ca să omoare pre acei boiari. Iar nefiind voia lui Dumnezeu, n-au lăsat pre vizi-riul să-i omoare, ci numai au luat banii, iar pre ei i-au trimis la Crit surgun. Însă numai pre Radul logofătul, și pre Șarban spătarul și pre Costandin stolnicul, iar maica lor și coconii cei mai mici, Mihai, i Matei i Iordache au rămas la Țarigrad.

Iar când au fost la mai 11 dni, leatul 7181, trimis-au Gligorie-vodă de au omorât pre Gheorghie, socrul lui Matei aga, fiind închis la mănăstirea din Tismana. Iar Stoica logofătul au rămas acolo.

Iar când au fost mai 11 dni, leatul 7181, iar purcese Gligorie-vodă, la oaste, în Țara Leșească împreună cu Cara Mehmet-pașa și cu mulțime de turci. Deci fiind ei toți tăbărâți la Hotin, iar Sobetșchi, hatmanul leșesc, venit-au asupra lor cu multă oaste. Și făcură război mare. Și fură turcii biruiți de leși. Mulți au căzut de sabie și mulți s-au înecat în Nistru. Iar pașa cu puțini turci abia au scăpat la Came-niță. Iar Sobetșchi, hatmanul cu leșii, s-au întors cu mare izbândă și cu multă dobândă. Atunci și Gligorie-vodă nu s-au îndrăznit să mai vie în țară, ci au fugit preste Dunăre, la turci. Și îndată fu mazilit. Ducându-se la Țarigrad, acolo au murit, însă moarte groaznică. Și au domnit aicea în țară un an și opt luni, la cursul anilor 7182.

Aici semnăm pre scurt și de patimile părintelui Theodosie, mitropolitul Țării Rumânești. Căci căzând acei boiari la mare nevoie, precum arată aicea înapoi, atuncea și pre părintele vlădica îl scoaseră din scaun cu mare necinste și-l trimiseră la zatocenie, aruncându-i multe prihăni. Și puseră în locul lui pre Varlaam episcopul, pre care-l știa că va fi în sfat asemenea cu dânșii, precum au și fost.

Dupre aceasta, să mai arătăm ce s-au mai întâmplat dupre maziliia lui vodă. Că fiind Mihai postelnicul, fratele lui Șărbn spătarul, la cetatea de la Baba, unde era Chiupriuliul vezirazimul și cu Mehmet-pașa, caimacamul, numai-decât au căzut la picioarele lor cu multă rugăciune ca să puie domn pre Duca-vodă. Că el era la Țarigrad mazil. Și îndată-i făcură pre voie. Și scoaseră cărți și tot ce trebuia de domnie noao, poruncindu-i să meargă de olac în Țara Rumânească. Iar Mihai postelnicul au rămas să-i aducă steagul de domnie. Atunce Duca-vodă, deaca înțelése foarte se bucură, făgăduindu-i cu mare jurământ că va căuta de casele acestor boiari și le va plăti datoriile și, în zilele lui, nici un rău nu vor petrece, ci mult folos și bine vor vedea de la dânsul. Și purcése din Țarigrad cu Matei aga și cu nepotu-său, pârvul logofătul, sin Drăghici spătarul, trimițând înainte pre Costandin slugerul, sin Stoica logofătul Ludescul, cu cărți împărătești, ca să ție scaunul după obicei. Iar Băleanul și cu gineri-său Hrizea, și cu Neagoe dvornicul Săcuianul, și cu Radul banul Năsturel, și cu Staico păharnicul Bucșanul numaidecât prinseră pre Costandin slugerul și-l puseră în butuci, zicându-i că umblă cu minciuni. Iar apoi simțind că adevărat vine Duca-vodă domn, ei începură a fugi în sus, cătră Pitești, luând cu dânșii și pre Costandin slugerul, ducându-l pân' la mănăstirea din Argeș. Iar Băleanul și cu gineri-său au trecut muntele și

cu Neagoe dvornicul, la Sibiiu; iar Radul Năsturel și cu Staico au fugit la munte.

Deci sosind și Duca-vodă la scaun în ziua de Sfeti Nicolae, dechemvrie 6 dni, leatul 7182, venit-au și Costandin slugerul de i-au spus de toate ce au pățit. Venit-au și Năsturel, și Staico de s-au închinat. Trimis-au de au scos și pre Stoica logofătul, care au fost în patimă ani 2 făr' 2 luni.

După acéaia Duca-vodă tocmitu-ș-au boiarii, așăzatu-ș-au și țara cumsăcade. Și făr' zăbavă sosi și Mihai postelnicul cu steagul de domnie. Și porunci viziriul de slobozi și pre cei 3 boiari de la Crit. Sosind în Țarigrad, venit-au aici în țară, la casele lor, cu maica lor și cu jupânésele lor și cu toată cemetiia lor întreagă. Duca-vodă încă i-au cinstit și i-au boierit. Ei încă să nevoia cu slujbă dreaptă.

Iar Duca-vodă fiind iubitor de argint și prea lacom de bani, nu avea cineva să-i pristănească. Ci știind pre Băleanul și pre gineri-său Hrizea cu ceata lor, că sunt ei buni de acea treabă, îndată porunci la ei de au venit în țară și s-au curtenit la Duca-vodă. Și puseră dăjdi grele în țară și începură a prăda pre boiari pentru năpăști. Și izvodiră niște obiceiuri și nește răutăți, care n-au mai fost aici în țară. Însă cu mijlocul acelor boiari și pre ascuns, iar începură a face pără asupra acelor ticăloși de boiari, precum era dăprinși și încă dinceput, mai vârtos asupra lui Șarban spătarul și a fraților lui. Și ei nu știia, ticăloșii, nimic de acea vânzare.

Déci nu multă vréme trecând, veni poruncă de la împărăție de au purces la oaste asupra leșilor, împreună cu mulțime de turci. Și câte cetăți aflareă afară din Cameniță, mari, mici, toate le arseră și le sparse. Mergând și la o cetate ce să cheamă Jăravna, acolo sosi și Sobetchi, craiul leșăsc, cu mulțime de oaste. Și să bătură cu turcii 7 zile. Déci văzând

ei că nu le va strica nimic, făcură pace și să întoarseră fieșicare în țara lui. Duca-vodă încă au venit în țară, însă n-au mers în scaun, ci au descălecat la Cocorăștii din Grind, la casele Vladului comisul. Și acolo fiind, iar începură a face sfat necurat asupra acelor ticăloși de boiari, pârându-i la Duca-vodă în tot feliul de năpăști, până-l plecară, socotind că acolo le va fi mai lesne să-i omoare. Iar ei, ticăloșii, tot nu știa nimic, ci având a face praznicul celui de minuni făcător, marelui arhiereu Nicolae, întâmplându-se sfânta duminică. Atuncea Șarban spătarul luatu-ș-au ziua bună de la Duca-vodă, de s-au dus la casa lui ot Drăgănești ca să să gătească de praznic. Iar Mihai spătarul cu frate-său Iordache, cu cumnatul lor Barbul Fărcășanul vistierul, era la casa lor, Mărginenii ot Praova, de gătea bucate pentru săraci, întru slava marelui Dumnezeu și întru pohvala sfântului Nicolae, așteptând să vie de la Cocorăști a doa zi, duminică, și fratele lor Costandin stolnicul. Iar Duca-vodă, cu sfétnicii lui cei ficléni, cu mare taină, noaptea, gătiră ostași și trimiseră de olac unii la doamna Elena și la feciorii ei, ca să-i prinză; alții la Șarban logofătul, la Drăgănești. Și pren vărsatul zorilor, sosiră toți, carii pre unde le era porunca.

Pre Șarban logofătul îl găsiră la biserica lui, la utrene, ascultând sfânta și dumnezeiasca slujbă. Unii ocoliră biserica, alții intrară înlăuntru și groaznic îl apucară, și-l scoaseră afară și-l duseră la mănăstirea ot Sneagov, ca să-l omoare acolo, precum au omorât și Grigorie-vodă pre tată-său, Costandin postelnicul.

Iar la Mărgineni, încă prinseră pre Mihai spătarul și-l puseră într-o căruță, să-l ducă la Cocorăști.

Iar frate-său, Iordache, cu cumnată-său Barbul vistierul, scăpară den ochii lor și trecură la Brașov.

Atuncea și Matei aga, fiind chemat de frate-său, Șarban logăfătul, și mergând tot într-acea zi la Drăgănești, când fu aproape să intre în sat, Dumnezeu trimise pre oarecare creștin de i-au ieșit înainte, spuindu-i de toate câte s-au întâmplat frăține-său, lui Șarban și îndată să învârteji și trecu pre Teleajăn în Țara Ungurească.

Să spunem și de o minune mare ce au făcut Dumnezeu, cu rugăciunea sfântului Nicolae, asupra ticălosului Mihai spătarul. Că șezând el în căruță prins și ostașii găsind bucatele sfântului praznic toate gata, abătură într-însele a le mânca și vin a bea. Iar Mihai spătarul rugă pre Dumnezeu și luă pre sfântul într-ajutor, făcând semnul sfintei cruci, se pogorî din căruță jos, și așa încetișor trecu pren mijlocul lor, până ieși din curte afară și intră într-o casă, nevăzându-l nimenea, făr' numai o saragea sârb l-au găsit acolo și l-au acoperit. Iar alți ostași, deaca prinse de veste, începură a căuta pren toate casele. Și venea mulți ostași la acea casă să caute. Iar acel creștin bun răspundea că au căutat el și nu iaste acolo.

Iar alții pedepsea pre ticăloasa maica lor și o mustra în tot chipul, iar ea nimica nu răspundea, făr' cât numai ce ofta și lăcrăma. Și o duseră la Cocorăști. Acolo încă prinsese pre fie-său, Costandin stolnicul, și pre gineri-său, Radul Crețulescul, și pre alți oameni ai lor, precum le-au făcut și întâi, la zilele lui Gligorie-vodă.

Aduseră și pre Șarban logofătul de la Snagov, închi-zându-i pre toți la o casă în curtea Cocorăștilor.

Iar Mihai spătrul, scăpând, trecut-au la Brașov, unde era și ceialalți frați ai lui.

Atuncea Duca-vodă și cu spurcații sfétnicii lui văzând că au scăpat ceialți frați ai lor, ei foarte să rușinară și cunoscură că singur Dumnezeu au stătut pentru dânșii și,

cu rugăciunea sfântului Nicolae, i-au izbăvit de moarte, precum au izbăvit și pre cei 3 boiari din mâna vrăjmașilor. Iar sfatul lor cel necurat să răsipi ca praful înaintea vântului, precum zice prorocul la psalmul 32, că Dumnezeu sparge sfaturile păgânilor, și leapadă cugetele omenești și zvârléște sfaturile domnești. Și slobozi pre acei boiari, pre toți, făgăduindu-se că de acum înainte nu vor mai avea nevoie.

Iar după acéia, când fu al patrulea an din domniia Ducăi-vodă, sculatu-s-au Mehmet-pașa veziriul cu toată putérea împărătească, de s-au dus la Țara Căzăcească, la o cetate ce să cheamă Cehrin, aproape de apa Niprului, împreună cu hanul și cu tătărâmea, cu toată. Poruncit-au și Ducăi-vodă de s-au dus acolo. Iar aicea, la scaun, au lăsat ispravnici pre Băleanul, i Stroe dvornicul, i Șarban logofătul, i Hrizea vistierul, i Lațcarache postelnicul Cupărescul. Și tot nu să mai stâmpărase de răutățile ce făcuse acelor săraci și boiari, ci iar începură a scorni. Și scriseră cărți cu mare pără la Duca-vodă, însă mai vârtos asupra lui Șarban logofătul, cum scrie cărți la turci, de să-i strice domniia. Că atuncea era împăratul la Dârstor, și el nu știa nimic de acéia. Iar Duca-vodă déca înțelése, priimi pâra lor cu credință și să laudă că dupre ce va veni la scaun, va să-l omoare. Atuncea fratele lui, Costandin stolnicul, fiind și el acolo, în oaste, înțelese de acest sfat spurcat și îndată trimise la frate-său, Șarban, de-i făcu știre pre ascuns.

Turcii încă ocolise Cehrinul și în multă vréme bătându-se în tunuri și în multe feliuri de meșteșuguri, până răzbiră turcii și aprinseră cetatea, de au ars până în pământ. Atuncea venise și Ramadonoțchi hatmanul și cu mulțime de oaste căzăcească i moschicească, trecând toți Niprul. Turcii încă prinseră de véste și să gătiră tare de război și degrab mérseră de să loviră unii cu alții, bătându-se și în pușci, și în

sabii 8 zile, și să apropie a fi izbânda creștinilor. Atuncea viziriul rău s-au spăimântat și socoti că într-alt chip nu să va izbăvi de dânșii, ci trimise la Ramadanoțchi, hatmanul căzăcesc, bani mulți pre ascuns, și având un fecior rob la tătari, l-au slobozit, și atuncea opri toată oastea să nu mai dea război. Iar turcii să învârtejiră înapoi cu mare frică, câtu-și lăsară corturile și toate zaharélele, fugind și ziua și noaptea, pân-au trecut apa Nistrului și s-au dus iar în țara lor.

Duca-vodă încă intrase în țara lui. Atuncea Șărban logofătul știind că va să-l omoare pre adevărat, luat-au pre Dumnezeu într-ajutor și au purces den București la mijlocul zilei cu jupâneasa lui și cu toată casa lui întreagă, pân-au sosit la casele lor de la Coiani, fiind și maică-sa acolo și frate-său, Matei aga. Să ridicară de acolo cu toții până ajunseră la Giurgiov și grăbiră de trecură Dunărea pe la Ruși.

Iar boiarii de la București tocmai atunce prinseră de veste că Dumnezeu le-au acoperit ochii și mintea.

Deci fiind și viziriul trecător la Odriiu, iar Șărban logofătul încă le-au ieșit înainte și mărse de să curteni la viziriul plângându-se și jăluindu-se de toate nevoile lor câte au petrecut în zilele Ducăi și de boiarii lui cei răi. Că nu le-au ajuns câte necazuri le-au făcut mai nainte vréme, ci și acum legatu-s-au de ei cu năpăști și cu pâri minci-noase, ca să puie capetele.

Iar Duca-vodă, deaca sosi la scaunul lui ot București și înțelése de aceasta, foarte tare să îngrijă. Și făcu sfat cu boiarii lui cei răi și aléseră dintr-înșii pre o seamă de boiari, anume Neagoe dvornicul Săcuianul, i Staico păharnicul Bucșanul, i Ivașco sin Băleanului, și-i trimise la Odriiu ca să facă pâra mare asupra lui Șărban și a fraților lui.

Iar Dumnezeu nu-i putu îngădui ca să umple sfatul lor cel spurcat, ci îndată mila lui cea nespusă o aruncă asupra

capului lui Șarban logofătul. Că trimise viziriul de chemă pre Șarban și îndată-i porunci să fie domn Țării Rumânești, iar Duca-vodă să fie domn la Moldova. Și porunci viziriul să meargă toți boiarii rumâni să să închine la Șarban-vodă.

Atuncea o seamă de boiari merșeră de să închinara la Șarban-vodă. Iar Staico păharnicul i Ivașco sin Băleanul fugiră la Moldova. Iar viziriul încă trimise degrab un agă turc împreună cu Costandin Brâncoveanu, nepotul lui Șarban-vodă, de veniră de olac aici în țară și degrab rădicară pre Duca-vodă și mērse cu acel aga turc la Țara Moldovei, să fie acolo domn.

Iar Șarban-vodă încă purcēse de la Odriiu împreună cu toți boiarii lui, de veniră aicea în țară cu steag împărătesc și cu agă turc, de au intrat în scaun în București în ziua bogoiavleniei domnului nostru Isus Hristos, mesița ghenar 6 dni, leatul 7187.

Atuncea au venit episcopii și toți egumenii, și toată țara de s-au închinat la domnul Șarban-vodă. Și au trimis și la vlădica Theodosie de l-au adus den Tismeană, de unde era la opreală. Și viind, ș-au cerșut judecată pentru scoaterea lui de la Mitropolie. Și așa, îndată au trimis Șarban-vodă jalba vlădicăi Theodosie ca să aibă judecată și îndreptare de la biserica cea mare, fiind patriiarh chir Dionisie. Și îndată au trimis pre vlădica de la Maramonia și pre Ianache, marele logofăt al marei biserici. Și viind, au strâns Șarban-vodă mare sobor de arhieriei ai țării și de alți arhieriei carii se întâmplase atuncea aici, și toți egumenii din toată țara și cu toată boierimea. Și așa stând amândoi de față, vlădica Theodosie și vlădica Varlaam, ș-au spus toată jalba vlădica Theodosie. Și rămâind vlădica Varlaam de judecată ș-au pus cârja pre masă înaintea domnului și a tot săborul. Și luând cârja domnul, au dat-o vlădicăi Theodosie. Și l-au

trimis la Mitropolie cu mare cinste, marți, în săptămâna cea mare, înaintea Paștilor, mesiața april 26 dni, văleatul 7187.

Aicea începem de câte s-au întâmplat în zilele acestui domn.

Că întâi fiind țara spartă și răsipită pentru multe nevoi și greutăți ce au fost împresurată încă din zilele altor domni ce au fost mai denainte, nu putu nici într-un chip să o îndreptéze, nici să le folosească ceva, pentru că-l împresura turcii cu dări de bani, și cu zaharéle încă și mai multe de cum fusése mai nainte.

Iar când au fost leatul 7188, rădicatu-s-au turcii cu mare oaste și cu mulțime de tătari de au mers la Dohan Ghecet. Atuncea au mers și Șărbán-vodă cu oaste munténească, și Duca-vodă cu moldovénii, den porunca împărăției, de au șázut acolo pân-au făcut 2 cetăți, care le-au zidit munténii și moldovénii. Iar domnii și cu saraschériul au fost mai sus, cu temeiuł oștii, de păzea în preajmă pân' s-au zidit cetățile. Și apoi s-au întors la luna lui octomvre.

Atuncea și Șărbán-vodă au venit iar la scaunul lui. Și iar începu a să lupta cu toate nevoile ce-i venea de la turci, că pe acea vréme, păgânii foarte se înălțase și să iuțise, cât nimenea din creștini nu putea să le stea înainte.

Iar când au fost la văleatul 7192, rădicatu-s-au sultan Mehmet, împăratul turcesc, cu toată sila lui și hanul cu toți tătarii, de au mers asupra împăratului nemțesc. Atuncea au mers și Șărbán-vodă cu munténii, și Duca-vodă cu moldovénii, și Apahi Mihai cu ungurii, și Tucheli groful, din Țara Ungurească de Sus, cu oștile lui, aceștea toți mergând ajutor turcului. Și sosiră împreună pe la Belgradul sârbesc. De acolo trimis-au împăratul pe Mustafa-pașa vezirazemul cu toată mulțimea oștilor și cu toate ajutoarele. Numai ce au rămas el la Belgrad cu cât au fost curtea lui. Și așa

mergând ei asupra neamțului, mare stricăciune și pagube au făcut, pân' ce au sosit la cetatea Beciului. Și tăbărându-se împrejurul ei, începură a bate cetatea cu multe feliori de meșteșuguri, neîncetând nici ziua, nici nopatea. Iar tătarii intrase înlăuntrul Țării Nemțești fără veste, de au tot prădat și au robit și au ars toate orașele și satele ce le-au ieșit înainte. Însă pre toți oamenii cei mari i-au omorât, numai pre cei tineri i-au robit. Deci făcând ei această răutate mare creștinilor pân' s-au umplut zile 63, iată că sosiră și oștile ale împăratului nemțesc împreună și cu Sobetschi, craiul leșesc, și dederă război mare cu turcii și cu tătarii. Și când fu în deseară, neputând nimic turcii să folosească, numaidecât cu mare frică dederă dosul și începură a fugi numai călări cu trupurile, iar avuția lor, cu corturile lor, cu tunuri, cu zaharéle, toate au rămas acolo pre seama nemților. Și au dat Dumnezeu de au fost izbânda creștinilor, iar turcii, câți au scăpat de acolo, fugiră cu mare rușine, sosind degrab înapoi pân' la Belgrad. Iar împăratul simțind de aceasta încă mai timpuriu, fugit-au de la Belgrad cu mare rușine. Și numai-decât a trimis de au omorât pre Mustafa-pașa.

Iar Șărbănuț-a venit în țară, la scaunul lui. Duca-vodă așijderea. Numai el n-au sosit la scaun, ci mergând la conacul de la satul Domneștii, când au fost în ziua nașterii domnului nostru Isus Hristos, dechemvrie 25 dni, fiind la masă cu toți boiarii lui, atunce sosiră și oaste leșească, de luară de la masă pre Duca-vodă și-l duseră în Țara Leșească. Și acolo au murit.

Iar turcii înțelegând de aceasta, au trimis pre Dumitrașco să fie domn în Moldova.

După aceasta turcii iar s-au rădicat cu oaste, de au mers cu zaharea pân-o au băgat în Camenița și iar s-au întors

înapoi. Atuncea și Șarban-vodă încă au mers cu oștile lui, însă numai pân' la Iași, și iar s-au întors la scaunul lui.

Iar când au fost văleatul 7193, mazilit-au turcii pre Dumitrașco-vodă și în locul lui au pus domn pre Costandin Cantemir-vodă.

Iar când au fost 7194, august 2 dni, cu vrérea lui Dumnezeu, luat-au némții cetatea Budei. Și atunci au pierit mai mulți de 40.000 de turci. Fost-au mers și Suliman-pașa, veziriul cu mulțime de oaste turcească, ca să fie ajutor Budii, și nimic n-au folosit, ci s-au întors iar înapoi cu mare rușine.

Iar când au fost 7195, dechemvrie 27 dni, bătând nemții cetatea Seghedinului ce iaste pre apa Tisei, și înțelegând veziriul de aceasta, numaidecât au trimis pre chehaiaoa lui cu o seamă de oști turcești preaalése și cu tătari împreună, ca să fie ajutor acei cetăți, pentru că oastea nemțească au fost puținei, ca 12.000. Deci fiind turcii tăbărăți fâr' de nici o grijă, iar némții i-au lovit noaptea făr' de veste, ca la 2 ceasuri pân-în ziuo, și au făcut într-înșii o moarte mare nespusă. Atuncea veziriul neștiind de aceasta, fostu-s-au rădicat cu toate oștile, ca la 70.000 și mergând ajutor iar asupra cetății, numai ce să întâmpină cu némții, însă nu cu toți, ci numai cu călărimea, ca 8.000, și numaidecât déderă războiu față cu față, ca la 3 ceasuri. Și nu mai putură turcii sta împotriva nemților, ci numaidecât déderă dosul. Și foarte groaznic au fugit, cât venirea lor au fost în 3 zile, iar fuga lor au fost numai într-o zi, trecând Dunărea la o cetate ce-i zic Varodin. Într-acel război fost-au și Iordache Cantacuzino vel-spătarul, trimis de frate-său, Șarban-vodă, însă din porunca veziriului, și iar s-au învărtejit de au venit de acolo aici în țară, la casa lui, cu mare cinste.

Și iar în zilele acestui domn, fiind maică-sa, doamna Elena, prea slăbită în bătrânețe, cugetat-au cu inima ei

cătră Dumnezeu și s-au rădicat de aicea, din țară, luând și pre fie-său, Mihai Cantacuzino vel-spătarul, de au mers cu dânsa împreună pân' la Ierusalim, de s-au închinat acolo sfântului mormânt al domnului nostru Isus Hristos. Iar fie-său, Mihai spătarul, au luat pre Dumnezeu într-ajutor și au purces de acolo de s-au dus pân' la Sinai de s-au închinat sfântului loc, unde au făcut Dumnezeu vorbă cu Moisi pro-roc și i-au arătat multe ciudése dumnezeiești, precum iaste scris. Și iarăși s-au învărtejit înapoi, gășind pre maică-sa sănătoasă la sfântul Ierusalim. Și cât avură lângă dânsii aur, argint, tot îl închinară sfântului mormânt. Și împărțiră pre la toți săracii multă milostenie, dând mare laudă milostivului Dumnezeu, căci i-au învrednicit cu viață și i-au purtat făr' de nici o zmintelă pân' ce i-au adus de s-au închinat la sfântul mormânt sfinții-sale și au văzut cu ochii lor toate minunile ce au făcut. După acéia iar au luat pre Dumnezeu într-ajutor și au purces de acolo cu mare cinste, petrecându-i toți părinții ai biséricii cei mari a Ierusalimului și toți cetățenii. Și așa făcându-se pân' la un loc, luându-și ziua bună unii de cătră alții, învărtejindu-se iar înapoi. Iar doamna Elena cu fie-său Mihai spătarul au venit iar aici în țară. Ieșit-au înainte fie-său Șarban-voievod, cu toți boiarii lui și cu toată curtea lui, împreunându-se cu maică-sa, sărutatu-i-au cinstita mână cu mare liubov și o au dus cu mare cinste pân-au intrat în casele domnești, în București.

După aceasta nu multă vrême trecând, când au fost leatul 7195, mart 2 dni, prestăvitu-s-au și doamna Elena cătră Dumnezeu. Atunce Șarban-vodă, cu toți frații lui și cu toate surorile lui, și cu tot neamul lor, luându-și fieștecarele iertăciune de la maica lor, rădicatu-i-au sfințele moaște și o au petrecut pân-în marginea orașului împreună cu părintele vlădica Theodosie și cu mulțime de părinți

călugări, și popi, și toată boierimea și cu toate gloatele curții, cu cântări dumnezeiești și cu mare cinste. Învârtejindu-se Șarban-vodă iar la scaunul lui, iar pre maică-sa o duseră frații lui și surorile, și tot neamul lor până la sfânta mănăstire Mărginénii, hramul ei mării arhistratizi Mihail și Gavriil, caré iaste de dânșii făcută, făcându-se pogrebaniia și alte sfinte slujbe dumnezeiești, pân' să dederă moaștele ei în gropniță, ce iaste în tinda bisericii den a dreapta, alătura cu gropnița a soțului ei, fericitul răposatul Costandin Cantacuzino biv-vel-postelnicul, care gropniță au fost zidită de dânsa încă mai denainte vréme. *Vecinaia pameat!*¹

Iar când au fost la văleatul 7196, la dechemvrie 24 deni, pristăvitu-s-au cătră Dumnezeu și un cocon al doamnei Elenei, anume Matei Cantacuzino, ce-au fost vel-agă și fu îngropat la mănăstirea frăține-său, lui Șarban-vodă, ce iaste din sus de București, unde-i zic Cotrăcenii, hramul ei uspeniia bogorodițe, făcându-se mare pamete și mare milostenie săracilor de frate-său, Șarban-vodă și multe slujbe dumnezeiești pân' ce s-au dat gropniții în tinda bisericii, de-adreapta. *Vécinaia ego pameat.*²

Iar când au fost la leatul 7195, mesița mart, iar sultan Mehmet, împăratul turcesc, poruncit-au tuturor turcilor de au făcut oaste mare. Numai ce au rămas el cu curtea lui la Țarigrad. Și au trimis pre Suliiman-pașa veziriul cu toată putérea împărătească, poruncindu-i împăratul ca să facă războiu mare cu némții, nimica să nu-și dea mijlocul, pân' va izbândi. Némții încă simțind de aceasta, venit-au cu toată oastea lor de s-au tăbărât dincolo de apa Drevii,

---

¹ Veșnica pomenire (sl.).

² Veșnica lui pomenire (sl.).

împotriva Osecului. Turcii încă veniră, tăbărându-se dincoace de Dreva. Nemții încă văzând atâta mulțime de turci, s-au dat înapoi și s-au tăbărât la un loc unde au socotit ei că va fi bine de război. Turcii văzând așa, socotiră că de frica lor au fugit înapoi. Ci degrab trecură apa după dânșii, pân' să apropiară de oastea nemțească și acolo să tăbărără, făcând șanțuri și tocmind tunurile. Sumețând mânecele, făcură toți salavat mare și strigară de 3 ori: halila, halila, halila! Și numaidecât încălecară pre cai și purceseră asupra nēmților cu toată pedestrimea și cu toate tunurile, fiind tunuri mai mici 130 și mari, ce le zic banimez, 4. Și așa cu mare îndrăznire și groaznici făcură năvală mare asupra nēmților, lovindu-se față cu față în mijlocul câmpului. Iar nēmții nimic nu-și déderă mijlocul, ci sta toți ca un munte nemișcat, până le déde Dumnezeu ajutor și putere mare, cât unii să bătea în față cu dânșii, iar alții i-au luat pă denapoi, pe despre tunuri. Și fiind turcii ocoliți pe despre toate părțile, căzu asupra lor mare frică, cât numai ce tremura și nu știa ce fac. Iar nemții vitejește-i tăia și-i omoria, cât de-abiia au scăpat veziriul cu puținei turci, iar ailalți au pierit acolo. Zic cei ce au fost acolo și au văzut cu ochii lor, 10.000 și mai mult să fie pierit acolo. Și déde Dumnezeu de fu izbânda creștinilor, luând de la turci toate avuțiile lor, și toate tunurile, și arme multe de tot feliul, și haine multe și cai mulți, și corturi multe, și zaharea multă. Iar veziriul văzând atâta pieire ce s-au făcut într-înșii n-au putut sta la Belgrad, ci au fugit cu mare frică, de au venit la Țarigrad. Iar sultan Mehmet, împăratul, înțelegând de această întâmplare, numaidecât au omorât pre Sulimanpașa, veziriul. Iar turcii câți au scăpat din război inicéri, capigii, încă au venit după veziriul la Țarigrad și numaidecât au mazilit pre sultan Mehmet și ridicară pre un frate al lui,

ce au fost închis, anume sultan Suliiman, ca să fi el împărat turcilor, iar pre frate-său îl închiseră în locul frăține-său. Și puseră alt veziriu, anume Siuș, și alți pași. Iar după acéia capigii și inicéerii făcură gâlceavă mare asupra împăratului și a viziriului ca să le dea 6 lefi. Și au omorât pre mulți, până de-abia i-au potolit și s-au așezat împăratul și viziriul cu pace.

Și au trimis cu agă caftan la Șarban-vodă, să fie iar domn cum au fost. Acest războiu, ce scrie mai sus, făcutu-s-au la august 4 deni, 7195.

Iar când au fost la ghenar 24 deni, 7196, făcut-au Șarban-vodă căsătorie unii cocoane a lui, anume doamna Alexandra, după feciorul lui Ivașco Băleanul, ce au fost mare logofăt, anume Gligorașco postelnicul. O, mare ciudă au făcut acel Șarban-vodă cu ginéri-său Gligorașco, că tatăl lui, Ivașco și moșă-său Gheorghe din Băléni fost-au mari vrăjmași asupra lui Șarban-vodă și a toată casa părinților lui, precum scrie înapoi, la istoriia lor. Iar Dumnezeu nu le-a dat a izbândi dă pre pofta lor, ci îndată au scurtat viața moșă-său, lui Gheorghe Băleanul, și dăruind Dumnezeu pre Șarban-vodă cu domniia Țării Românești. Iar tatăl lui, Ivașco biv-vel-logofăt, știindu-se vinovat de cătră Șarban-vodă, n-au putut sta în țară, ci încă din Țarigrad au fugit la Moldova împreună cu Staico paharnicul din Bucșani și acolo s-au pristăvit Ivașco logofătul. Jupâneasa lui, coconii lui încă au fugit la Moldova de aici din țară. După petrecaniia lui Ivașco logofătul, iar jupâneasa lui, coconii și cu Staico păharnicul s-au rădicat de acolo, de au pribegit la Ardeal. Și fiind acolo pribegi, iar Șarban-vodă, cu înțelepciunea lui, adusu-ș-au aminte de porunca lui Dumnezeu, care zice la sfânta evanghelie: *“Liubite vraghi vașa, do-brotvorite nenovideaștim vas”*, adecă: Iubiți vrăjmașii voștri,

bine faceți celor ce vă urăsc. Deci înțelegând de bunătatea și înțelepciunea acestui cocon, Gligorașco postelnicul, îndată au trimis de i-au adus împreună cu maica lui aici în țară. Și cătră acéia n-au mai pomenit vrăjmășiia lor cea dintâi, ci cu curată inimă i-au iertat. Și l-au făcut lui ginere, duple porunca lui Dumnezeu. Și au făcut cu dânsul foarte veselie mare, cu soli mari de la Ardeal și de la Moldova și cu toată boierimea Țării Rumânești, cât s-au mirat și mari, și mici de acest lucru ce au făcut Șarban-vodă. Și toți să bucura și-l ferică pentru marea înțelepciune ce i-au dat Dumnezeu.

Când au fost la mai 13 deni, 7196, fiind doamna Manda căzută la mare boală și pătîmind în câteva zile, apropiatu-s-au de dânsa și ceasul morții. Și într-o zi, luni dimineața, datu-ș-au sufletul în mâna îngerului lui Dumnezeu și s-au mutat cătră Hristos Dumnezeuul nostru. În véci să fie pomenită! Și a doua zi, marți, s-au dat moaștele gropii în tînda biséricii de la Cotrăcéni, care iaste făcută de cinstiți părinții ei, ce sunt mai sus pomeniți; făcându-se slujbă dumnezeiască, fiind la pogrebania ei și cinstitul și preasfințitul părintele Dionisie, patriiarhul Țarigradului, și cinstitul părinte Theodosie, mitropolitul Țării Rumânești, și mulțime de călugări și popi. Și așa cu mare cinste s-au dat gropii. Dumnezeu să o pomenească la împărăția cerului! Iar părinții ei, Șarban-vodă cu doamnă-sa Mariia, și cu toți frații și surorile lui, și cu toată casa lor, împreună și cu ginere-său Gligorașco au rămas la mare jale, cu multe lacrăme și cu mari suspinuri de la inimă, după cum iaste toată lumea obicinuită. Și cu acélea nimic n-au folosit, că moartea n-are fățarie, ci iaste la tot omul de obște tocma.

De aicea începem de un războiu ce au mai făcut turcii cu némții. Că fiind un pașă, anume Naim-beiu, foarte viteaz mare, hain de cătră împăratul, mult s-au nevoit împăratul

să-l prinză și nu putea. Iar apoi el singur ș-au plecat capul și au poftit de la împăratul să-i dea toată oastea lui ca să să bată cu némții. Déci împăratul, sultan Suliiaman, numaidecât i-au trimis caftan și toate oștile lui, ca să fie sarascheriu, făgăduindu-i, de va bate pre némți, să-l facă vizir mare. Și s-au tăbărât din sus de Belgrad, lângă apa Drivei, fiind cu dânsul ajutor și Techeli groful, care s-au hainit de cătră creștini, cu câtăva seamă de oaste a lui și cu tătari ca la 10.000. Némții încă au fost venit dincolo de Dreva. Deci fiind apropiiați unii de alții, făcură némții un meșteșug, că au fost ales o seamă de oști și i-au trimis pre apa Drevii în sus, iar cealaltă tabără s-au făcut a fugi, tăbărându-se la un loc unde au știut ei că va fi bine de războiu. Iar Naim-bei și cu groful, văzând așa, numaidecât trecură apa cu toată tabăra lor, mergând dupre némți, pân-îi ajunseră unde era tăbărâți și îndată să ciocniră unii cu alții și făcură un război foarte mare. Atunce sosiră și némții cei pitiți și fără veste-i loviră denapoi. Atuncea turcii foarte să spereară și déderă dosul. Și la acest războiu încă au pierit de robie mulțime de turci și de tătari, și mulți s-au închinat. Naim-bei și groful numai ce au scăpat cu puțintei turci. Și au fost izbânda creștinilor, rămâind de la turci cu multă dobândă.

Și numaidecât de acolo s-au rădicat toată tabăra nemțească; pogorându-se în jos, tăbărâtu-s-au împrejurul Belgradului, fiind acolo în cetate mulțime de turci și neguțători. Bătându-se acolo unii cu alții în puști, și în tunuri și în tot feliul de meșteșuguri, făcându-se multă vărsare de sânge într-amândoa părțile, zicând turcii că toți sunt ei pieriți, ci să dăm război până la moarte, némții încă nu-și da mijlocul, ci ziua și noaptea tot să bătea, pân' s-au umplut zile 32. Iar când au fost la august 6 deni, 7196, au dat Dumnezeu de au fost izbânda creștinilor.

Dând năvală mare, au spart cetatea și au intrat. Atuncea la acea năvală, au pierit 2 ghenăraleși nemțești, anume Șafemberg și [...]. Atuncea nemții fiind foarte turburați, mai vârtos pentru acei ghenăraleși mari, au tăiat pre turcii toți și cadănele lor, și mari, și mici. Pierit-au și creștini mulți, fiind cu dânșii amestecați. Și toate trupurile lor le-au tras la marginea Dunării, până au măturat toată cetatea de spurcăciunea lor. Și nici așa nu i-au lăsat, ci i-au înfășurat câte 2 și câte 3 la o sfoară și i-au înecat în Dunăre, înotând trupurile lor, cât la multe locuri să strângea mulțime de trupuri, de să făcea năglabie cât și apa mult să oprea. Și așa s-au preumbat acéle trupuri fără caice, pân' ce vor fi dat și în Marea Neagră. Atuncea au rămas nēmților multă dobândă.

Și trecură o seamă de oști dincoace de Dunăre, de au luat Caravansebeș, și Logojul, și Rușava și Cladova. De acolo au rădicat o seamă de oști nemțești, fiindu-le cap Viteranie ghenăraleșul, de au trecut în Țara Rumânească și s-au tăbărât la Turnul Severinului.

Atuncea Șarban-vodă de aceasta înțelegând, degrab trimise pre nepotă-său, Costandin Brâncoveanul vel-logofătul, cu cărți la Viteranie ghenăraleșul, cu multă rugăciune și cu multe daruri scumpe, ca să să întoarcă înapoi iar, ca nu cumva, simțind turcii, vor zice că iaste țara haină și vor porunci tătarilor de vor veni aici în țară să o robească. Atunci Viteranie ghenăraleșul, înțelegând de aceasta, numaidecât s-au rădicat de acolo cu toată oastea lui, de au venit pre supt munte până la Câmpul Lung. Șarban-vodă iar au trimis pe frate-său, Mihai Cantacuzino biv-vel-spătarul și pre gineri-său, Costandin Bălăceanul vel-agă, de s-au întâmpinat cu dânșii la Câmpul Lung, fiind și Brâncoveanul acolo, tot cu ei, făcând multă rugăciune, până s-au rădicat de acolo, de au trecut la Brașov și s-au așăzat acolo cu toate oștile să iernéze.

Deci întorcându-se acești boiari înapoi, spuseră lui Șarban-vodă de toate câte sunt mai sus scrise. Și îndată trimise la împăratul turcesc de-i spuse veste bună, cum au trecut némții la Ardeal. Ei încă să bucurară și făcură mare laudă lui Șarban-vodă. Așijderea trimise și la pașa sarascheriul și la sultanul, de le făcu veste iar pentru némți, cum au trecut la Ardeal. Și așa, cu înțelepciunea lui toate le-au potolit.

După aceasta, temându-se Șarban-vodă ca nu carécumva în zilele lui să cază țara la vreo nevoie sau la vreo robie, au de cătră turci, au de cătră némți, ci să lupta cu dânșii cu multe meșteșuguri în tot feliul și făcu sfat cu toți boiarii, alegând 4 boiari mari anume: Iordache Cantacuzino marele spătar, fratele lui Șarban-vodă, și pre Costandin Bălăceanul marele agă, ginerile lui, și pre nepotu-său, Șerban Cantacuzino, feciorul lui Drăghici, ce au fost mare spătar Măgureanul și pre Șerban marele comis, feciorul Pârvului ce au fost mare vistier, de la Aninoasa, pre acești 4 boiari i-au trimis soli la împăratul creștin Leopold de la cetatea cea mare ce să chiamă Beciul, cu cărți și cu daruri scumpe, făcând Șarban-vodă înaintea fétii lui mare rugăciune ca să tinză porunca lui asupra tuturor ghegeneraleșilor câți sunt capete, asupra putérnicilor oști ale împărăției sale câte sunt trimise asupa păgânilor turci, ca, dând Dumnezeu izbândă, să păzească și această Țară Rumânească ca să o scoată din gura lupilor turci și a leilor tătari, precum au scos și Moisi proroc pre israiliténii din robiiia Eghipetului, însă cu putéria dumnezeiască. Atunce și țara aceasta să fie închinată supt ascultarea împărăției sale cum au fost și mai denainte vréme.

Deci purcegând acești 4 boiari, fiind în călătorie, iar în urma lor s-aurăzbolit Șerban-vodă. Plinindu-se doao săptămâni mesița octomvrie 29 de zile, cursul anilor 7197, luni dimineața, la 2 ceasuri din zi, pristăvitu-s-au Șarban-vodă, dându-și

fericitul suflet în mâna lui Dumnezeu. Dumnezeu să-l pomească! Déci întâmplându-se la pristăvirea lui părintele mitropolitul Theodosie și frate-său Costandin Cantacuzino, ce-au fost mare stolnic, și toți boiarii, numaidecât mérseră la sfânta Mitropolie și porunciră de să strânseră toți căpitanii de pre la toate cétele și mulțime de boiari mari și mici den țară, și toți neguțătorii. Atunci aduseră și pre un capegi-bașa turcu, Hamet aga, care era venit aicea cu trebi împărătești și mai era și alți agalari turci; aduseră și pre părintele Dionisie, patriarhul Țarigradului, și așa cu toții împreună mérseră înaintea acelu agă turc de-i spuseră de moartea lui Șerban-vodă și-l întrebară de sfat, să-i învețe cum vor face. Atunci acel agă turc împreună cu alalți déderă răspuns întru auzul tuturor boiariilor și a tuturor slujitorilor la mari, și la mici, ca fără zăbavă să-și rădice domn den țară să nu carécumva să se prinză vreo zmințeală, căci țara iaste ocolită de vrăjmașii împărăției.

Déci boierimea și cu alți cu toți nu avură cum face într-alt chip, ci cu toții făcură sfat și aléseră dintru dânșii pre un boiaru anume jupan Costandin Brâncoveanu, marele logofăt, de-l rădicară să le fie domn, că-l știa că iaste înțelept și să trăgea din odraslă domnească.

Atunce cu toții să închinară lui cu mare bucurie și toți cu un glas bun, ziseră: “Într-un ceas bun să ne fii măria-ta domn, până la adânci bătrânețe”.

Și îndată-l duseră în sfânta Mitropolie cu mare cinste, luundu-l de mână părintele Theodosie mitropolitul, până l-au băgat în sfântul oltar, pre poarta cea mare împărătească, și acolo l-au purtat împrejurul sfântului préstol, sărutând masa cea sfântă, și evanghelia cea dumnezeiască și cinstita cruce. Și închinându-se, au îngenunchiat înaintea préstolului, de i-au citit deasupra capului molitvele de domnie pa-

triarhul Dionisie și l-au blagoslovit. Și așa ieșind de acolo l-au pus în scaun domnesc până i-au cântat *mnoga léta*, mergând toată boierimea de i-au sărutat mâna.

După aceia ieșind afară, numaidecât purcéseră cu toții de mérseră la curtea domnească, ieșindu-i nainte toți preoții cu litie și cu cântări dumnezeiești, până l-au băgat în biserică domnească, de au sărutat sfintele icoane și au șezut în scaunul cel domnesc.

Atunce Costandin-vodă au strigat cătră toți boiarii cu glas de bună cinste zicându-le: “Iată, am ascultat eu rugăciunea dumneavoastră de mi-am lăsat toată odihna și toate moșiile méle și mai mult fără voia mea m-ați rădicat domn. Acum dară să cade și dumneavoastră să vă arătați credința cea adevărată, cum că vă veți afla în toată vrémia lângă noi, cu slujbă dreaptă și credincioasă, și veți face toate poruncile domniei fără nici o îndoială, precum și noi ne făgăduim să aveți dumneavoastră și toată țara de la noi dreptate.”

Așijderea și boiarii răspunseră: “Cum de vréme ce au dăruit Dumnezeu pre măriia-ta cu domniia după pofta noastră, suntem bucuroși foarte să ne dăm credința neclătită“. Și câte unul, câte unul, pre rând, fiind sfânta evanghelie așezată în mijlocul biséricii, puseră mâinile toți pre dânsa, jurându-se și legându-se cu numele marelui Dumnezeu, cum vor sluji domnului lor, cu credință și cu mare dreptate, dând la mâna domnu-său și o scrisoare a lor încredințată, precum iaste mai sus scris.

Isprăvindu-se de aceasta, cu toți dimpreună să închinară și ieșind din biserică, suindu-se toți în casele domnești, șezând în cinstitul scaun, alergară cătră dânsul toți boiarii, mari și mici, și toate gloatele sărutând mâna, zicea: “Într-un ceas bun să ne fii măriia-ta domnu și să ne stăpânești cu pace în

toată viața măriei-tale”. Și aciași porunci Costandin-vodă tuturor logofeților domnești de scriseră cărți pre numele lui la toate târgurile și la toată țara, dând veste de pristăvirea lui Șarban-vodă și de domnie noao a lui Costandin-vodă.

Și tot într-acea zi au început a să griji de toate cele ce trebuiesc pentru îngroparea lui Șarban-vodă. Iar a doa zi rădicat-au cinstitul trup și-l duseră cu mare cinste la sfânta mănăstire din Cotrocéni, unde iaste hramul uspenie bogorodițe, care iaste făcută de el cu toată podoaba ei încă den temelie. Și fiind acolo adunați doi patriarși ai Țarigradului, anume Dionisie și Parthenie, dimpreună cu părintele Theodosie mitropolitul și cu mulțime de egumeni și de preoți, de-i făcură pogrebaniia cumsăcade și toți blagoslovidu-l, dederă-l gropii în biserică după jețiul cel domnesc, fiind mare jale și plângere de doamna lui și de coconii lor, și de frații lui, și de toate rudeniile, zicând toți: “Dumnezeu să-l iarte!” Și-i făcură paminte mare cu bani la săraci, cu bucate multe.

Și de acolo să întoarse Costandin-vodă iar la scaunul lui, și tot într-acéia zi fost-au trimis la Poartă pre o seamă de boiari, pre altă i-au trimis la pașa, care au fost sarscheriu la Obluciță, unde-i zic Cartal, pre alții la hanul tătărăsc, cu cărți scrise pentru moartea lui Șerban-vodă, făcând mare rugăciune pentru Costandin-vodă, să-l lase să le fie domn, precum l-au poftit țara.

Oh, mare minune și mare milă făcu Dumnezeu cu dânsu, că preste 2 săptămâni sosiră la Costandin-vodă de toate părțile veste bună. Întâi de la împărăție veni Părvul logofătul Cantacozineanul cu veste bună, cum s-au tocmit domniia numai în 8 ceasuri și în urma lui au sosit un agă mare, turcu, împreună cu Dumitrașco Caramalăul, îmbrăcând pre Costandin-vodă cu caftan de la împărăție pentru domnie noao,

și-l puse cu mâna lui de șezu în scaunul cel de domnie, dând cu tunurile, făcut-au întru toți mare bucurie de domn tânăr.

Când au șezut Costandin-vodă domn, fost-au cursul anilor 7197, mesița octombrie 29 de zile, luni la 10 ceasuri de zi, iar vârsta lui au fost de ani 34.

Trimis-au și la cei 4 boiari carii era trimiși la Beci pre Preda spatarul, văr primare cu Costandin-vodă, de le-au făcut véste de această întâmplare.

Șerban-vodă au domnit ani 10, iar vârsta lui au fost când au murit, de ani 55.

Și cât au fost el domn mult au pătimit, mai vartos pentru țară, că vrăjmașii nu-l lăsa, ci-l necăjiia în tot felul ca să-l surpe din domnie, să poată hrăpi țara, mai vartos grecii țarigrădeni; iar Dumnezeu tot nu l-au lăsat, nici-și da mijlocul, ci pre turci îi biruia cu banii, iar pre greci îi biruia cu alte meșteșuguri; pre toți vrăjmașii lui i-au supus, pre unii cu moartea, pre alții cu închisoarea, cât nu mai putea scăpa nici unul, ci de frica lui să ascundea toți în toate găurile, că-i dedese Dumnezeu minte și chibzuială mare. Și chipul lui era groaznic, cât să sperea de el și păgânii și alte țări.

Și în zilele lui nimeni n-au cutezat să-i calce țara, până la moartea lui.

Iar doamna lui, Mariia, cu fiiu-său Iordache și cu patru cocoane au rămas în urma lui Șerban-vodă cu mare jale și cu multe lacrimi vărsate.

Iar Costandin-vodă încă nu i-au lăsat să fie atâta obidiți, precum au fost mai nainte alte doamne rămase sărace de domnii lor, ci le-au dat mare cinste. Și n-au lăsat pre doamna să o bântuiască cineva, ci o au lăsat în casele ei, să se odihnească cu coconii ei și să-și ție satele și moșiile și tot ce va avea, cu bună pace. Așijderea și slugile ei câte au avut, le-au făcut cărți de milă ca să slujească acei case până vor fi.

Iar când au fost cursul anilor 7197, mesița iunie 20 de zile, fiind oastea nemțească la Belgradul sârbesc, iar sultan Suliman s-au rădicat cu toată puteria lui cea turcească de au mers asupra némților până la Sofia și acolo s-au tăbărât.

Atunce și Costandin-vodă, din porunca împărătească, purces-au cu toate oștile lui de au mers până la Rușavă și acolo s-au tăbărât, poruncindu-i turcul să dreagă cetatea de la Cladova și de la Rușavă. Fiind acolo, venit-au la dânsul și Tuchili groful de l-au ospătat, și l-au dăruit, și iar s-au învârtejit înapoi de s-au dus la tabăra turcească, unde era toți adunați. Iar când au fost la august 4 zile, făcut-au război mare de turci și de némți la apa Nișului, și cu vrérea lui Dumnezeu fost-au biruința némților iar turcii s-au întors înapoi cu mare rușine. Atunce au luat némții cetatea ce-i zic Nișul, și iar atunce au mers némții cătră Dunăre la cetatea Diiului, de s-au bătut cu turcii și au luat cetatea Diiului. Deci fiind cap un domn ce i-au zis prințepul, după ce au așezat oștile la cetatea de la Niși și de la Diiu, s-au învârtejit înapoi cu toate oștile lui de au venit până la Cladova, scriind cărți la Costandin-vodă de frăție și de prieteșug. Costandin-vodă încă le-au priimit și i-au trimis daruri și mulțemită. Și au pornit de la Cerneți să vie iar la scaunul lui. Ajungând la Olt, la casele lui din Brâncoveni, sosi-i véste cum au intrat prințipul cu oștile lui aicea în țară. Atunce Costandin-vodă multă obidă și inimă rea avu pentru înșelăciunea ce i-au făcut némții, și îndată trimise niște boiari cu cărți de au ieșit înaintea némților, scriind la acel prințip ghegeneraleș cu mare rugăciune, făgăduindu-i dar mare, ca să facă bine să nu vie pentr-această țară că iaste săracă și prădată de turci și de tătari. Iar el nimic n-au băgat în seamă, ci au venit prin mijlocul țării de au făcut mare pradă, și au călcat mănăstirile, și au stricat bisericile

până au sosit la Rucăr. Acolo s-au întâmpinat cu alt ghegeneral ce i-au zis Aizer, cu multe oști nemțești, împreună cu Costandin aga Bălăceanul, trecând prințipul în Ardeal, iar Aizer cu acel Bălăcean au trecut în țară.

Atunce și Costandin-vodă sosind la scaunul lui în București, prinzând de veste că au intrat acei némți în țară și până la Târgoviște au sosit, numaidecât au ieșit din scaunul lui împreună cu doamna, și cu părintele mitropolitul chir Theodosie, și cu toți boiarii și cu toată curtea lui, de au mers în jos, cătră Podul Pitariului, tăbărându-se în lunca Plătăreștilor, lăsând la scaun ispravnici pre Cărstea marele vistier Popescul, poruncindu-i ca după ce vor veni némții în București, să le dea zaharea cât le va trebui.

Decii Aizer ghegeneralul, înțelegând de aceasta, numaidecât trimise carte la Costandin-vodă, poftindu-l să vie la scaunu-și, să fie cu dânșii împreună, iar despre turc să se hainească.

Atunce Costandin-vodă, înțelegând de aceasta, numaidecât au chemat pre părintele vlădica Theodosie, și pre toți boiarii marii și mici, făcând mare sfat ce vor face de aceasta, mai vartos arătând o seamă de boiari ca să se lépede Costandin-vodă de turci și să fie cu némții; iar el cu altă seamă de boiari, mai vartos Costandin Cantacuzino, ce-au fost mare stolnic, și Mihai Cantacuzino, marele spătar, socotiră că nu iaste acest sfat bun, căci de vor face una ca aceasta, tătarăi sunt aproape și numaidecât vor veni cu putere mare de vor robi țara și o vor prăda, și de către némți nu vor avea nici un folos. Ci numaidecât s-au sculat de acolo de au mers la sat la Ruși, unde sunt heleșteiele domnești.

Atunce au venit și Aizer la Drăgănești, poftind pre Costandin-vodă de au venit de la Ruși de s-au împreunat amândoi acolo la Drăgănești, arătând acel ghegeneral mare liubov cătră Costandin-vodă, rugându-l, cu toată credința,

ca să-l învețe ce va face. Și au spus adevărul că această venire a lui cu oștile o au făcut pre minciunile acelu Bălăcean, că el s-au lăudat cum după ce va veni aicea în țară, să va închina la dânsul toată boierimea, și toată țara, iar n-au fost așa.

Déci Costandin-vodă încă i-au spus tot adevărul, cum că tătarăi vor să vie în țară la dânsii, și făcându-i mare cinste, l-au ospătat și s-au întors iar la București cu mare frică. Iar tătarăi înțelegând de venirea némților, numaidecât s-au sculat sultanul cu tătarăi și au trimis nainte soli la Costandin-vodă, spuindu-i că sunt viitori aicea în țară asupra némților.

Déci Costandin-vodă, înțelegând de aceasta, foarte rău s-au întristat, mai vartos pentru săraca de țară și numaidecât s-au rădicat de acolo de s-au dus la Buzău. Și de acolo au trimis pre doamnă-sa și cu toate jupănésele la mănăstire la Brad, iar el cu puținei oameni au încălecat de au ieșit înaintea sultanului, închinându-se lui cu mare plecăciune și cu mult dar.

Atunce au văzut sultanul că nu iaste Costandin-vodă hain, ci iaste slugă dreaptă împăratului, făgăduindu-se că nu vor robi țara, numai ci merg asupra némților, care sunt vrăjmași lor.

Și de acolo Costandin-vodă numaidecât s-au învârtejit de au venit iar la Buzău, de au fost în zioa sfintei blagoiavleniei și de acolo, cu porunca sultanului s-au sculat de au venit iar la scaunul lui la București, cu toată boierimea și cu toată curtea lui. Iar Aizer, înțelegând de venirea tătarălor, de mare groază au dat dosul, fugind până în Târgoviște de n-au mai descălecat, la ghenarie 2 zile, 7198.

REFERINȚE CRITICE

Istoria Țării Rumânești întru care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuiitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit până și în vremile de acum cum s-au tras și stă a fost redactată de stolnicul Constantin Cantacuzino, figura cea mai reprezentativă în viața culturală a Țării Românești în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea și la începutul secolului următor, singurul care poate fi apropiat în privința erudiției de contemporanul său, din Moldova, Dimitrie Cantemir. [...]

Socotind că este “scădere mare și jale” a nu se ști nimic clar din trecutul țării sale, el proiectează să scrie *Istoria Țării Rumânești...* până în vremea sa, operă pe care n-a reușit s-o ducă, din păcate, decât până la stăpânirea hunilor și la domnia lui Atila. Obiectivul principal al lucrării era demonstrarea latinității poporului român, a originii comune a tuturor românilor și a continuității poporului român în Dacia.

În urma călătoriei sale în Moldova, în 1712, când însoțea, la Iași, pe soția și pe fiica lui Brâncoveanu — la căsătoria acesteia cu domnul moldovean Constantin Duca — Cantacuzino a intrat în posesia unei copii a cronicii lui Grigore Ureche, în compilația lui Simion Dascălul. Interpolările din cronica lui Ureche îi provoacă o profundă indignare. De aceea, prin *Istoria* sa, Constantin Cantacuzino caută să reconstituie trecutul pe temeuri adevărate.

Stolnicul își începe opera după metoda criticii istorice, bazându-se pe studierea serioasă a numeroase izvoare. Atât cele interne (cronica lui Ureche, letopisețul existent al Țării Românești care “atâta iaste de netocmit, de încurcat și de scurt, cât mai multă turburare și

mirare dă celui ce cetește decât ar ști cevaș adevăr dintr-însul”, documente de la boieri și mănăstiri, ba chiar tradiții populare, cântece de vitejie), cât și izvoarele externe (grecești, bizantine, latine, unele provenind de la umaniști din Occident), toate sunt privite cu spirit critic, autorul tinzând să expună rezultatele cercetărilor sale cu obiectivitate. Efortul depus ne face să vedem în autor, după cum se exprimă N. Iorga, “un spirit iubitor de adevăr și onest”. N. Cartoian afirmă, pe bună dreptate, ca “în istoria culturii românești, stolnicul C. Cantacuzino are meritul de a fi primul cărturar muntean care a văzut limpede originea romană a neamului, continuitatea lui în Dacia și unitatea lui”.

În limba cronicii stolnicului Constantin Cantacuzino se observă formația lui de erudit. Îndeosebi în frază se întrevede influența unor modele latine, dar și tendința spre o exprimare mult prea complicată, cu o topică contorsionată, artificială, și cu foarte multe digresiuni, ceea ce s-ar putea datora influenței stilului istoriografiei și al literaturii religioase bizantine.

Nici una dintre cele 6 copii cunoscute ale *Istoriei Țării Românești* nu poartă numele autorului. N. Iorga a dovedit, în 1901, că opera respectivă, atribuită de B. P. Hasdeu spătarului N. Milescu, aparține, de fapt, stolnicului Constantin Cantacuzino. Unii au încercat să atribue cronică lui Teodosie Veștemeanul, mitropolitul Țării Românești, respectiv lui Daniil Panonianul, mitropolitul Transilvaniei, iar recent (1964), cu o argumentație prea puțin convingătoare, Petre V. Haneș a reluat teza lui B. P. Hasdeu.

Liviu ONU

Pe timpul când începea și în Țara Românească să se înjghebe istoriografia națională, s-a scris un început de cronică, care n-a străbătut în public, dar care, prin ideile ce se exprimă în ea, și nu mai puțin prin personalitatea autorului ei, constituie una dintre cele mai valoroase opere literare ale acestui timp. E vorba de *Istoria Țării Românești* de stolnicul Constantin Cantacuzino.

Stolnicul Cantacuzino era cel mai învățat boier al țării sale. [...] Lucrarea sa principală este *Istoria Țării Românești*. [...]

Prin familiarizarea sa cu cultura Apusului și influențat de contemporanul său Miron Costin, stolnicul Cantacuzino a ajuns să fie nemulțumit de lucrările antecesorilor, care începeau istoria Țării Românești de la descălecat, și de teoriile jignitoare ale lui Simion Dascălul despre originile noastre. El spune că istoria românilor începe cu venirea lui Traian, că muntenii, moldovenii, ardelenii și cuțovlahii sunt de aceeași origine, și părerea sa și-o exprimă plin de mândrie [...]. El a văzut uneori chiar mai clar decât Miron Costin, fiind cel dintâi care și-a exprimat părerea că dacii n-au pierit în urma războaielor romane și că noi am continuat totdeauna să rămânem în Dacia. Mai digresiv însă decât Costin, el se pierde adesea în amănunte, care îi dau ocazia să-și arăte neobișnuita-i erudițiune, dar care fac lucrarea lui să nu apară atât de încheată și turnată într-o formă atât de măiestră ca a cronicarului moldovean. El nici nu ajunge cu povestirea sa decât până la invazia hunilor în regiunile locuite de români. De asemenea nu mai ajunge să scrie nici biografiile unor familii boierești, pentru care adunase date și pe care le anunță în *Istoria Țării Românești*.

Dar nu numai felul culturii sale și rezultatele științifice la care a ajuns îl fac pe stolnicul Cantacuzino să semene cu Miron Costin, ci și sfârșitul său tragic. [...]

După tăierea Brâncoveanului și a fiilor săi, urmă pe tron Ștefan, fiul stolnicului. Dar peste doi ani, Nicolae Mavrocordat izbutește să câștige tronul Munteniei. Cantacuzineștii trebuiră să se refugieze la Constantinopol. Acolo fură aruncați în temniță, averile lor fură vândute la mezat, iar “în noaptea de șase spre șapte iunie 1716, Ștefan Cantacuzino și tatăl său au fost gătuiți în închisoarea bostangi-bașei și trupurile lor zvârlite în mare”.

Sextil PUȘCARIU

A doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul secolului următor formează *epoca de aur* a literaturii noastre vechi. Alături de literatura religioasă, care culminează cu tipărirea *Bibliei* (1688), se

dezvoltă și literatura noastră istorică. Cărturarii acestei epoci, din ambele Principate, sunt oameni cu înaltă cultură, cu largi cunoștințe de limbi străine. Dintre numeroasele personalități culturale din această epocă, stolnicul Constantin Cantacuzino este poate cea mai eminentă figură a Munteniei. Este fratele mai mic al fostului domnitor Șerban Cantacuzino și fiul postelnicului Constantin Cantacuzino.

Acesta din urmă fu omorât în anul 1663 de către Grigore Ghica Vodă, fapt relatat în cronicile din Muntenia. De numele postelnicului Constantin Cantacuzino este legată o operă literară, care merită să fie menționată. Postelnicul Cantacuzino fu omorât la mănăstirea Snagov, în urma ordinului domnitorului. Se stabilește ulterior că postelnicul n-a avut nici o vină și a căzut victimă unor intrigi din partea unor boieri. Faptul acesta a impresionat mult boierimea de atunci. Un autor necunoscut scrie un poem în limba greacă, în care se descrie moartea tragică a postelnicului Constantin Cantacuzino. Poemul se tipărește la Veneția, iar pe la sfârșitul secolului al XVII-lea el se traduce în limba românească de către Radu Greceanu. În anul 1735 această operă ar fi fost tipărită în românește. Nu s-a păstrat nici ediția grecească, nici cea românească. S-a găsit numai o copie a textului românesc (incompletă) din secolul al XVIII-lea, pe care a editat-o domnul Emil Vârtosu (Em. Vârtosu, *O povestire inedită în versuri despre sfârșitul postelnicului Constantin Cantacuzino*. B., 1940).

Poemul este cea mai întinsă operă versificată, după *Psaltirea* mitropolitului Dosoftei. [...] Poemul este interesant atât prin stilul lui retoric, cât și prin caracteristica persoanelor care figurează în el. [...]

Stolnicul Constantin Cantacuzino era unul din cei mai erudiți oameni ai epocii. El avea o cultură umanistă remarcabilă: cunoștea la perfecție limbile greacă și latină, cunoștea limba italiană. Avea cunoștințe mari în istorie. [...]

Principala operă a lui Constantin Cantacuzino este *Istoria Țării Rumânești* [...]. Lucrarea lui Constantin Cantacuzino s-a păstrat în câteva manuscrise-copii, fără semnătura autorului, fapt care a dat naștere la discuții pe chestiunea paternității operei.

Ștefan CIOBANU

Personalitatea cea mai de seamă, care a ilustrat epoca așa de strălucită a lui Brâncoveanu, a fost unchiul său din partea mamei, stolnicul Constantin Cantacuzino. Stolnicul a fost nu numai inspiratorul politicii, condusă cu atâta prudență, dar și sfetnicul prețios pe tărâmul vieții culturale. A fost un scriitor de largă și profundă cultură, care prin erudiția lui poate fi așezat alături de Dimitrie Cantemir.

Stolnicul Constantin Cantacuzino era fiul postelnicului Constantin Cantacuzino, scoborător din împărații bizantini și stabilit în Muntenia în prima jumătate a veacului al XVII-lea.

Postelnicul Constantin Cantacuzino, după suprimarea tatălui său la Constantinopol, din porunca sultanului Selim I, fugise cu toată familia în insula Creta, stăpănită atunci de venețieni. Acolo, familia, dobândind cu vremea iertarea de la Poartă, se întoarce la Țarigrad și de acolo, cei cinci frați, împărțându-și averea părintească, se despărțiră și se risipiră în lume. Unii din ei rămase la Constantinopol; doi — Toma și Iordache, protectorii lui Miron Costin — s-au așezat în Moldova, iar Constantin a venit în Muntenia, unde, pe vremea lui Matei Basarab, ajunge postelnic mare și se căsătorește cu Elina, fata fostului domn Radu Șerban Basarab. Din această căsătorie s-au născut șase băieți și șase fete, care fură căsătoriți cu cei mai de seamă reprezentanți și reprezentante ale boierimii pământene.[...]

Prin călătoriile și studiile sale, stolnicul Constantin Cantacuzino își formase o cultură temeinică, pe care i-au recunoscut-o și prețuit-o toți cei care au venit în contact cu el: pământeni ori străini. [...]

Înainte stolnicului, Miron Costin dăduse câteva note geografice despre Moldova, dar stolnicul este cel dintâi român care ne-a dat o hartă a țării sale, executată după toate cerințele științifice ale timpului și superioară, din toate punctele de vedere, celor puse în circulație de străini.

Stolnicul petrecuse o parte din anii copilăriei sale în Moldova, preocupată pe atunci de problema originii romane. Împrejurările vieții sale îl aduseseră în mai multe rânduri în Moldova, între altele în 1693, când însoțise la Iași pe soția lui Brâncoveanu și pe doamna

Maria, fiica lui Brâncoveanu, care se căsătorește atunci cu domnul Moldovei, Constantin Duca. Cu prilejul acestei nunți, care a durat trei săptămâni, stolnicul a venit în contact și cu Nicolae Costin, cumnatul mirelui.

În aceste călătorii ale sale în Moldova, Constantin Cantacuzino a dat peste cronică lui Grigore Ureche, în compilația lui Simion Dascălul, și indignat și el, ca toți contemporanii săi din Moldova, a urzit, ca să restabilească, pe temeuri adevărate, trecutul, o *Istoria a Țării Rumânești, întru care să cuprindă numele ei cel dintâiu, și cine au fost lăcuitorii atunce, și apoi cine a mai descălicat și a stăpânit până la vremile de acum, cum s-au tras și stă.*

După o introducere, în care arată dificultățile pe care le întâmpină în reconstituirea evenimentelor istorice, introducere care cuprinde o judicioasă critică a izvoarelor istorice utilizate (letopisețele: încurcate; povestirile oamenilor bătrâni variază; cântecele bătrânești: făcute pentru laudă; hrisoavele interne: împrăștiate), el trece la primul capitol, tratând despre “numele acestei țări din vechime, cum îi era și cine o stăpânea”.

Cu o informație bogată, el vorbește aici despre geți și daci, despre luptele dacilor cu romanii și despre izbânzile lor sub regele Boerebista.

Capitolul al II-lea, despre “Traian Ulpe” și luptele lui cu dacii, este mai bine informat decât capitolul respectiv din cronică lui Miron Costin. Pe când Miron Costin confundă cele două războaie ale lui Traian cu dacii într-unul singur, pe care-l așază în Dobrogea, stolnicul Constantin Cantacuzino, care utilizează izvoare bizantine necunoscute lui Miron Costin, reconstituie războaiele dacice mai precis și cu amănunte interesante pentru cititorii vremii sale. [...]

În capitolul următor, “De Dachia pe scurt aicea iară voi mai arăta, cum zic că au fost de mare și cu ce părți s-au hotărât”, stolnicul fixează — după “Filip Cloverie gheograful” — hotarele Daciei: la sud până la Dunăre, unde se învecina cu Misia; la apus cu “apa ce se cheamă Patisul (Tisa); la Nord cu Carpații și Prutul și la răsărit, spune el, corectându-și sursa, până la Nistru sau chiar Nipru.

Al IV-lea capitol urmărește soarta Daciei după cucerirea romană: “După ce au așezat Traian pre romani în Dacia, cum s-au ținut și până când tot așa au stătut”. Ea povestește cum Traian, după ce a adus coloniști în țara cucerită și a așezat cârmuire nouă, s-a întors la Roma și de acolo a pornit “în părțile Răsăritului”; a supus pe armeni și pe parți și s-a îndreptat împotriva evreilor, care se răsculaseră. Pe drum însă s-a îmbolnăvit de idropizie și a murit — și aici e mai bine informat decât Miron Costin — la Chilichia. După moartea lui Traian, urmașul său, Adrian, continuă lupta împotriva evreilor, până la nimicire. Stolnicul, pierzându-se aci în digresii, se oprește îndelung, pentru a povesti amănunțit lupta contra iudeilor. Întorcându-se, după un ocol cam mare, la subiectul său, Constantin Cantacuzino ne spune mai departe că romanii, aduși în Dacia, au rămas ascultători împărăției romane, dar că în curgerea vremurilor, li s-a pierdut urma. [...]

În ultimele două capitole, stolnicul urmărește soarta coloniștilor romani rămași în Dacia, care în cursul veacurilor s-au amestecat cu dacii și cu alte neamuri, i-au asimilat și au format un singur popor. Trece apoi la invazia hunilor, pe care îi consideră ca strămoșii ungurilor, pentru ca să explice împrejurările în care o jumătate din neamul românesc a ajuns sub stăpânire ungurească. Scrierea se încheie cu căderea Panoniei sub huni și cu portretul lui Atila.

Opera stolnicului nu are într-adevăr acea căldură comunicativă, acel ton familiar care înfrățește sufletul boierului cărturar cu al cititorului necunoscut: “Puternicul Dumnezeu, cinstite și iubite cetitoriule, să-ți dăruiască și mai slobode veacuri...”, pe care l-am subliniat în opera lui Miron Costin.

Opera stolnicului nu are nici acel caracter — așa putea zice de popularizare — pe care-l are scrierea lui Miron Costin. Cronicarul moldovean, ridicându-se împotriva babei lui Simion Dascălul, pentru a trezi în sufletul contemporanilor săi interesul în jurul începuturilor glorioase ale neamului, avusese nevoie de două capitole inițiale: unul în care să-și lămurească cititorii în ce parte de lume se

află Italia din care a venit Traian, altul în care să scoată în relief mărimea și puterea împărăției romane. În tot cursul expunerii, cronicarul moldovean se ține la nivelul cititorilor săi, mergând direct, fără ocoluri, către ținta pe care o urmărește. Opera lui este mai unitară. Stolnicul, preocupat mai adânc de problema originii și a continuității romane în Dacia, intră de-a dreptul în miezul chestiunii. De altă parte, mulțimea și varietatea problemelor ce-i răsar în calea expunerii îl silesc să se piardă adesea în digresii și detalii, care nu se încheagă unitar în opera lui. În schimb însă, stolnicul, care-și făcuse studiile în Padova, unde găsisese atmosfera de cultură a marilor umaniști ai Italiei, are un orizont de privire cu mult mai larg decât Miron Costin. Bun cunoscător al limbii și culturii grecești — pe care o deprinsese de copil în casa părintească — el utilizează izvoare grecești și bizantine ce-i fuseseră inaccesibile lui Miron Costin, precum: istoricul și geograful Strabo (66 a Chr. — 24 p. Chr.), istoricii bizantini Procopie din veacul al VI-lea, Zonaras și Ioan Tzetzes din secolul al XII-lea. Cultura latină pe care și-o desăvârșise în mediul universitar din Padova îi dăduse puțința să cunoască nu numai scriitorii latini, care se ocupaseră de Traian și cucerirea Daciei, dar și umaniștii și istoricii Occidentului, care au scris în limba latină despre originea poporului și despre lucrurile noastre, ca Flavio Biondo (1392-1463), secretar al multor principii italieni și ai curții papale; umanistul ungar de origine română, Nicolae Olahus (1493-1568), înrudit cu Huniade; istoricul italian Filippo Buonaccorsi (1437-1470) — profesorul copiilor lui Casimir al IV-lea, regele Poloniei — care a scris o carte despre Aila; istoricii unguri Simon de Keza, sec. XIII, Abraham Bakschay, sec. XVI, Ioan Sambucus, de origine franceză ș. a. și în sfârșit chiar mapele geografice, răspândite atunci în Occident, ca ale geografului german Philip Cluverius (1580-1623) sau atlasul geografilor olandezi Blau (tatăl și fiul), apărute pe la jumătatea secolului al XVII-lea, fără să mai socotim izvoarele pe care le avusese la îndemână Miron Costin.

Confruntând izvoare așa de multe și de variate pentru a stoarce din ele adevărul, stolnicul se comportă ca un istoric modern, căci el indică

și discută contradicția izvoarelor și are grijă să indice precis sursa de unde împrumută știrea [...] cu ajutorul atâtor izvoare, pe care are grijă să le citeze precis, el vede mai limpede chestiunea originii romane și nu cade în greșelile de date și amănunte în care căzuse Miron Costin. Nimeni până la el nu a văzut și nu a expus așa de clar problema obârșiei romane și a unității neamului, în tot complexul ei. [...]

Prin această largă înțelegere a problemei, prin erudiția lui vastă, prin întrebuintarea critică a izvoarelor, prin claritatea planului, prin fraza lui încărcată și meșteșugit întoarsă, dar plină de miez, stolnicul Constantin Cantacuzino se ridică deasupra contemporanilor săi și se apropie de Dimitrie Cantemir. Este, se poate spune, un istoric în sensul modern al cuvântului.

Nicolae CARTOJAN

Între activitatea politică a stolnicului și opera sa literară este o legătură strânsă. În politică voia să aplice principiul “înțelepciunii”, care însemna judecata rece, lipsită de pasiune, întemeiată pe informație și pe principii bine stabilite, în care juca un rol și solidaritatea ortodoxă. Dimitrie Cantemir, în *Istoria ieroglifică*, poreclește pe Constantin stolnicul (unchiul soției sale) “Brehnacea” (o speță de uliu) și-l caracterizează “O brehnace bătrână, carea în multe științe și meșteșuguri era deprinsă”. Bineînțeles că “meșteșugurile” înseamnă abilități politice. Dar, cu toată largimea orizontului său, Constantin stolnicul în politica sa nu a depășit limitele generale ale intereselor clasei boierești — în aceasta stă valoarea “meșteșugurilor” sale — și nici în opera sa literară nu s-a ridicat la o atitudine antifeudală.

Ca om învățat, umanist, boier mare, cunoscător al artei cârmuirii, Constantin Cantacuzino a râvnit să scrie într-un chip mai larg ca plan și ca informații, mai adânc ca judecată a faptelor trecutului, mai frumos ca stil decât cronicarii dinaintea lui și din vremea lui. [...]

Constantin Cantacuzino proclamă, cel dintâi în chip argumentat în Țara Românească, latinitatea și originea comună a tuturor românilor și nu este o întâmplare că doi cronicari erau preocupați în

același timp de taina originilor. Acest pas înainte în istoriografia românească corespunde unui nou stadiu al culturii noastre, bazat pe pătrunderea culturii umaniste în aceste țări. [...]

Constantin Cantacuzino concepe istoria ca un umanist: adică nu numai ca un îndrumător moral, “pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocmi”, ci și, mai ales ca un element necesar culturii unui popor civilizată: “fără istorie nu numai de răsul altora și de ocară suntem, ci și orbi, muți, surzi, suntem de lucrurile și faptele celor mai de mult ce într-acest pământ s-au întâmplat”. El regretă că nu va putea readuce la lumină atâtea fapte despre care la noi nu a scris nimeni, “ci au lăsat toate de s-au surpat în prăpastia uitării”.

Numai prin străinii care pomenesc în istoria lor și despre români, “încă de tot din tablele lumii uitați nu suntem”. Există deci o cinste a rolului istoric al popoarelor civilizate, pe care stolnicul o numește așa de frumos, tablele lumii; ele formează o valoare morală. [...]

Moștenirea romană, pentru stolnic și pentru Cantemir, nu stă numai în amintirea unei mari opere politice, ci și în moștenirea civilizației clasice. [...] Civilizația este mai mult decât învățătura și știința, ea cuprinde un fel de trai al unui popor. Așadar, pentru umanisti, a te trage din romani nu înseamnă numai un simplu fapt istoric, ci constituie o valoare. [...]

În bogăția de idei, în lărgimea de concepții întrucât privește istoria, Constantin stolnicul este superior lui Miron Costin, care se ocupă de aceeași problemă fundamentală a trecutului românesc. În schimb însă autorul scrierii *De neamul moldovenilor* se exprimă cu mai mare limpezime, cu o logică simplă și convingătoare, pe când eruditul muntean scrie complicat, uneori chinuit, și ideile lui trebuie să fie desprinse cu greutate dintr-o expunere prea complexă, pentru a i se putea urmări ușor planul.

Pe lângă conceptul umanist de civilizație aplicat istoriei, care-l apropie de Dimitrie Cantemir, Constantin stolnicul mai expune și o altă idee de altfel curentă atunci, să-i zicem de filozofie istorică, poate cea mai prețioasă din cartea lui, ideea evoluției universale aplicată la istorie. În lume totul evoluează. [...]

Scrierea cu care Constantin Cantacuzino rămâne în istoria literaturii române vechi este *Istoria Țării Românești*. [...]

Participarea lui Constantin Cantacuzino la publicarea și traducerea cărților bisericești, care fără îndoială îi va fi luat o parte a timpului destinat scrisului, constituie răspunsul pe care l-a dat apelului făcut de biserică elenistul desăvârșit a cărui știință era neapărat necesară clerului ortodox.

La traducerea Bibliei în românește, stolnicul a contribuit cu sfaturi și a dat, probabil, anumite consultații pentru înțelegerea pasajelor mai grele din textul grecesc. În prefața altei traduceri din grecește datorite, ca și Biblia din 1688, fraților Radu și Șerban Greceanu, traducătorii definesc clar rolul de îndreptător superior îndeplinit de Constantin Cantacuzino, pentru toate tipăriturile cărților traduse din grecește. “Avut-am îndreptătoriu pe cinstitul, blagorodnicul și prea înțeleptul dumnealui Constantin biv cel stolnic; însă la cele mai adânci filozofești și bogosloviești (teologice) noimata (înțelesuri) ce s-au aflat, pre dumnealui ca pre un epistămon (învățat) și știutoriu, l-am avut lumină și dezlegare întru toate” (*Mărgăritare* ale lui Ion Gură de Aur, 1691). Și la traducerea românească, datorită tot fraților Greceni, a *Mărturisirii ortodoxe* a lui Petru Movilă (1691) este pomenit Constantin stolnicul ca unul ce a dat “mai vârtos ajutoriu și (a fost) îndreptătoriu mai grelelor cuvinte și noime”.

Constantin stolnicul și-a adus contribuția sa și la altă scriere teologică, tipărită la Snagov, în grecește, în 1697, *Manual despre unele nedumeriri și dezlegarea lor*.

P. P. PANAITESCU

Istoria Țării Românești... are opt capitole și este precedată de o interesantă predoslovie, unde, ca un adevărat istoric modern, stolnicul face critica izvoarelor, vorbind de insuficiența letopisețului intern, de contradicțiile tradițiilor, de lipsa de obiectivitate a cântecelor bătrânești (unele laudă, altele hulesc), de precaritatea și împrăștierea hrisoavelor. Autorul distinge între mitologie și istorie (citează *Mitologia* lui

Natalis Comes și consideră că *Alexandria* “bălmăjaște” în chipul “poetilor etnici”, populari, din vremea elinilor) și, ca toți cronicarii secolului al XVII-lea, atribuie istoriei un rol educativ: “Cum Nafclir (Nauclerus) în prologul Hronografului lui ce face zice: că frumos lucru iaste den greșalele altora să tocmim viața noastră și nu ce alții au făcut, să cercăm, ci ce bine făcut va fi, noi urma să punem înainte”.

Urmând pe Bonfini, stolnicul confundă pe geți cu goții, oameni “varvari și groși, idolatri”, însă povestirea luptelor lui Traian cu dacii nu mai conține erorile lui Miron Costin (există totuși eroarea că între cele două războaie ale lui Traian au trecut 16 ani, când în realitate au trecut numai cinci ani).

Bucuros de a veni cu cât mai multe dovezi, stolnicul descrie podul făcut de romani peste Dunăre, pomeniște “șanțurile groaznice” săpate de ostașii lui Traian (“troianuri”), descifrează o inscripție de pe o piatră din podul de pe Dunăre, găsit în Ardeal.

Decebal s-ar fi retras la “Beligradul Ardealului” și acolo, învins, și-a luat viața, iar Traian a găsit tezaurul dacilor o parte în cămarile palatului lui Decebal și altă parte într-o grotă ascunsă sub albia unui râu. Pentru coloniștii romani adeverează “epigramatele” din Transilvania, inscripțiile lapidare, hotarele Daciei au fost fixate de istorici și geografi ca Philip Cluverius (stolnicul cunoștea harta acestuia, *Daciarum Moesiarumque vetus descriptio*, publicată în 1629).

În privința numelui vlah, stolnicul înșiră după Bonfini mai multe ipoteze, și anume aceea că provine din numele comandantului Flacus sau din numele fiicei lui Dioclițian, măritată cu domnul Ioan al dacilor, ori din cuvântul grecesc βλᾶλω, “a arunca cu săgeata”, dacii fiind buni arcași.

Constantin Cantacuzino este primul istoric român care pune și discută problema continuității elementului roman în Dacia, cu argumente valabile și astăzi.

Romanii, zice el, n-ar fi putut retrage în sudul Dunării “cu totul atâta sumă și noroade de oameni, cu case, cu copii, așezați pe aceste locuri” de peste 200 de ani. Nu e de crezut că un imperiu așa de mare ca cel roman și-ar fi limitat apărarea numai la soldații lăsați pentru paza

Daciei. Nu este posibil ca oblăduitorii statelor întemeiate în vechea Dacie să fi plecat în locuri “mai aspre și mai seci”, “decât moștenirile lor înțelinate de atâția ani”. În sfârșit, “nicăiri urme de ale altora romani ce au fost în Dachia, ca să fie fost mutați cu totul în altă parte, nu este; că de ar fi undevași în Elada, și astăzi au limba, au alte semne de ale romanilor s-ar vedea și s-ar cunoaște, cum și în Ardeal și pe aici, și pe unde au fost aceea până acum aievea sunt”.

Privitor la ultimul argument, autorul revine mai departe, arătând că există unele resturi ale trupelor ridicate de romani din Dacia în apărarea granițelor Imperiului. Sunt cuțovlahii dintre Ianina Epirului și Elbasana Albaniei, regiune numită și Mavrovlahia, Vlahia neagră. Pe aceștia grecii îi poreclesc șchiopi și blestemați, dar n-ar trebui s-o facă, știind ce “ajutoare și folosuri împotriva vrăjmașilor de aceștia rumâni” au avut. În loc să-i ponegrească la rândul său, autorul îi iartă și-i compătimentește, fiindcă, observă el, grecii “grăiesc de acelea și hulesc pe alții, că ce fiind ei scăzuți den toate și lipsiți, și supărați, sunt foarte”.

Argumente de bun simț aduce stolnicul Constantin Cantacuzino și împotriva basnei despre ijderenia românilor, interpolată în cronica lui Grigore Ureche de Simion Dascălul. Ce împărat roman a fost acela, se întrebă el, care a putut să tolereze, fără nici o măsură, înmulțirea tâlharilor? Câți ani a trebuit să stăpânească acel împărat pentru ca să se strângă atât de multă tâlhărimă încât să se poată alcătui din ea o oaste așa de numeroasă ca aceea trimisă în ajutorul lui Laslău? Și pot oare tâlharii și furii să așeze domnii și stăpâniri care să dureze cu sutele de ani?

Nici legenda întemeierii Moldovei de păstori din Maramureș nu-i inspiră încredere stolnicului, care are tot respectul pentru Ureche, nu și pentru interpolatorii lui. În ceea ce privește originea românilor, el atrage atenția că poporul nostru, din toate provinciile, se trage din același izvor: “Iară noi, într-alt chip de ai noștri și de toți câți sunt rumâni, ținem și credem, adevărindu-ne den mai aleșii și mai adeveriții bătrâni istorici și de alții mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii, suntem adevărați romani și aleși romani în credință și

în bărbăție, den care Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, după ce tot l-au supus și l-au pierdut; și apoi și alalt tot șireagul împăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-aceleora rămășiță să trag până astăzi rumâni aceștea...

Însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sunt, și moldovenii și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și cevași osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sunt. Ce dară pe aceștea, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștea dintr-o fântână au izvorât și cură“.

Sub influența școlii italiene, stolnicul Constantin Cantacuzino este în istorie un evoluționist, admitând trei trepte de dezvoltare, cam în sensul acelor *corsi e ricosi* din filosofia lui G. B. Vico, a cărui *Scienza nuova* apare totuși mai târziu (ed. I, 1725; ed. II, 1730; ed. III, 1744): “Însă iaste a se mai ști, *scrie stolnicul*, că toate lucrurile câte sunt în lume au și aceste trei stepene după ce să fac, adecâte urcarea, starea și pogorârea, au cum le zic alții adaugerea, starea și plecarea. Deci, dară, nici un lucru nu iaste carele să nu dea pentru-aceștea, ci numai unele mai în grab, altele mai târziu le trec; iară tot la un stejar să adună și să strâng în cea de apoi, adecâte, în stricăciune și în pierzare dezlegându-se. Deci dară, așa toate fiind, iată și domniilor, crăiilor, împărațiilor, avuțiilor, mărilor și tuturor celorlalte câte sunt, așa se întâmplă și le vin. Ci numai celor drepte, celor blânde și celor mai cu înțelepciune le rămâne laudă, fiecare de bună pomenire și pildă folositoare celor buni și înțelepți după urmă și canoane cu carii mai mult și mai slăvit pot sta și să pot otcârmui”.

Stolnicul citează *Eneida*, de Vergiliu, în ediția comentată a lui Marius Servius Honoratus, unde teoria e ilustrată epic; s-ar putea totuși ca el să fi cunoscut aceste idei din orațiile inaugurale univesitare ale lui Vico, *De nostri temporis studiorum ratione* (1708) și *De antiquissima italorum sapientia* (1710).

În orice caz, ca unul care frecventase Universitatea padovană cu caracter de Renaștere, Il Bo, stolnicul Constantin Cantacuzino este un umanist veritabil, superior din acest punct de vedere lui Miron Costin.

Alexandru PIRU

Istoria... stolnicului Cantacuzino, ca și *Hronicul...* lui D. Cantemir, rămas neterminat și el, reprezintă trecerea la o nouă etapă în evoluția istoriografiei românești, depășirea povestirii cronicărești în direcția unei istorii problematice și întemeiate pe o severă critică a izvoarelor. În *Istoria...* stolnicului Cantacuzino narațiunea este înlocuită prin demonstrație, portretul și dialogul lipsesc (cu o singură excepție, inspirată însă de o sursă străină), accentul cade pe cantitatea și calitatea documentării. Scrierea are o predoslovie, proporțional mult mai extinsă decât prefetele cronicarilor moldoveni, în care autorul expune nu numai scopurile operei, ci și metoda de cercetare folosită și condițiile în care a ajuns în urma studierii izvoarelor. Sursele documentare ale istoriografiei românești sunt supuse unui examen aspru și nepărtinitor, care scoate în evidență marile dificultăți ale întreprinderii. Elaborarea unei scrieri istorice devine astfel nu numai o performanță intelectuală, ci și o necesitate patriotică, iar stolnicul Cantacuzino este perfect conștient de aceasta. Studiul trecutului are și pentru el, ca pentru toți ceilalți cronicari, un obiectiv contemporan și general-valabil totodată: folosul adus “vieții de obște”, cum singur spune, prin învățămintele politice și morale pe care le furnizează și prin ridicarea nivelului de cunoștințe. Pe lângă lecția morală, din cercetarea faptelor trecutului stolnicul extrage însă și concluzii de adevărată “filosofie” a istoriei și chiar a existenței. Este și el un adept al evoluției istorice ciclice, în faze ce amintesc pe cele ale organismelor vegetale sau animale. Această evoluție se săvârșește printr-un fel de dialectică a vechiului și noului, elementară desigur, fără sesizarea continuității și a interdependenței, dar prețioasă totuși, întrucât oglindește stăruința autorului de a așeza lucrurile lumii acesteia sub semnul unei legi generale. În acest context, istoria românilor este și ea o ilustrare a mersului comun al tuturor societăților omenești, din care în *Istoria* sa el nu izbutește să ducă până la forma definitivă decât partea referitoare la istoria începuturilor, la originea poporului român. Continuarea, istoria timpurilor “moderne” până în zilele sale, despre elaborarea căreia stau mărturie scrisorile către generalul Marsigli, nu ne este cunoscută, fie

că manuscrisul s-a pierdut, fie că ea nici n-a depășit stadiul adunării de date documentare. Atâta câtă s-a păstrat, lucrarea stolnicului Cantacuzino rămâne totuși prima dezbateră științifică documentară a problemei originilor poporului român, depășind cu mult, atât prin informația pusă la contribuție, cât și prin profunzimea discuției, încercarea anterioară a lui M. Costin. Originea romană a poporului român este și pentru istoricul muntean un prilej de mândrie, dar nu numai datorită vitejiei acestui popor și sistemului politic pe care-l statornicise, ci, în aceeași măsură, pentru că originea noastră romană înseamnă participarea la tradiția unei civilizații superioare. El nu-i desconsideră de altfel nici pe daci, prezentându-i la începutul scrierii sale ca pe un popor viteaz și independent, care și-a apărât ani de-a rândul, cu statornicie, neatârnairea. Cucerirea Daciei de către romani este prezentată ca o victorie dificilă, ceea ce explică și colonizarea ce i-a urmat. Stolnicul nu crede că dacii învinși au fost goniți sau exterminați; colonizarea nu a avut deci rostul de a repopula o regiune devenită pustie, ci pe acela de a înlocui pe băștinași din pozițiile cheie de care depindea apărarea teritoriului. Cercetând trecutul, cronicarul descoperă în înseși originile poporului nostru rădăcinile tradiționalei vitejii, priceperi ostășești și puteri de a îndura și birui vicisitudinile, pe care le va scoate în evidență și istoria secolelor următoare. Stolnicul Cantacuzino combate, cu vehemență și cu argumente științifice totodată, “basna” lui Simion Dascălul cu privire la originile neamului nostru, respingând-o ca fiind neîntemeiată logic și documentar, cât și injurioasă. *Istoria Țării Rumânești...* insistă însă, înainte de toate, asupra unității poporului nostru din toate provinciile și a comunității sale de origine cu românii din sudul Dunării. Importanța acordată limbii, ca dovadă a unității și specificității etnice, este și ea grăitoare și deschide calea studiilor realizate mai târziu de învățații Școlii ardelene care, de altfel, au cunoscut bine opera stolnicului. În *Istoria...* sa el încearcă să definească specificul limbii române; în ciuda confuziei sintactice a pasajului, ideea de bază se apropie destul de mult de adevăr. Stolnicul

Cantacuzino recunoaște existența unei contribuții a substratului dacic la formarea limbii noastre, este conștient de aporturile ulterioare alogene, după cum afirmă și preponderența elementului lingvistic latin. Deficiența principală a modului cum înțelege formarea limbii române este acceptarea ipotezei de amestec, ceea ce din punct de vedere calitativ situează pe același plan toate contribuțiile, accentuând doar cantitatea mai mare de elemente latinești ce intră în alcătuirea ei. A doua chestiune importantă care-l preocupă, este aceea a continuității populației romanice pe teritoriul colonizat de Traian. Rezolvarea dată problemei, reluată de istoricii Școlii ardelenе în liniile generale ale demonstrației, rămâne valabilă până astăzi. “Retragerea” lui Aurelian a fost doar o retragere a armatei și administrației, fiind puțin verosimil ca împăratul să fi putut ridica și strămuta “atâtă sumă de noroade de oameni cu case, cu copii, așezați pe aceste locuri fiind mai mult de 200 de ani”. Populația romanică, provenită din coloniștii lui Traian, a rămas la noua patrie și a făcut față, cu o energie și o forță de rezistență cu adevărat remarcabile, tuturor invaziilor ce vor urma în secolele evului mediu. Stolnicul Cantacuzino vorbește și despre câteva dintre acestea, stăruind mai ales asupra migrației hunilor, cu care se încheie manuscrisul *Istoriei... sale*. Vorbind despre vicisitudinile epocii năvălitorilor, stolnicul Cantacuzino este primul nostru istoric care sesizează și exprimă uimitoarea rezistență și persistență a acestui popor romanic într-o zonă care va pierde treptat legăturile cu matca și va fi înconjurată de popoare de altă origine. Deși pasajul respectiv implică o coloratură teleologică și chiar religioasă, explicabilă pentru ideologia vremii, el nu este mai puțin semnificativ prin patriotismul și mândria pe care le exprimă și care vor deveni în curând unele din elementele grele de tradiție ale conștiinței noastre naționale. Deosebit de interesantă și de prețioasă prin problematica abordată și prin spiritul în care o tratează, *Istoria Țării Rumânești... oferă în schimb mult mai puțin material comentariului literar. Stolnicul este un erudit înainte de toate. El este deci interesat numai de soliditatea demonstrației, de numărul și ponderea argu-*

mentelor utilizate, de claritatea și puterea de cuprindere a frazei, și mult mai puțin, sau chiar deloc, de expresivitatea ei. Aportul său la evoluția, sau mai bine zis la conturarea modului artistic de a privi și înfățișa lumea reală și lumea ideilor este deci neglijabil; poate fi însă luată în considerare contribuția sa la îmbogățirea limbii literare și la sporirea complexității ei sintactice. Se simte străduința autorului de a scrie în românește o frază amplă, bogată în determinări, pe măsura complexității ideilor pe care dorește să le exprime, dar rezultatul obținut este un stil greoi, uneori de-abia inteligibil și totdeauna, aproape, forțat. Fraza sa nu are nici simetria clar latinească a frazei lui M. Costin, nici eflorescența barocă, dificilă și ea, dar sesizantă, a frazei lui D. Cantemir. Stolnicului Cantacuzino îi lipsește, de altfel, orice capacitate de concretizare a imaginilor; el lucrează în exclusivitate cu idei și cu noțiuni, cu nume uneori, niciodată cu personaje sau viziuni ale realității concrete. Singura excepție, portretul lui Atila de la sfârșitul *Istoriei...*, este de fapt o imitație după scriitorul polonez de origine italiană Filip Calimachus. Opera stolnicului Cantacuzino ocupă totuși un loc important în evoluția culturii și literaturii române, atât prin sugestiile oferite cărturarilor din epoca premodernă, cât și pentru că pune în lumină un proces cu consecințe notabile asupra dezvoltării stilului nostru scris: începutul separării domeniilor, apariția istoriei “științifice” care, treptat, în cursul a mai bine de un veac, se va despărți tot mai hotărât de literatură, făcând loc beletristicii propriu-zise.

Georgeta ANTONESCU

Opera scrisă a stolnicului, pregătită printr-o minuțioasă și îndelungată documentare, este, într-o măsură, rezultatul implicării directe a autorului în viața politică a țării sale. Patosul ideilor trăite, transmis scrierii înseși, justifică poate proporțiile ei, restrânse în comparație cu vastitatea operei lui D. Cantemir, alături de care Cantacuzino se situează ca erudit și gânditor. Istorie de tip umanist prin

metoda critică de valorificare a izvoarelor, ca și prin ideile pe care le conține, opera stolnicului pare a se fi născut, dincolo de înțelegerea de către cărturar a rostului activ, moral și patriotic al istoricului și din necesitatea acut resimțită de Cantacuzino în decursul neîntreruptei sale cariere politice de a face cunoscute contemporanilor legitimitatea voinței de independență a poporului român, aspirațiile lui, ca purtător al unor nobile tradiții de autonomie și continuator al unei civilizații străvechi. Nu surprinde, de aceea, faptul că, în trecerea sa prin Țara Românească, la 1702, ca însoțitor al ambasadorului W. Paget, epigrafistul englez Edmund Chishull se dovedea, după mai multe colocvii cu stolnicul, perfect informat în jurnalul său de călătorie asupra romanității poporului și a latinității limbii române, precum și a originii comune a celor trei state românești, ce constituiseră odinioară “vechea Dacie”. *Istoria Țării Rumânești întru care să cuprindă numele cel dintâi și cine au fost lăcuiorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit până și în vremurile de acum cum s-au tras și stă* a fost concepută ca o lucrare monumentală, urmând a trata istoria poporului român de la origini până în vremea lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu. Cantacuzino nutrea intenția de a realiza acest proiect vast încă din 1694, când, răspunzând unor întrebări adresate de istoricul și geograful L. F. Marsigli, stăruia asupra aceluiași subiect al romanității românilor. Stolnicul elucida pentru învățatul italian unele aspecte de detaliu, corija denumiri geografice referitoare la țările române și alcătuiua un *Catalogo di principi della Vallahia*, însoțit de o listă similară, deși mai puțin completă, a domnilor moldoveni. Câteva schițe de portret ale voievozilor mai însemnați (legendarul Radu Negru, Mircea cel Bătrân, Neogoe Basarab, Mihai Viteazul, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu) vădeau la acea dată pătrundere și informare (există, între altele, indicii că stolnicul a intuit semnificațiile unirii celor trei state românești la 1600), precum și o fază avansată a cercetării surselor documentare, de consultarea cărora Cantacuzino mai era preocupat în 1706. În efortul, unic până la el, de a scrie o istorie completă a

românilor, stolnicului nu-i va rămâne decât răgazul de a înfățișa epoca formării poporului român, începând cu descrierea teritoriului și locuitorilor vechii Dacii, urmând cu războaiele daco-romane și sfârșind cu procesul îndelungat de colonizare și romanizare a Daciei.

Istoria Țării Rumânești... se întrerupe brusc odată cu știrile referitoare la migrația hunilor (secolul al IV-lea). În scrierea sa, Cantacuzino urmează, într-o tentativă de epuizare a surselor, de informațiile unui mare număr de istorici și geografi antici, greci și latini, bizantini, istoriografi medievali sau umaniști, ca: Strabo, Titus Livius, Dio Cassius, Pausanias, Annaeus Florus, Lucius Ampeius, Antonio Bonfini, Enea Silvio Piccolomini, Philippus Cluverius, Flavio Biondo, Ioannes Sleidanus, Ioannes Carion (în prelucrarea lui Philip Melanchthon și Gaspar Peucer), Joannes Tzetzes, Joannes Zonaras, Laonic Chalcondil, Ioannes Leunclavius, Filippo Ferrari, Ioannis Cinnamus, Iohannes Nauclerus, Mathias Christianus, H. Torsellini, Antonio Foresti, Nicolaus Olahus, Joannes și Wolfgang Bethlen, Martin Cromer sau Laurențiu Toppeltin. Cu metode aproape moderne de investigare și cu intuiție istorică, stolnicul supune izvoarele, cele externe dar și cele interne, între care Cantacuzino așează și tradiția orală valorificată critic, unei aprecieri judicioase și comparative, încercând o reconstituire cât mai exactă a faptelor.

Urmând cronicarilor moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin (după cronica celui dintâi Cantacuzino deținea o copie manuscrisă, este posibil să fi cunoscut și scrierile contemporanului său Miron Costin, de care însă nu pomeneste), dar anticipând în bogăția și logica argumentației pe D. Cantemir, Cantacuzino susține la rândul său ideile umaniste privind romanitatea poporului și latinitatea limbii române, originea comună și unitatea locuitorilor celor trei state rumânești: Moldova, Țara Românească și Transilvania. Stolnicul însă remarcă, cel dintâi, însemnătatea elementului autohton, apreciind vitejia și spiritul de independență al dacilor, care nu dispar odată cu înfrângerea suferită. Observațiile pătrunzătoare privind continuitatea elementului dacic sau regimul impus de cuceritorii romani, comba-

terea “basnei” lui Simion Dascălul sau a susținătorilor teoriei părăsirii Daciei de către populația romanizată în vremea împăratului Gallienus ori demonstrarea permanenței românilor în Transilvania evidențiază subtilitatea gândirii stolnicului și profunzimea argumentelor sale. Digresiunile fac voluptatea eruditului, de multe ori ele se înscriu în ordinea argumentării, gratuitatea lor rămânând doar aparentă. Expunerea, în *Predoslovia* lucrării, a principiilor din perspectiva cărora autorul abordează scrierea istoriei, este urmată altundeva de elogiul pe care umanistul îl face civilizației Greciei antice.

Încercarea de stabilire a etimologiei numelui “vlah” sau semnalaarea existenței macedoromânilor (cuțovlahilor), pe care stolnicul îi consideră ca provenind din nordul Dunării, o pagină de filozofie a istoriei, în care prețuitorul lui Aristotel și al neoaristotelicilor italieni explică necesitatea devenirii istorice și a evoluției imperiilor, supuse “nașterii și stricăciunii”, ori un clasic portret al conducătorului hunilor, Atila, sunt pentru autorul *Istoriei Țării Rumânești...* prilejuri de a îmbina meditația cu comentariul erudit, scrierea sa refuzând totuși tiparele reci ale disertației științifice. Stilul baroc al stolnicului nu e lipsit de participare și căldură, fraza sa, cu inflexiuni savante, contaminându-se adesea de emoția gânditorului, el însuși uluit de rezistența poporului său în fața vitregiilor istoriei. Cunoscută în secolul al XVIII-lea, îndeosebi reprezentanților Școlii ardeleni, *Istoria Țării Rumânești...*, transmisă în manuscrise nesemnate, păstrează un paradoxal anonim asupra autorului său, astfel încât în a doua jumătate a secolului al XIX-lea B. P. Hasdeu o atribuia, hazardat, lui N. Milescu. N. Iorga este cel care, la sfârșitul aceluiași secol, o va restitui stolnicului, a cărui prezență umanistă în cultura și literatura română opera istoriografică o confirmă și o desăvârșește.

Rodica ȘUIU

Identificată destul de târziu, dar cu solide dovezi, de Nicolae Iorga, drept scriere a stolnicului Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Rumânești* într-o care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost

lăcuiorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit până și în vremile de acum cum s-au tras și stă este plasată, potrivit tradiției — o tradiție “editorialistă” mai ales — alături de scrierile cronicarilor pe care i-a dat Țara Românească la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea.

Stolnicul a început să scrie această carte de mari ambiții în timp ce fratele său Șerban era în scaunul de voievod, oricum înainte de 1688, anul apariției versiunii românești a *Bibliei* (la care a colaborat), de vreme ce spune, undeva în text, că “toate cărțile bisericii și toate cetăniile pe slavonește ne sunt”. Contemporanii aveau cunoștință de elaborarea ei, cărturarii din generațiile următoare o cunoșteau de asemenea. Este, de aceea, cu atât mai curios anonimul (ce a lăsat loc feluritelor supoziții) pe care copiile ulterioare l-au transmis în jurul autorului scrierii.

Secvențele de “mărturisire a intențiilor” lasă să se vadă cu limpezime înțelegerea umanistă a autorului — ce preleva componentele morală, formativă, civilizatorie și, în primul rând, patriotică — asupra exercițiului geografic, căci, zicea el, “fără istorie nu numai de răsul altora și de ocară suntem, ci și orbi, muți, surzi suntem de lucrurile și faptele celor mai de mult ce într-acest pământ s-au întâmplat”. Este neîndoielnic că marele cărturar, mobilizat, poate, și de atmosfera politică generată de planurile lui Șerban Cantacuzino, a simțit imperios nevoia unui dialog cu contemporanii (și cu cărturarii străini, dar mai ales cu conaționalii săi), în cadrul căruia să fie afirmate marile tradiții pe care le păstrau depozitele civilizației românești și care legitimau intențiile de neatârnare ale oamenilor politici din vremea sa. Savanții străini — epigrafistul englez Edmund Chishull ori geograful și istoricul (dar și generalul) Marsigli — găsesc în persoana stolnicului un conlocutor sau un corespondent erudit și neostenit în a așeza realitățile românești într-o lumină și perspectivă corecte. Răspunsurile pe care le formulează, în italienește, la întrebările lui Marsigli conțin și teze fundamentale — cum ar fi cea a romanității românilor — dar și detalieri menite să corijeze informații eronate ce circulau, probabil, în mediile cărturarilor europeni. El constată că

lumea științifică apuseană ar avea nevoie de o sinteză lămuritoare și mărturisește (aceluiși L. F. Marsigli) că este preocupat de o asemenea întreprindere destinată deocamdată compatrioților săi: “ceea ce cere domnia ta necesită mult timp și multă osteneală, pe care eu, după putință, o fac, în limba română, ca să lămuresc istoria acestei țări, dar până acum nu am isprăvit”.

Era vorba, neîndoielnic, de marea sa *Istorie*, “de la origini până azi”, scriere spre care încă nici un român nu cutezase, comparabilă, ca monumentalitate, cu opera cantemiriană. Textul stolnicului se oprește la știrile despre migrațiile hunilor din secolul al IV-lea, dar au existat, se pare, fragmente elaborate și pentru perioadele următoare. O dovedește suita de portrete ale unor mari voievozi români — între care Mircea cel Bătrân și Neagoe, dar și contemporanii Șerban Cantacuzino și Brâncoveanu — inserată în acel *Catalogo di principi...*, întocmit pentru amintitul Marsigli. Oricum, în 1706 Constantin Cantacuzino cerceta încă izvoare și aduna informație. În colectarea acestei informații cărturarul român a tins către exhaustivitate. Sunt convocați, în cartea sa, istorici și geografi ai Antichității eline și latine, savanți ai Bizanțului, scriitori ai Europei medievale și umaniste. Și nu lipsesc, desigur, istoricii români (Cantacuzino avea, se știe, o copie după cronica lui Ureche).

Izvoarele — externe și interne, între care este consultată și tradiția locului (“spuneri și niște povești, mai vârtos bătrânii ce povestesc, de cele ce au fost”) — sunt cercetate critic, pentru eliminarea construcțiilor subiectiviste și părtinitoare (“scriitorii mișcați de osebite poftete și voile lor, unii într-un chip, alții într-alt chip, tot aceia poveste o vorbesc. Adecăte că cel ce iubește pre unul, într-un chip scrie de dânsul, și cel ce-l urăște într-alt chip, și de al său într-un chip și de streini într-alt chip scrie”) și spre limpezimea adevărului. “Basnele” interpolatorului lui Ureche îl oripilează, ca om de știință și ca patriot, și riposta lui, violentă, pare a viza și sursele neinformatului intervenient: “Ci nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întâi o va fi făcut”.

Tezele de căpătâi ale cărții Stolnicului sunt propozițiile majore ale umanismului românesc: originea romană a românilor (“noblețea stirpei” este o idee la care stolnicul revine des); latinitatea limbii române; unitatea indisolubilă a românilor de pretutindeni (probată elocvent prin *origine de limbă*: “însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ci și din Ardeal, carii încă și mai neași sunt, și moldovenii, și toți câți și într-altă parte se află și au această limbă, măcară fie și cevași osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-a zis mai sus, iară tot unii sunt. Ce dară pe aceștia, cum zic, tot rumâni îi ținem, că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură”); însemnătatea elementului autohton și continuitatea structurilor dacice (întrucât, în opinia stolnicului Constantin Cantacuzino, populația romanizată nu a părăsit Dacia împreună cu armatele romane).

Stolnicul a scris o carte erudită, dar textul său este departe de a fi aglomerare nesfârșită de date și de fapte. Gânduri limpezi, unite în sisteme ce pot purta numele de *filozofie a culturii* (stima sa pentru actul civilizatoriu și pentru civilizația vechilor greci) și de *filozofie a istoriei* (concretizată în acea concepție a evoluției, a devenirii în istorie (“nașterea și stricăciunea”): “Toate lucrările ce sânt în lume au și aceste trei stepene dupră ce să fac, adecăte urcarea, starea și pogorârea, au, cum le zic alții: adăugarea, starea și plecarea”. Cartea Stolnicului nu este — de prisos să o mai spunem — o *cronică*. Locul marelui cărturar nu este printre *cronicari*, ci categoric alături de *istorici*, lângă un Dimitrie Cantemir, de pildă, într-o vecinătate la care aspiră cu justificate pretenții. Scrierea sa se disociază vizibil de textele contemporanilor, scripirea geniului și capacitatea de a străbate spațiile ample ale trecutului îl despart de alcătuitoarii letopisețelor, indivizi marcați oricum de o modestie doar incidental atenuată de aspirația spre gândul elevat. Dacă ar fi fost terminată (dacă, cu alte cuvinte, autorul ei, căruia cu greu îi găsim un egal printre contemporanii “munteni”, s-ar fi putut sustrage agitațiilor la a căror sursă se afla adesea), *Istoria Țării Rumânești*, cu fraza ei alambicată, cu excursiile ei fastuoase și parăzile de impresionantă erudiție, ar fi închegat

o istorie spectaculoasă, fascinantă, ca mai toate producțiile Barocului, sub al cărui semn se desăvârșise, prin asimilări de mare profunzime, spiritul neliniștit al autorului ei.

Dan Horia MAZILU

[...] Deși neterminată, și, în afara “predosloviei” (limitată numai la opt capitole, dintre care ultimul despre huni), *Istoria Țării Rumânești* este așa cum specialiștii au subliniat-o, opera unui cărturar, cu multe, variate și rare lecturi, dublat de un perfect logician, stăpân pe subtilitățile dialecticii și străbătut, din când în când, de puternice afluvii lirice, dictate fie de iubirea de adevăr, fie de înalte cugetări filozofice. Cronica stolnicului Constantin Cantacuzino este, neîndoios, opera unui erudit, așa cum și studiile de tinerețe îl meneau și cum și celelalte lucrări ale sale îl confirmă. Corespondența ce poartă cu contele Ludovic-Ferdinand de Marsigli, din Bologna, autorul aceluia *Danubius pannonico-musycus*, 1726, în 6 vol. infolio, și răspunsurile ce dă nedumeririlor lui, cronologia tabelară ce redactează și mai cu seamă harta Țării Românești ce tipărește la seminarul din Padova, în 1700, în grecește, de bună seamă în timpul când fiul său, Răducanu, studia la aceeași universitate din Padova, în grija ieromonahului Hrisant, viitorul patriarh al Ierusalimului, dimpreună cu care avea să plece la “celți”, adică la Paris, în anul 1700, toate acestea sunt lucrările unui erudit. Cunoscută numai în versiunea redusă, cu transpuneri în italienește, din *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, din 1718 a lui Del Chiaro, fostul secretar al lui Brâncoveanu, harta aceasta, după care Iorga mai tânjea în 1928, a fost descoperită, după aceea, la British Museum, așa cum harta Moldovei a lui Cantemir fusese descoperită nu cu mult înainte la Paris. Harta aceasta a stolnicului s-a bucurat de o mare circulație printre învățații timpului, și pertinentul studiu ce i s-a consacrat (Constantin C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino*, în *Revista istorică*, XIII, 1943, fasc. I, pp. 1-27) și în care se scot în lumină bogatele informații administrative, economice, miniere etc., ajunge la concluzia că harta stolnicu-

lui nu e numai “cea dintâi realizare cartografică a unui român privind țara noastră”, dar chiar și “un monument al genului”.

Fără să aibă căldura cuceritoare a predosloviilor lui Miron Costin, predoslovia cronicii lui Constantin Cantacuzino pleacă de la aceeași preocupare, constantă la toți cronicarii, fie ei moldoveni sau munteni, de a descoperi mărturiile istorice despre ființa neamului nostru, și exprimă același suspin și aceeași tânguire în fața lacunelor. Cei ce aduc o cât de slabă lumină în risipirea întunericului merită toate laudele, și stolnicul, ca un desăvârșit discipol al lui Aristotel, ce-n *Metafizica* sa laudă pe filozofii bolnavi, chiar când n-au nimerit adevărul asupra ființelor, numai pentru că au dat altora pricină “de a cerca și iscodi adevărul”, nu-și cruță elogiile, chiar din pragul predosloviei, cu umilință, dar și cu fervearea unei adevărate profesiuni de credință: “Că nici unul în lume nu iaste carele din sine numai să știe și nici unul nu au aflat nimic, până când nu au fost de altul învățat. Nici nimeni nu să poate domiri de nici un lucru, de nu mai nainte nu au văzut, nu au auzit, au au cetit și de nu ca acelea, asemenea ca acelea, măcar cât de puțin” etc., etc. Din nefericire, știrile despre obârșia neamului nostru sau despre neamurile câte au hălăduit înainte vreme la noi sau lipsesc, căci “le-au lăsat de s-au surpat în prăpastia uitării și întru întunericul de veci au rămas”, sau sunt neîndestulatoare, precum ale letopisețului muntean (“atâta iaste de netocmit, de încurcat și de scurt”), sau sunt fanteziste (“Minciuni și basne”), sau sunt contradictorii și răuvoitoare, precum în binecunoscuta legendă a lui Flac, hatmanul Râmului și a furilor săi din temniță, pusă în circulație de adulatorii lui Ureche, Eustratie Logofătul, Simion Dascălul și Misail Călugărul, căci unul a fătat pe celalalt, cum zice Miron Costin, și împotriva cărora nu numai acesta (“Nici este șagă a scrie ocară veșnică unui neam, că scrisoarea este un lucru vecinic”) protestează, dar și Cantemir și Stolnicul, acela cu vehe-mență și convocând, asemeni unui procuror, la scaunul de judecată, pe calomniator, acesta cu risipă de logică și cu lux de argumente. Căci Stolnicul este în primul rând un scriitor de formație filozofică,

ce toate le cumpănește, le pătrunde, deci le înțelege și, firește, le absolvă. Dacă unul și altul dintre geografi greșește, fie despre cele mai aproape de ei, fie despre cele îndepărtate “Indii ale Răsăritului și ale Apusului”, lucrul i se pare foarte firesc, deoarece: “ei departe șezând de cele ce scriu, ce numai pen auz și pe-ntrebări de cei ce umblă privind lumea (carii mult greșesc) aud și scriu”. Când Cloverie gheograful, vorbind de confiile Dachiei, greșește, Stolnicul îl acuză ca și pe ceilalți, care “n-au umblat să vadă ei înșiși cele de care scriu”, deoarece nici cu puțință iaste cuivaș în lume să poată umbla toată lumea și toate așa pe amănuntul să le poată vedea și ști, cât nici într-una, nici să greșească, nici să scază“. În cele din urmă, și dacă greșesc, cată să fim îngăduitori: “însă nici drept aceasta a-i huli detot trebuie, atât de mult ostenind și trudind a scrie mult și mai de toate, pentru folosul multora”, mai ales că, și aici creștinul trece înaintea omului de știință, sau filozofului “iar de greșesc, ca niște oameni greșesc, și noi greșim toți ca dâșșii, dentru lut fiind zidiți toți”. Desigur, sunt și cazuri când erorile vin din alte pricini, dictate oarecum de afecțiuni sau resentimente, ceea ce se observă, cu osebite, în “istoriile politice” pe care scriitorii mișcați de osebite poftele și voile lor, unii într-un chip, alții-ntr-alt chip tot acea poveste o vorbesc”. Sau, mai explicit, și ca de la un veritabil diagnostician al subiectivismului istoric: “Adecâte că cel ce iubește pre unul într-un chip scrie de dânsul, și pe cel ce-l urăște, într-alt chip; și de al său într-un chip și de streini într-alt chip scrie; și cel ce iaste mânios într-un chip întinde condeiul, și cel ce nu, într-alt chip îl oprește; și alte multe ca acestea sunt pricini, de nu toți un feliu scriu adevărul. *Unde și unde ca acela să se afle așa drept și de obște bun, ca toate, într-o cumpănă pe ce va cunoaște să le mărturisească și să le scrie, lumii într-o negreșită știință și adevăr lucrurile să le lase.*” (Subl. ns.)

Trec peste nenumăratele digresiuni, căci învățat cum e și neobosit să “istorească” despre toate câte știe, Stolnicul e muncit de un adevărat demon al digresiunilor, în fața cărora nu rezistă chiar când proclamă, cu solemnitate, că lasă cititorului grija să deschidă cărțile și

să se documenteze, și mă opresc o secundă, la o anume trăsătură lirică, mai prejos, poate, de lirismul unui Miron Costin, dar, oricum, semnificativ. E un lirism altoit în tulpina biblică, din care ar merita citată întâi frumoasa apostrofă la adresa împăraților tirani (“fiară nedumesticite și mânioasă”, “aspide”, “vasilisci otrăviți și veninați” etc., etc.) de după Traian, de pildă Caie Caligula, din care Albert Camus a făcut un monstru precât de enigmatic, pe atât de seducător (și mă gândesc ce creație extraordinară trebuie să fi fost jucat de lunatecul Gérard Philippe!), Domoție, Neron, Domețian, Dioclețian și alți și de care “și până astăzi unde și unde nu lipsesc de a nu fi de acei cruzi tigri și veninați balauri, stârpituri și terata, fiind din neamul omenesc, iar nu rod omenesc”. Și, după aceea, pentru că reia una din temele lirismului universal, atât de frecvent și-n literatura noastră și căruia Ramiro Ortiz i-a consacrat unul din doctele sale studii, motivul “*fortunei labilis*” sau al “panoramei deșertăciunilor, care a văzut atâtea monarhii, groaznice și puternice (care) s-au pierdut și-n cenușa lor arzând s-au îngropat”: “Așa dară și în cele politice pricepem și cunoaștem că nu-s stătătoare nici unele; ce și avuții se pierd, și domnii să strică, și împărații să mută și să strămută; și toate ca acestea unii pierzând, alții găsind, de la unii fugind, la alții revenind orbul noroc, cum îi zic și-l zugrăvesc. Și iarăși una stricându-se și perind, alta făcându-se și crescând, precum cetim și semnele aieve, vedem toate și cunoaștem, de când iaste lumea câte domnii și crăii, câte monarhii au fost, care din mici începături și necunoscute, la câtă mânia și putere au venit și apoi dintr-atâta de mari, la câtă micșorare și la câtă surpare au sosit, cât unele nice să mai știu, nici să mai pomenesc.”

Concepția istorică a stolnicului Constantin Cantacuzino este, cum bine s-a remarcat, una dintre cele mai moderne. Dacă vremile ar fi fost altele, fără atâtea “răstimpuri”, și și-ar fi putut duce, așa cum și titlul anunță (“...până și în vremile de acum cum s-a tras și stă”), până la sfârșit povestirea, toate acele izvoare, cântece bătrânești, hrisoave domnești, particulare sau mănăstirești etc. (cu toate că se

îndoiește să poată cineva “ședea toate ale tuturor hrisoavelor să vadă ce scriu și cum scriu”), de care pomeneste ar fi fost de bună seamă puse la contribuție. Însă, chiar și în limitele ei exigul, *Istoria Țării Rumânești* ajunge să pună în lumină un cronicar dintre cei mai învățați, un scriitor dintre cei mai interesanți, mai aproape de Cantemir, prin întocmirea savantă a expresiei, decât de colegul său Radu Popescu, și, fără doar și poate, un patriot dintre cei mai luminați, pe cât de convins de adevăruri, astăzi curente, despre impuritatea raselor omenesti (“că nici un rod osebit de oameni în veci nu poate rămânea în lume, nici feliurile limbilor în mii de ani tot acelea neschimbate și nenumărate sta. Că nimic supt soare iaste stătătoriu, ci toate câte sunt în curgere și în mutare sunt zidite...”), tot pe atât de hotărât, de fanatic, am spune, când este să afirme principiul unității noastre etnice, precum în următorul crâmpei, pe care nu preget să-l desprind, cu prețioasa lui montură, ca pe un rubin dintre cele mai încinse, din opera unuia dintre istoricii care l-au editat de timpuriu, l-au înțeles, cu scăderile, dar și cu înaltele lui însușiri, și l-au iubit cât mai mult (N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, II, ed. a II-a, 1928, p. 200): “Căci a scris vreun scriitor român înainte de regenerarea ardeleană în secolul al XVIII-lea într-o formă mai energică adevăruri mai înălțătoare decât acestea: «Valahii, cum le zic ei, iar noi românii, suntem adevărați români în credință, și în bărbăție, din care Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus și l-au pierdut, și apoi și celalalt tot șireagul împăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-acehora sămânță să trag până astăzi rumânii aceștia. Însă rumânii să înțeleg, nu numai ceștia de aici, cât și cei din Ardeal, cari, încă și mai neaoși sunt, și moldovenii și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă... Că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură»”

PERPESSICIUS